

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДИКИЙ ЯРОСЛАВ ОЛЕГОВИЧ

УДК 159.9+316.628:323.21

ДИСЕРТАЦІЯ

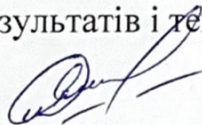
ПСИХОЛОГІЧНЕ ДЕТАЛЮВАННЯ ВЧИНКУ ВОЛОНТЕРСТВА

Спеціальність 053 Психологія

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Дикий Я.О.

Науковий керівник: Фурман Анатолій Васильович, доктор психологічних наук, професор

Тернопіль – 2025

АНОТАЦІЯ

Дикий Я.О. Психологічне деталювання вчинку волонтерства.

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальність 053 «Психологія», Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2025.

У дисертації детально проаналізовано теоретичні концепції та методологічні підходи до вивчення волонтерства як психологічного й соціального феномену суспільного повсякдення і повновагового вчинку особистості, а також теоретично обґрунтовано і застосовано процедуру психологічного деталювання у дослідженні психологічної структури постання вчинкового акту із властивими йому психозмістовими характеристиками. Висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів, зокрема:

уточнено та обґрунтовано:

- зміст поняття про вчинок волонтерства крізь призму канонічної теорії вчинку В.А. Роменця як інтегрального поєднання вчинкових актів добра, краси, істини, самопожертви, самоствердження, самовизначення та самоздійснення. Кожен із них описано в контексті постання ситуаційного, мотиваційного, дійового та післядійового компонентів, що охоплюють весь комплекс психологічних оприявнень цього вчинкового дійства, від реагування на кризові чи буденні потреби, утвердження гуманістичних цінностей до створення гармонійної соціальної взаємодії, жертвності й відповідальності, пошуку життєвого шляху й реалізації особистісного потенціалу. Пропонована концептуалізація уможливила розкриття сутності волонтерського вчинку та окреслила унікальність його ціннісної основи, мотиваційного спрямування, діяльних проявів і рефлексивних аспектів, що забезпечило психологічно деталізоване розуміння досліджуваного феномену;

вперше:

- запропоновано понятійне уявлення про психологічну деталь, інтелектуальними ресурсами міждисциплінарних узагальнень у мистецькому та науковому дискурсах і психологічному осмисленні, доведено її гносеологічну

значущість як мікроподії унікального психологічного й соціального наповнення, себто суб'єктивно насиченого фрагмента ковітального досвіду, який забезпечує смислотворення та рефлексію;

- обґрунтовано й імплементовано дослідницьку процедуру психологічного деталювання, що інтегрує аксіопсихологічні, мотиваційні, діяльні та рефлексивні засоби пізнання, їх психоемоційне забарвлення і суб'єктивну значущість, які слугують рушійною силою постання вчинку та дають змогу виявляти приховані закономірності довершеного акту вчинення;

- емпірично досліджено волонтерство як вчинковий акт і запропоновано критерії для типологізації чотирьох модусів зреалізування волонтерства, відповідно до індивідуальних психологічних особливостей волонтерів і до психологічних деталей, які встановлюють рівень повноцінності вчинку. Пропонована модусна структура волонтерського практикування відображає рівень цілісності учинку, репрезентуючи рух-поступ від початкових форм задіяння, який характеризується найпростішими, часто зовні стимульованими, операціями, до найвищого рівня зреалізування цієї суспільно корисної і безоплатної діяльності, за якого волонтерство набує сенсожиттєвого значення й інтегрується у згармонізовану Я-концепцію особистості.

подальшого обґрунтування набули:

- психодіагностичний інструментарій покомпонентного вивчення вчинкової структури волонтерства із використанням процедури психологічного деталювання, емпіричну доцільність яких було підтверджено у результаті дослідження;

- уявлення про волонтерство як ковітальну подію, що виходить за межі прагматичної соціальної дії й постає як екзистенційно значущий акт самотворення, внутрішньої трансформації й громадянської відповідальності особистості волонтера;

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у тому, що вперше волонтерство висвітлено як повновагомий учинок, водночас обґрунтовано концептуальне у змістовленні поняття психологічної деталі та запропоновано логіко-аналітичну процедуру психологічного деталювання як інструмента виокремлення мікроподій унікального психологічного наповнення, що

вдосконалюють процес пізнання психосоціальних явищ суспільного повсякдення.

Практичне значення полягає в тому, що результати дослідження можуть бути впроваджені у професійну діяльність психологів-практиків, які взаємодіють із волонтерськими об'єднаннями, громадськими організаціями і благодійними фондами та здійснюють психологічний супровід волонтерів. Водночас процедура психологічного деталювання має практичне застосування як у теоретичній, так і в прикладній психології, позаяк уможливорює удетальнений аналіз ціннісного, мотиваційно-вольового, діяльного і рефлексивного компонентів ковітальних подій, а відтак сприяє поглибленому усвідомленню особистістю власного життєвого досвіду, його окремих ситуацій та подій.

У кваліфікаційній науковій праці аргументовано, що вчинок волонтерства – це найвищий рівень зреалізування цієї безоплатної і суспільно корисної діяльності, за якого волонтери, інтерпретуючи ситуацію власного задіяння, перш за все, керуються трансцендентними цінностями добра й універсалізму, тому їхній мотивації властива альтруїстична спрямованість і жага до перетворення соціальної дійсності; до того ж діяльний компонент характеризується екзистенційною повнотою практичного уприсутнення й усвідомленим обранням волонтером найскладніших завдань, а результатом його постійної рефлексії постає розуміння значущості власної вчинкової активності, готовність до подальшого циклічного звершення волонтерства, усвідомлення способів удосконалення суспільного довкілля і особистісної трансформації як кульмінації самісного вчинення.

У роботі обґрунтовано, що феномен волонтерства доцільно розглядати крізь призму вчинкової теорії В.А. Роменця та циклічно-вчинкового підходу А.В. Фурмана, у межах яких він постає як цілісна подія, що поєднує ситуаційні, мотиваційні, дійові та післядійові аспекти волонтерського практикування. Показано, що вчинок волонтерства набуває різних модусних форм – від операційного до повноцінного вчинення, які відображають ступінь смислової інтеграції та рівень особистісної зрілості волонтера. Уточнено, що зовнішня структура цього явища охоплює соціальні умови та потреби, на які реагує волонтер, тоді як внутрішня розкривається через ціннісні орієнтири, мотиваційні чинники,

діяльнісні прояви та рефлексивні наслідки. Доведено, що психологічна деталь – мікроподія як особистісно значущий фрагмент ковітального досвіду – є ключовим аналітичним елементом, який часопросторово локалізує унікальні переживання, смисли й механізми мобілізації ресурсів особистості. У такому ракурсі волонтерство інтерпретується як екзистенційно значуща форма суспільної дії та внутрішнього становлення особистості, що поєднує її морально-ціннісні орієнтири, громадянську відповідальність та творчо-альтруїстичну самореалізацію.

Програма емпіричного дослідження, будучи спрямована на вивчення психологічного деталювання вчинку волонтерства, передбачала аналіз його модусної структури, розгорнутої у ситуаційному, мотиваційному, дійовому та післядійовому компонентах. Для цього застосовано комплекс стандартизованих методик і спеціально розроблену авторську анкету «Психологічне деталювання вчинку волонтерства». Зокрема, ситуаційний компонент досліджувався за допомогою методики «Портрет цінностей» Ш. Шварца, мотиваційний – за методикою діагностики мотиваційної структури особистості В.Є. Мільмана, а також тесту вольових рис особистості (ВРО), дійовий – через самоактуалізаційний тест (САТ) Е. Шострома, післядійовий (рефлексивний) – за опитувальником «Діагностика рефлексивності» А.В. Карпова та В.В. Пономарьової.

Отримані дані уможливили виокремлення чотирьох модусів зреалізування волонтерства. Операційний модус характеризувався переважанням базових цінностей (гедонізм, влада, стимуляція), регресивно-сплосченим типом мотивації, низьким рівнем вольових якостей і самоактуалізації при надвисоких показниках рефлексивності, які вказують на здатність до румінаційної рефлексії. Модус дії відображав орієнтацію на соціальні цінності (традиція, конформізм, безпека), імпульсивну мотивацію, посередній розвиток вольових рис-якостей і самоактуалізації за низької рефлексивності. Модус діяльності поєднував домінування індивідуальних цінностей (самостійність, досягнення), експресивний тип мотивації, достатньо розвинені вольові риси-ознаки та самоактуалізацію при середньому рівні рефлексивності, що забезпечувало системність і прагматичність волонтерської участі. Модус вчинення відзначався переважанням трансцендентних

цінностей (універсалізм, доброзичливість), прогресивним типом мотивації, високим ступенем сформованості вольових рис-властивостей і самоактуалізації, а також зрілою рефлексивністю, що інтегрувалося в моральну цілісність, готовність до самопожертви й ініціативність.

За результатами масштабного емпіричного дослідження, що передбачало психодіагностичне обстеження волонтерів у Тернопільській області (N = 395), визначено розподіл волонтерів за рівнями структурно-змістової довершеності вчинку: високий рівень – 27,3%, достатній – 38,5%, середній – 24,8%, низький – 9,4%. Встановлено, що більшість волонтерів зорієнтовані на трансцендентні цінності доброзичливості та універсалізму і демонструють прогресивний мотиваційний тип, що засвідчує зрілість їхньої особистісної організації та готовність до стійкої суспільно корисної активності. Водночас 5,8% вибірки із високими результатами за стандартизованими методиками, які виявили високий ступінь структурно-змістової довершеності вчинку, не були віднесені до модусу вчинення, позаяк шляхом зіставлення їхніх результатів за різними вимірювальними інструментами виявлено факти соціально бажаних відповідей, псевдоактуалізації та невідповідності між задекларованою мотивацією і здійснюваними актами, що підтвердило діагностичну чутливість авторського інструмента; отож виявлено модусну приналежність волонтерів, за якою 21,5% увійшли до модусу вчинення, 42% репрезентують модус діяльності, 25,8% – модус дії, 10,6% – операційний модус.

У кваліфікаційній науковій праці обґрунтовано, що вчинок волонтерства постає унікальною формою інтеграції індивідуальних і трансцендентних смислів, у якій психологічна деталь слугує фундаментальною одиницею аналізу, а сам процес набуває як суспільної, так і внутрішньої особистісної цінності. Узагальнені результати можуть бути використані у діяльності психологічних служб, які здійснюють психологічний супровід представників волонтерського руху, а здобуті висновки стосовно психологічних характеристик волонтерів, котрі зреалізовують повновагомий учинок волонтерства, беручи до уваги психологічні деталі, що детермінують цей вибір і його реалізацію, можуть стати підґрунтям для оновлення та конкретизації змістового наповнення навчальних і тренінгових курсів у закладах

вищої освіти при підготовці майбутніх психологів за першим (бакалаврським) і другим (магістерським) освітніми рівнями. Передусім це стосується розроблення і викладання таких дисциплін, як «Загальна психологія», «Психодіагностика», «Психологія особистості», «Тренінг особистісного зростання», а також інших навчальних модулів, що забезпечують формування професійних компетентностей психологів та їх подальшого фахового вдосконалення.

Ключові слова: вчинок, взаємодія, волонтери, психологічне деталювання, особистість, суб'єкт, цінності, самоактуалізація, соціальні цінності, духовні цінності, мотивація, рефлексія, діяльність, стрес, сумлінність.

SUMMARY

Dykyi Ya. O. Psychological Detailing of the Deed of Volunteering. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 053 Psychology. - West Ukrainian National University. Ternopil, 2025.

The dissertation provides a comprehensive analysis of theoretical concepts and methodological approaches to the study of volunteering as both a psychological and social phenomenon of everyday life and as a full-fledged moral deed of the individual. It offers a theoretical justification and empirical implementation of the procedure of psychological detailing in the investigation of the psychological structure underlying the emergence of the deed, with its inherent psychosemantic characteristics. The research highlights the scientific novelty, as well as the theoretical and practical significance of the results, including the following findings:

The content of the concept of the deed of volunteering has been specified and substantiated through the lens of V.A. Romenets' canonical theory of the deed, as an integral synthesis of moral deeds of goodness, beauty, truth, self-sacrifice, self-assertion, self-determination, and self-realization. Each of these manifestations is analyzed within the framework of situational, motivational, performative, and post-performative components, encompassing the full range of psychological manifestations of this deedful action – from responding to crisis or everyday needs, affirming humanistic values, and

fostering harmonious social interaction, to embodying altruism, responsibility, and personal self-fulfillment. This conceptualization allowed the author to reveal the essence of the deed of volunteering and to delineate the uniqueness of its value foundation, motivational orientation, behavioral manifestations, and reflexive aspects, thereby ensuring a psychologically detailed understanding of the studied phenomenon.

For the first time:

The conceptual understanding of the psychological detail has been introduced, grounded in the intellectual resources of interdisciplinary synthesis within artistic and scientific discourse and psychological interpretation. Its epistemological significance has been substantiated as a micro-event of unique psychological and social content – a subjectively charged fragment of covital experience that enables meaning-making and reflection.

The procedure of psychological detailing has been theoretically justified and implemented, integrating axio-psychological, motivational, performative, and reflexive means of cognition, along with their psycho-emotional coloring and subjective significance. These serve as driving forces behind the emergence of the deed and make it possible to identify hidden regularities of the completed deedful act.

Volunteering has been empirically investigated as a deedful phenomenon, and typological criteria for distinguishing four moduses of volunteering realization have been proposed, corresponding to the individual psychological characteristics of volunteers and to the psychological details that determine the degree of completeness of the deed. The proposed modus structure of volunteering practice reflects the degree of integrity of the deed, representing a gradual progression from initial, externally stimulated forms of engagement to the highest level of socially beneficial and altruistic activity – at which volunteering acquires existential and life-meaning significance and becomes integrated into the individual's harmonized self-concept.

Further substantiation has been given to:

The development of psychodiagnostic tools for component-based study of the deedful structure of volunteering using the procedure of psychological detailing, whose empirical validity was confirmed through the conducted research.

The conceptualization of volunteering as a covital event that transcends pragmatic social action and emerges as an existentially significant act of self-creation, internal transformation, and civic responsibility of the volunteer's personality.

The theoretical significance of the dissertation lies in the fact that, for the first time, volunteering is presented as a full-fledged deed, while the conceptual content of the notion of psychological detail has been substantiated and the logical-analytical procedure of psychological detailing has been proposed as a methodological instrument for identifying micro-events of unique psychological content that refine the process of understanding psychosocial phenomena of everyday life.

The practical significance of the study lies in the possibility of applying its results in the professional work of practicing psychologists collaborating with volunteer associations, NGOs, and charitable foundations, providing psychological support to volunteers. Moreover, the procedure of psychological detailing can be effectively employed in both theoretical and applied psychology, as it allows for a detailed analysis of the value-based, motivational-volitional, performative, and reflexive components of covital events, thereby fostering a deeper self-awareness of one's own life experience, situations, and personal events.

The dissertation substantiates that the deed of volunteering represents the highest level of realization of this altruistic and socially beneficial activity, wherein volunteers, when interpreting their engagement, are guided primarily by transcendent values of benevolence and universalism. Their motivation is characterized by altruistic orientation and a desire to transform social reality. The performative component is marked by existential completeness of practical involvement and a conscious choice of the most complex tasks, while continuous reflection leads to awareness of the significance of one's own deedful activity, readiness for further cyclical accomplishment of volunteering, and understanding of ways to enhance the social environment and one's personal transformation as the culmination of self-performed deedfulness.

The study argues that the phenomenon of volunteering should be interpreted through the theoretical frameworks of V.A. Romenets' theory of the deed and A.V. Furman's cyclical-deed approach, within which volunteering is viewed as an integral

event uniting situational, motivational, performative, and post-performative aspects of volunteer practice. It has been demonstrated that the deed of volunteering acquires various modular forms – from operational to fully realized – reflecting the degree of meaning integration and personal maturity of the volunteer. The external structure of this phenomenon encompasses the social conditions and needs to which the volunteer responds, while its internal structure unfolds through value orientations, motivational determinants, performative manifestations, and reflexive outcomes.

It has been proven that the psychological detail, as a micro-event – a personally significant fragment of covital experience – serves as a key analytical element that temporally and spatially localizes unique experiences, meanings, and mechanisms of personal resource mobilization. From this perspective, volunteering is interpreted as an existentially significant form of social action and inner self-development, integrating civic responsibility, moral-value orientations, and creative-altruistic self-realization.

The empirical research program, focused on the study of psychological detailing of the deed of volunteering, involved the analysis of its modular structure as deployed across situational, motivational, performative, and post-performative (reflexive) components. A set of standardized methods and the author's specially developed questionnaire "Psychological Detailing of the Deed of Volunteering" were used. Specifically, the situational component was examined using Shalom Schwartz's Portrait Values Questionnaire; the motivational component – by V.E. Milman's Motivational Structure of Personality test and the Volitional Qualities Inventory (VRO test); the performative component – via E. Shostrom's Self-Actualization Test (SAT); and the reflexive (post-performative) component – through the Reflexivity Diagnostic Questionnaire by A.V. Karpov and V.V. Ponomaryova.

The results made it possible to distinguish four moduses of volunteering realization. The operational modus was characterized by the predominance of basic values (hedonism, power, stimulation), a regressive-flat type of motivation, low levels of volitional qualities and self-actualization, and excessively high reflectivity, indicating a tendency toward ruminative reflection. The modus of action reflected orientation toward social values (tradition, conformity, security), impulsive motivation, moderate volitional

development, and low reflectivity. The modus of activity combined dominance of individual values (self-direction, achievement), expressive motivation, well-developed volitional traits and self-actualization, and moderate reflectivity, ensuring systematic and pragmatic participation. The modus of the deed was distinguished by the predominance of transcendent values (universalism, benevolence), progressive motivation, high levels of volitional development and self-actualization, and mature reflection integrated into moral integrity, readiness for self-sacrifice, and initiative.

Based on an extensive empirical study of volunteers in the Ternopil region (N = 395), the distribution of volunteers by the level of structural-content completeness of the deed was determined: high – 27,3%, sufficient – 38,5%, medium – 24,8%, and low – 9,4%. Most volunteers were oriented toward transcendent values of benevolence and universalism and demonstrated a progressive motivational type, indicating mature personal organization and readiness for sustainable socially beneficial engagement. At the same time, 5,8% of participants who exhibited high scores across standardized methods but were not classified under the modus of the deed showed socially desirable responding and pseudo-actualization, confirming the diagnostic sensitivity of the author's instrument. The final distribution across moduses was as follows: 21,5% – modus of the deed, 42% – modus of activity, 25,8% – modus of action, and 10,6% – operational modus.

The dissertation substantiates that the deed of volunteering represents a unique form of integration of individual and transcendent meanings, wherein the psychological detail serves as a fundamental unit of analysis, and the process itself acquires both social and intrapersonal significance. The generalized results may be applied in the work of psychological services supporting volunteers, and the findings on the psychological characteristics of volunteers who perform a full-fledged deed of volunteering, considering the psychological details determining this choice and its realization, may serve as a foundation for updating and refining educational and training programs in higher education institutions preparing future psychologists at the bachelor's and master's levels. This primarily concerns the development and teaching of such disciplines as General Psychology, Psychodiagnostics, Personality Psychology, Personal Growth Training, and

other modules that ensure the formation of professional competencies and further professional development of psychologists.

Keywords: deed, interaction, volunteers, psychological detailing, personality, subject, values, self-actualization, social values, spiritual values, motivation, reflection, activity, stress, conscientiousness.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Дикий Я. О. Психосоціальне деталювання як методологічна процедура. *Психологія і суспільство*. 2023. № 2. С. 75-83. (0,8 д.а.) DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.02.075>

2. Дикий Я. О. Модель емпіричного дослідження волонтерства як вчинкового канону. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2024. № 71. С. 27-44. (0,75 д.а.) DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2024.71.02>

3. Furman A.V., Dykyi Ya. O. Goal setting as an act of intentionality in the motivational field of the volunteer deed. *Психологія і суспільство*. 2025. № 2. С. 111-118. (0,7 д.а. / авт. 0,35 д.а. авторський внесок: обґрунтовано, що цілепокладання як свідомісний акт інтенційності формує ядро мотиваційної структури волонтерського вчинку). DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2025.02.111>

4. Дикий Я.О. Психодіагностичні особливості психологічного деталювання діяльного компонента вчинку волонтерства. *Наукові інновації та передові технології. Психологія*. 2025. № 8. С. 1401-1416. (0,95 д.а.) DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8\(48\)-1401-1416](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8(48)-1401-1416)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Дикий Я.О. Вчинок волонтерства як чинник суспільствотворення. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації*: матер. Міжнар. науково-практичної конференції, в 2 т. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. Т.2. 244 с. С. 38-40 (0,15 д.а.) URL : http://psr.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/1-TOM_Materiali-konferencii-1.pdf

6. Дикий Я.О. Психологічне деталювання передситуаційного компонента вчинку волонтерства. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковітальної взаємодії*: матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції, Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 319 с. С. 253-255. (0,15 д.а.) URL : <http://psr.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnik-kviten-2023-Copy.pdf>

7. Дикий Я.О. Соціально-психологічні аспекти постання волонтерського руху в Україні. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: матер. XIX Міжнар. науково-практичної конференції. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 1046 с. С. 934-937. (0,18 д.а.)

8. Дикий Я.О. Мотиваційний компонент вчинку сучасного українського волонтерства. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації*: матер. II Міжнар. науково-практичної конференції. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 413 с. С. 345-348. (0,2 д.а.)

9. Фурман А.В., Дикий Я.О. Роль психологічної деталі у дослідженні стресових подій. *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної освіти сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи*: матер. II Міжнар. науково-практичної конференції. Тернопіль : ЗУНУ, 2024. 242 с. С. 53-56. (0,2 д.а. / авт. 0,1 д.а. авторський внесок: запропоновано пізнавальний інструментарій вивчення стресових ковітальних подій) URL : <https://conference.wunu.edu.ua/index.php/tpsgosu/article/view/296/275>

10. Дикий Я.О. Психодіагностичний інструментарій психологічного деталювання вчинку волонтерства. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації*: матер. III Міжнар. науково-практичної конференції, в 2 т. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. Т.2. 237 с. С. 153-156. (0,2 д.а.)

11. Pitsun O., Dykyi Ya., Lysyk M., Sobchak A., Poperechna H., Konoplitska O. Comparative analysis of the value-semantic sphere of Ukrainian volunteers using AI. *The Secound International Workshop of Young Scientists on Artificial Intelligence for Sustainable Development: International Workshop of Young Scientists*, Ternopil-Skomorochy, May 8-9 2025. Pp. 225-234. (0,5 д.а. / авт. 0,15 д.а. авторський внесок: здійснено добір і обґрунтування психодіагностичного інструментарію дослідження). URL : <https://ceurws.org/Vol3974/short06.pdf>

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДЕТАЛЮВАННЯ	26
1.1. Поняття деталі у міждисциплінарному науковому осмисленні.....	26
1.2. Категорійна сутність деталі і подробиці у теоретичній та прикладній психології.....	36
1.3. Психологічне деталювання як методологічний підхід та логіко-аналітична процедура пізнання психосоціальних явищ повсякдення	49
Висновки до першого розділу	61
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДЕТАЛЮВАННЯ ВЧИНКУ ВОЛОНТЕРСТВА	64
2.1. Зміст і структура волонтерства як учинкового канону	64
2.2. Теоретична модель дослідження канонічного вчинку волонтерства	87
2.3. Психологічне деталювання в системі процедурно-діагностичних засобів та інструментів дослідження вчинку волонтерства	114
Висновки до другого розділу	136
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЧИНКУ ВОЛОНТЕРСТВА	138
3.1. Кількісний та якісний аналіз емпіричного дослідження вчинку волонтерства та результатів його психологічного удетальнення.....	138
3.2. Практичні рекомендації волонтерам щодо здійснення волонтерської діяльності як повновагового вчинення	201
Висновки до третього розділу	214
ВИСНОВКИ	217
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	220
ДОДАТКИ.....	236

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасне українське волонтерство демонструє якісно нові ознаки зреалізування порівняно з волонтерством мирного часу. Воно характеризується високим рівнем самоорганізації, здатністю до швидкої адаптації в умовах постійної загрози, готовністю до ризику заради допомоги іншим, а також глибокою інтеграцією з процесами національної ідентифікації та смислотворення. Відповідно до цих суспільних викликів змінився і психологічний портрет представників цього руху. Передусім очевидно, що волонтерство в сучасних українських реаліях виходить за межі звичайної діяльності, набуваючи характеристик цілісного вчинку в розумінні В.А. Роменця, а саме стає способом особистісного існування українців у світі, що поєднує ціннісно-смислові, мотиваційні, діяльнісні та рефлексивні компоненти особистості.

Актуальність психологічного деталювання волонтерського вчинення зумовлюється кількома чинниками. По-перше, існує нагальна потреба в диференціації автентичного волонтерського вчинення від його імітаційних форм, що особливо важливо в умовах політизації та інструменталізації волонтерства. По-друге, масове долучення до волонтерської діяльності людей без попереднього досвіду актуалізує завдання психологічного супроводу та профілактики емоційного вигорання. По-третє, волонтерський рух став потужним чинником соціальної трансформації, спричинив формування нових взірців громадянської поведінки та колективної ідентичності, що потребує ґрунтовного наукового аналізу. Крім того, теоретична актуальність дослідження визначається потребою розвитку понятєво-категорійного апарату психології вчинку та розробки нових методологічних інструментів вивчення складних психосоціальних явищ. Вбачаємо у процедурі психологічного деталювання як логіко-аналітичному методі виокремлення мікроподій із специфічним психосоціальним наповненням, перспективу набути статус універсального інструмента для вивчення інших форм просоціальної поведінки вчинкового змісту.

Стан наукової розробки. Сучасні дослідження волонтерства як психологічного феномену розвивалися у кількох основних напрямках, що відображають еволюцію наукових підходів до розуміння просоціальної поведінки та альтруїстичної мотивації представників цього руху.

Найбільш розробленим напрямком є функціональний підхід до вивчення волонтерської мотивації, започаткований роботами Е.Дж. Клері та М. Снайдер [129], які запропонували концепцію множинних функцій волонтерства. Їхня модель виокремлює шість основних мотиваційних функцій: захисну (захист Я від негативних переживань), ціннісну (вираження гуманістичних цінностей), кар'єрну (розвиток професійних навичок), соціальну (зміцнення соціальних зв'язків), розуміння (здобуття нових знань) та покращення (підвищення самооцінки). Цей підхід знайшов застосування завдяки розробці валідного психодіагностичного інструментарію – «Інвентаризації функцій волонтера» (VFI). Пізніше А. Омото та М. Снайдер та їх послідовники [128; 130; 150; 167] у лонгітюдних дослідженнях волонтерів, які працювали з хворими на СНІД, виявили, що стійкість волонтерської активності залежить від відповідності між мотивами участі та отриманим досвідом. Їхні роботи підкреслили важливість диференціації між початковими мотивами задіяння до волонтерства та факторами, що забезпечують тривалість участі. У фундаментальному огляді соціологічних та психологічних досліджень волонтерства Дж. Вілсон [171] виокремив три основні теоретичні підходи: теорію людського капіталу, теорію соціального капіталу і теорію культурного капіталу. Його аналіз засвідчив, що волонтерство як складний соціально-психологічний феномен не може бути повністю пояснений жодною з цих теорій окремо.

М.А. Фінкельштейн і Л.А. Пеннер [137] розробили та обґрунтували інтегративну модель просоціальної особистості, яка охоплює диспозиційні фактори (емпатія, почуття особистої відповідальності, моральні міркування), організаційні змінні та їх взаємодію. Їх дослідження засвідчили, що ефективність волонтерської діяльності залежить від узгодженості між особистісними характеристиками волонтера та організаційними умовами. Водночас, вивчаючи внутрішню та зовнішню мотивацію волонтерів науковці встановили, що особи з переважанням

внутрішньої мотивації демонструють вищу задоволеність волонтерською діяльністю та менший рівень емоційного виснаження, що корелює з теорією самодетермінації Е. Дісі та Р. Раяна.

Вітчизняні дослідження психології волонтерства головно зосереджуються на з'ясуванні індивідуальних психологічних особливостей представників цього руху, а також на їх ціннісній та мотиваційних сфері. Зокрема, Л.І. Матвієнко та К.С. Алексійченко [62] здійснили комплексний аналіз ціннісно-мотиваційного компонента особистості волонтера. Їхні дослідження виявили, що українським волонтерам властиві високі показники за шкалами альтруїзму, соціальної відповідальності та потреби в досягненнях. Водночас було встановлено гендерні відмінності у мотиваційній структурі: жінки-волонтери частіше керуються емоційними мотивами та потребою допомоги, тоді як чоловіки – прагматичними міркуваннями і можливостями кар'єрного розвитку.

Т.Л. Лях [58; 59; 60; 61] вивчала волонтерство як соціально-психологічний феномен, особливу увагу приділяючи життєвим обставинам, які спонукають особистість до волонтерської праці. Рефлексивним підсумком її досліджень стало усвідомлення того, що долучення до волонтерства часто пов'язане з переживанням особистісних криз, втрат або пошуком сенсу життя, що надає цій справі особливого екзистенційного значення. У той же час науковиця виокремила особистісні детермінанти волонтерської діяльності молоді, встановивши, що найбільш значущими предикторами є емпатія, соціальна відповідальність, внутрішній локус контролю та просоціальні ціннісні орієнтації. Її розвідки також виявили, що волонтери мають вищі показники психологічного благополуччя та задоволеності життям. О.В. Шевчук та О.В. Старик у висвітленні психологічних особливостей волонтерської діяльності здобувачами ЗВО встановили, що участь останніх у волонтерстві сприяє розвитку комунікативних навичок, емоційного інтелекту та лідерських рис-якостей. Заразом було виявлено ризики емоційного виснаження особистості при недостатньому організаційному супроводі такої діяльності [121].

Г.В. Коваль [48] вивчала соціально-психологічні чинники ефективності волонтерської діяльності, виокремивши такі ключові фактори: підтримка з боку

організації, якість навчання волонтерів, відповідність завдань індивідуальним можливостям, наявність зворотного зв'язку щодо результатів діяльності. Її роботи підкреслили важливість системного підходу до управління волонтерськими ресурсами. Е.М. Балашов [2] у дисертаційній роботі про мотивацію волонтерської праці запропонував концептуальну модель типології волонтерів за домінуючими мотивами: альтруїстичний, егоїстичний, соціальний та змішаний типи. Результати дослідження продемонстрували динамічність мотиваційної структури та можливість її трансформації під впливом досвіду повсякденної волонтерської діяльності.

Водночас аналіз сучасної наукової літератури виявляє декілька суттєвих прогалин у вивченні волонтерства як психологічного феномену. Перш за все переважна більшість досліджень розглядає волонтерство у рамках діяльнісного підходу, зосереджуючись на мотиваційних аспектах або окремих особистісних характеристиках. Такий критерій, попри евристичну цінність, не дозволяє розкрити цілісну структуру волонтерського феномену як холістичного вчинкового акту з його внутрішньою логікою покомпонентного розгортання.

Ще одним обмеженням існуючих досліджень є те, що вони недостатньо враховують екзистенційний вимір волонтерства як форми самореалізації та смислотворення особистості. Щонайперше мало вивченими залишаються питання трансформації особистості в процесі волонтерської діяльності, формування ціннісно-смыслових орієнтацій та розвитку світогляду волонтера.

Наступною прогалиною визначаємо відсутність досліджень, які б системно диференціювали автентичне волонтерське вчинення від формалізованої чи псевдоволонтерської активності. Це особливо актуально в умовах інституціоналізації волонтерства та появи різних форм «примусового» або «корпоративного» волонтерства. Врешті-решт вбачаємо проблему у недостатній розробленості й обґрунтованості методологічних підходів до вивчення волонтерства як цілісного психосоціального феномену. Більшість існуючих методологічних інструментів, прийомів, технік і методик зосереджені на вивченні окремих аспектів цієї суспільно корисної і безоплатної діяльності, не забезпечуючи в такий спосіб інтегрального розуміння досліджуваного психологічного явища.

У реаліях збройного конфлікту та суспільних трансформацій в Україні волонтерство набуло особливих характеристик, що потребують окремого дослідження. Праці З.П. Бондаренко, Н.П. Борецької, Р.Х. Вайноли, Н.А. Вайнілович, Т.В. Журавель та інших вітчизняних науковців [10; 11; 12; 17; 18] свідчать про те, що українське волонтерство характеризується високим рівнем самоорганізації, швидкою адаптацією до змінних умов та значним впливом на формування громадянської ідентичності. Водночас недостатньо вивченими залишаються питання, що забезпечують стійкість волонтерської активності в екстремальних умовах, а також специфіка мотиваційної структури українських волонтерів порівняно з їхніми зарубіжними колегами.

Отже, існуючий стан наукової розробки проблеми актуалізує потребу в розробці нових методологічних підходів до вивчення волонтерства як цілісного вчинкового феномену, що мікроподієво поєднує ціннісно-сміслові, мотиваційні, діяльнісні та рефлексивні компоненти в єдиний взірцевий учинок волонтерства.

Зазначене зумовило вибір теми дисертаційної роботи: «Психологічне деталювання вчинку волонтерства», у якій досліджується довершений чотирикомпонентний вчинок волонтерства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно із тематичним планом науково-дослідної роботи кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету на тему: «Психосоціальне деталювання суспільних та особистісних подій як технологія мислевчинення» (номер держаної реєстрації 0123U104568).

Тему кваліфікаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Західноукраїнського національного університету 9.11.2022 року, протокол № 3.

Мета дослідження: теоретичне осмислення, методологічне обґрунтування та емпірична верифікація процедури психологічного деталювання вчинку волонтерства як цілісного психосоціального феномену, що реалізується через систему взаємопов'язаних компонентів та етапів учинкового циклу.

Завдання дослідження:

1. Висвітлити проблемне поле філософсько-психологічного обґрунтування деталі й деталювання в сучасній психології.
2. Аргументувати логіко-аналітичну процедуру психологічного деталювання.
3. Запропонувати концептуальну модель вчинку волонтерства.
4. Здійснити покомпонентне психологічне удетальнення вчинку волонтерства, а саме за логіко-канонічною спіраллю його структурно-функціональної побудови: ситуаційний, мотиваційний, діяльний і післядіяльний етапи особистісного здійснення.
5. Емпірично підтвердити ефективність покомпонентного психологічного деталювання вчинку волонтерства.

Об'єкт дослідження становить волонтерство як психосоціальний рух здійснення добровільної, добродійної, неприбуткової та вмотивованої діяльності, яка має суспільно корисний ефект.

Предметом дослідження є психологічне деталювання у логіко-структурній побудові вчинку волонтерства та його зосередження у центральній ланці – вмотивованому канонічному вчиненні.

Гіпотеза дослідження. Волонтерство як канонічний учинок має специфічну психологічну структуру, що охоплює ситуаційний, мотиваційний, дійовий та післядійовий компоненти, кожен з яких характеризується набором особливих психологічних деталей як мікроподій із специфічним психосоціальним наповненням. Процедура психологічного деталювання дає змогу диференціювати автентичний волонтерський учинок від формалізованої волонтерської праці та виявити типологічні особливості волонтерської мотивації, що обумовлюють різні модуси реалізації волонтерського вчинення.

Теоретичною основою дослідження є напрацювання вчених у дослідженні проблеми волонтерства: а) з позиції дослідження особистості волонтера (О.В. Старик, О.В. Шевчук, С.Ю. Глаголич); б) в контексті організованої діяльності та вивченні феномену волонтерства (Г.В. Коваль, Н.П. Гапон, В.Л. Голуб, Н.П. Борецька, З.П. Бондаренко, Т.Л. Лях); в) як психологічної структури

(Е.М. Балашов, Н.А. Вайнілович); г) як сукупності ціннісно-мотиваційних ресурсів волонтерської діяльності (К.С. Алексейченко, О.І. Богучарова, А.В. Кунцевська, Л.І. Матвієнко), та ін.

Методологічною основою дослідження є психологічна теорія вчинку В. А. Роменця та наукові праці вітчизняних науковців, які розвивають дану теорію, зокрема Т.С. Кириленко, П.А. М'ясоїд, В.О. Татенка, Т.М. Титаренко та ін., вітакультурна методологія А.В. Фурмана з властивим їй циклічно-вчинковим підходом та концепцією професійного методологування; концепція художньої деталі Ю.Б. Кузнецова; методологічна модель соцієми А.В. Фурмана та С.К. Шандрука; принципи онтологічного моделювання О.М. Хайруліна; дослідження волонтерства у вітчизняній та зарубіжній психології (Л.І. Матвієнко, Т.Л. Лях, Е.Дж. Клері, М. Снайдер, А. Омото). Водночас переходом від загального до одиничного в чинному пошукуванні слугує психологічне деталювання як методологічна процедура роздрібнення складного психосоціального явища на менші, зрозуміліші деталі, подробиці та елементи.

Методи дослідження. У процесі наукового пошуку використовувалися збалансовано відібрані методи:

теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, класифікація наукових джерел; психологічне моделювання, типологічний підхід, процедура психологічного деталювання як авторська методологічна розробка;

емпіричні: спостереження за зреалізуванням волонтерської діяльності та психодіагностичне обстеження з використанням валідного інструментарію, а саме: методики «Портрет цінностей» (PVQ) Ш. Шварца, тесту Вольові якості особистості, методики «Діагностики мотиваційної структури особистості» В.Є. Мільмана, методики «Діагностика рефлексивності» А.В. Карпова та В.В. Пономарьової, самоактуалізаційний тест (САТ) Е. Шострома, а також авторським діагностичним інструментом «Психологічне деталювання вчинку волонтерства»;

математико-статистичні: обробка й аналіз зібраних даних із використанням програмного забезпечення для математико-статистичного аналізу

(MS Excel 365), описова статистика (середні, стандартні відхилення), таблиці Крейслі–Моргана, коефіцієнт Каппа Коена, контент-аналіз якісних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі ГО «Десантно-козацький рій» та БФ «Апостол» впродовж 2023-2025 років. Загальна вибірка обстежуваних волонтерів налічує 395 осіб.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *уточнено та обґрунтовано:*

- зміст поняття про вчинок волонтерства крізь призму канонічної теорії вчинку В.А. Роменця як інтегрального поєднання вчинкових актів добра, краси, істини, самопожертви, самоствердження, самовизначення та самоздійснення. Кожен із них описано в контексті постання ситуаційного, мотиваційного, дійового та післядійового компонентів, що охоплюють весь комплекс психологічних оприявнень цього вчинкового дійства, від реагування на кризові чи буденні потреби, утвердження гуманістичних цінностей до створення гармонійної соціальної взаємодії, жертвності й відповідальності, пошуку життєвого шляху й реалізації особистісного потенціалу. Пропонована концептуалізація уможливила розкриття сутності волонтерського вчинку та окреслила унікальність його ціннісної основи, мотиваційного спрямування, діяльних проявів і рефлексивних аспектів, що забезпечило психологічно деталізоване розуміння досліджуваного феномену;

вперше:

- запропоновано понятійне уявлення про психологічну деталь інтелектуальними ресурсами міждисциплінарних узагальнень у мистецькому та науковому дискурсах і психологічному осмисленні, доведено її гносеологічну значущість як мікроподії унікального психологічного й соціального наповнення, себто суб'єктивно насиченого фрагмента ковітального досвіду, який забезпечує смислотворення та рефлексію;

- обґрунтовано й імplementовано дослідницьку процедуру психологічного деталювання, що інтегрує аксіопсихологічні, мотиваційні, діяльні та рефлексивні засоби пізнання, їх психоемоційне забарвлення і суб'єктивну значущість, які

служать рушійною силою постання вчинку та дають змогу виявляти приховані закономірності довершеного акту вчинення;

- емпірично досліджено волонтерство як учинковий акт і запропоновано критерії для типологізації чотирьох модусів зреалізування волонтерства відповідно до індивідуальних психологічних особливостей волонтерів, і до психологічних деталей, які встановлюють рівень повноцінності вчинку. Пропонована модусна структура волонтерського практикування відображає цілісність учинку, репрезентуючи рух-поступ від початкових форм задіяння, який характеризується найпростішими, часто зовні стимульованими, операціями, до найвищого рівня зреалізування цієї суспільно корисної і безоплатної діяльності, за якого волонтерство набує сенсожиттєвого значення й інтегрується у згармонізовану Я-концепцію особистості.

подальшого обґрунтування набули:

- психодіагностичний інструментарій покомпонентного вивчення вчинкової структури волонтерства із використанням процедури психологічного деталювання, емпіричну доцільність яких було підтверджено у результаті дослідження;

- уявлення про волонтерство як ковітальну подію, що виходить за межі прагматичної соціальної дії й постає як екзистенційно значущий акт самотворення, внутрішньої трансформації й громадянської відповідальності особистості волонтера.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що, керуючись у дослідженні вчинковим, вітакультурним і циклічно-вчинковим підходами із задіянням процедури психологічного деталювання, зреалізовано комплексне вивчення вчинку волонтерства. Вперше волонтерство висвітлено як повновагомий вчинок, водночас обґрунтовано концептуальне у змістовлення поняття психологічної деталі та запропоновано логіко-аналітичну процедуру психологічного деталювання як інструмента виокремлення мікроподій унікального психологічного наповнення, що вдосконалюють процес пізнання психосоціальних явищ суспільного повсякдення.

Практичне значення отриманих результатів характеризується тим, що теоретичні й емпіричні здобутки чинного пошукування можуть бути впроваджені

у професійну діяльність психологів-практиків, які взаємодіють із волонтерськими об'єднаннями, громадськими організаціями і благодійними фондами та здійснюють психологічний супровід волонтерів. Водночас процедура психологічного деталювання має практичне застосування як у теоретичній, так і в прикладній психології, позаяк уможливорює удетальнений аналіз ціннісного, мотиваційно-вольового, діяльного і рефлексивного компонентів когнітивних подій, а відтак сприяє поглибленому усвідомленню особистістю власного життєвого досвіду, його окремих ситуацій і подій. Здобуті висновки стосовно психологічних характеристик волонтерів, які здійснюють повновагомий учинок волонтерства, а також щодо психологічних деталей, що детермінують цей вибір і його реалізацію, можуть стати підґрунтям для оновлення та конкретизації змістового наповнення навчальних і тренінгових курсів у закладах вищої освіти при підготовці майбутніх психологів за першим (бакалаврським) і другим (магістерським) освітніми рівнями. Передусім це стосується розроблення і викладання таких дисциплін, як «Загальна психологія», «Психодіагностика», «Тренінг особистісного зростання», «Психологія особистості» і, крім того, інших навчальних модулів, що забезпечують формування професійних компетентностей психологів та їх подальшого фахового вдосконалення.

Змістове наповнення і результати дослідження відображено у навчальних та робочих програмах, дидактичних тестах, тренінгових заняттях із дисциплін «Загальна психологія», «Психодіагностика», «Психологія особистості», «Тренінг особистісного зростання» у Західноукраїнському національному університеті (довідка від 24.10.2025 року №126-29/2428).

Результати дослідження також упроваджено у таких закладах вищої освіти та наукових установах: Національний університет «Одеська політехніка» (довідка від 25.08.2025 року №1361/138-06), Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя (довідка від 26.08.2025 року №2/28-1020), Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка (довідка від 31.10.2025 року №1215/26.04-33), Державний торговельно-економічний університет (довідка від 03.11.2025 року №2052/30-04).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: «Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації» (м. Тернопіль, 4-5 листопада 2022 р.), «Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковітальної взаємодії» (м. Тернопіль, 28-29 квітня 2023 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 19 травня 2023 р.), «Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації» (м. Тернопіль, 3-4 листопада 2023 р.), «Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни» (м. Тернопіль, 20-21 червня 2024 р.), «Психосоціальні ресурси особистісного і соціального розвитку в епоху глобалізації» (м. Тернопіль, 1 листопада 2024 р.), «The Secound International Workshop of Young Scientists on Artificial Intelligence for Sustainable Development: International Workshop of Young Scientists» (Тернопіль-Скоморохи, 8-9 травня 2025 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображені у чотирьох публікаціях (з них одна – у співавторстві) у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії Б.

Структура та обсяг дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (теоретико-методологічного, концептуально-аналітичного та емпіричного) і дев'яти підрозділів, у яких викладено теоретико-методологічне підґрунтя дослідження, обґрунтовано концептуальні засади психологічної деталі, вчинку волонтерства та процедури психологічного деталювання, а також відображено результати емпіричного вивчення і рекомендації для психологічного супроводу волонтерів, висновків до розділів, загальних висновків і списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 244 сторінки, з них основного тексту – 199 сторінок. У роботі запропоновано 8 таблиць та 22 рисунки. Список використаних джерел налічує 173 найменування (із них 51 – іноземними мовами). Обсяг додатків становить 9 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДЕТАЛЮВАННЯ

1.1. Поняття деталі у міждисциплінарному науковому осмисленні

Визначення поняття деталі є надзвичайно важливим для забезпечення цілісності та глибини досліджень у різних галузях знань, позаяк вона є базовим елементом складних систем, що уможлиблює розкриття внутрішньої структури та взаємозв'язків між складовими явищ чи процесів психосоціальної дійсності. У контексті міждисциплінарного (психологічного, соціологічного, когнітивного, педагогічного, культурологічного, літературознавчого, антропологічного, а відтак і філософського) осмислення, точне й узгоджене розуміння сутності деталі сприяє формуванню спільного методологічного поля, що забезпечує ефективний аналіз та інтерпретацію знань з різних наукових дисциплін.

Наукова й мистецька творчість сьогодення сповнена деталями й подробицями, що мають на меті якомога точніше передати ознаки малопомітних елементів художнього твору, живопису та архітектури, а також окремі, цілісні характеристики об'єкта пізнання, життєвої ситуації, суспільно-побутової чи особистісної події. Саме деталь є фундаментальною одиницею не лише наукового аналізу, а й літературного, кінематографічного, архітектурного, музичного та інших мистецтв. До прикладу, деталі архітектури, окрім естетичного, мають ще й історично-культурне наповнення, яке можна розгледіти в майстерному поєднанні елементів. Детальне споглядання античної архітектури дає нам чимало інформації про тогочасну культуру, зокрема про розвиток спорту, релігійність, природоцентричність, політичне життя та шерегу інших суспільно важливих аспектів, адже більшість об'єктів цієї епохи були театрами, колізеями, храмами, школами та урядовими будівлями. Окреме місце тут займають витончені деталі, що вказують на прагнення тогочасних архітекторів наслідувати ідеальні форми природи за допомогою точних математичних розрахунків у побудові споруд

правильної геометричної форми, сповнених елементами функціонального змісту. Так, скажімо, арена, трибуни, підтрибунні приміщення, система коридорів та підземель є взірцевими деталями і сьогодні при проєктуванні стадіонів. Деталі скульптурного мистецтва античності, які здебільшого підкреслювали красу людського тіла, створили стереотип ідеальної тілобудови, якого прагнуть досягнути мільйони людей у всьому світі впродовж більш ніж двох тисячоліть, прикладом цього є мармурова статуя Венери Мілоської, що датується 150 р. до н.е., пропорції якої 86х69х93 см., зі зростом 164 см. [42], що вкотре підтверджує визначну роль деталей у мистецтві та їх вплив на людську свідомість.

Всесвітньо відома праця Леонардо да Вінчі «Джоконда» є одним із найвизначніших взірців важливості деталі в картинотворенні, адже її написанню митець присвятив чотири роки і навіть після цього не вважав роботу завершеною. Майстерне поєднання деталей пейзажу та портрету, погляду і посмішки, простоти й досконалості спричинили велику кількість дискусій з приводу головного задуму автора. Полеміка щодо цієї роботи Леонардо в науково-мистецькому просторі точиться до сьогодні, оскільки художні подробиці, а саме посмішка чи її відсутність, стали предметом дослідження низки всесвітньо відомих наукових шкіл. Зокрема, у 2017 році провідні німецькі психологи, психіатри та нейробіологи Фрайбурзького університету провели дослідження, в ході якого запропонували фокус-групі вісім чорно-білих копій картини, кожна з яких містила певні зміни у виразі обличчя зображуваної жінки. На подив дослідників, 97% учасників зазначили, що на репродукції, котра не зазнала змін, присутня усмішка [42].

Сучасне кінематографічне мистецтво є хитросплетінням деталей та елементів, зокрема підбір акторів і предметів інтер'єру для кожного кадру, драматургічне наповнення соціально-психологічного змісту, художні деталі, що, своєю чергою, поділяються на портретні, пейзажні, словесні та власне психологічні, які нами будуть розглянуті пізніше. Видатний американський сценарист Роберт Маккі розглядає сюжетну лінію фільму як годинниковий механізм, який не працюватиме без елементів, аргументуючи свою позицію тезою про те, що вдосконалення, доповнення сценарію новими, вміло зрежисованими,

деталлями повинно здійснюватися з урахуванням «щонайменших відтінків глядацького сприйняття» [95, с.120]. Терміни «деталь» та «подробиця» чітко розмежовуються в кінематографі, адже представники даної мистецької галузі вказують на принципову відмінність між ними, аргументуючи це тим, що подробиці завжди взаємодіють між собою, утворюючи реалістичну картину сюжету, тому автори продумують дрібниці ще на етапі задуму й майстерно вдосконалюють їх під час написання сценарію. Натомість, деталь фільму, характеризується певною цілісністю, одиничністю та укорінює в сюжеті головний задум або стрижневу ідею шляхом концептуального поєднання та у змістовлення подробиць у цілісну картину. Отож окрема деталь дозволяє описати характер героїв, звернути увагу глядача на певні образи, а їх сукупність – створити досконалі епізоди. Визначальна роль деталей у фільмах аргументується тим, що саме вони наповнюють кінематограф виразністю і драматургічністю, в такий спосіб забезпечуючи його безперервну еволюцію та інноваційний поступ.

Л.М. Козубенко, досліджуючи концепцію психологізму в художніх творах, звертає увагу на помітну відмінність у підходах до розуміння психологізму як явища. Вітчизняні науковці спиралися на узвичаєні методи висвітлення внутрішнього світу героїв у їхній поведінці, в такий спосіб визначаючи предметом аналізу саме настрої і переживання персонажів. Водночас зарубіжні літературознавці намагалися інтегрувати психоаналітичний підхід, наголошуючи на значущості деталей, що вказують на прояви свідомого й несвідомого, вагомості символіки, яка розкриває індивідуальні психологічні особливості письменника, властивих саме його стилю письма образів героїв та особливостей їхнього побуту, в яких, на думку науковців, найповніше розкривалася особистість автора, адже саме вона була осереддям предметного поля їх пошуків. Пізніше вітчизняні вчені, а саме М.П. Кодак, В.В. Фащенко, Л.Я. Гізнбург, Ю.Б. Кузнєцов, синтезували й збагатили обидва підходи, таким чином забезпечивши більш комплексний розгляд даної проблематики. Зокрема, Ю.Б. Кузнєцов запропонував чотири способи тлумачення психологізму як: а) наукового методу; б) індивідуального художнього стилю автора; в) способу дослідження читацького сприйняття твору;

г) прикладного аспекту застосування психологічних знань до пізнання художньої дійсності літературних творів. Дещо пізніше, відомим українським науковцем здійснено низку інших, не менш вагомих, розробок на предмет створення концепції художньої деталі з позиції її психологічного наповнення [51].

Звідси висновуємо, що опис тонких душевних станів героїв за допомогою психологічних деталей уможлиблює пізнання читачем не лише внутрішнього світу персонажів, їх психічних станів, дій, міркувань, переконань, вчинків, а й ціннісно-смислову та емоційно-почуттєву сфери автора, його рефлексивний погляд на історичну епоху в контексті соціально-психологічних та етнонаціональних особливостей, які виражені у літературному творі за допомогою художніх засобів.

Художні твори й новели відомого українського письменника Василя Стефаника – це ще один взірець якісного літературного психологізму, що сповнений психологічних подробиць, за допомогою яких утворюється єдиний психічний простір між читачем, героями та автором. Описуючи складнощі тогочасного побуту, подібно до підходу Л.С. Виготського [168], який вважав переживання основною одиницею аналізу психологічної дійсності, він описує складність суспільного повсякдення крізь призму власних душевних мук, які інтегруються в життєдіяльності головних персонажів творів [50; 66]. З-поміж інструментарію, за допомогою якого найповніше розкривається психоемоційний стан героїв, а відповідно і автора, найчастіше застосовується самоаналіз як рефлексія життєвих подій особистості. Усвідомлено чи інтуїтивно, митець використовує прийоми, властиві для психоаналітичної теорії З. Фрейда, котрий, на думку його сучасників, у художній замисел своїх робіт закладав взаємодію протилежних сил. Психологічні подробиці ось-буттєвості та риси-якості героїв новел В. Стефаника найбільш вдало постають із характерного для його стилю письма – діалектичного протиборства: любові та ненависті, життя і смерті, праці й відпочинку т. ін. Майстерне володіння психологічними деталями та здатність утворювати з них композицію, яка найповніше розкриває ідейний задум автора, описує внутрішній світ і переживання головних героїв, наповнюючи їхнє життя повсякденною екзистенційністю і достеменною правдивістю. Саме це стало

запорукою успіху цього видатного українського письменника як майстра експресіоністичної новели.

Неоцінений внесок у визначення та розуміння художніх деталей вніс видатний український філолог Ю.Б. Кузнецов, котрий схарактеризував деталь як «мікрообраз реалії предметно-об'єктивного або духовно-суб'єктивного світу, співвідносний у літературному творі з іншим образом або системою образів як частина (елемент) цілого і як засіб художнього узагальнення» [55, с. 9]. Аргументуючи таке визначення, науковець вказує на неочевидні для пересічного читача речі, а саме те, що передумовою виникнення художньої деталі є аналіз не лише матеріального світу, але й сфери ідеального, куди він відносить людську свідомість з її багатогранністю та організованою, ментально передзаданою і трансцендентально вкоріненою, структурністю. Значущість деталей у художній літературі полягає в тому, що незначна, на перший погляд, подробиця як сукупність психологічних елементів розкриває читачу цілісну картину внутрішнього, навколишнього і власне психодуховного світу не лише героїв, а й автора чи авторів твору. Кожна ковітальна подія є явищем цілого, що суб'єктивується життєвим шляхом митця, його особистою зрілістю і свідомісним досвідом трансцендування. А це означає, що деталлю є прояв цілого в частковому, тобто у психомистецькому вимірі осмислення окрема деталь – це завжди мікроподія (соціально явна, особисто проявлена, художньо змальована чи віртуально творена) з унікальним психодуховним наповненням. Успішність реалізації логіко-методологічної процедури деталювання передбачає виокремлення такої деталі, що найповніше передає зміст цілого. У будь-якому разі, художня деталь – один із провідних засобів, що оприявнює авторський задум, відповідно до розставлених ним акцентів в описі картини, дії чи предмета, характеру та переживання героїв й спрямовує увагу глядача або читача на найважливіші аспекти ковітальної події.

У художньому творі, як і в науковій теорії, є певні елементарні поняття, підсистемні, системні і міжсистемними поняттєво-категорійними засобами. Низка європейських літературознавців висловлювали думку про певну атомарність художніх творів, що складаються з образів-атомів, які утворюють образ-молекулу

і формують його сюжет. Цілісна картина художньо оприявнювальної дійсності, що розкривається у творі – це ніщо інше, як поєднання художніх образів, саме в цьому і виявляється художня деталь як мікрообраз. Найповніше деталь розкривається за допомогою класичних філософських категорій елементу, частини та цілого, де сукупність елементів утворює частину, що є зменшеним відображенням цілого.

Досліджуючи роль художніх деталей у творах М.М. Коцюбинського, Ю.Б. Кузнецов окреслив три типи деталей: одиничні, наскрізні та системні. Останні становлять сукупність перших і других, або вказують на взаємозв'язки між ними у тексті. До одиничних відносять неповторювані деталі, що мають емоційно-образне наповнення і здебільшого описують природу чи пейзаж, а до інструментів посилення цього типу деталей у творі, науковець відносить передісторію подобиці, опис природнього середовища чи навколишнього довкілля та історичного побуту, а також уособлення в особливостях характеру головних героїв. Натомість, наскрізні деталі найчастіше застосовують у невеликих за обсягом прозових жанрах, тому їх засадничою характеристикою є лапідарність, тобто прагнення закласти максимальне смислове наповнення за умов економії художніх засобів. За допомогою частих повторень цього типу деталей текст набуває особливого семантичного звучання, що сприяє започаткуванню у читача внутрішнього діалогу з твором, його головними героями. Водночас та внутрішня діалогічність заохочує його до інтелектуального пошукування шляхів розв'язання соціально-психологічних, культурно-історичних та побутових проблем, що з різними удетальненнями описуються автором. Особливістю наскрізних художніх деталей є те, що вони здатні утворювати систему взаємозв'язаних та взаємодоповнюючих мікрообразів як самостійно, так і в поєднанні із одиничними фрагментами [55].

Окреме місце в науково-мистецькому дискурсі посідає психологічна та психосоціальна деталі як одиниці збагачення та емоційно-образного наповнення літературного тексту. За допомогою цих засобів автори підкреслюють своє ставлення до героїв, їхній соціальний статус та інші характерні атрибути, що виокремлюють їх. Сучасні художні твори дедалі частіше сповнені прийомами та техніками поєднання психологічних й психосоціальних деталей, коли письменник

свідомо уникає вживання імен героїв, описуючи їхні переживання та почуття у найтонших відтінках, у такий спосіб увиразнюючи їх. До прикладу, деталізований опис окремих психоемоційних станів дійових осіб таких як боротьба мотивів у прийнятті ними вольових рішень чи описування властивого для них стилю мислення й поведінки, за конкретних умов в окремому фрагменті твору, що найповніше змальовує певну соціальну проблематику – це сукупність елементів, які у поєднанні утворюють психосоціальну деталь, що сприяє виникненню в уяві читача цілісного образу зображуваного персонажа.

Якість і результат деталювання художнього твору залежить від обраних для аналізу деталей, зокрема одиничні, не дозволяють досягнути всю повноту авторської художньої ідеї, натомість аналітичне подрібнення наскрізних і системних деталей сприятиме більш адекватному розумінню закладеної в них діалектики художнього образу, що охоплює різні його властивості: сферу раціонального та чуттєвого, конкретного й абстрактного, внутрішнього і зовнішнього, допоможе відчувати всю своєрідність поєднань мікрообразів з образами як частини із цілим.

Отже, всі типи деталей у творі наділені здатністю бути засобом художнього узагальнення і різною мірою, залежно від ступеня присутності в них ідеї, розкривають основний задум письменника, причому неповторювані деталі створюють непересічні природні нариси й описи, наскрізні – проходять у тексті лейтмотивом, виконуючи структуротворчу функцію шляхом організації подробиць у єдину систему, що спрямовує увагу читача на головну художню ідею.

Досліджуючи роль художніх деталей в поетичному світі Тараса Шевченка, А. В. Фурман та О. Є. Фурман здійснили аналіз одного із найвідоміших віршів автора «Садок вишневий коло хати», схарактеризували низку художніх деталей психосоціального змісту в кожному із рядків й виокремили такі аспекти: а) автор акцентує увагу читача не лише на подієвому завершенні трудового дня, а й на деталях, що уточнюють особливості їхнього побуту, зокрема праці й дозвілля; б) за допомогою деталей він характеризує ціннісно-смыслову сферу українського селянства середини ХІХ століття; в) художніми подробицями, геній українського духу описує щасливі моменти життя та нескореність закріпаченого на той час

українського селянства, що проявляються у відпочинку, спільній сімейній вечері та співучості жінок. Науковці-психологи зауважують, що не кожна частина чи предмет літературного твору може вважатися деталлю, адже вона повинна відповідати певним критеріям, зокрема містити характерологічний опис головних героїв, їхніх дій, учинків, життєвих подій, що розкривають не лише видимий, а й прихований зміст художнього твору [104].

Від себе додамо таке, звертаючись до поезії Тараса Шевченка, помічаємо, що наскрізною ідеєю його віршів є художнє деталювання, себто пейзажний опис, який зустрічаємо у більшості віршів, де автор описує гори, море, природну красу українського ландшафту, в такий спосіб створюючи в уяві читача деталізований мікрообраз реалії, що зазвичай доповнюється сакральним психологічним змістом. І яскравим прикладом цього слугують рядки поета-генія у вірші «Думка». Описуючи невдалу спробу пошуку козаком долі за межами Батьківщини, за допомогою художніх деталей, автор вказує на проявлення у героя екзистенційної кризи, внаслідок нереалізованих амбіцій, що стали для нього певним внутрішнім психічним бар'єром, який не дозволяє повернутися до рідних. Це впливає із таких рядків: «Думав, доля зустрінеється – спіткалося горе. А журавлі летять собі додому ключами. Плаче козак – шляхи биті заросли тернами»[120, с.22].

Особливо значущою є роль психологічної деталі в освітології та педагогіці, де найяскравіше проявляється в психомистецьких технологіях розвивальної взаємодії, ядром яких є освітній сценарій, що передбачає безперервну розвивально-комунікаційну взаємодію шляхом діалогів та полілогів між учителем, викладачем чи наставником, з одного боку, та учнями, студентами, здобувачами – з іншого. Автор ідеї впровадження психомистецьких технологій в систему сучасної освіти А.В. Фурман вказує на те, що увага та зусилля вчителя спрямовуються на втілення драматичної концепції паритетної освітньої діяльності, під час якої педагог майстерно змінює сцени й ситуації розвиткового спілкування, в такий спосіб спонукаючи учня до спільного творення освітнього довкілля. З цього приводу фундатор інноваційної освітньої моделі зазначає таке: «освітній сценарій – це наукове висвітлення соціально-культурної логіки мистецьки орієнтованої освітньої

співдіяльності осіб різних поколінь, яка чітко визначає центральну сюжетну лінію повного модульно-розвивального циклу навчальних занять: від емоційного захоплення, соціальної установки і внутрішньої мотивації до самооцінки й самоконтролю здобутих особистістю знань, умінь, норм і цінностей, її критичної та творчої рефлексії, вчинкових актів і духовних дій у творенні кращого довкілля і власного Я в локалізованому освітньому просторі-часі» [107, с.190].

Звідси висновуємо, що психологічні й соціальні деталі є фундаментальними складовими архітекτονіки освітніх сценаріїв, оскільки їх гармонійне поєднання уможливорює охоплення вчителем й привласнення учнями найважливіших пластів соціокультурного досвіду людства за допомогою психодраматичних «подразників», як-от пізнавально-сміслові суперечності між історичним та інноваційним підходами у вирішенні задач, внутрішні психічні бар'єри, потреба постійного інтелектуального напруження, конфлікти між сталими й новими морально-етичними цінностями та ін. Вхідження у ситуацію драматичного протистояння задіює вольове, розумове, чуттєве й духовне зосередження учасників освітньої взаємодії та інтенціює у них розвиток соціокультурного, когнітивного та психодуховного потенціалу як провідних чинників самотворення і самореалізації. Основною метою названого психодидактичного підходу інноваційного проєкту є розвиток в учнів навиків продукування культурних і духовних творінь, а саме художніх і наукових текстів, нових цінностей естетичного чи інтелектуального плану, що, інтеріоризувавшись, стали невід'ємним атрибутом їх життєдіяльності.

Отож, впровадження й використання психомистецьких технологій розвивальної взаємодії передбачає детальне проєктування освітніх сценаріїв, які за змістом є сукупністю психосоціальних та психологічних деталей як мікроподій, що уможливають ефективне сценарування освітнього процесу, з урахуванням задіяння у здобувачів емоційних, пізнавальних і вольових психодуховних ресурсів (процесів, властивостей, тенденцій, засобів, тощо).

У філософії та соціології деталь проявляється в подієвій одиницності та має чимало оригінальних назв. Так, французький філософ Жиль Дельоз виокремлює концептуальну схему сингулярності, тобто одиницності, оригінальності чи

неповторності, які притаманні будь-якій наділеній змістом соціальній події, що виникає спонтанно. Саме тому «еон» є лише точково зафіксованим моментом настання події. Досліджуючи момент раптовості її появи, який він називає «еоном», науковець продовжує теоретичну розробку його розвиткового потенціалу та взаємозв'язків із більшими, суспільно значущими подіями і явищами, вказуючи на те, що ця одиничність є лише точкою відліку, яка у процесі уточнення й смислового доповнення переросте у шерех або подієву множинність, що утворить окрему самотню площину [131].

Спираючись на філософему Дельоза та низки інших провідних філософів та соціологів, А.В. Фурман та С.К. Шандрук обґрунтовують евристичний для сучасної соціологічної теорії концепт «соціема», визначаючи її як «сміслоформу соціальної події у мереживі соціємних зв'язків з іншими подіями минулого і майбутнього, що є ідеальним умістовленням соціальної події» [105, с. 66]. Звідси логічно слідує, що соціальна деталь – це окрема подробиця суспільної буденності, що має просторово-часові рамки й свідомісно організовується як соціальний факт. Для соцієми, як і для деталі, котра є мікроподією, характерною ознакою постає часопросторова єдність, що унеможливорює подальше її подрібнення без втрати смислового наповнення. Водночас, беручи до уваги гіпотезу про роль історичного часу в соціальній подієвості німецького соціолога Георга Зіммеля, зміст якої полягає в тому, що межею подрібнення є найменша історична ковітальна значущість, а не мінімальна протяжність у часі, припускаємо, що для психологічного деталювання більш значущим поняттям є «особистісне сприйняття» людиною конкретної життєвої події та її покомпонентний поділ на найважливіші, передовсім за впливом, мікроподії. Деталь є частиною цілого або його зменшеною формою та містить у собі мікрочастини – фрагменти, які характеризують психоемоційно забарвлену співжиттєву ситуацію окремої особи в конкретному часі та місці, елементами якої є психічні стани, до яких відносимо радість та розпач, стрес і дистрес, фрустрацію, переживання, апатію й натхнення та ін. [172].

Таким чином, психологічне осмислення поняття деталі в науково-мистецькому дискурсі сьогодення потребує застосування інноваційних логіко-

методологічних процедур, з допомогою яких найповніше розкривається роль та значення деталей художнього, естетичного, культурного, соціального й психологічного змісту у філософії, історії, літературі, архітектурі, соціології, політології, педагогіці, психології та інших соціогуманітарних науках.

Отже, поняття деталі в міждисциплінарному науковому осмисленні є ключовою категорією у науковій та мистецькій сферах пізнання. Деталі як фундаментальні одиниці аналізу дають змогу повніше розкрити внутрішню структуру об'єктів, явищ та подій, забезпечуючи точність і повноту розуміння складних систем – від художніх творів і архітектури до соціально-психологічних реалій та психокультурних явищ. Вони виконують пізнавальну й естетичну функції, а також несуть культурно-історичне, психологічне і смислове навантаження, сприяючи формуванню цілісного образу та емоційного резонансу у сприйнятті об'єктів і явищ дійсності. Застосування поняття деталі у різних наукових дисциплінах (соціології, психології, літературознавстві, педагогіці чи філософії) створює спільне методологічне поле для аналізу і інтеграції знань, зосереджуючи дослідницьку увагу на важливості одиничного як ключа до розуміння цілого. З урахуванням вищевикладеного, зазначимо, що деталь розуміється нами ширше, ніж складник або частина об'єкта, а саме як унікальна мікроподія з багатогранним психосоціальним і культурно-смісловим змістом, що робить її незамінною категорією для ретельного та комплексного наукового дослідження.

1.2. Категорійна сутність деталі і подробиці у теоретичній та прикладній психології

Визначення категорійної сутності понять «деталь» і «подробиця» у теоретичній та прикладній психології надзвичайно важливі для формування точного розуміння змісту складних психосоціальних процесів дійсності. Пропоновані поняття уможливлють розгляд складних психічних структур не як цілісних феноменів, а як системи взаємопов'язаних елементів, складових, фрагментів, компонентів, сегментів, блоків, модулів та підструктур – таких, що

мають власний зміст і функції. Застосування цих категорій у психології підвищує ефективність інтерпретації складних психологічних явищ, забезпечуючи фахівцям можливість точно визначати причини, мотиви та наслідки поведінкових актів, а також сприяти цілеспрямованому розвитку внутрішньосамісних ресурсів людини.

Проблема деталі і подробиці витоками сягає ще давніх філософських міркувань про значущість цілісного і часткового, загального та одиничного, мерізму і голізму, яка пізніше розвивається у двох протилежних загально-філософських підходах, перша з яких стверджує, що ціле є нічим іншим як сума частин, інша вказує на те, що ціле є більшим за сукупність складових. Першими, із відомих сьогодні філософів, до проблеми цілісного і часткового зверталися Платон й Аристотель, які вказували на перевагу цілого над частковим. Такої ж думки дотримувалися Гіппократ і Г. Гегель, І. Кант і М. Вертгеймер. Натомість прихильники мерізму, до цієї когорти належали такі видатні мислителі, як Демокрит, Г.В. Ляйбніц, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ф. Бекон і Ж.О. Ламетрі, котрі вважали, що обов'язковою передумовою для ґрунтовного аналізу складних явищ як певної «цілісності» є розуміння їх побудови, а саме частин, закономірностей їх взаємозв'язку та впливу на ціле.

Використовуючи принципи і технології діалектичного мислення, вважаємо, що розмежування закономірностей сприйняття і побудовані на його основі підходи чи навіть цілі теорії, до прикладу голізму та мерізму, варто розглядати не як взаємозаперечні, а як взаємодоповнювальні, усвідомлюючи те, що основна відмінність полягає лише у різних кутах споглядання. Поєднання названих підходів забезпечить розширення світогляду і, вочевидь, збагатить методологічний інструментарій сучасної психології. Голізм передбачає монадне сприйняття цілого немовби зі сторони, натомість мерізм є поглядом із середини, який найповніше розкриває структуру та поелементне наповнення цілого. Володіння обома підходами уможливорює методологічний аналіз цілого як певної органічної структури, пізнання якої здійснюється не лише статично, а й у динаміці та з урахуванням її розвиткового потенціалу. Взаємозалежність часток в цілому тут відображається не у лінійному причинно-наслідковому спричиненні, але як

своєрідне замкнене коло, де кожен сполучний елемент є умовою іншого і визначається та обумовлюється ним.

У сучасній теоретичній та прикладній психології тема психологічної деталі й подробиці приділяють незаслужено мало уваги, незважаючи на їхню визначну роль в аналізі та вирішенні актуальних особистісно і суспільно значущих проблем. Сьогодні психологія перебуває на роздоріжжі численних досліджень, інновацій та теоретичних розробок, дедалі більше пошукувань базуються на описі різних психічних структур, до прикладу, особистості, вищих та нижчих психічних функцій, діяльності та низки інших, а також структурно-функціональних й оргструктурних моделей, що передбачає поділ на похідні ієрархізовані складові, які охоплюють широке коло психічних явищ і процесів. У цьому контексті наголошуємо, що нюанси поведінки, мислення та емоцій мають важливе значення для розуміння складності людської психіки.

У теоретичній психології психологічна деталь займає чільне місце у структурі аналітичного інструментарію пізнання та пояснення складних психічних явищ та процесів, у такий спосіб уможливлуючи розгляд їхньої сутності і механізмів становлення. Удетальний аналіз допомагає у вдосконаленні існуючих психологічних теорій і моделей, забезпечуючи більш глибоке розуміння психічних явищ, що відкриває шлях для розвитку нових теоретичних підходів, які можуть краще відображати складність людської психіки.

Для прикладної психології цінність подробиць полягає у здатності за їх допомогою всесторонньо дослідити конкретну ковітальну ситуацію, а також дозволяє фахівцям із практичного психологування спроектувати низку ефективних стратегій та методик психодіагностичної, психоконсультаційної, психокорекційної та інших видів взаємодії із клієнтом чи групою. У сфері практично зорієнтованої психології зосередження на психологічних деталях і подробицях сприяє ефективнішій діагностиці, плануванню психологічних інтервенцій та реабілітації, а також допомагає у профілактиці ментальних розладів.

Вивчення психологічної деталі та подробиці пронизує багато аспектів та галузей психологічної науки, принаймні від індивідуальної поведінки до складних

міжособистісних стосунків. Ретроспективний огляд психологічних шкіл показує, як різні напрямки у психології підходили до аналізу дрібних елементів людської психіки та поведінки, підкреслюючи їх значення у формуванні теоретичних концепцій та практичних аспектів взаємодії. Подібно до філософів розділилися думки науковців галузевих психологічних напрямів у підході до аналізу складних психічних явищ: одні вважали, що вивчення психічних станів, властивостей та процесів потрібно здійснювати цілісно, інші – наполягали на тому, що перш за все варто знайти, зрозуміти й описати найдрібніший атом [38; 39]. На різних етапах становлення психології як науки представники провідних шкіл використовували різноманітні одиниці аналізу психіки, а саме: реакцію, дію, гештальт, установку і найскладнішу – акт учинення, яка має багатогранну внутрішню побудову, що поєднує дрібніші аспекти психічних станів, процесів і властивостей конкретної життєвої події вчинкового змісту.

Нами запропоновано рефлексивну мислесхему поняттєвих інваріантів психологічного аналізу психічних явищ у вигляді кубічної типологізаційної моделі, що охоплює монозмістові (подробиця, одиниця, елемент, деталь) та поліструктурно змістові (ознака, особливість, компонент, механізм) поняття, яка пояснює напрацювання і досягнення провідних шкіл та галузей психології в історичному розрізі (історіогенезі) крізь призму уваги до дрібних нюансів людської психіки, поведінки і свідомості (рис. 1.1). Запропонована модель зображає рух аналітичної думки науковця від подробности до деталі та від ознаки до механізму, за принципом четвірності й сприяють осягненню означених термінів в психологічному осмисленні.

До монозмістових інваріантів аналізу психічних явищ відносимо: подробицю, одиницю, елемент та деталь, до полізмістових – ознаку, особливість, компонент і механізм. *Подробиця* – окремий факт, недостатній для формування повновагомного наукового уявлення про психічне явище; *одиниця* – неподільна психічна складова, що має внутрішню організованість та зберігає логічну єдність з цілим; *елемент* – як однорідний, подільний сегмент, що охоплює лише один аспект стану, процесу чи властивостей психіки; *деталь* – мікроподія із властивими їй,

здебільшого ситуативно обмеженими, психічними процесами, станами, властивостями і тенденціями. *Ознака* – поодинокі розрізювальні риса-прикмета, що слугує засобом виокремлення та класифікації особливостей психічного життя людини; *особливість* – сукупність стійких індивідуальних психічних властивостей, що формують характер особистості, який вирізняє її з-поміж інших; *компонент* – складова частина психічних явищ, що може поділятися на менші частки та виокремлювати одиниці, особливості, подробиці, ознаки; при цьому поєднання компонентів здатні утворити цілісний психічний механізм; *механізм* – гносеологічний конструкт, що дає змогу оприятити і вивчати оптимальну самоорганізованість психічних явищ (станів, властивостей, тенденцій) у їх розвитковій динамічності, учинково-функціональній цілісності структурно-покомпонентного наповнення і виконує важливу функцію не лише засобу раціогуманітарного пізнання чи творення, а й інструменту-процедури миследіяльнісного оперування сукупністю психологічних знань про нього.

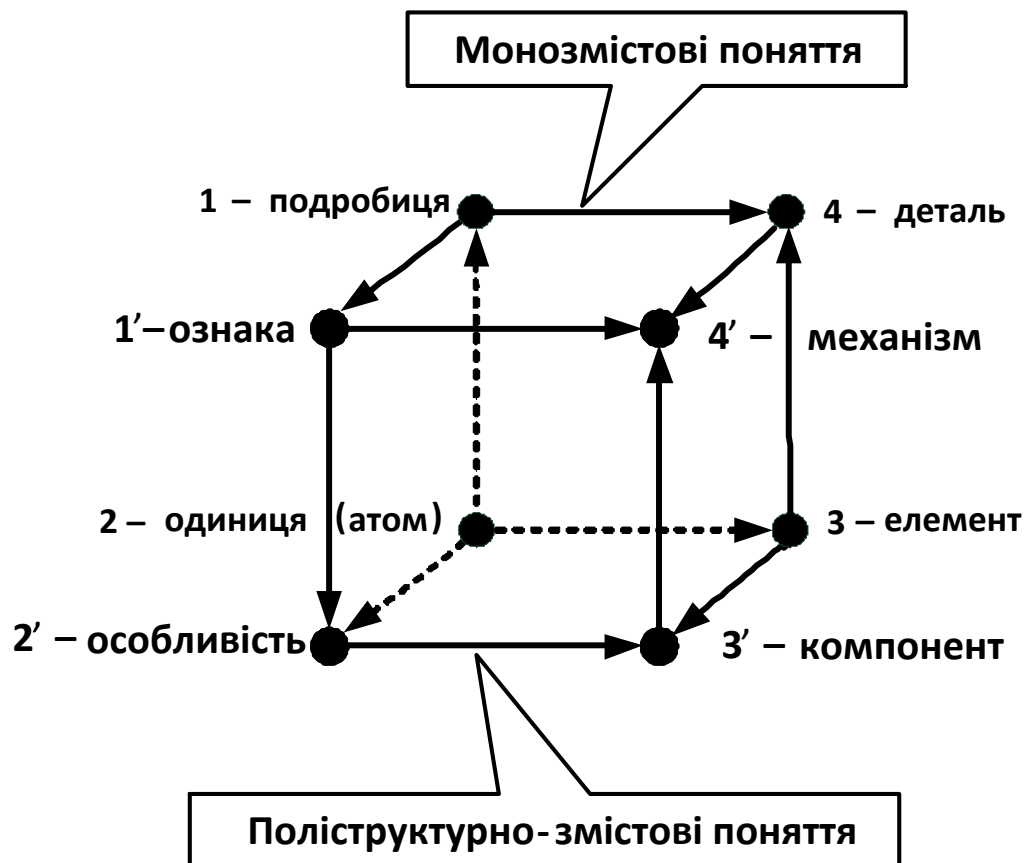

Рис. 1.1. Поняттєві інваріанти психологічного аналізу психічних явищ

Історія поняття «психологічний компонент» витоками сягає ранніх досліджень у психології, де вчені намагалися розуміти складність людського розуму та поведінки. Фундаментальні дослідження у царині психоаналізу, бігевіоризму, гештальт-психології та когнітивної науки здійснили внесок у розробку теоретичних рамок, що складаються з різних психологічних компонентів. До прикладу, Р. Плутчик у теорії емоцій виділяв основні компоненти емоційних відповідей, такі як фізіологічні реакції, експресивні поведінкові моделі та суб'єктивні відчуття [158, с. 32].

Термін «психологічна подробиця» посідає важливе місце у психологічному дослідженні, адже охоплює мікроелементи психічного досвіду, які охоплюють нюанси мислення, емоцій, сприйняття та поведінкових реакцій. Він дозволяє дослідникам зосередитись на дрібних аспектах психічних феноменів, станів, явищ і властивостей. Вивчення мікровиразів обличчя, які П. Екман і У. Фрізен описали у своїх працях, показало, як незначні емоційні реакції можуть відігравати вирішальну роль у міжособистісних стосунках [133, с. 48]. Терапевти, котрі звертають увагу на ледь помітні деталі поведінки або мовлення своїх клієнтів, можуть краще розуміти їхні проблеми та психоемоційний стан. Скажімо, К. Роджерс як засновник клієнтоцентрованої терапії наголошував на важливості спостереження за нюансами вербальної та невербальної комунікації для глибшого розуміння внутрішнього світу клієнта [159, с. 73].

Школа структурної психології. Обґрунтування важливості психологічних деталей було здійснено у XVII ст. засновником першої психологічної лабораторії – В. Вундтом, який вбачав у психології, за аналогією із клітинами, атомами та молекулами у природничих науках, можливість виокремлення подібних складових із структури психічного. На його думку, роль психології полягає в тому, щоб якомога детальніше описати ці елементи. Надихнувшись цією ідеєю, Е.Б. Тітченер засновує нову течію психологічного знання – структурну психологію, що у своїй центральній ланці містить думку про подрібнення будь-якого психічного явища до найменших одиниць, що не піддаються подальшому деталюванню. З-поміж функцій структурної психології її засновник аргументує такі завдання: а) опис

елементарних складових свідомості; б) визначення способів організації та характерних особливостей психічних елементів; в) розкриття механізмів об'єднання елементів у певну сукупність; г) з'ясування закономірностей, на підставі яких елементи об'єднуються в комплекс, що формує зв'язок між психічними процесами і фізіологічними станами людини [165; 166]. Послідовне виконання цих завдань уможливило глибоке розуміння ролі та місця психологічних елементів. Водночас сьогодні зрозуміло, що потрібно чітко розрізняти психічні й психологічні елементи, адже перші зводяться до дещо редукованих, суто механістичних та вимірюваних процесів і властивостей, які можуть бути однаково властиві людям і тваринам, тоді як психологічні – є більш складними, властивими лише людям й охоплюють сферу психодуховного, що не вимірюється об'єктивними методами.

Психоаналітична школа. Заснована З. Фройдом психоаналітична школа здійснила великий внесок у розуміння глибоких психічних процесів, звертаючи увагу на деталі невербальної поведінки, сновидіння та обмовки. Фройд вважав, що найменші подробиці могли відкрити несвідомі бажання та приховані конфлікти. Така увага до психологічних деталей стала основою для глибокого аналізу індивідуальної психіки. Так, описуючи особливий стиль мислення З. Фрейда, відомий британський біограф та учень, Е. Джонс стверджує таке: «Більшість учнів Фрейда називали його впертим дуалістом; якби він був філософом, він точно не був би моністом і не почувався б комфортно у плюралістичному всесвіті В. Джеймса. Всю його роботу пронизує те, що Г. Гартманн назвав «дуже характерним типом діалектичного мислення, яке має тенденцію створювати теорії на взаємодії двох протилежних сил». Звичайно, це було найбільш виражено у його основних класифікаціях: любовний голод, Его-сексуальність, аутоеротизм – гетероеротизм, Ерос – Танатос, життя – смерть тощо» [30, с. 101]. Звідси висновуємо, що, задаючи антиномічну систему координат, Фройд здійснював пошук несвідомого за допомогою глибокого аналізу локалізованих психічних проявів (снів, обмовок, асоціацій), подрібнюючи їх на складові, подібно до автора «Елементів психофізики» та свого ідейного натхненника – Г. Фехнера [135].

У 1923 році Зигмунд Фройд запропонував структурну модель психіки, що містила три основні компоненти: Ід, Его, Супер-Его, теоретичний опис яких наповнений психологічними ознаками, особливостями, компонентами і механізмами, з-поміж яких науковець виокремлював захисні та наголошував на їх значущості. У його психоаналітичній теорії деталюванням постає розкладання комплексних невротичних симптомів на первинні психічні імпульси та конфлікти. Вочевидь мислитель використовував деталювання як інструмент для деконструкції неврозів, прагнучи виявити несвідомі бажання. Іншими словами, рух-поступ аналітичної думки здійснювався дедукційним методом від отриманих під час сеансів відомостей про конкретні життєві події особистості крізь призму осмислення захисних механізмів психіки до зумовлюючих чинників, особливостей та ознак, визначивши які з'являлась можливість зазирнути у сферу людського несвідомого.

Бігевіористська школа. На протигагу психоаналізу, бігевіоризм, заснований Дж.Б. Вотсоном і розвинутий Б. Ф. Скіннером [143], зосереджувався на вивченні спостережуваної поведінки, вважаючи, що важливі лише ті психічні феномени, які можна виміряти та кількісно оцінити. Основною пояснювальною одиницею представників цього напрямку є поведінка, а елементами аналізу слугували стимул та реакція і закономірності взаємозв'язку між ними. Варто зазначити, що вчені цього парадигмального табору враховували лише зовнішні подразники, свідомо ігноруючи внутрішні, дорікаючи представникам інших течій за надмірний суб'єктивізм їх теорій і невимірюваність таких психічних явищ. Намагання описати закономірності поведінки людини до об'єктивних методів спостереження й експерименту спричинили шквал критики від представників інших напрямів, що називали такий підхід «психологією без психіки». Окремі характеристики поведінки, а саме частота, тривалість і інтенсивність реакцій, стали ключовими у формулюванні теорій навчання та адаптації. Проте всім їм властива надмірна механістичність, що фактично заперечувала глибинні психічні явища і фактор свідомості, в такий спосіб нівелюючи характерні лише для людини способи взаємодії із зовнішнім світом — діяльність, мислення, вчинок. Отже, бігевіористичний напрям психології є доволі обмеженим в аналізі психічних явищ,

адже послуговується лише поведінковими ознаками, що головню спричинені матеріальними чинниками середовища.

Школа гештальт-психології. Гештальт-психологія, розвинута Ф. Перлзом, М. Вертгеймером, К. Коффкою, В. Келером, К. Левіним та іншими, зосереджувалася на цілісності сприйняття людиною власного ковітального досвіду. Представники цієї школи не надавали вагомому значення структуруванню або поелементному аналізу психічних явищ, а зосереджувалися на цілісних формах, наголошуючи, що пошук структурних одиниць є недоречним, позаяк у такий спосіб спрощується складна і динамічна природа людської психіки. Скажімо, М. Вертгеймер стверджував, що сутнісний зміст теорії гештальт-психології полягає в тому, щоб повноцінно побачити, сприйняти й усвідомити значення конкретної події, котра істотно перевищує суму її складових частин. У ході подальших досліджень він закликає наукову спільноту описувати свідомісний досвід у термінах природних одиниць сприйняття, а не штучно згенерованих науковою думкою елементів. Відповідного до його позиції, поле сприйняття не становить сукупність роз'єднаних відчуттів, а має складнішу внутрішню організацію, яка передбачає спонтанне поєднання і відокремлення свідомістю тих чи інших об'єктів. Доповнюючи думку науковця, представники Клівлендського інституту гештальту зазначають, що основоположною ідеєю цієї школи є визначення гештальту як моделі чи конфігурації настільки об'єднаної, інтегральної і монолітної у змісловому наповненні, що її розгляд як сукупності певних компонентів буде нелогічним, оскільки навіть сумарно вони не розкриють усіх властивостей цілого. Основним аргументом сучасних прихильників цього підходу є теза про те, що мозок має тенденцію сприймати об'єкти психічної дійсності цілісно, а не поділяти їх на дрібні елементи [169].

Ф. Перлз, описуючи фігуру як найважливішу частину поточного досвіду, наголошує, що вона є емоцією чи потребою актуалізованою в конкретний момент, а функціонування людини він визначає як взаємодію її організму із зовнішнім середовищем в динаміці контакту-відходу, через що локалізується переживання відчуттів і наявних емоцій [156]. Висновуємо, що поліструктурно-змістовим

відповідником такої взаємодії при аналізі психічних явищ є механізм, а монозмістовим – психологічна деталь як ситуативно обмежена мікроподія із властивим їй психічним наповненням.

Когнітивна психологія. З появою когнітивної школи психології в середині ХХ століття представники цього напрямку зосередилися на вивченні ментальних процесів, таких як увага, сприйняття, пам'ять та мислення. Досліджуючи теоретичні й практичні напрацювання психологів когнітивної сфери, підкреслимо, що предметне поле їхніх наукових пошуків здебільшого охоплює такі аспекти: механізми, структуру і модель пізнавальних процесів, а також передбачає їх детальний мікроструктурний аналіз. Вітчизняні дослідники когнітивного напрямку в психології, а саме Харківської школи психології, описуючи структуру і механізми пізнавальних процесів, визначають дію як основну одиницю аналізу, оскільки саме через неї відбувається взаємозв'язок між суб'єктом та об'єктом.

Одним із ідейних натхненників когнітивного напрямку психології був Л.С. Виготський, який запропонував тлумачення одиниці психологічного аналізу, що сутнісно є найближчим до сучасного розуміння психологічної деталі. Він чітко розмежовує психологічний аналіз психічних явищ і когнітивних подій за подробицями та одиницями, наголошуючи на принциповій відмінності між ними. Дослідження за подробицями, на його думку, полягає у намаганні поділу цілого на складові частини, які унеможливають розуміння подрібнюваного явища та особливості його функціонування. Натомість одиниці наділені змістовими характеристиками об'єкта, що сприяє формуванню уявлення про його властивості [19; 75]. На даному етапі важливо сформулювати низку ознак-характеристик одиниці аналізу психічних явищ, до яких, відштовхуючись від теоретичних напрацювань В.П. Зінченко та Н.Д. Гордєєвої, віднесемо такі:

- одиниця має поєднувати та фіксувати внутрішні суперечні властивості досліджуваного об'єкта, в такий спосіб зберігаючи логічну єдність з цілим;
- одиниця повинна зберігати життєздатність і розвиткові й саморозвиткові можливості;

- одиниця є структурним складником психічної системи із організованою внутрішньою побудовою;

- під час виокремлення сама одиниця має залишатися цілою, поділ якої буде позбавленим сенсу [69].

Із розвитком когнітивної психології поняття-уявлення психологічного елемента отримало новий вимір. Дж. Р. Андерсон, видатний когнітивний психолог сучасності, розширив розуміння елементів, включивши до них основні одиниці інформації, що зберігаються в людській пам'яті, а саме образи, слова, концепти, які сутнісно є власне психологічними. Аргументуючи унітарну теорію розуму, він стверджує про значущість психологічних елементів як інструментів аналізу перебігу складних психічних процесів [138].

Гуманістична психологія. Найвидатніші представники гуманістичної школи, а саме Г.О. Балл, К. Роджерс, В. Франкл, А. Маслоу, Г. Олпорт та ін. [5; 123; 138; 139; 151; 159], досліджуючи вплив унікальності та непересічності індивідуального життєвого шляху людини на її самоактуалізацію та самореалізацію, наголошували на тому, що минулий досвід, звісно, має вплив на особистість, проте вона здатна і навіть зобов'язана піднятися над ним у прагненні якомога якіснішого самотворення. Пропонуючи концепцію «психічно здорової особистості», фундатори цього підходу наголошують на тому, що така людина характеризується спрямуванням на майбутнє і керується жагою цілковито зреалізувати власний потенціал (інтелектуальний, соціальний, творчий, психодуховний). Кожен із названих дослідників запропонував власний підхід до визначення набору рис-якостей самоактуалізованої особистості, які сукупно утворюють самісний механізм її становлення. Вивчаючи праці одного із засновників гуманістичного підходу К. Роджерса, відомий український інтелектуал Георгій Балл виокремив такі характеристики «здорової особистості»: 1) відкритість до нових ідей та поглядів і способу життя; 2) здатність до повноцінного проживання теперішнього моменту; 3) відчуття внутрішньої свободи у реалізації власного життєвого вибору; 4) відмова від обману та підступництва задля формування власної автентичності, стрижнем якої є чесність у спілкуванні; 5)

прагнення до внутрішньої гармонії та балансу різних життєвих сфер; 6) бажання духовної близькості з іншими людьми і знаходження нових способів для побудови якісних міжособистісних стосунків; 7) ведення рухливого і динамічного способу життєдіяльності та готовність до ризиків; 8) здатність до емпатії та допомоги навколишнім; 9) прояв турботи до навколишнього середовища; 10) незалежність від нав'язаних авторитетів, здатність до автентичних етичних суджень на основі власного досвіду; 11) займати конструктивну суспільну позицію у соціумі, не потрапляючи в його полон, себто зберігати свою автономію і не піддаватися впливу оточуючих; 12) використовувати знаряддя науково-технічного прогресу в гуманних цілях, а не для особистої наживи чи маніпулювання іншими людьми; 13) нівелювання фінансового чи матеріального багатства, відсутність амбіцій до привілейованого ставлення; 14) наявність розвинених духовних цінностей [4, с. 19].

Відтак запропоновані представниками гуманістичного напрямку психології риси-якості самоактуалізованої особистості сутнісно є компонентами психологічного аналізу психічних явищ та мають психосоціальне мікроподієве наповнення і підлягають подальшому подрібненню, в такий спосіб уможливлуючи виокремлення особливостей та ознак, які сукупно, за канонічним принципом кватерності, утворюють самісний механізм самоактуалізації особистості.

Історичний огляд психологічних шкіл демонструє, що, незважаючи на відмінності у підходах до дослідження, вивчення психологічних механізмів і деталей, елементів та компонентів, одиниць і особливостей, ознак та подробиць, завжди відігравало центральну роль у витлумаченні людської поведінки та ментальних процесів. Кожна школа здійснила вагомий внесок у глибше розуміння того, як дрібні складники впливають на цілісну картину психологічного досвіду, формуючи основу для сучасних досліджень у сфері психології. Водночас сьогодні зрозуміло, що психологічне вчення має доволі обмежене методологічне забезпечення, що унеможливує вирішення проблеми пошуку єдиної одиниці психологічного аналізу з чітко окресленими критеріями, а також не отримано відповіді на питання: чи буде цінним таке надбання? Окрім того, різноманіття галузевих психологічних досліджень доволі обширне, та й ефективність

універсального засобу може бути низькою, адже він не зможе повновагомо розкрити сутнісний зміст аналізованих психічних явищ. Вважаємо, що, залежно від мети, завдань, об'єкта і предмета конкретного наукового пошуку, інструментами такого удетальнення можуть слугувати як монозмістові, так і поліструктурно-змістові поняттєві інваріанти, тому що вони охоплюють весь спектр структурного різноманіття психічних явищ.

Отже, сучасна психологія перебуває на шляху глибокого інтелектуального проникнення в есенцію людської психіки, де кожна деталь та подробиця відіграє вирішальну роль у формуванні загальної картини розуміння проникнення у тонкощі людської поведінки та організацію її внутрішнього світу. Усвідомлення поннятєвих інваріантів при здійсненні психологічного аналізу психічних явищ надає нам безцінні інсайти про динаміку людської свідомості, відкриваючи нові горизонти для теоретичних розробок і практичних застосувань. Проблема деталі та подробиці в теоретичній і прикладній психології відображає суперечливість між голістичним та меристичним підходами до пізнання психічних явищ і феноменів. В той же час, пропоновані категорії відіграють ключову роль у структурному аналізі й розгляді внутрішньоособистісних процесів, забезпечуючи розуміння їх сутності, механізмів та динаміки розвитку. Якщо теоретична психологія використовує поняття деталі для вдосконалення існуючих моделей і концепцій, то у прикладній сфері акцент на подробицях допомагає розробляти ефективні діагностичні та корекційні стратегії впливу. На сучасному щаблі свого розвитку наука стикається зі значними викликами щодо формалізації єдиних критеріїв систематизації, тлумачення й інтерпретування сутнісних психологічних одиниць, що зумовлює необхідність гнучкого застосування різних понятійних інваріантів залежно від конкретних дослідницьких завдань і предметної сфери пізнання.

1.3. Психологічне деталювання як методологічний підхід та логіко-аналітична процедура пізнання психосоціальних явищ повсякдення

Визначення психологічного деталювання як методологічного підходу та логіко-аналітичної процедури вивчення психосоціальних явищ повсякдення надзвичайно важливе для психології, позаяк деталювання є ключовим інструментом, що дозволяє розкривати високоточні характеристики досліджуваних психологічних явищ, структурувати складні психічні процеси та забезпечувати влучність, достовірність, коректність і скрупульозність діагностики, оцінки й інтерпретації здобутих даних. Тому впровадження психологічного деталювання у наукові дослідження та практичну діяльність фахівця сприяє підвищенню якості психологічного пізнання та поглибленню розуміння структурної складності й багатовимірності досліджуваних особистісних і соціальних феноменів.

Важливість розроблення дієвого інструментарію удетальненого психологічного аналізу полягає в тому, що швидкість суспільної подієвості невинно зростає і наповнюється дедалі більшою кількістю кризових явищ та конфліктів, вирішення яких потребує фундаментальних наукових напрацювань, зокрема виконання низки логіко-методологічних та аналітико-рефлексивних процедур. Однією із них є психологічне деталювання, яке покликане вивчати соціальні чи особистісні події виняткової психологічної значущості. *Психологічне деталювання* – це мислевчинкова дія, що спрямована на докладне, в усіх подробицях та нюансах, з'ясування того, що реально відбулося як мікросоціальна чи особистісна подія життєвого шляху. Особливо актуальною дана тема є сьогодні, оскільки застосування цієї логіко-методологічної процедури розширює кругозір дослідника та уможлиблює виокремлення мікроподій, котрі забезпечують розвиткову дію психологічних та соціальних механізмів традиційного чи інноваційного плану. Психологічне деталювання є нагальною проблемою у сфері психології та низки інших суспільних і гуманітарних наук.

Водночас надзвичайно актуальним постає обґрунтування значущості *психологічного деталювання як методологічної процедури*, тобто як узвичаєного порядку здійснення професійного методологування над суспільними

(ковітальними) подіями повсякдення та випадками особистого життя. Для зреалізування названої процедури потрібно виокремити соціальні події цілісного психологічного змісту, тобто *мікроподії* повсякдення, що мають окреме психодуховне наповнення.

Узасаднення психологічного деталювання здійснюється з допомогою сучасної методологічної оптики, а саме:

а) принципи, закономірності та нормативи циклічно-вчинкового підходу А.В. Фурмана у метасистемі вітакультурної методології [20; 64; 103; 110];

б) методологічна концепція художньої деталі Ю.Б. Кузнецова як системоутворювального явища будь-якої мисленнєвої творчості, починаючи від наукової, раціонально зорієнтованої, й завершуючи поетичною [55];

в) методологічна модель соцієми А.В. Фурмана та С.К. Шандрука як смислоформа соціальної події у часопросторі соціємних зв'язків із подіями минулого і майбутнього [105].

Для проведення цього дослідження нами переосмислено зміст споріднених понять терміна «деталь» (рис. 1.2). Слово «деталь» є запозиченням із французької мови епохи Середньовіччя та походить від *detailler*, що означає «різати на шматки», «відокремлювати». У XVI-XVII століттях його здебільшого використовували у виробництві одягу та інших ремеслах, пізніше воно стало вживатися ширше, включаючи такі значення, як «складова частина», «елемент конструкції», «окремий фрагмент». Деталь та деталювання є поширеним і загальновизнаним об'єктом дослідження технічних наук, зокрема креслення, де його визначають як ескізування деталей за складальним креслеником, або процес виконання робочих начерків деталей [124, с. 6]. Водночас сьогодні ми визначаємо деталь у значно ширшому контексті, як інструмент аналізу суспільної подієвості у форматі мікроподієвого з'ясування індивідуальні-психологічних та колективних соціальних особливостей, які розкривають внутрішні стани суб'єкта і культурно зумовлені змісли соціального буття.

1 – деталь: поняття як інструмент мислення, що означає окремий факт, одиницю механізму

4 – деталювання: логіко-методологічна процедура системно-функціонального поєднання компонентів, що утворюють одиницю пізнання

2 – детальність: ознака, детермінанта, що якісно характеризує подробицю

3 – деталізація: аналітико-теоретична процедура, яка передбачає докладне з'ясування набору деталей, або поелементне розроблення чого-небудь

Рис. 1.2. Зміст похідних понять від терміна «деталь» у форматі їх методологічного осмислення

Сучасне трактування поняття «деталь» набуває особливого значення у науковій діяльності, зокрема й царині психології. Цікавим є те, що Кембриджський словник тлумачить деталь як окрему інформацію або факт про щось, або, уникаючи технічних визначень, у такий спосіб, немовби, підкреслює її значущість у гуманітарному вченні [132]. Описуючи художню деталь, Ю.Б. Кузнецов визначає її як «мікрообраз реалії предметно-об'єктивного або духовно-суб'єктивного світу, співвідносний у літературному творі з іншим образом або системою образів як частина (елемент) цілого і як засіб художнього узагальнення» та вказує на те, що «мікрообраз» є родовим поняттям терміна «деталь» і характеризує її як адекватний образ дійсності [55, с. 9]. Детальність – це характеристика подробиці, що вказує на якісний рівень точності відображення певного компонента. Деталізація – аналітично спрямована процедура, що має на меті виявити та відокремити обраний елемент із механізму, події чи явища і висвітлити його сутнісні особливості.

Деталювання є інтегральною логіко-методологічною процедурою, що з допомогою системно-функціонального поєднання компонентів утворює мислевчинкову одиницю пізнання як засіб наукової рефлексії подієвості.

Враховуючи важливість дефініцій для даного дослідження, нами запропонована *мислесхема* (рис. 1.3) висхідної градації терміна «деталювання» за принципом кватерності (четвірності) [102, с. 191], який кристалізує його значення як методологічного засобу пізнання.

Рис. 1.3. Висхідна градація понятійних визначень психологічного деталювання

Залежно від ситуації вжитку, психологічне деталювання розуміємо як:

- а) пізнавальний процес аналітичного спрямування, що виділяє найважливіші риси предмета;
- б) когнітивну операцію, яка встановлює зв'язки між провідними компонентами, що у поєднанні утворюють окреме предметне поле пошуку;
- в) інтелектуальний прийом абстрактного поділу предмета дослідження чи

конструювання; г) методологічну процедуру як узвичаєний порядок мислєдїяльностї, що спрямований на покомпонентне структурування предмета вивчення або творення.

Застосування психологічного деталювання як методологічної процедури передбачає глибинне розуміння науковцем специфіки функціонування соціальних та психологічних *механізмів*, а відтак і реальних процесів ковітального повсякдення. Термін «соціальний механізм» поширений у соціологічній літературі у вигляді *протоконцепції*, себто рудиментарної, прив'язаної до конкретної ситуації та значною мірою нероз'ясненої, ідеї, що потребує концептуалізації.

Видатний соціолог сучасності Петер Хедстрем, який є одним із провідних дослідників проблеми соціальних механізмів, зазначає, що визначення даного поняття повинно базуватися на трьох фундаментальних засадах, або принципах:

1) *прямого спричинення*, що покликаний забезпечити причинно-наслідкову залежність суспільних подій, тонкий і тісний зв'язок між експланансом та експланандумом, тобто між поясненням і пояснюванням;

2) *сфери застосування*, що реалізує таку ідею: соціологія не повинна передчасно встановлювати універсальні соціальні закони, а натомість має зосередитися на визначенні понять, що спеціально створені для пояснення певного кола ковітальних явищ;

3) *методологічного індивідуалізму*, який фіксує ідею того, що суспільну подієвість формують дійові особи, а не набір змінних. Пояснення, засноване на механізмах, не вибудовується на простих асоціаціях між змінними, але завжди посилається безпосередньо на причини та наслідки індивідуальних дій, орієнтованих на поведінку інших. Наслідком цього принципу є те, що не існує механізмів макрорівня; сутності або події на *макрорівні* пов'язані одна з одною завдяки комбінації ситуаційних, індивідуальних дій і трансформаційних механізмів, тобто всі зміни на макрорівні варто концептуалізувати у термінах трьох окремих переходів (макро-мікро, мікро-мікро та мікро-макро) [125].

Враховуючи вищевикладене, зазначимо, що найбільш влучним і доречним для аналізу волонтерського вчинення є запропоноване М.В. Туленковим

визначення *соціального механізму* як сукупності певних дій, учинків, відносин і поведінки, невід’ємних від їхніх суб’єктів – носіїв: індивідів і соціальних груп, завдяки яким відбувається будь-яке соціальне явище, утворюючи своєрідний внутрішній каркас, що забезпечує існування, функціонування чи перетворення різноманітних процесів [96, с. 226].

Актуальним викликом для психологічного деталювання вчинку волонтерства є методологічно обґрунтоване визначення терміна «психологічний механізм», адже, попри велику кількість публікацій із його використанням, сьогодні не існує єдиного концептуального тлумачення. Сучасні емпіричні дослідження здебільшого виокремлюють захисні, мотиваційні та особистісні *психічні механізми*, які доволі детально описані, проте характеризуються однобічністю та обмеженістю, що унеможлиблює введення даної дефініції до поняттєво-категорійного апарату психологічного дослідження. З-поміж наявних наукових тлумачень, виокремлюємо М.Й. Боришевського, котрий стверджував, що *психологічний механізм* – це феномен, який означає наявність стану оптимальних взаємовідносин і взаємодії між структурними елементами (підсистемами) психологічної системи, що забезпечує її функціонування, становлення, розвиток [15, с. 28]. Він чітко розмежовує *психологічні механізми* та подібні за змістом й ознаками феномени, зокрема *мотиви*. Розглядаючи їх сутність, автор зауважує, що мотиви мають несвідомі та свідомі форми проявлення у поведінці особистості, тоді як механізми є виключно науковим, теоретико-методологічним інструментом аналізу і пояснення закономірностей функціонування особистості як психосоціальної системи. За концепцією А.В. Фурмана, психологічний механізм – гносеологічний конструкт, що дає змогу оприаявити і вивчати оптимальну самоорганізованість психічних явищ (процесів, станів, властивостей, тенденцій) у їх розвитковій динамічності, учинково-функціональній цілісності структурно-покомпонентного наповнення і виконує функцію не лише засобу раціогуманітарного пізнання, а й інструменту-процедури миследіяльнісного оперування сукупністю психологічних знань про цей, сформований теоретичною думкою, механізм.

Задля визначення важливого для нашого дослідження терміна «психосоціальний механізм» потрібно, на нашу думку, застосувати методологічні процедури *синтезування* та *конфігурування*, які уможливлюють поєднання різногалузевих, міждисциплінарних знань, що спрямовані на один і той же об'єкт дослідження. У цій ситуації наші розумові дії спрямовуються на виокремлення спільних підходів у психології та соціології до тлумачення терміна «механізм», його ролі та місця, пошукування спільних знаменників, за допомогою яких уможливиться створення нової міждисциплінарної концепції психосоціального механізму, що буде, безумовно, значущим *теоретичним конструктом*, мета якого полягає у поясненні закономірностей розвитку функціонування психіки, її впливу на прийняття рішень та поведінку волонтера, за визначених умов у конкретній життєвій ситуації, що й становить підґрунтя суспільної подієвості волонтерства. Спільною ознакою тут є психологічні деталі як складові одиниці як соціального так і психологічного механізмів, що окреслюють найвагоміші аспекти їх ковітального вактуальнення.

Отже, виходячи з вищевикладеного, висновуємо, що *психосоціальний механізм* – це засіб пояснення закономірностей прийняття волонтером рішень та вибору ним способів поведінки у конкретній ковітальній події (рис. 1.4), що поєднує такі частини: а) *соціальну деталь* як окремий факт, подробицю суспільної буденності, яка слугує подразником, протокомпонентом постання вчинкової ситуації, в якій бере початок вчинок волонтерства; б) *психологічну деталь* як мікроподію, котра охоплює психічні явища, стани й процеси, як окремого представника чи представниці волонтерського руху, так і різного масштабу соціальних груп, які мають визначальний вплив на суспільне повсякдення і є невіддільною складовою окремого психосоціального механізму; в) *психосоціальну організованість* повсякдення представників волонтерської спільноти як наступність життєво значущих мікроподій на рівні особи, групи, організації чи етносу.

1 - соціальна деталь як окрема подробиця суспільної буденності, що має просторово-часові рамки й свідомісно організовується як соціальний факт

2 - психологічна деталь як мікроподія із властивими їй, ситуаційно обмеженими, психічними процесами, станами, властивостями, тенденціями

4 - психосоціальний механізм – це взаємопроникнення внутрішніх (психічних) і зовнішніх (соціальних) чинників, що хо́лістично організовані як особиста чи ковітальна мікроподія і є засобом пояснення закономірностей прийняття рішень та поведінки особистості чи групи у конкретній співжиттєвій ситуації

3 - психосоціальна організованість повсякдення як наступність життєвих мікроподій, що пов'язані між собою вчинковою спіраллю ковітальної активності учасників

Рис. 1.4. Генетичні корені психосоціального механізму волонтерського учинення

Враховуючи особливості постання й зреалізування вчинку волонтерства як психосоціального механізму, що містить особистісні і соціальної мікроподії на кожному із етапів постання, варто врахувати, тезу О.Є. Фурман про те, що «внутрішній каркас життєвої події є значно складнішим, адже поєднує у собі, з одного боку, найближче соціальне довкілля, з іншого – психодуховний матеріал конкретної людини, напівусвідомлювальні та несвідомі чинники впливу на її активність у конкретній ситуації» [111, с. 146].

Залежно від галузі знань термін «подія» має декілька визначень. Філософія тлумачить подію як щось індивідуалізоване, що належить окремій людині та становить примітну ознаку її причетності до суспільства, тобто своєрідну збірну точку дотику особистісного та соціального, внутрішнього і зовнішнього світів. Соціологія пояснює подію як компонент суспільного життя, з якого складається полотно складніших утворень, а саме соціальних систем, організацій, структур. До прикладу, утворення та розпад соціальних груп, внутрішньогрупова динаміка – це завжди сукупність уявлених подій. Психологи трактують подію як конкретний момент життя, що має визначені часові й просторові межі, характеризується

цілісністю і завершеністю. Її вплив на формування особистості складно переоцінити, адже у результаті здобутого досвіду відбуваються розвиткові зміни у психодуховному світі людини. Виходячи з позицій канонічної психології, вважаємо що результатом довершеного вчинку волонтерства завжди постає подія ковітального змісту, в такий спосіб вона має підставу стати об'єктом психологічного деталювання.

Психологічне деталювання як процес упредметнюється у роздрібненні складного особистісного, соціального чи психосоціального явища на менші, зрозуміліші деталі, подробиці, елементи. Цей підхід дозволяє розглядати явище чи подію з різних кутів зору та аналізувати їх складові, сегменти, частини окремо. Так, скажімо, при дослідженні психологічних аспектів бідності як суспільно важливого явища слушно розглядати такі компоненти, як психоемоційний стан представників цього суспільного прошарку, стиль їхнього життя, соціальне довкілля, рівень життєвих амбіцій, ціннісну й мотиваційну сферу та низку інших, не менш важливих психологічних і соціальних аспектів. Кожен із цих компонентів може бути досліджений окремо для того, щоб отримати глибше розуміння причин і наслідків бідності як психосоціального явища. Назване деталювання стане у нагоді при розв'язанні складних соціальних та особистісних проблем і при знаходженні ефективних способів їх вирішення, адже такий підхід уможливорює комплексний розгляд ковітального проблемного поля життєдіяльності особи чи групи.

Актуальна суспільно-політична ситуація в Україні та світі унагальнює пошук дієвого методологічного інструментарію соціального прогнозування, зокрема в контексті з'ясування перспективи розвитку волонтерського руху і його значущості. Такі дослідження повинні ґрунтуватися на теоретичних і прикладних розробках психологічного змісту, тобто на знаннях закономірностей та особливостей перебігу психічних явищ і процесів на різних рівнях взаємодії людини з довкіллям. Очевидно, що, з одного боку, тлумачення суспільних явищ у термінах індивідуальної поведінки певною мірою спричиняє заперечення масових феноменів, з іншого – їх визначення у термінах соціальної цілісності, зліквідовує вагомість індивідуального в суспільному. Психологічне деталювання в аналізі

волонтерства слугує сполучною ланкою між окремою особою і найближчим соціумом, адже розглядає психологічні й соціальні деталі як маркери внутрішнього світу особистості, які подієво оприявнюють її почуття, бажання та переживання, що увиразнюють поведінку і діяльність волонтера.

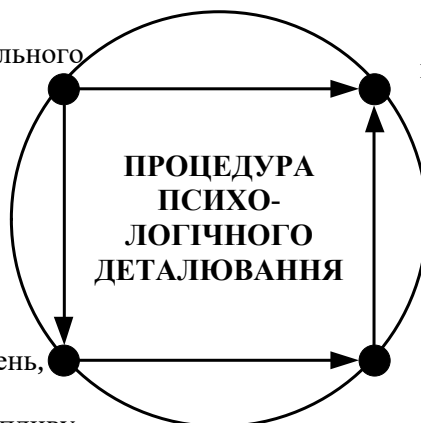
В.А. Роменець визначає логіку розгортання історичного процесу і його закономірностей крізь призму *структури вчинку*, вказуючи на те, що наприкінці ХХ століття людство перебуває на етапі рефлексії. Звідси слушно припустити, що у ХХІ столітті знову актуалізується ситуаційний компонент інноваційного історично-культурного взірця, причому на новому рівні та з урахуванням попереднього вчинкового досвіду людства. На підтвердження цієї тези М.М. Слюсаревський, вивчаючи проблему соціального прогнозування, зіставив вектор соціальної динаміки, групової взаємодії та індивідуальної соціальної дії з вектором структури вчинення (ситуація, мотивація, дія, післядія) й у такий спосіб уможлививши виявлення траєкторії розвитку суспільства за логікою культурно-історичного поступу. В результаті проведеного дослідження, було виявлено, що найактуальнішою проблемою соціальної подієвості у процесі онтогенезу стане усвідомлення особистістю свого впливу на розгортання соціального повсякдення, а також рефлексивне прийняття відповідальності за власні вчинки, що спричинить перехід суспільства на новий культурно-історичний рівень [90, с. 108]. Звідси висновуємо, що психосоціальний підхід до прогнозування обґрунтовує використання методу екстраполяції, себто перенесення виявлених тенденцій розвитку на майбутнє психосоціальної системи і суспільної структури, в якій волонтерство як вчинковий канон повинно посідати чільне місце, позаяк поєднує в собі шерегу вчинкових діянь, які якісно перетворюють суспільство і сприяють його загальному добробуту та сталому розвитку.

Психологічне деталювання як методологічна робота – це окремий миследіяльнісний прийом, особлива аналітична процедура й одночасно самобутня мислетехніка структурування-удетальнення мікроподієвої картини окремої психосоціальної ситуації особистого чи ковітального життя волонтерів. Учинковий підхід до названого деталювання (рис. 1.5), що базується на принципі кватерності

[103, с. 19-20], уможлиблює розгляд його пояснювального потенціалу та здатності сценарування майбутнього, адже як стверджував В. А. Роменець, «завершення одного вчинку є початком наступного» [71].

1 – ситуація психологічного деталювання: набір ідей і принципів, понять і категорій, умов та обставин, що у поєднанні створюють проблемне поле ґрунтовного вивчення мікроподієвих механізмів соціального та особистого життя волонтерів

2 – мотивація психологічного деталювання: сукупність уявлень, поглядів, інтересів і мотивів, спрямованих на встановлення впливу психологічних чинників на постання проблемної ситуації як суспільного явища чи ковітальної мікроподії у волонтерстві

4 – рефлексія процесу та результату акту-процедури психологічного деталювання на предмет повноти його мислевчинкової організованості (циклічності), персоніфікованої чи суспільної корисності, пояснювального та прогностичного потенціалу

3 – миследіяльнісне опрацювання проблемної ситуації шляхом виокремлення, аналізу та пояснення психологічних деталей як мікроподієвих чинників особистого і групового волонтерського вчинення

Рис. 1.5. Вчинкова організація психологічного деталювання як методологічної процедури пізнання психосоціальних явищ

Ситуація психологічного деталювання – часопросторова конфігурація сил та обставин, боротьби зовнішнього і внутрішнього світів людини, які у поєднанні формують проблемну ситуацію у сфері її суспільного повсякдення. Мотиваційний компонент передбачає наявність та боротьбу мотивів, що є визначальними у конкретній соціальній події чи життєвій ситуації та спонукають до дії. Миследіяльне опрацювання методологом певної психосоціальної проблеми реалізовується шляхом виокремлення із ситуації конкретного психосоціального механізму, що впливає на поведінку та прийняття рішень, його структурування і подрібнення на психологічні деталі як мікроподії, що соціємно пов'язують людину й навколишній світ. Зазначимо, що соцієма є точкою теперішнього, яка характеризує ситуаційно локалізовану дійсність та пов'язує події минулого з

подіями майбутнього [105, с. 66, 71]. Післядіяльний компонент даного деталювання здійснює критичну оцінку результату його звершення й відповідає за вичерпність та аргументоване обґрунтування психосоціального спричинення проблеми й сценарування потенційних вчинкових дій і реакцій людини на важливі соціальні події та нестабільні ситуації власного життя.

Визначаючи вчинок волонтерства з позицій канонічної психології, зауважимо таке: важливим є той факт, що неканонічні напрямки та вчення зводять суть психологічної науки до пошуку фундаментальної одиниці, що уособлює все багатство психічних феноменів, проте такий підхід є методологічно хибним і породжує псевдонаукове знання, позаяк унеможлиблює зворотній перехід від простого до складного, себто від базових психічних функцій до повноти повсякденного людського буття з усім різноманіттям життєвих подій. Тоді як психологічне деталювання є процедурою пошукування, виявлення та опису провідних психічних детермінантів учинення на кожному із етапів канонічного вчинку і проявляється у вигляді як особистісних, так і ковітальних мікроподій.

Психологічне деталювання вчинку волонтерства як методологічне мислевчинення потребує визначення фундаментального поняттєво-категорійного апарату, а саме введення в науковий обіг та авторське у змістовлення термінів «психологічний механізм» та «соціальний механізм», котрі, незважаючи на поширеність у науковій та науково-популярній літературі, до сьогодні не мають уніфікованого визначення; водночас нами окреслено сутнісну епістемологічну основу, що уможлиблює їх змістове витлумачення в об'єктно-предметному контексті чинного дослідження. Враховуючи вищевикладене, визначаємо *психосоціальний механізм* як поєднання психічних та соціальних чинників, що у цілісності становлять ядро особистісної чи співжиттєвої мікроподії та є засобом пояснення закономірностей прийняття рішень і поведінки особистості чи групи у конкретній ковітальній ситуації. Рефлексивно-аналітичний підхід до психосоціальних подій вимагає новітнього пізнавального та пояснювального інструментарію, яким є запропоновані нами дефініції: «психосоціальний механізм», «психологічна деталь», «соціальна деталь». З їх допомогою

здійснюється класифікація каузальних зв'язків, що у поєднанні утворюють соціальну чи життєву мікроподію довершеного психологічного змісту. Результатом рефлексивного аналізу засадничих для нашого дослідження психологічних конструктів стало обґрунтоване застосування психологічного деталювання як методологічної процедури дослідження вчинку волонтерства, а також його внутрішньої організації, котра уможливорює структурування та ретельний аналіз значущих для психології подій цілісного психологічного умістовлення у яких розгортається циклічно-вчинковий волонтерський акт.

Отже, психологічне деталювання як методологічний підхід і логіко-аналітична процедура пізнання психосоціальних явищ повсякдення є надзвичайно актуальним інструментом у сучасній психології та суміжних гуманітарних науках. Воно збагачує аналітичний інструментарій вивчення мікроподій суспільного та особистісного життя, виокремлюючи сутнісні психологічні та соціальні деталі, що формують складний психосоціальний механізм поведінки індивіда, зокрема волонтера. Деталювання постає комплексним методологічним засобом, який поєднує аналітично-когнітивне опрацювання інформації із творчим мисленнєвим прийомом її інтерпретації, забезпечуючи ефективне розкриття і пояснення закономірностей функціонування психіки та соціальних взаємодій у динаміці життєвих подій. Застосування процедури психологічного деталювання сприяє структурованому, поетапному дослідженню особистісно значущих подій із врахуванням часово-просторової конфігурації, мотиваційної й діяльнісної складових і їх рефлексивного осмислення, що підвищує точність засобів психодіагностики та дієвість тлумачення здобутих емпіричних даних.

Висновки до першого розділу

1. Узагальнення міждисциплінарного аналізу ролі деталі у науково-мистецькому і психологічному дискурсах засвідчує, що вона постає і засобом репрезентації фрагмента цілого, і структурною одиницею фундаментальної смислотворчості, через яку суб'єкт опосередковано пізнає складні явища дійсності. Як художній прийом, деталь слугує засобом концентрації значень і смислів,

здатних виявляти інтенції автора, типологію переживань героїв, естетичні домінанти твору чи наукового аналізу. Водночас у психологічному осмисленні вона набуває статусу мікроподії, себто особистісно значущої фрагментарної одиниці досвіду, що фіксує стан, афект, етичний конфлікт, рефлексивне зусилля або ж соціальну настанову окремої людини. У цьому сенсі деталь – це форма вияву суб'єктивно забарвленого фрагменту буття, котрий проєктується у символічному, художньому або освітньому просторі як носій особливого психодуховного змісту.

Деталь є цілісним психосемантичним утворенням, що оприявнює як внутрішні стани суб'єкта, так і культурно зумовлені змісли соціального буття. Її типологія (одиничні, наскрізні, системні, психосоціальні) вказує на складну логіку організації змісту через поєднання частин у значеннєво насичене ціле, що особливо виразно унявлюється в літературі, кінематографі, освітології, психології творчості. Саме в деталях зосереджується емоційно-чуттєвий досвід людини, здійснюється особистісне ставлення до зображуваного, формується простір рефлексії, що робить їх унікальним інструментом як художнього, так і науково-психологічного пізнання. У цьому контексті деталювання як методологічна процедура постає не лише технікою аналізу, а й формою мислення, яка дозволяє вийти за межі поверхового сприйняття до досягнення глибоких пластів буттєвої реальності.

2. Критичний розгляд понять «подробиця», «одиниця», «елемент», «деталь», «ознака», «особливість», «компонент» і «механізм» у форматі новітніх психологічних досліджень засвідчив, що ці інваріанти є універсальними аналітичними засобами глибокого проникнення в сутність людської психіки. Монозмістові поняття охоплюють рівень мікроструктурного аналізу та дозволяють фіксувати найдрібніші фрагменти психічного досвіду особистості (деталі, елементи, одиниці, подробиці), що, хоча й не є самодостатніми у поясненні цілого, однак становлять основу для його подальшої реконструкції. Водночас поліструктурнозмістові категорії (ознаки, особливості, компоненти, механізми) забезпечують перехід до вищих рівнів узагальнення, на яких відбувається інтеграція та функціональна організація множинних мікроелементів у цілісні психічні структури, що визначають поведінку, вчинки, когнітивно-афективні реакції та внутрішній світ особистості, що має вагомий пояснювальний потенціал.

Порівняльний аналіз провідних шкіл психологічної думки – від структурної до когнітивної, психоаналітичної, гуманістичної та гештальт-психології – засвідчив, що, попри розбіжності у підходах, кожен із напрямів наголошував на важливості деталізації та аналітичного подрібнення психічного досвіду. Відтак поняттєві інваріанти, розроблені в межах різних теоретичних парадигм, здатні фіксувати структурно-функціональні особливості психіки та об'єднувати їх у цілісні інтерпретаційні моделі. Це уможлиблює розгляд сучасної психології як дисципліни, що здійснює рух-поступ до якісно нового апарату дослідження психологічних феноменів і психічного світу особистості, в межах якого кожне поняття – від подробиці до механізму – має гносеологічну цінність і методологічну значущість. Усвідомлене використання таких інваріантів відкриває нові горизонти пізнання поведінкових та особистісно-екзистенційних структур, актуалізуючи потребу в поєднанні мікроаналітики й цілісного розуміння психодуховного.

3. Психологічне деталювання репрезентовано як високорозвинену методологічну процедуру, що інтегрує когнітивну, пізнавальну, операційну, інтелектуально-діяльнісну й рефлексивну складові пізнання. Цей концепт, поглиблений у межах циклічно-вчинкового підходу, дає змогу розкрити внутрішню структуру волонтерського вчинку через аналіз мікроподій як одиниць психосоціального буття. Запропоноване авторське осмислення понять «психологічна деталь», «соціальна деталь» і «психосоціальний механізм» уможлиблює створення нової дослідницької парадигми в осмисленні волонтерського досвіду як цілісного і змістовного канонічного вчинку.

Структура психологічного деталювання поєднує ситуацію, мотивацію, миследіяльнісне опрацювання та рефлексію, корелює зі структурою канонічного вчинку та забезпечує глибокий аналітичний інструментарій для вивчення ковітальних подій і мікроподій у волонтерському вчиненні. Аргументовано доцільність введення у науковий обіг нової концепції психосоціального механізму як холістичної взаємодії внутрішніх (психічних) і зовнішніх (соціальних) чинників, що дає змогу як пояснити психологічну динаміку волонтерства, так і сформулювати прогностичні моделі його розвитку на індивідуальному та суспільному рівнях.

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДЕТАЛЮВАННЯ ВЧИНКУ ВОЛОНТЕРСТВА

2.1. Зміст і структура волонтерства як учинкового канону

В умовах глобальних викликів та цивілізаційних криз, коли зростає потреба у взаємній підтримці та суспільній солідарності, волонтерство постає одним із найважливіших механізмів мобілізації людських і соціальних ресурсів у напрямку розв'язання нагальних проблем та задоволення потреб як окремих осіб, так і великих спільнот. Значення цього складного явища виходить за межі благодійності, милосердя і надання допомоги, а під час екзистенційних випробувань воно стає інструментом активізації громадянської активності, засобом утвердження моральних цінностей і чинником зміцнення згуртованості соціуму. Усвідомлення змісту і структури волонтерства як психосоціального феномену дає змогу зрозуміти внутрішню логіку цієї діяльності, визначити мотиваційні стимули, чинники організації, форми вияву та функціональні зв'язки з іншими видами суспільної активності й соціальної взаємодії.

Осмислення внутрішньої сутності волонтерства вказує на значущість його трактування в умовах сучасних соціокультурних трансформацій як форми безкорисливого соціального служіння чи прояву громадянської відповідальності людини, а також як цілісного учинкового канону, еталонність якого зумовлюється поєднанням її внутрішніх мотиваційних чинників, суспільних очікувань і культурних норм, що надає волонтерській діяльності ознак високого рівня усвідомленої відповідальності та соціальної значущості і повно втілює морально-етичні, ціннісні та гуманістичні орієнтири особистості. В такому розумінні волонтерство здатне сприяти як вирішенню нагальних проблем окремої громади та соціуму загалом, сприяючи при цьому розвитку особистісної зрілості, альтруїстичних цінностей і моральної самореалізації суб'єкта вчинення.

Узагальнення наукових даних свідчить про різногалузеві визначення терміну «волонтерство», зокрема у праві, економіці, політології, культурології, а також у

психології та соціології. Відомі навіть спроби та результати пояснення цього феномену крізь призму еволюційного підходу; примітно, що в такому трактуванні волонтерство постає як фактор пристосування і поступового розвитку людства, як показник того, що виживанню спільноти сприяє не лише фізична сила окремої людини, але й здатність суб'єкта підтримувати інших з метою забезпечення суспільного добробуту. Сучасні культурологи наголошують на взаємозв'язку між рівнем розвитку волонтерського руху та загальним психокультурним поступом суспільства, в якому воно функціонує, а також наявністю усталених традицій і норм. У цій оптиці волонтерство розглядається як індивідуальне та колективне культурне явище, що активно трансліює певні соціокультурні звичаї, патерни поведінки та, що не менш важливо, фундаментальні духовні цінності, які формують суспільну свідомість та ідентичність. Економічна теорія розглядає волонтерство одразу в двох вимірах, першим з яких є матеріальний, тут суспільно корисну і безоплатну діяльність пояснюють крізь матрицю соціально-економічної вигоди для суспільного загалу, а прояви волонтерської активності трактуються як альтруїстично зумовлена поведінка. Психологічна ж сутність цього феномену розуміється як безкорислива готовність інвестувати власні часові та енергетичні ресурси у задоволення потреб соціального довкілля [54].

В контексті масштабного розвитку людства волонтерська діяльність набуває значного соціокультурного та системного значення. За екстраординарних обставин, коли державні інституції втрачають спроможність повною мірою виконувати свої функції із забезпечення потреб громадян, розвинута система волонтерства може ефективно виконувати роль альтернативного або компенсуючого механізму надання соціально значущої допомоги. Це свідчить про наявність у волонтерства стратегічної ролі у забезпеченні стабільності та підтримки функціонування суспільства за кризових умов. Підтвердженням цього є історичний досвід України як в період Помаранчевої Революції та Революції Гідності, так і впродовж визвольної війни, яка триває з 2014 року із урахуванням сплеску волонтерських ініціатив на початку повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Поряд із цим, існує й інший вимір тлумачення волонтерства в економіці, а саме модель особистої нематеріальної вигоди суб'єкта, за якої результатом волонтерської діяльності постає соціальний капітал особи, яка її зреалізовує. У підсумку вона набуває певних спеціальних навичок, впізнаваності, довіри та низки інших суспільних благ, які пізніше можуть трансформуватися в успішну кар'єру та покращити соціальний статус.

У соціології волонтерство – це соціальний феномен, який кристалізується у результаті комплексної взаємодії суб'єктів волонтерської діяльності та інституціоналізованих структур. У межах цієї парадигми волонтерська діяльність постає як динамічний соціальний рух, специфічна соціальна спільнота, вартісний соціальний ресурс та самостійна цінність. Її визнають однією з найважливіших та унікальних форм соціальної солідарності, що активно сприяє консолідації соціуму і перебігу інтеграційних процесів. У межах соціологічного дискурсу значна увага приділяється формуванню соціального профілю волонтера, який дає змогу типологізувати стиль та особливості цієї діяльності, а також узагальнити характеристики учасників волонтерського руху [45].

Правовий підхід до вивчення волонтерства, висвітлений у працях В.Л. Голуба [27], зосереджується на законодавчому закріпленні та регулюванні цього феномену. Він передбачає деталізацію поняття волонтерської діяльності, її унікальних особливостей, основних принципів та ключових напрямків у чинних нормативно-правових актах. Зокрема, в українському правовому полі волонтерська діяльність набуває статусу добровільної, неприбуткової та соціально орієнтованої ініціативи. Вона зреалізовується як фізичними особами, так і спеціалізованими волонтерськими організаціями й ініціативами, які функціонують як благодійні фонди чи громадські організації, головню через надання волонтерської допомоги. Таке правове визначення наголошує на некомерційній основі цього руху, а також на його альтруїстичній спрямованості та соціальній значущості.

Найбільш актуальним для нашого дослідження є підхід до вивчення волонтерства як психологічного феномену. Українські вчені Л.І. Матвієнко та К.С. Алексейченко, досліджуючи ціннісно-мотиваційний компонент особистості

волонтера, здійснили комплексний аналіз волонтерства, фокусуючись на ідентифікації ключових особистісних рис-якостей, які відрізняють волонтерів від осіб, котрі не залучені до цієї діяльності [62]. Поза тим Т.Л. Лях з'ясовує ще й глибинні життєві обставини і причини, які обумовлюють прагнення особистості доєднатися до надання безоплатної допомоги ближнім, причому без очікування навіть нематеріальної вигоди [58; 59; 60; 61].

Водночас для європейських та американських науковців особливий інтерес становить з'ясування специфічних мотиваційних детермінант волонтерської активності, які висвітлені зокрема у працях А. Омото, А. Стукаса, М. Снайдера, М. Весіна, Е.Дж. Клері, Ф. Чакуна та їх послідовників [128; 129; 130; 136; 150; 162; 163; 166]. Названі прихильники мотиваційного і функціонального підходів до вивчення волонтерства розкривають особливості альтруїстичної поведінки та психологічні механізми просоціального діяння, де альтруїстичний мотив спричиняє стійке емоційне реагування із задіянням механізму ідентифікаційно-емпатійного злиття, ототожнення і співпереживання. Представники аксіологічного підходу у психології, передусім К. Бендер, розглядають волонтерство крізь призму ціннісних орієнтацій, ідентифікуючи домінантні для представників цього руху вартості, які спонукають їх до зреалізування цього виду діяльності [125; 157]. З позицій гуманістичного підходу, опираючись на праці К. Левіна і А. Маслоу [148; 151], волонтерство слушно визначити як діяльність, що наповнена смисложиттєвими орієнтирами, за яких гідність і добробут інших людей відіграють роль провідних ціннісно-мотиваційних предикторів повсякдення волонтерів. Керуючись напрацюваннями фундатора діяльнісного і суб'єктного підходів у психології С.Л. Рубінштейна [3; 82], значущими одиницями аналізу волонтерства повинні слугувати особливості зреалізування волонтерської діяльності конкретним суб'єктом. Синтез названих підходів уможливорює позиціонування особистості волонтера у двох оприявненнях: а) як активного, ініціативного та відповідального суб'єкта діяльності, який прагне досягнення власної ідентичності через реалізацію просоціальних діянь; б) як єдиний центр інтеграції психічних процесів,

самосвідомості та внутрішнього світу, що забезпечує послідовність, стійкість поведінки та сприяє її акмеологічному розвитку й особистісній зрілості.

Незважаючи на багатогранність наведених підходів, які значно розширюють розуміння феномену волонтерства, жоден із них окремо не дає вичерпного пояснення цього явища. Переважна більшість праць зосереджена на дослідженні мотивації волонтерської діяльності, а інтегральне концептуальне визначення почасти зводиться до розуміння волонтерства як виду безоплатної суспільно корисної діяльності. Беручи до уваги поширеність такої думки, вважаємо доречним здійснити методологічне обґрунтування цього феномену з позиції канонічної психології, визначаючи його як учинок. Ці два поняття мають відмінне змістове наповнення, а отже, щонайперше задля уникнення різнотлумачень, потребують коректного розмежування, проведеного шляхом покомпонентного психологічного пояснення кожного із них.

Відомий український психолог П. М'ясоїд, здійснюючи аналіз основних теоретичних напрацювань і підходів до визначення структури діяльності, визначає її як детерміновану потребою усвідомлену активність, що спрямована на досягнення мети, та виокремлює такі складові: а) потреба – стан залежності від певних умов; б) мотив – спонука до дії задля задоволення потреби; в) мета – уявлення про певний ідеальний результат; г) дії (зовнішні та внутрішні) реалізаційна одиниця виконання завдань; ґ) операції – неусвідомлені чи малоусвідомлювальні способи виконання дій; д) результат – задоволення або незадоволення потреби, оцінка та контроль всієї діяльності. Отож, на завершальному етапі діяльності людина порівнює результати з поставленою метою та дає їм позитивну або негативну оцінку [1; 74].

Натомість засновник вчинкового підходу в психології, видатний вітчизняний учений В.А. Роменець, зауважує, що вчинок сутнісно більш ємний, ніж діяльність, адже за допомогою деталізованої структури охоплює настільки широке поле сфери психічного, що найповніше розкриває зміст особистісного розвитку й зміни навколишнього соціального довкілля і середовища. В цьому контексті є доречною думка видатних представників української психологічної школи вчинку

В.О. Татенка і Т.М. Титаренко, котрі зазначили таке: «Повноцінний учинок – це завжди трансценденція в життєвий вимір, подолання й перехід у новий буттєвий простір. Водночас – це новий відлік часу, початок нової доби, тобто перехід у якісно інший життєвий світ, у якому від минулого залишається іноді лише інтенція і потенція самотворення» [93, с. 23]. Вважаємо цей психософійний постулат засадничим для канонічного обґрунтування вчинку волонтерства, оскільки в ньому поєднуються найвизначніші атрибути канону.

Обстоюючи важливість канонічної психології, академік В.А. Роменець зосереджує увагу на тому, що дослідження психічного повинно ґрунтуватися на буттєвій повноті життя та неподільному гармонійному поєднанні сповнених феноменами вірцевих подій з іншими канонами. Виходячи з цього принципу, канон має таку структуру: а) ситуація як конфлікт сукупності зовнішніх обставин та внутрішніх переконань особистості; б) мотивація у прагненні до перетворення себе й оточення внаслідок перемоги волі над ситуацією; в) акт учинення, що діяльнісно зреалізовує вчинок; г) рефлексія як повновагома і критична оцінка результатів вчинку [77; 78; 81].

Вчинок не можна зводити до простої діяльності та неможливо вивести із закономірностей її функціонування. Діяльність чітко регламентована, тоді як вчинок є вольовим проявом, хоча і виявляється в діяльності та мислєдіяльності особистості. Вчинки сповнюють життєдіяльність моральним змістом, роблять її осмисленою, вдосконалюють особистість, піднімаючи її над діяльністю, свідомістю й самосвідомістю, розширюючи межі свободи. Вчинок завжди є усвідомленим виявом свободи, що актуалізує у суб'єкта внутрішнє відчуття цілісності та гармонізує його взаємини з навколишнім оточенням і світом загалом. Зокрема, М.М. Бахтін вважав, що онтогенез людини можна розглядати як складний учинок, оскільки кожне окреме діяння та переживання є моментами життя як учинення [7].

Філософсько-психологічне осмислення вчинковості свідчить про те, що у вчинку проявляється безкінечна єдність онтологічного та феноменологічного аспектів розвитку, які не є безумовними чи закладеними, а створюються, формуються і підтримуються людським старанням, що виявляється у діях, вчинках

та внутрішній боротьбі із самим собою. З цього приводу доречно згадати думку В. Франкла про те, що в результаті вибору особистість знаходить, відроджує саму себе, створюючи свій життєвий шлях [98]. Тому свобода вибору і дотримання вчинкового способу життя має вагоме значення не лише для окремого індивіда, але і для суспільства в цілому, адже в результаті вчинку перетворюється навколишнє середовище, відбувається канонічна подія, якої б не було без зусиль конкретної людини. Яскравим прикладом такого історично значущого вчинкового акту на макрорівні є розроблення наукових теорій, концепцій, парадигм та програм волонтерських ініціатив, на мезорівні – це утворення громадських організацій, благодійних фондів, волонтерських об'єднань, складання їх програм і забезпечення ефективного функціонування, тоді як мікрорівень характеризується безпосередньою ресурсною жертовністю або практикуванням окремої людини, що свідомо зреалізовує вчинок самопожертви.

В.А. Роменець визначає об'єктом канонічної психології людину й акцентує на тому, що саме вчинок та вчинення для неї слугують засадничими категоріями життя. В цьому випадку вчинок стає інструментом або чуттєвою субстанцією, крізь призму якої людина пізнає світ, свої роль та місце в ньому і за першої нагоди перетворює його шляхом учинення, в такий спосіб досягаючи вершинного акме [79; 80]. У цьому аспекті канонічний вчинок волонтерства виступає як специфічна форма усвідомленого учинення, у якій внутрішні цінності, гуманістичні мотиви та моральні орієнтації особистості втілюються у конкретні дії на благо інших. Через взірцеве вчинення волонтер змінює соціальну реальність, а й здійснює власну особистісну трансформацію, набуваючи досвіду відповідальності, емпатії та громадянської зрілості.

Предмет канонічної психології є багатосегментним і поліаспектним, адже В.А. Роменець і його учні, зокрема П.А. М'ясоїд, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко у різних формулюваннях намагалися розкрити його, описуючи як розвиткові аспекти онтогенезу, що містять всі психічні процеси, стани, переживання. А.В. Фурман, здійснюючи метатеоретичну реконструкцію предметного поля канонічної психології, зауважує наступне: «Канонічна психологія – це також ще й відмінна від

усіх існуючих у психологічній науці дослідницько-світоглядна стратегія пізнання джерел, сутності і безкрайої феноменології людського способу екзистенційно повного життя в реальному світі з орієнтирами на суб'єктність і вчинково-подієву продуктивність змісту буття» [113, с.16]. В цьому розумінні вчинок волонтерства постає як конкретизація суб'єктності особистості, через яку проявляється її здатність до ціннісно детермінованої діяльності на користь і на благо навколишніх. Він поєднує усвідомлені мотиви, моральні орієнтації та соціальні дії, відображаючи внутрішню гармонію та екзистенційну зрілість людини, й відтак постає як засіб та інструмент надання допомоги і водночас як форма персональної самореалізації та активного конструювання нею власного життєвого сенсу.

Отже, керуючись постулатами канонічної психології В.А. Роменця і циклічно-вчинковим підходом А.В. Фурмана, пропонуємо робоче визначення для чинного дослідження. Канонічний учинок волонтерства – це внутрішньо усвідомлений, ціннісно вмотивований та структурно завершений акт, який передбачає безоплатне надання допомоги навколишнім, реалізується суб'єктом у контексті екзистенційно значущої ситуації, має життєво-смислову та суспільну значущість, відбувається на підґрунті внутрішнього морального вибору, спрямовується на якісне перетворення дійсності, охоплює осмислену трансформацію особистості волонтера та персональну налаштованість на повторне, систематичне й удосконалене вчинення цієї діяльності.

Узагальнення даних щодо взірцевості волонтерського вчинення свідчить про широту діапазону аналізованого явища, оскільки утворює горизонт від екологічної діяльності як умотивованого просоціального діяння, спрямованого на покращення навколишнього природного довкілля, до матеріального й морально-психологічного забезпечення сектору безпеки й оборони. Сьогодні існує велика кількість громадських організацій, благодійних фондів і волонтерських об'єднань, проте такий стрімкий розвиток цієї сфери спричиняє існування значної кількості псевдоволонтерських організацій, які мають на меті виключно особисту матеріальну вигоду чи здобуття політичного капіталу. Водночас існують спільноти, що зреалізовують волонтерство як діяльність чи як певну форму соціальної

активності або зайнятості. Звідси постає проблема визначення волонтерства як взірцевого вчинку з усім характерним лише йому психологічним наповненням та створенням моделі дослідження волонтерського учинення, що уможливить розмежування волонтерства як психологічного канону, виду зайнятості, активності чи роботи, й квазіволонтерства як асоціальної, суспільно шкідливої діяльності.

Ключова відмінність між волонтерською дією та вчинком волонтерства полягає ще й у принципово відмінній онтології та психологічному наповненні. На відміну від типової дії, вчинок волонтерства завжди корелює з наявністю колізійної ситуації, що характеризується істотною боротьбою мотивів та імперативною необхідністю свідомого вибору. Це не обмежується лише встановленням певного ціннісно-смыслового відношення між кінцевою метою та обраними засобами її досягнення. Найглибшою відмінністю є те, що у структурі вчинку волонтерства як мета, так і засіб її реалізації, не можуть бути деперсоніфікованими об'єктами, а виключно живою, цілісною особистістю. Така взаємодія з іншою людиною як центром і змістом волонтерського вчинення надає йому вищого морального, етичного та екзистенційного значення, підіймаючи його над межею простої функціональної ефективності.

Волонтерство як учинок сутнісно поєднує такі типи вчинків: а) вчинок істини, який, як стверджував В.А. Роменець, «набуває свого сенсу, якщо гармонійно переходить у вчинок добра»; б) вчинок добра – це акт, що спрямований на допомогу іншому, реалізацію морального ідеалу гуманності, милосердя, співчуття; в) вчинок краси, що постає у формі естетично й етично значущого акту, що пробуджує в оточуючих віру в людяність; г) вчинок самопожертви, за якого особистість жертвує власними інтересами, комфортом або навіть життям, заради інших чи заради вищих цінностей. З цього приводу В.А. Роменець зазначає таке: «Чим вищим стає рівень особистісного самозречення, самопожертви, тим вищим є ґатунок учинковості [71, с.511]». Автор теорії вчинку, справедливо зауважує, що «вчинок істини, вчинок краси та вчинок добра взаємопереходять один в одного, замикаючи тим самим герменевтичне коло, створюючи онтологічний простір для власне людського існування конкретної людини» [71, с.529].

Зокрема, *волонтерство як вчинок добра* – складний, поліструктурний, цілісний, смислосназначущий акт, який сутнісно є проявом особистісної зрілості, громадянської активності та альтруїстичної налаштованості людини та знаходить своє вираження у готовності діяти на благо інших без очікування матеріальної винагороди. Окрім того, це й багаторівневий процес, що поєднує ситуаційний аналіз, мотиваційну налаштованість, цілеспрямовану діяльність та рефлексію, і завдяки цьому перетворюється на дієвий механізм індивідуального саморозвитку та суспільного прогресу, закладаючи підвалини для послідовного і відповідального служіння спільному благу.

Ситуація, у якій здійснюється волонтерський учинок добра, може бути надзвичайною або буденною, кризовою або плановою, але завжди передбачає наявність конкретної, і здебільшого об'єктивної, потреби у допомозі чи підтримці – допомога постраждалим від стихійного лиха, підтримка військових, сприяння соціально вразливим верствам населення, організація освітніх чи культурних заходів. Ситуаційний контекст не лише окреслює межі дій, але й формує у свідомості волонтера усвідомлення значущості його потенційного внеску.

Мотивація волонтерства як вчинку добра зазвичай має ціннісну основу, спираючись на гуманістичні, соціальні та духовні орієнтири особистості. Її внутрішнє спонукання до дії народжується із глибинного переконання, що підтримка іншого є моральним обов'язком, а також детермінується прагненням реалізувати власний потенціал у сфері суспільно корисної діяльності.

Дія як центральний елемент вчинення задля добра передбачає відповідну діяльність волонтера, що може проявлятися у фізичній, інтелектуальній чи організаційній формі надання допомоги й підтримки (безпосереднє надання допомоги, координація ресурсів, правова підтримка, інформаційне забезпечення або психологічний супровід) та вирізняється осмисленістю, усвідомленістю, спрямованістю на досягнення позитивного результату та готовністю долати виникаючі у процесі реалізації наміру труднощі.

Післядія у контексті волонтерства як вчинку добра охоплює аналіз впливу вчиненого як на тих, хто отримав допомогу, так і на самого волонтера. При цьому

відбувається інтеграція набутого досвіду, поглиблене розуміння власних цінностей і переконань, а також зміцнення особистісної ідентичності як активного та відповідального члена суспільства.

Волонтерство як вчинок істини є особливим різновидом учинковості, у якому пошук, виявлення та утвердження правди стають основним смисловим стрижнем. Цей учинок не обмежується практичним аспектом допомоги, а ґрунтується на переконанні, що істина є фундаментом довіри та ефективної соціальної взаємодії, її а відстоювання становить невід’ємну складову волонтерської діяльності, що передбачає усвідомлене служіння об’єктивній реальності, справедливості та прозорості у відносинах між людьми.

Соціальна ситуація, у якій виникає такий вчинок істини, часто має кризовий або конфліктний характер, вимагаючи вміння відокремлювати факти від домислів, виявляти першопричини подій та встановлювати реальний стан справ. У цій фазі істина постає як критерій для оцінки потреб, визначення пріоритетів та побудови подальшої стратегії дій.

Мотивація відповідного вчинення, що базується на внутрішньому прагненні діяти чесно, прозоро та неупереджено, керуючись об’єктивними даними і реальними потребами людей, поєднує етичну настанову волонтера на правдивість, громадянську позицію з боротьби із дезінформацією та моральну відповідальність за наслідки власних рішень. У такому мотиві істина є етичним ідеалом і практичним інструментом для забезпечення максимальної користі від волонтерських зусиль.

Дія в контексті зреалізування вчинку істини передбачає активні кроки волонтера, спрямовані на виявлення, перевірку та поширення достовірної інформації, а також на забезпечення того, щоб реальні потреби були задоволені найбільш ефективним способом. Це може проявлятися у ретельній перевірці фактів перед організацією допомоги, публічному інформуванні про результати роботи, захисті прав потребуючих, чи в адвокаційній діяльності, спрямованій на усунення системних проблем. Акт волонтерства у вчинку істини завжди супроводжується високим рівнем відповідальності та прозорості.

Післядія у вчинку істини, з одного боку, передбачає аналіз волонтером того, наскільки вдалося досягти об'єктивності та чесності у власних діях, а з іншого – усвідомлення впливу встановленої істини на життя людей і на суспільні процеси загалом. Рефлексія також дає змогу суб'єкту оцінити, чи були збережені етичні стандарти у волонтерській діяльності, чи не допущено компромісів з неправдою та які уроки можна винести для майбутньої благочинної діяльності.

Варто враховувати, що на ситуативному рівні зреалізування вчинку волонтерства істина постає як раціональна потреба, що визначає правильне бачення проблеми; на мотиваційному – як соціальна цінність, що зміцнює довіру та солідарність; на дійовому – як індивідуальна переконаність у важливості чесних дій; на рефлексивному – як духовна вартість, що утверджує зв'язок особистості з вищими моральними ідеалами. До того ж відчуття істини, пережите у волонтерській роботі, інтегрується у структуру особистості учасника надання допомоги навколишнім, формуючи внутрішню готовність діяти чесно й прозоро навіть у складних і суперечливих обставинах. Волонтер, який діє як суб'єкт істини та правди, бере на себе відповідальність як за результат допомоги, підтримки чи супроводу потребуючих, так і за чесність та прозорість її надання. Він усвідомлює, що навіть найкращі благочинні наміри можуть бути знівельовані, якщо вони спираються на хибну інформацію чи маніпуляції даними. В такому контексті вчинок істини кристалізується не як етичний вибір і професійний і особистісний стандарт поведінки сучасного волонтера.

Волонтерський вчинок краси постає як гармонійне поєднання внутрішніх прекрасних намірів, гармонійно елегантних орієнтирів і зовнішньо привабливих дій, які створюють естетичну цілісність вчиненого у соціальному просторі осьбуття. У такому вчинку краса розглядається не лише як естетична категорія, а й як ціннісна і духовна риса-якість, що відображає гармонію між формою та змістом людської активності, між наміром і результатом дії, між особистим і суспільним благом, що слугує індикатором моральної зрілості, внутрішньої гармонії і соціальної відповідальності волонтера, підкреслюючи синтез особистісного самовдосконалення та об'єктивної корисності для широкої спільноти. У такому

розумінні краса вчинку волонтерства виступає як універсальний показник етичної цілісності та екзистенційної повноти життєдіяльності особистості.

Ситуація, у якій народжується волонтерський учинок краси, найчастіше має амбівалентний характер: вона може бути наповнена як дисгармонією та хаосом, так і потенціалом для творення нової, кращої, гармонійної дійсності. Волонтер, опинившись у таких суперечливих обставинах, здатен побачити в ній можливість створення чогось цілісного та прекрасного, причому не в декоративному сенсі, а радше у значенні внутрішньої завершеності, довершеності форми діяння та його відповідності високим гуманістичним ідеалам.

Мотивація вчинку краси полягає у прагненні волонтера творити добро таким чином, щоб воно мало гармонійний вплив на внутрішній світ інших людей і на соціальне довкілля загалом. Подібне прагнення може народжуватися з естетичного відчуття реальності, з любові до життя, з бажання зробити світ кращим місцем. Названі підстави спонукають волонтера діяти ефективно і знаходити способи зробити процес допомоги естетично довершеним й емоційно піднесеним для всіх учасників учинкової взаємодії.

Дія у вчинку краси звершується на засадах гармонії, виявляючись через уважне, турботливе ставлення до потреб оточуючих, делікатність у спілкуванні, уміння знайти слова і жести, які надихають і підтримують, а також здатність організувати допомогу так, щоб вона не принижувала гідності отримувача, а навпаки, підносила та утверджувала її. Краса у діях волонтера проявляється також у злагодженості операцій, вмілій координації зусиль та здатності поєднувати прагматичну ефективність з людською емоційністю і щирим теплом.

Післядія у волонтерському вчинку краси передбачає осмислення того, наскільки вдалося організувати внутрішньо гармонійний і результативний процес надання допомоги й підтримки навколишнім. Волонтер аналізує, чи був процес допомоги наповнений людяністю, чи вдалося зберегти повагу до всіх учасників, чи зумів він внести в оточуючий світ частку світла і натхнення. Рефлексія в цьому ракурсі є простором для усвідомлення факту, що справжня краса волонтерського вчинку вимірюється внутрішнім станом причетних до його здійснення.

Аналіз ціннісного аспекту зреалізування вчинку краси вказує на його багаторівневність. Так, на ситуаційному етапі краса постає як прагматично-раціональна вартість, призначення якої – упорядковувати хаотичну реальність; на мотиваційному щаблі набуває соціального змісту, об'єднуючи людей навколо ідеї гармонійної ковітальної взаємодії; на дійовому ступені виражається в індивідуальній творчості та майстерності надання допомоги; у рефлексивній фазі вчинення – постає духовною категорією, пов'язаною з внутрішнім відчуттям світла, миру і вдячності. Волонтер як суб'єкт краси усвідомлює, що його роль полягає не лише у вирішенні практичних проблем навколишніх, а й у збереженні та поширенні естетично і морально цінних форм людського співіснування, які поєднують доброту, щирість і внутрішню довершеність. Таке вчинення формує зріле громадянське суспільство, у якому волонтерська допомога й підтримка набувають значення соціального обов'язку його учасників і простором для творення прекрасного у людських взаєминах та повсякденному житті.

Осмислення вчинку волонтерства у форматі вчинкового підходу В.А. Роменця дає підстави характеризувати його і крізь призму жертовності, самоствердження, самовизначення і самоздійснення особистості в соціумі.

І справді, *волонтерський учинок самопожертви* – це оприявлення внутрішньої готовності людини віддати власні ресурси – час, сили, здоров'я, іноді навіть життя – заради блага оточуючих, не очікуючи матеріальної чи будь-якої іншої вигоди. У такому вимірі волонтерство постає як морально-вольовий акт, у якому суб'єкт усвідомлено ставить інтереси ближнього або суспільства загалом вище за власні потреби та комфорт. Самопожертва тут сутнісно піднімається над усвідомленням її як імпульсивної дії, є результат самісного ціннісного вибору, що інтегрує етичні, духовні та соціальні орієнтири особистості.

Ситуація, у якій формується вчинок самопожертви, зазвичай пов'язана з соціальною кризою, гострою потребою або персональною небезпекою, коли допомога повинна бути надана негайно, а зволікання може мати непоправні наслідки для її реципієнтів. Такі обставини вимагають від волонтера швидкої мобілізації внутрішніх та зовнішніх ресурсів, а також розвиненої готовності діяти

всупереч особистому комфорту, а іноді – й наражаючись на ризик. Саме екстремально зумовлений або екзистенційно значущий контекст загострює моральний вибір і надає вчинку волонтерства особливого значення.

Мотивація вчинку самопожертви ґрунтується на глибокому співчутті, емпатії та усвідомленні волонтером спільності людських долі. Суб'єкт, котрий обирає альтруїзм і жертвність, часто виходить з переконання, що життя та гідність іншої особи є безумовною цінністю, вартою захисту навіть ціною персональних втрат. Цей внутрішній стимул може посилюватися почуттям морального обов'язку, громадянської відповідальності та внутрішньої вірності ідеалам гуманізму й соціальної справедливості.

Діяльність волонтера в контексті вчинку самопожертви виявляється у конкретних, часто виснажливих та ризикованих діях – фізичній допомозі постраждалим, тривалому перебуванні у зоні небезпеки, відмові від задоволення особистих потреб на користь суспільної справи та ін. У таких діях важливим є як фізичне виконання запланованих завдань, так і морально-психічна стійкість особи, що відображається у здатності продовжувати допомагати навіть у стані втоми, емоційного виснаження чи власної вразливості.

Післядія волонтерської самопожертви має особливий духовний вимір, оскільки інструментами рефлексії волонтер осмислює власний досвід, зважає наслідки для себе й об'єктів допомоги й підтримки, і часто приходить до усвідомлення сенсу своєї благочинної діяльності, навіть якщо вона супроводжувалася персональними втратами чи емоційними стражданням. Результатом рефлексії може бути як почуття морального задоволення, так і певний психологічний біль, проте обидва ці стани можливо зінтегрувати у свій життєвий досвід, що посилює життєстійкість та готовність до майбутніх діянь.

Психологічний зміст самопожертви у волонтерському вчиненні полягає в тому, що на ситуативній фазі вона спирається на прагматичні та раціональні міркування суб'єкта про необхідність швидких та рішучих дій; на мотиваційному рівні визначальною стають соціальні смисли – збереження життя, здоров'я й гідності людей; на дійовому ступені жертвність виражається в індивідуальному

виборі діяти всупереч особистій вигоді; на рефлексивному етапі – підноситься до духовної категорії самовідданої любові й служіння. За таких умов волонтер як суб'єкт самопожертви безкорисливо допомагає оточуючим і стає моральним прикладом, ціннісним взірцем, здатним надихати їх на подібні екзистенційні вчинки й героїчні діяння.

Практикуючи волонтерство як *акт самоствердження*, суб'єкт реалізує себе через суспільно значущу діяльність, поєднуючи внутрішній пошук сенсу та розвинене прагнення до екзистенційного зростання з конкретно практичною дією на благо навколишніх. У межах авторського учинкового підходу В.А. Роменця самоствердження на підґрунті волонтерства слушно розглядати як гармонійне поєднання особистісного розвитку та суспільної користі, що дає змогу особистості реалізувати свій потенціал, водночас збагачуючи соціальний простір новими взірцями суспільної активності, персональної відповідальності та справжньої людяності. Такий учинок, утверджуючи ідею про допомогу іншим як допомогу насамперед собі, сприяє досягненню внутрішньої гармонії, впевненості у своїх силах та усвідомленої самореалізації, що в підсумку призводить до особистісного зростання й зміцнення моральних засад соціуму.

Ситуація, у якій виникає вчинок самоствердження особи, зазвичай містить елементи суспільної потреби, нестачі ресурсів або необхідності підтримки оточуючих у кризових обставинах сьогодення. У таких умовах волонтер стикається з актуалізованою потребою допомогти іншим й утвердити власну значущість у проблемному соціумі. Важливо, що на цьому етапі ситуаційний контекст створює простір для прояву особистої ініціативи, самісної відповідальності та продуктивної креативності, що сприяє посиленню в суб'єкта волонтерського вчинення внутрішнього відчуття власної цінності.

Значущо й те, що мотивація самоствердження у волонтерській діяльності набуває подвійного характеру. З одного боку, відповідні спонуки вкорінені у прагненні здійснити вагомий внесок у спільну справу чи дієво відповісти на соціальний виклик. З іншого – необхідність самореалізації пов'язується із самісною потребою особи реалізувати внутрішній потенціал, продемонструвати знання й

компетентність та розширити межі власних можливостей. Такі мотиви часто підсилюються досвідом попередніх успішних дій, публічним визнанням з боку спільноти або усвідомленням факту особистісного зростання.

Дія як центральний елемент вчинку самоствердження у волонтерській роботі передбачає активну участь особистості у допомозі навколишнім – від організації благодійних заходів до безпосередньої підтримки потребуючих. В цьому аспекті самоствердження виявляється у здатності брати персональну відповідальність, ефективно вирішувати складні завдання, діяти результативно навіть в умовах невизначеності й високого навантаження. Кожна успішно виконана дія зміцнює внутрішню переконаність особи у силі власного духу та громадянській значущості.

Післядія у контексті самоствердження має особливе значення, оскільки охоплює аналіз результатів волонтерської роботи та осмислення особистого внеску, набутих навичок, досвіду взаємодії з іншими людьми. Через рефлексію особистість інтегрує досвід волонтерства у свою систему цінностей та смислів, укріплює й розвиває почуття власної гідності та персональної значущості. За трактуванням А.В. Фурмана, таке рефлексивне осмислення зробленого стає основою для нового циклу волонтерського вчинення, адже внутрішнє задоволення та позитивне самоусвідомлення мотивують людину до повторення та поглиблення участі у благодійній діяльності [109; 110].

Ціннісний аспект вчинку самоствердження у волонтерській роботі має декілька рівнів прояву: на ситуативному етапі його здійснення базується на прагматичному усвідомленні того, що власні дії можуть змінити ситуацію на краще; на мотиваційному – волонтер опирається на соціальні цінності співпраці, солідарності та взаємодопомоги; на дійовому щаблі відображається його індивідуальна готовність діяти самостійно й упевнено; на рефлексивній фазі людина сприймає свою діяльність як частину вищого призначення. Волонтер як суб'єкт самоствердження допомагає іншим і формує персональну ідентичність, вибудовує образ Я як активного, відповідального та компетентного учасника суспільного життя, а розвиток комунікативних, організаторських та лідерських навичок ще більше зміцнює відчуття власної спроможності.

Волонтерський акт самовизначення є важливим етапом формування особистісної ідентичності та життєвих орієнтирів особистості. У контексті авторського підходу В.А. Роменця такий учинок розкриває здатність свідомо обирати власний життєвий шлях та приймати відповідальність за власні дії, водночас реалізуючи особистісні цінності у суспільно значущій діяльності. Самовизначення у волонтерській діяльності означає, що допомога іншим стає не випадковим чи разовим актом, а усвідомленим повсякденним вибором, який формує аксіопсихологічне підґрунтя ось-буття людини.

Ситуація, у якій постає вчинок самовизначення, здебільшого має кризовий або соціально напружений характер (гуманітарна катастрофа, збройний конфлікт, природне лихо чи системна соціальна проблема). Саме такі несприятливі обставини створюють простір для активної співучасті, причому особистість стикається з необхідністю зробити вибір: залишитися осторонь або долучитися до вирішення проблеми. Обрання другого варіанту стає точкою відліку процесу самовизначення, коли людина не просто пасивно реагує на ситуацію, а вибудовує своє місце у світі через активну дію, діяння, учинення.

Мотивація самовизначення у волонтерській діяльності ґрунтується на внутрішньому прагненні знайти своє призначення, усвідомити, у чому полягає власна соціальна роль і персональна відповідальність. У структурі спонукальної сфери волонтера поєднуються морально-етичні переконання, життєвий досвід та особисті цілі знайти себе і своє місце у світі. Такий мотив нерідко виникає як результат тривалої рефлексії над сенсом життя, але може актуалізуватися й миттєво, під впливом емоційних суспільних подій. Самовизначення у цій площині вказує на розуміння волонтерської діяльності не як тимчасової ініціативи, а як тривалого шляху особистісної та громадянської самореалізації.

Дія в межах вчинку самовизначення проявляється у систематичній, послідовній участі суб'єкта у волонтерських проєктах, ініціативах і програмах, що охоплюють організацію безоплатної допомоги потребуючим, участь у відповідних логістичних процесах, координацію роботи благодійних команд, інформаційний супровід доброчинної підтримки чи безпосереднє надання її потребуючим особам.

На цьому етапі відбувається практичне закріплення внутрішнього вибору: особистість переводить ціннісні орієнтири у конкретні дії й діяння, формуючи власний стиль волонтерської діяльності.

Післядія у структурі вчинку самовизначення передбачає аналіз досягнутих результатів і дає змогу осмислити, наскільки обраний шлях відповідає внутрішнім прагненням і цінностям волонтера. За нормативами циклічно-вчинкового підходу А.В. Фурмана позитивний досвід учинення зміцнює впевненість суб'єкта у правильності обраного шляху, а подолані труднощі та виправлені помилки стимулюють розвиток компетентності й стійкості, стаючи фундаментом нового витка волонтерської діяльності.

Осмислення ціннісно-сміслового контексту здійсненого у волонтерській роботі вчинку самовизначення показує, що на ситуативному щаблі людина орієнтується на прагматичну користь від своєї добродійної співучасті, а передусім наскільки вона може вплинути на подолання конкретної проблеми; на мотиваційному рівні акцент зміщується до соціальні цінності – солідарності, справедливості й відповідальності; на дійовому ступені вчинення формується індивідуальний стиль волонтерського діяння, що відображає її особистісні переконання та індивідуальний підхід до надання допомоги навколишнім; на рефлексивній фазі відбувається духовне узгодження внутрішнього і зовнішнього смислу, внаслідок чого волонтерство стає частиною її життєвої філософії, способом реалізації сенсожиттєвих цінностей та особистих пріоритетів.

Нарешті, *волонтерський вчинок як акт самоздійснення* доречно розглядати як найвищий рівень особистісної реалізації людини, повного й гармонійного вияву її внутрішнього потенціалу у суспільно значущій діяльності. У рамках концепції В.А. Роменця самоздійснення у волонтерській діяльності, поряд із виконанням благодійних завдань чи досягнення добродійних результатів, передбачає й досягнення внутрішньої узгодженості особистості між власними прагненнями, творчими здібностями та смислосназущими орієнтирами.

Ситуація, у якій розгортається вчинок самоздійснення, має соціально значущий й морально детермінований характер. При цьому вона створює умови,

що вимагають не лише зовнішньої активності, а й внутрішньої готовності діяти, коли волонтер використовує весь спектр своїх знань, умінь і особистісних ресурсів.

Мотивація самоздійснення пов'язується із вираженим прагненням особи реалізувати свій потенціал у волонтерській роботі, яка має цінність не лише для навколишніх, але й насамперед для самої особистості. Вартісність такого діяння передбачає не стільки альтруїзм чи жертовність з боку волонтера, скільки його прагнення гармонізувати внутрішній світ через діяльність, що відповідає глибинним потребам самовираження і самореалізації. У змісті мотивації самоздійснення поєднуються внутрішня потреба діяти на благо інших та усвідомлення власної спроможності створювати суспільно значущий результат.

Дія у структурі вчинку самоздійснення відзначається високим ступенем творчості та ініціативності особистості, яка при цьому активно формує новаторські підходи до організації добродійної допомоги, знаходить інноваційні шляхи вирішення соціальних або гуманітарних проблем, а також створює нові проекти, програми чи напрями волонтерської діяльності. У процесі вчинкової дії відбувається актуалізація і розвиток здібностей суб'єкта волонтерської діяльності, розширення досвіду практичної взаємодії з людьми, поглиблення персональних професійних та особистісних компетентностей.

Післядія у складі вчинку самоздійснення реалізується у процесі оцінювання людиною як ефективності її волонтерських дій, так і осмислення відповідності нового досвіду її внутрішнім прагненням й самісним прагненням. Згідно з циклічно-вчинковим підходом А.В. Фурмана кожна рефлексія зміцнює здатність і спроможність особистості до подальшого особистісного зростання та поглиблює відчуття справжнього сенсу здійснюваної діяльності.

Смисловий вимір вчинку самоздійснення у волонтерській діяльності на ситуативному рівні проявляється у виборі волонтером актуальних і суспільно важливих завдань; на мотиваційному ступені – у прагненні поєднати особистісні цінності з колективним благом; на дійовому етапі – у застосуванні творчого підходу й індивідуального стилю роботи; на рефлексивній фазі – у забезпеченні внутрішньої гармонії та відчутті сенсожиттєвої зреалізованості.

Охарактеризовані різновиди канонічного вчинення репрезентують багатогранність проявів діяльності волонтера, у складі якої поєднуються різні ситуаційні контексти, ціннісно-мотиваційні засади, форми їх діяльної реалізації та результати рефлексивного осмислення зробленого. Вчинкові акти добра, істини, краси, самопожертви, самоствердження, самовизначення та самоздійснення, здійснені у контексті волонтерської роботи, відображають як реакцію на конкретні кризові чи повсякденні виклики, так і внутрішнє прагнення особистості до морального зростання, гармонізації свого внутрішнього світу та обрання суспільно значущої форми самореалізації. Незалежно від конкретного різновиду, волонтерський учинок постає як внутрішньо усвідомлений, ціннісно вмотивований акт холістичного вчинення, що передбачає активне залучення фізичних, інтелектуальних, організаційних і творчих ресурсів особи, а також переосмислення власних смислів і посилення соціальної та особистісної ідентичності, що підвищує її громадянську відповідальність та зміцнює духовно-моральний потенціал.

Різновиди канонічного волонтерського вчинення волонтера, відповідно до положень вчинкового підходу В.А. Роменця, зінтегровано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Різновиди канонічного волонтерського вчинення волонтера

Різновид канонічного вчинку	Ситуаційний контекст вчинення	Мотиваційний рівень вчинення	Дійовий шабель вчинення	Фаза післядії вчинення
Добра	Надзвичайні або буденні потреби, кризові чи несприятливі обставини; актуальна потреба у наданні допомоги (постраждалі особи, воєнні дії, підтримка військових, соціально вразливі групи, освітні чи	Ціннісно-сміслові підґрунтя: гуманістичні, соціальні та духовні ціннісні орієнтири; моральний обов'язок підтримати оточуючих; реалізація власного потенціалу у суспільно	Фізична, інтелектуальна, організаційна діяльність: безпосередня допомога, координація ресурсів, правова, інформаційна чи психологічна підтримка; усвідомленість, спрямованість на результат, подолання труднощів	Аналіз впливу вчиненого в системі «добро – зло» як на отримувачів допомоги, так і на реалізацію та розвиток власного морально-етичного потенціалу; інтеграція набутого досвіду в структуру особистості; поглиблене розуміння власних цінностей; зміцнення особистісно-

	культурні заходи та ін.)	корисній діяльності		соціальної ідентичності
Істини	Кризові або конфліктні ситуації; потреба у встановленні об'єктивності, виявленні фактів і першопричин проблемних подій	Внутрішня етична настанова на чесність, прозорість, моральність та неупередженість; соціальна відповідальність; усвідомлення наслідків прийнятих рішень	Виявлення, перевірка та поширення достовірної інформації; публічне інформування; захист прав потребуючих; адвокаційна діяльність у волонтерській роботі	Оцінка об'єктивності та етичності власних дій та вчинків в системі «правильно – неправильно»; аналіз впливу на життя людей; внутрішнє узгодження соціальних і персональних цінностей
Краси	Амбівалентні ситуації: хаос або дисгармонія, наявність потенціалу для здійснення гармонійного впливу на несприятливі обставини	Прагнення гармонійно впливати на внутрішній світ навколишніх і соціальне довкілля; відчуття краси й естетичності у довкіллі	Гармонійне, турботливе ставлення до потреб оточуючих; делікатність у спілкуванні; координація спільних дій; поєднання ефективності з естетичною цінністю допомоги	Осмислення внутрішньої та зовнішньої гармонії процесу надання допомоги в системі «красиве – потворне»; оцінка впливу естетично цінних форм взаємодії; інтеграція цінностей краси у соціальний простір волонтерської діяльності
Самопожертви	Соціальні кризи, гостра потреба, персональна небезпека; необхідність негайної допомоги	Глибоке співчуття, емпатія; моральний обов'язок; громадянська відповідальність; жертвовність	Фізична допомога, перебування у зоні небезпеки, відмова від особистих потреб; морально-психічна стійкість	Осмислення власного досвіду волонтерської діяльності; оцінка наслідків для себе та отримувачів допомоги; інтеграція морального сенсу у свій життєвий досвід та образ Я
Самоствердження	Соціальна потреба, нестача ресурсів, необхідність підтримки оточуючих у кризових обставинах	Подвійна мотивація: соціально значущий внесок разом із прагненням до самореалізації; бажання утвердити персональну значущість в своїх очах	Активна участь у допомозі навколишнім: організація заходів, підтримка потребуючих; персональна відповідальність; ефективне вирішення	Аналіз результатів волонтерської діяльності; інтеграція набутого досвіду у систему власних цінностей і смислів; укріплення почуття власної гідності та особистісної значущості

			складних завдань	
Самовизначення	Кризові або соціально напружені ситуації (катастрофи, конфлікти, системні проблеми)	Усвідомлення соціальної ролі та відповідальності; власні морально-етичні переконання; пошук відповідного своїм екзистенційним вартостям вектору життєвого й професійного шляху	Систематична участь у волонтерських проєктах, ініціативах, програмах; організація благодійної допомоги; логістика; інформаційний супровід; індивідуальний стиль волонтерства	Осмислення відповідності благодійних дій своїм внутрішнім цінностям; оцінка досягнутих результатів з погляду віднаходження свого місця у світі; стимулювання розвитку компетентності й стійкості життєвих виборів
Самоздійснення	Соціально значущі та морально детерміновані ситуації; потреба використати усі знання й ресурси для надання допомоги оточуючим	Прагнення реалізувати власний потенціал у волонтерській діяльності; внутрішня цінність волонтерства для себе та суспільства; гармонізація внутрішнього світу	Творча та ініціативна волонтерська діяльність; формування новаторських підходів до надання допомоги; розробка різних проєктів, програм, напрямів; розвиток професійних та особистісних компетентностей	Оцінка ефективності дій та їх відповідності внутрішнім прагненням до саморозвитку; інтеграція набутого досвіду у структуру аксіосфери; поглиблене відчуття сенсу та досвіду самореалізації

Отже, канонічний учинок волонтерства постає у свідомості суб'єкта як внутрішньо усвідомлений, ціннісно вмотивований та структурно завершений акт, який передбачає безоплатне надання допомоги навколишнім, реалізується суб'єктом у контексті екзистенційно значущої ситуації, має смисложиттєву та суспільну значущість, відбувається на підґрунті внутрішнього морального вибору, спрямовується на якісне перетворення дійсності, охоплює осмислену трансформацію особистості волонтера та персональну налаштованість на повторне, систематичне й удосконалене вчинення цієї діяльності. Волонтерство як

акт учинення сутнісно реалізується у базових вчинках істини, добра, краси, самопожертви, самоствердження, самовизначення і самоздійснення, у складі яких зінтегровано як індивідуальні прагнення людини до особистісного й соціального зростання, так і до задоволення суспільних потреб у солідарності, взаємній підтримці та до втілення гуманістичних цінностей у кризових умовах українського сьогодення. Такі вчинки стають не лише формою практичної благодійної допомоги, а й способом морального самовираження, творення екзистенційно значущих смислів і утвердження власної життєвої позиції через конкретні дії й діяння. Сукупно аналізовані акти вчинення забезпечують взаємозв'язок між особистісною та суспільною сферами ось-буття, сприяють гармонізації внутрішнього світу волонтера та його активній взаємодії із соціальним довкіллям, формуючи стійку настанову на подальшу участь у суспільно корисній діяльності.

2.2. Теоретична модель дослідження канонічного вчинку волонтерства

У сучасному українському суспільстві волонтерство постає як важливий соціокультурний феномен, що в умовах війни сприяє зміцненню громадянської солідарності, розвитку навичок взаємодопомоги та вияву гуманістичних цінностей в учасників благодійної чи доброчинної діяльності. Зважаючи на те, що психологічна сутність аналізованого явища полягає у здійсненні вчинку, який відображає внутрішні мотиви, ціннісні орієнтації та здатність особи до ціннісно детермінованих дій, актуальною стає розробка теоретичної моделі дослідження канонічного волонтерського вчинення, що дасть змогу цілісно охопити етапи розгортання, рівні сформованості його компонентів разом із психосмисловим усвідомленням соціальної й особистісної значущості здійснюваної діяльності, емоційно-почуттєвим ставленням до об'єктів надаваної допомоги та розвиненою здатністю до ефективної соціальної комунікації та координування спільних дій.

Аналіз вітчизняної психологічної літератури, зокрема фундаментальних праць А.Н. Гірняка, А.В. Фурмана, А.А. Фурмана, С.К. Шандрука, З.С. Карпенко, В.В. Жовтнянської, Н.І. Жигайло, В.В. О कोरोкової [25; 43; 44; 47; 70; 92; 94; 99;

100; 101; 102] уможлиблює визначення моделювання як методу наукового пізнання, сутність якого полягає у створенні спеціально побудованих моделей, що відтворюють істотні структурні та функціональні характеристики психічних явищ, процесів або станів, з метою виявлення їх закономірностей, прогнозування розвитку та оптимізації впливу на них у теоретичній і практичній діяльності.

Узагальнення даних українських та іноземних наукових джерел про моделювання дає обґрунтовані підстави вважати, що моделювання у психології постає одним із провідних методів пізнання, який сприяє опосередкованому вивченню складні психічні явища, процеси та стани, створюючи їх спрощені, але структурно й функціонально подібні схематичні відображення. Завдяки побудові моделей дослідник-психолог отримує змогу відтворити досліджуваний об'єкт у спеціально сконструйованій системі понять, символів та уявлень, що уможлиблює детальне вивчення його ключових властивостей, внутрішніх закономірностей та динаміки розвитку без безпосереднього втручання у реальний перебіг подій. Пропонований підхід є доречним для психологічного деталювання вчинку волонтерства, позаяк його складність фактично унеможлиблює пряме спостереження чи вимірювання. Водночас задіяння методу моделювання уможлиблює якісне тлумачення його структури, механізмів функціонування та взаємозв'язків між окремими компонентами і характерними психологічними деталями, себто мікроподіями психологічного і психосоціального змісту.

Висновуючи із аналізу іноземних джерел, зокрема С. Мершона, О. Шевцової, М. Такезави, А. Каліс, Д. Борсбум і А. Кремер [126; 153; 164], зазначимо, що у психології моделювання виконує низку взаємопов'язаних функцій, які забезпечують як продукування нових теоретичних знань, так і спрямовуються на підвищення ефективності практичної діяльності фахівця:

а) пізнавальна функція полягає у відтворенні суттєвих характеристик і закономірностей психічних процесів, станів та властивостей особистості у формі моделі, що дає змогу глибше зрозуміти їхню структуру та динаміку;

б) аналітична функція виявляється у можливості дослідження складних психологічних явищ шляхом спрощення та структуризації елементів, що уможлиблює відшукування причинно-наслідкових зв'язків та факторів їх перебігу;

в) прогностична функція визначає спроможність на підґрунті створеної моделі передбачати можливі зміни у поведінці чи стані особистості, а також результати впливу різних факторів на неї;

г) інструментальна функція реалізується у використанні моделей для розроблення ефективних психокорекційних чи розвивальних програм, адаптованих до індивідуальних чи групових особливостей випробуваних;

д) інтегративна функція здійснюється у поєднанні даних із різних галузей психологічної науки та суміжних дисциплін з метою створення цілісного уявлення про досліджуване явище.

Евристично значущим для нашого дослідження є метод онтологічного моделювання, представлений О.М. Хайрулінім. Сутність цього методу, за його авторською концепцією, полягає у системному осмисленні, структуруванні та узагальненні знань, що актуалізує розуміння значущих психологічних процесів у їх цілісності, організованості та багатогранності. Проведена дескриптивна реконструкція наукових фактів дає змогу відтворити складну, багаторівневу структуру досліджуваного явища, а поєднання теоретичного й емпіричного підходів забезпечує відображення фундаментальних властивостей, динаміки та соціокультурного контексту предмета вивчення, формуючи його цілісний і когерентний образ. Учений акцентує увагу на доцільності багаторівневого підходу, репрезентованого у вигляді взаємопов'язаних поясів, які розгортаються від конкретних емпіричних фактів до універсальних рис і якостей, що виходять за межі часопростору. Така методологія уможливорює відтворення або переструктурування реальності, але й водночас інтегрує різні рівні та форми наукового знання у вигляді цілісного й обґрунтованого образу-уявлення [114].

З.С. Карпенко, розглядаючи моделювання як універсальний науковий метод, що забезпечує спрощене, наочне та структуроване відображення складних психічних процесів і явищ, підкреслює ідеалізованість створюваних концептів і виокремлює два підходи до їх репрезентації: емпіричний, який ґрунтується на виявленні властивостей об'єкта через досвід, та апіорний, що базується на логіцизмі й переддосвідному конструюванні структур як форм пізнання досліджуваного предмета. На її думку, використання гіпотетико-дедуктивного

методу суттєво підвищує наукову обґрунтованість і системність конструювання дослідницьких моделей. Дослідниця також наголошує на значущості моделювання у психології як комплексного методологічного інструменту, що охоплює створення дослідницьких, пояснювальних та інтерпретаційних схем у формах від вербально-логічних конструкцій до образно-символічних моделей. Такий підхід, на думку вченої, відповідає аксіологічним орієнтирам постнекласичної науки, де моделі виконують роль як технічних засобів, так і когнітивних інструментів, здатних багатовимірно й структуровано відображати сутність досліджуваних психологічних явищ, інтегруючи різні рівні та форми пізнання і забезпечуючи цілісність та глибину наукового знання [47].

А.В. Фурман, розвиваючи типологічний підхід у межах вітакультурної методології, наголошує на символічному значенні принципу кватерності. У його концепції квадрат постає як символ чотирьох стихій (земля, вогонь, повітря, вода), що уособлює прагнення до гармонійної єдності матеріального й духовного через циклічність і збалансованість. В аналізованій парадигмі особливого значення набувають чотири базові функції психіки, визначені К.Г. Юнгом, які доповнюють символічний образ фундаментальних структур свідомості та підсвідомості. Важливим елементом пропонованої моделі постає компонент волевиявлення, співвідносний із трансцендентною функцією, який забезпечує інтеграцію й цілісність психічної системи. Такий авторський підхід розширює традиційне розуміння процесу моделювання, підкреслюючи його динамічний і комплексний характер та наголошуючи на значенні взаємодії полярних протилежностей у глибинних структурах психіки, що характеризує його дієвим інструментом методологічного осмислення психологічних явищ і засвідчує багатовимірність підходів до побудови наукових моделей дійсності [102; 122].

У контексті моделювання канонічного вчинку волонтерства під час конструювання відповідної моделі було дотримано принципів, запропонованих І.В. Волженцевою: 1) чіткого визначення мети, завдань та прогнозованих результатів моделювання; 2) виокремлення основних факторів, параметрів й ознак-характеристик досліджуваного об'єкта; 3) вибору оптимального способу репрезентації даних; 4) економічності, тобто мінімізації витрат ресурсів;

5) масовості як можливості універсального застосування пропонованої моделі до вивчення подібних концептів та дослідницьких систем. Дотримання цих принципів сприяло створенню ефективної, надійної та практично значущої моделі дослідження канонічного вчинку волонтерства [21].

На основі комплексного вивчення проблеми нами було розроблено теоретичну модель дослідження канонічного вчинку волонтерства, яка інтегрує філософські, психологічні та соціокультурні підходи до розуміння сутності означуваного явища. Запропонована модель відображає структурно-змістові компоненти волонтерського вчинення (ситуаційний, мотиваційний, дійовий, післядійовий), етапи його поступового й послідовного розгортання (особистісно-ціннісний, спонукально-вольовий, діяльнісно-операційний та рефлексивно-інтегративний), а також динаміку їх формування та взаємозв'язку у процесі благодійної й доброчинної діяльності суб'єкта. Вказане дало змогу цілісно проаналізувати волонтерство як особистісно значущий й соціально оприявнений учинковий акт, виявити принципи й закономірності його самісного становлення та етапи розвитку й окреслити внутрішні умови, що сприяють актуалізації і повторюваності таких учинків у різних соціальних контекстах (рис. 2.1).

Закономірно, що в умовах війни волонтерство постало важливим напрямком суспільної допомоги та підтримки потребуючих. Однак, незважаючи на значну для самоздійснення особи й розвитку суспільства роль аналізованого явища, залишається недостатньо дослідженим питання про те, як здійснюється вчинок волонтерства у свідомості суб'єкта, які чинники впливають на прийняття рішення про вступ до благодійних та доброчинних об'єднань та які мотиви спонукають його до системного, послідовного і тривалого зреалізування волонтерської діяльності як способу самореалізації і життєздійснення. Водночас учення про вчинок В.А. Роменця та циклічно-вчинковий підхід А.В. Фурмана уможливають розмежування волонтерства як окремої дії, персональної події, складної діяльності та когнітивно усвідомленого, внутрішньо вмотивованого та структурно завершеного вчинку-діяння.

Рис. 2.1. Теоретична модель дослідження канонічного вчинку волонтерства

Психологічне осмислення феномену волонтерського учинення показує, що аналізоване явище сутнісно охоплює різні ковітальні системи, перш за все у сфері «людина – людина», позаяк ефективна міжособистісна комунікація є запорукою успіху багатьох добродійних чи благочинних ініціатив. Структурна складність і непересічність постання такого вчинку полягає в тому, що він задіює низку дій, подій, діянь та діяльностей. Для удетальненого розуміння пропонуємо розглянути волонтерство за висхідною градацією – від окремої операції та дії до цілісного й завершеного вчинку (рис. 2.2).

Рис 2.2. Висхідна градація волонтерства від дії до вчинку за критерієм ускладнення способів людської буттєвості

З огляду на вищезазначене, визначаємо психологічний зміст кожного із зазначених термінів:

1) волонтерська операція – окремий прояв ковітальної поведінки волонтера, кульмінацією якого слугує мікроподія, що відзначається ситуаційно обмеженими психічними явищами й тенденціями у певних просторово-часових межах і постає

як емоційно значущий факт, зумовлюючи розвиток життєвого шляху. Вона часопросторово фіксує конкретний психоемоційний стан, а також віддзеркалює внутрішню ціннісну позицію особистості, яка переживає потребу власного залучення до суспільно важливого процесу. В межах волонтерської операції емоції набувають смислотворчого характеру, зокрема співпереживання, афективне напруження, почуття радості чи усвідомлення етичної відповідальності структурують таку ситуацію як особистісно значущу, а відтак волонтерська операція поведінково вкорінюється у ціннісній сфері волонтера, постає точкою самоусвідомлення і моральної самореалізації, надаючи життєвому шляху нового вектора розвитку, де особисті прагнення гармонійно поєднуються із суспільними потребами;

2) наступний щабель пропонованої висхідної градації – дія, що має значно ширший горизонт витлумачення і є засадничим для здійснення психологічного деталювання. Це процес або разовий акт, що головню підпорядковується меті чи образу майбутнього, сконструйованого психікою. Відповідно до вчення С.Л. Рубінштейна [82] саме дія є фундаментальною одиницею психологічного аналізу, адже вона слугує початковим етапом або відправною точкою сформованої цілісності. Зауважимо, що сучасна психологія диференціює дії на комунікативні (вербальні мовленнєві і невербальні поведінкові), розумові, мнемічні, реактивні та низку інших. Висновуючи із окресленого змісту наголосимо, що дія має чітку залежність від ситуації і здебільшого характеризується пристосуванням до неї. Прикладом дії у волонтерстві є роздача безкоштовних обідів, оскільки це конкретний акт, спрямований на задоволення нагальної потреби нужденним особам, обмежений часом та місцем, у якому дія підпорядковується чіткій меті – допомогти людям, котрі перебувають у скрутному становищі;

3) діяльність – один із наріжних каменів у сучасній психології, оскільки існує велика кількість підходів до її вивчення і тлумачень. Загальноприйнятим визначенням діяльності вважають підхід С.Л. Рубінштейна [3], який розкрив її як спосіб взаємодії людини зі світом, за якого вона змінює зовнішнє середовище і змінюється сама. Основоположним принципом слугує єдність свідомості та діяльності, що передбачає формування і прояв психічних процесів у ході виконання

різноманітних діяльностей. До цієї системи науковець відносив такі складові: мотив, ціль, засоби і результати, наголошуючи на соціальній природі діяльності й на її значному впливі на розвиток свідомості. Прикладом волонтерської діяльності є систематична робота волонтерської організації, що спрямована на допомогу дітям-сиротам, котра передбачає організацію їх дозвілля, розробку та впровадження освітніх програм і стабільну психологічну підтримку кожної такої дитини. Цей тривалий процес поєднує різновекторні дії та акти-події, які зорієнтовані на досягнення загальної мети. Волонтерська організація ефективно взаємодіє із соціальним довкіллям, перетворюючи його та змінюючись сама у процесі та результаті діяльності;

4) вчинок, на відміну від діяльності, охоплює значно ширший діапазон когнітивного екзистенціювання людини, позаяк він не завжди індивідуально доцільний; до того ж його структура складніша, а прояви – найцінніші для психокультурного розвитку особистості. Він охоплює різні види діяльностей, поєднуючи їх і підіймаючись у такий спосіб на нові вершини людської буттєвості та особистого життєздійснення. Прикладом вчинку волонтерства є праця представників евакуаційного волонтерства, які, ризикуючи власним життям, евакуюють людей з найгарячіших точок військових дій у надзвичайно екстремальних умовах. Такий учинок виходить за рамки звичайної діяльності, має високу цінність і демонструє особисту відданість ідеалам гуманізму та альтруїзму. З цього прикладу слушно виокремити дію (безпосереднє виконання операції), акт-подію та структурно й функціонально цілісну діяльність. Водночас наголосимо, що вчинок волонтерства поєднує у собі різні види діяльності та відображає глибокі моральні переконання особистості. Відповідно до теорії вчинку В.А. Роменця аналізоване діяння може відбуватися як на підґрунті самопожертви, так і узасаднюватися прагненням людини до добра, істини або краси, а то й до самоствердження, самовизначення чи самоздійснення [9].

Як бачимо, на відміну від прагматично вмотивованої дії, емоційно значущого акту-події чи корисливо зорієнтованої діяльності, канонічний вчинок волонтерства ґрунтується на щирому прагненні допомогти іншому без очікування матеріальної

винагороди чи особистої вигоди у будь-якій формі. За таких умов загальнолюдські цінності, такі як безкорисливість, служіння, співчуття, солідарність, відчуття власного покликання, стають тими внутрішніми рушійними силами, які зумовлюють відповідну активність волонтера, надаючи його діянням глибинного екзистенційного змісту, перетворюючи його на акт морального самоствердження та особистісного зростання.

Узагальнення канонічних засад вчинку волонтерства вказує на доцільність його трактування як екзистенційно значущого для особистості акту, що набуває для неї глибинного сенсу і виходить за межі звичайної соціальної активності. У цьому контексті волонтерство не обмежується наданням допомоги чи виконанням суспільно корисних завдань, а ще й слугує формою виявлення власної сутності та підтвердження автентичності особистості. Екзистенційний вимір такого вчинку виявляється в усвідомленому виборі людиною оригінального способу буття серед інших громадян, у прагненні реалізувати внутрішні цінності та смисли через безоплатну дію-діяльність. Для значної кількості волонтерів остання стає відповіддю на фундаментальні питання «хто я?», «яке моє місце у світі?», «у чому полягає сенс мого життя?». Окрім того, з позицій екзистенційної психології вчинок волонтерства – це акт самотворення, у якому людина через практикування й удіяльнення структурує власний життєсвіт, надаючи йому осмисленості, ось-буттєвої насиченості та моральної цілісності. Аналізований вчинок може бути способом подолання екзистенційної порожнечі та внутрішньої тривоги, які виникають унаслідок переживання відсутності сенсу життя, відтак, допомагаючи іншим, людина відчуває власну значущість й водночас утверджує цінність життя як найвищої цінності. Екзистенційний характер волонтерства потребує й особистої відповідальності та здатності до вільного когнітивного вибору. Волонтер, на відміну від особи, котра виконує свої професійні обов'язки, діє не з позицій виконання умов трудового договору, а з власної ініціативи, усвідомлюючи можливі ризики, труднощі та жертви, що робить його вчинок більш автентичним і внутрішньо значущим.

Вчинок волонтерства, розглянутий як психологічний канон, передбачає й наявність низки чітко визначених психологічних деталей, які слугуватимуть тими критеріями, що уможливлять його відмежування від звичайних форм допомоги чи участі в соціально корисних діях. Першою із психологічних деталей виступає відповідність вчинкової дії моральним нормам соціуму, і в цьому сенсі канонічний вчинок волонтерства постає як вияв внутрішньо прийнятих і глибоко привласнених особистістю етичних засад вчинення, які не зумовлюються примусом, вигодою або зовнішнім тиском, а впливають із її внутрішнього переконання у потребі діяти на благо інших. Вказане означає, що волонтерська діяльність відображає такі загальнолюдські цінності, як милосердя, чесність, відповідальність, гідність, повага до людського життя та прав людини. Другою психологічною деталлю є узгодженість вчинкової активності суб'єкта із соціальними очікуваннями. Останні, принаймні на відміну від моральних імперативів, ґрунтуються на колективно визнаних уявленнях про бажану та прийнятну поведінку й діяльність членів певної спільноти. Канонічний вчинок волонтерства не лише не суперечить цим очікуванням, а й у багатьох випадках перевершує їх, стаючи прикладом для наслідування. В такому контексті волонтер стає носієм соціально схвалюваних моделей поведінки, демонструючи готовність до безоплатної участі в суспільно значущих процесах, тим самим зміцнюючи соціальну згуртованість, солідарність із членами спільноти, що перебувають у складних життєвих обставинах, та з соціумом загалом. Третя психологічна деталь, яка визначає канонічне волонтерське вчинення – зумовленість постання вчинкового волонтерського акту актуальними культурними стандартами, які сповна відображають як історично сформовану систему цінностей, традицій та норм поведінки, притаманних певній культурі чи суспільству, так і відповідність зреалізованих дій ковітальній ситуації окремої особистості, соціальної групи чи соціуму загалом. Закономірно, що канонічний учинок волонтерства гармонійно інтегрується у культурний контекст і не порушує його символічних та морально-етичних орієнтирів, а навпаки – сприяє їх ціннісно-змістовому відтворенню та поступальному динамічному розвитку, виконуючи при цьому роль своєрідного психокультурного маркера, що репрезентує найвищі взірці

гуманістичного мислення та діяння, орієнтованого на пріоритет загальнозначущого блага над індивідуально прагматичними інтересами. Четверта психологічна деталь й водночас ключовий критерій – детермінованість вчинку волонтерства альтруїстичними цінностями самого суб'єкта вчинення. На відміну від практично вмотивованої чи корисливо зорієнтованої діяльності канонічний вчинок волонтерства ґрунтується на щирому прагненні допомогти іншому без очікування матеріальної винагороди чи особистої вигоди у будь-якій формі. За таких умов загальнолюдські вартості, такі як безкорисливість, емпатія, співчуття, солідарність, стають внутрішніми рушійними силами, що зумовлюють відповідну активність волонтера, а їх наявність надає такому діянню глибинного змісту, перетворюючи його на акт морального самоствердження та особистісного зростання.

Взаємодія зазначених психологічних деталей формує підґрунтя для розуміння волонтерства як вірцевого вчинку, провідними ознаками якого постають такі складові: а) відповідність моральним нормам забезпечує його етичну бездоганність; б) соціальні очікування підкреслюють надіндивідуальну, суспільну значущість; в) культурні стандарти гарантують прийнятність вчиненого у конкретному суспільно-історичному контексті; г) персональна альтруїстична мотивація надає внутрішньої цілісності та щирості. Така багатогранна структура критеріїв дозволяє розглядати аналізований вчинок як цілісний, усвідомлений, системний, стійкий, внутрішньо детермінований феномен, що інтегрує моральну, соціальну, культурну та особистісну площини, утворюючи своєрідний ідеальний зразок соціально й індивідуально значущого діяння.

Осмислення структурних компонентів діяльного волонтерського вчинення крізь призму вчинкового підходу В.А. Роменця уможлиблює виокремлення в ньому таких складових, як ситуація, мотивація, дія та післядія.

Соціальна *ситуація*, у якій здійснюється вчинок волонтерства в сучасних умовах, має комплексну, багатовимірну та екзистенційну сутність і визначається поєднанням низки кризових факторів (ризиків повномасштабного вторгнення, постійної вітальної загрози, багаторічних військових дій, значних руйнувань, іманентних соціально-економічних труднощів та ін.). Зокрема, триваюча збройна

агресія призводить до масштабних руйнувань інфраструктури, вимушеного переселення сотень тисяч людей, зростання кількості поранених і загиблих, а також до підвищення рівня психоемоційного напруження в українському соціумі. Протяжна у часі економічна нестабільність істотно посилює такий стресогенний стан, ускладнюючи задоволення базових потреб як військових, так і цивільного населення. Контекст війни є фоном, який формує умови дії та надає їй особливого екзистенційного сенсу.

У такому проблемному ситуаційному полі потреба у додаткових людських, матеріальних та організаційних ресурсах є критичною, а традиційні механізми державної підтримки – недостатніми для виживання країни, суспільства та окремих громадян. Волонтерство за цих умов постає як соціально необхідний механізм виживання та підтримки людей, що опинилися в уразливому становищі. Його значущість спричинюється ще й здатністю волонтерів оперативно реагувати на швидкозмінні обставини, мобілізувати наявні фонди й джерела, забезпечити гнучке й адресне задоволення потреб постраждалих. У багатьох випадках волонтерська допомога слугує єдиним джерелом матеріальної, моральної та психологічної підтримки потребуючих осіб та спільнот, особливо в населених пунктах та регіонах, де інфраструктура зруйнована чи працює не стабільно.

Зазначимо, що проаналізована ситуація створює значущі передумови для актуалізації вчинкової активності особистості у розумінні В.А. Роменця [57]. Людина, яка опиняється перед фактом масових страждань, руйнувань та нестачі життєво необхідних засобів, стикається з моральним викликом, що потребує активної відповіді. Фундаментом готовності здійснити волонтерський вчинок є термінальні цінності, які визначають ось-буттєву спрямованість людини, серед них життя та його збереження, свобода, гідність, мир, безпека, справедливість, взаємодопомога, добро, милосердя й загальне благо. Саме такі вартості, інтегровані в структуру аксіосфери особи, детермінують її потребу діяти навіть всупереч власним матеріальним інтересам чи особистому комфорту. Збереження життя інших та захист людської гідності для такого суб'єкта постають як конкретні моральні орієнтири, що вимагають негайних практичних кроків.

Мотивація осіб, які в умовах війни та економічних труднощів здійснюють вчинок волонтерства, має виразний гуманістичний характер і ґрунтується на внутрішніх ціннісних орієнтаціях, що спрямовують особистість на допомогу іншим, навіть ціною власних зусиль, часу чи ресурсів. Гуманістичне інтенціювання суб'єктів цієї безоплатної і суспільнокорисної діяльності, виходячи з переконання, що благодійна допомога розуміється ними не як суспільний обов'язок, а радше як вияв внутрішньої зрілості та моральної відповідальності, передбачає розвинену здатність ставити потреби навколишніх чи соціуму вище за власні ситуативні вимоги чи прагматичні інтереси. В індивідуально-психологічному вимірі гуманістична мотивація волонтера відображає інтеграцію соціальних цінностей – справедливості, солідарності, толерантності, взаємодопомоги, милосердя – у структуру особистості, де вони виконують роль стрижневих орієнтирів поведінки і діяльності й детермінують усвідомлення власної здатності впливати на покращення ситуації та віру у значущість особистого внеску у вирішення суспільних проблем.

В умовах перманентних суспільних потрясінь реалізація гуманістичної мотивації потребує значного вольового потенціалу особистості, яка передусім виконує функцію внутрішнього регулятора й надає їй змогу долати фізичну втому, матеріальні обмеження, психологічне виснаження та ризики для власної безпеки. Розвинена вольова сфера забезпечує здатність суб'єкта утримувати мотивацію на високому рівні протягом тривалого часу, попри відсутність швидких чи очевидних результатів, а рішучість, наполегливість, витримка, цілеспрямованість, самодисципліна, стійкість, мужність, самоконтроль, відповідальність, завзятість, наполегливість у досягненні мети стають умовами перетворення гуманістичних намірів на реальні, ефективні дії. Без достатнього рівня вольового розвитку навіть щире бажання допомогти може залишитися лише емоційним імпульсом, який швидко згасає під тиском несприятливих зовнішніх обставин.

У структурі вчинку за В.А. Роменцем *дійовий компонент* вчинку суб'єкта відображає безпосереднє втілення його намірів та мотивів у конкретні фізичні, розумові або свідомісні акти, що формують сутність волонтерської діяльності. У реаліях воєнного часу такі дії набувають особливої значущості, оскільки кожна з

них безпосередньо впливає на життя інших людей і на стійкість суспільства загалом. Напрямки волонтерської діяльності під час військових дій надзвичайно різноманітні: 1) значна частка волонтерів працює у сфері гуманітарної допомоги – збору, сортування та доставки продуктів харчування, одягу, ліків та інших необхідних цивільному населенню й військовослужбовцям товарів; 2) інша важлива галузь – медична допомога, в контексті надання якої волонтери підтримують госпіталі, лікарні й інші медичні заклади, евакуюють поранених, організовують закупівлю медичного обладнання та медикаментів; 3) чільне місце займає логістична діяльність волонтерів, зокрема в напрямку забезпечення транспортування допомоги у зони бойових дій, а також координації доставки та розподілу ресурсів у надзвичайно складних умовах; 4) не менш значущими є інформаційні та психологічні волонтерські ініціативи, які охоплюють роботу зі ЗМІ, соціальними мережами, організацію інформаційних кампаній, а також надання психосоціальної підтримки як військовим, так і цивільним особам.

Водночас важливо враховувати, що діяльність українських волонтерів супроводжується численними труднощами й проблемами. До них належать надмірні навантаження, фізична втома, психологічне виснаження, постійний контакт з людським горем і психотравмуючими подіями, матеріальні обмеження та інші виклики, існування яких ускладнює постійне фінансування ініціатив, а також спричинює логістичні й бюрократичні перепони. У зоні активних бойових дій додатковими чинниками ризику є постійна небезпека для життя, проблеми з транспортом, зв'язком та координацією дій з військовими, владою, цивільним населенням й іншими волонтерами. Попри вказані перешкоди, волонтерська діяльність стає для багатьох людей простором особистісної самоактуалізації – повної реалізації власного потенціалу, втілення смисложиттєвих вартостей та внутрішніх переконань. Самореалізація у волонтерстві виявляється через відчуття власної компетентності, суспільної важливості, персональної спроможності впливати на події та робити внесок у спільну справу, що дає можливість особі вийти за межі вузьких індивідуально-егоїстичних потреб і спрямувати свої особистісні ресурси на досягнення суспільно значущих цілей.

Крім того, волонтерська діяльність є дієвою формою самоздійснення – постання особистості як активного суб'єкта, здатного уреальнювати навколишню дійсність відповідно до своїх цінностей та сенсозначущих потреб. Під час самоздійснення в такому контексті волонтер не лише допомагає іншим, а й формує власну соціальну ідентичність, формує гуманістичний світогляд, набуває нових навичок та досвід екзистенціювання, що детермінує його особистісну зрілість та внутрішню самодостатність. Кожне успішно виконане завдання, кожне врятоване життя чи підтримана завдяки волонтерським діям особистості стає джерелом внутрішнього підтвердження цінності зреалізованої діяльності. За допомогою останньої волонтер водночас відповідає на актуальну суспільну потребу, розвиває самісний потенціал і зміцнює внутрішньоособистісну гармонію, досягаючи оприявлення гуманістичних цінностей у вчинковому акті.

Здійснюване особою на *післядійовому етапі волонтерського вчинення* рефлексивне осмислення його значущості для персонального зростання й суспільного розвитку замикає й водночас відкриває новий учинковий цикл. Для осіб, котрі безоплатно працюють у кризових умовах, такий самоаналіз постає простором для інтеграції власного удіяльненого досвіду й персональних психодуховних смислів у цілісний акт усвідомленого волонтерського вчинення, який сприяє подальшому формуванню системи морально-етичних цінностей, розвитку професійних і особистісних компетентностей допомоги навколишнім, зміцненню внутрішньої життєстійкості та визначенню власного місця в соціальному довкіллі, стимулюючи самісну готовність до повторюваного й систематичного витка наступної вчинкової спіралі.

Насамперед процес рефлексивного самоаналізу охоплює усвідомлення конкретних результатів своєї волонтерської діяльності. Суб'єкти оцінюють, наскільки ефективно їхні дії вплинули на поліпшення умов життя людей, чи сприяли вони зміцненню обороноздатності країни, відновленню соціальних зв'язків у певній спільноті та психологічній підтримці постраждалих громадян. Усвідомлення позитивного, і навіть частково результативного, ефекту власного вчинення підкріплює впевненість у важливості волонтерського доробку. Окрім

того, рефлексивний процес має і глибший вимір – співвіднесення отриманих результатів з персональними духовними смислами. Для багатьох волонтерів допомога іншим людям стає водночас і раціональною відповіддю на зовнішню потребу, і втіленням їхніх фундаментальних життєвих цінностей – гуманізму, милосердя, солідарності, патріотизму та ін. Така відповідність здійснюваної діяльності внутрішньосамісним переконанням волонтера формує відчуття цілісності особистості, гармонії між думками, почуттями та діями, допомагаючи їм формувати нове бачення власної ролі в українському суспільстві, переосмислювати життєві пріоритети, розвивати емпатію та підвищувати рівень соціальної відповідальності. Важливою у структурі післядійового компонента волонтерського вчинення є позитивна самооцінка, що ґрунтується на усвідомленні значущих досягнень та подоланих повсякденних труднощів. Визнання персональних успіхів як на особистісному рівні, так і з боку оточення, зміцнює внутрішню мотивацію та підтримує психологічну стійкість волонтера.

В такий спосіб для багатьох людей учинок волонтерства стає своєрідним «екзистенційним маркером» життя, що дає змогу реалізувати морально-етичні цінності й внутрішні смисложиттєві переконання і віднайти сенс власного життя у складних соціально-історичних умовах сьогодення. Таке вчинення поєднує індивідуальну потребу та суспільну місію волонтера, утверджуючи у його свідомості й суспільному просторі цінності гуманізму, взаємодопомоги та солідарності. Отож, аналізоване явище розглядаємо як спосіб реалізації найвищих людських потенцій, зреалізування яких забезпечує внутрішню цілісність і гармонію особистості зі світом.

Всебічне осмислення вчинку волонтерства як складного, багатоаспектного й динамічного психосоціального явища уможлиблює виділення етапів його розгортання у свідомості суб'єкта, а саме особистісно-ціннісного, мотиваційно-вольового, діяльнісно-операційного та рефлексивно-інтегративного.

У засновках *особистісно-ціннісного етапу* вчинку волонтерства перебуває глибинне переживання особою сенсу власного життя у зв'язку з внутрішнім усвідомленням потреби діяти на благо інших. За екзистенційно значущих обставин

таке переживання усвідомлюється не як випадковий імпульс чи ситуативний емоційний стан, а постає в результаті тривалого накопичення особистістю життєвого досвіду та інтеріоризації духовних цінностей, які сприяли формуванню її ціннісно-смислової сфери. Волонтерська діяльність у цьому форматі слугує відповіддю на внутрішній моральний заклик до дії, який оприявнюється під впливом критичних чи кризових ситуацій, загострює відчуття спільності людського буття та власної причетності до нього й спонукає до активізації особистісних ресурсів і прояву соціальної відповідальності. Подібне переживання життєвого досвіду характеризує волонтерство як корисну соціальну діяльність, а також як форму самореалізації людини.

У свідомісному горизонті наповнення аналізованого етапу волонтерського вчинення виявляється через виокремлення базових духовно-ціннісних орієнтирів: гідності, доброти, милосердя, готовності до самопожертви, служіння, відчуття глибокого внутрішнього покликання, що постають внутрішніми критеріями правильності вибору і спрямовують особу на шлях, який відповідає її сутнісним глибинним переконанням. Важливо враховувати, що означувані вартості не виникають у суб'єкта у відповідь на несприятливі обставини, а формуються у процесі соціалізації, самісних переживань та індивідуального екзистенційного пошуку, а кризова ситуація лише підносить їх з латентного стану на рівень усвідомленої життєвої позиції. Такий процес актуалізації складових аксіосфери слушно розглядати як внутрішню трансформацію особистості, коли раніше абстрактні й неусвідомлені принципи самореалізації набувають конкретного значення у її внутрішньому світі, перетворюючись на підґрунтя для прийняття рішень та здійснення вчинків. Людина, яка діє на фундаменті власних термінальних цінностей, менш схильна відмовитися від свого наміру під тиском труднощів чи несприятливих впливів.

Мотиваційно-вольовий етап вчинку волонтерства слугує своєрідним механізмом перетворення внутрішніх цінностей особистості в активний намір і внутрішню готовність діяти певним чином. Якщо особистісно-ціннісна складова цього вчинку відповідає на питання «чому я це роблю?», то мотиваційно-вольова —

«як я зможу це здійснити, незважаючи на перешкоди?». Відповідь на вказане питання передбачає формування усвідомленого прагнення реалізувати власні цінності у конкретній формі, появу першого бачення можливої волонтерської дії: допомогти, підтримати, долучитися, посприяти, надати допомогу, заохотити, підтвердити, підстрахувати, підкріпити, приєднатися, включитися, взяти участь та ін. Таке прагнення ґрунтується на внутрішньому переконанні особи, що волонтерська діяльність є значущою та вартою зусиль. Мотивація у цьому контексті має стійкий характер, адже вона спирається не на ситуативну вигоду, а на глибинну відповідність між дією та особистими переконаннями.

Важливою складовою досліджуваного етапу волонтерського вчинку є сформованість у людини достатнього рівня вольових рис-якостей: стійкості, рішучості, самодисципліни, здатності до тривалого зосередження на меті та ін. Вказані особистісні характеристики слугують своєрідними «провідниками» між ситуативним наміром й учинковою дією, забезпечуючи поступове просування від задуму до реалізації. В ході вольового розвитку особистості також формується можливість долати внутрішні сумніви та несприятливі обставини, спроможність управляти власними емоціями, уміння підтримувати внутрішній тонус, здатність знаходити ресурси для продовження волонтерської діяльності навіть за умови вичерпання початкового ентузіазму.

Варто враховувати, що без достатньо розвиненої вольової сфери та належного внутрішнього спонукання навіть найвищі цінності людини можуть залишитися лише в теоретичній площині, не переходячи у практичні дії. При цьому наявність рішучості, наполегливості, самодисципліни, цілеспрямованості, стійкості, витривалості, самоконтролю, відповідальності, самовладання, мужності, витримки, ініціативності, здатності долати труднощі забезпечує сталість і тривалість волонтерського вчинення й утримує особу на обраному шляху навіть при зміні зовнішніх умов. Тому актуалізація гуманістичних мотивів та розвиток вольових рис-якостей постає ключовим завданням як особистісного становлення, так і соціального самоздійснення волонтера, що забезпечує послідовність,

відповідальність та ефективність його добровільної, благодійної, неоплачуваної, громадсько значущої й альтруїстично детермінованої діяльності.

Діяльнісно-операційний етап вчинку волонтерства відображає момент переходу внутрішніх цінностей та сформованої мотивації у конкретну дійову форму – дію, акт, операцію, реалізацію, реакцію, активність, процес, роботу, діяльність, діяння чи вчинення. На цьому етапі безоплатна і спрямована на допомогу іншим активність виходить за межі внутрішнього психологічного простору особистості, набуває для неї форми самісно спричиненої й предметно оформленої зовнішньої діяльності й системно, постійно та послідовно реалізується у таких формах чи їх сукупностях, але не вичерпується ними:

а) індивідуальна – особа самостійно або за дорученням бере участь у допомозі конкретним людям чи організаціям;

б) колективна (групова) – здійснюється групою волонтерів, які об'єднуються у спільноти для виконання соціальних чи гуманітарних завдань;

в) організована – реалізується в межах діяльності особи у спеціалізованих громадських, благодійних чи державних організаціях, які координують роботу волонтерів і забезпечують ресурсну підтримку;

г) неформальна – проявляється через спонтанну або ситуативну допомогу навколишнім без формальної реєстрації чи приналежності до благодійних установ, фондів та організацій;

д) проєктна – зосереджується на участі у конкретних соціальних проєктах із визначеним терміном, метою і результатом;

е) віртуальна – передбачає надання допомоги потребувачам через інтернет-ресурси, а також виконання інформаційних, консультаційних або організаційних функцій дистанційно, та ін.

Осмислення дійової фази волонтерського вчинення з позицій теорії діяльності [46; 72; 82] (С.Л. Рубінштейн, Г.С. Костюк та ін.) дає підстави стверджувати, що: а) початковою фазою є усвідомлення екзистенційної потреби, що імперативно переживається суб'єктом та вимагає конкретизованої дії; б) наступний ступінь – трансформація абстрактного прагнення допомогти у

виразну мету, яка постає у формі внутрішнього зобов'язання і ґрунтується на смисловому «перекодуванні» генералізованого бажання «зробити добро» у чіткий намір «я допоможу у цьому конкретному випадку, оскільки це перебуває у межах моїх можливостей»; в) далі відбувається формування плану дій як ментальної моделі майбутньої діяльності, в рамках якого узгоджуються наявні матеріальні й особистісні ресурси, засоби реалізації та передбачувані результати, і як засобу редукції внутрішньої невизначеності, що формує відчуття контролю та впевненості у власних діях; г) у процесі вибору оптимальних способів досягнення поставленої мети відбувається узгодження індивідуальних можливостей із об'єктивними вимогами ситуації; д) реалізація діяльності становить момент переходу від психологічної готовності до безпосереднього вчинення, що призводить до чітко окресленого результату у соціальному довкіллі; е) вчинкова активність супроводжується суб'єктивними переживаннями, позитивно-емоційним відгуком, відчуттям співпричетності до важливої справи та усвідомленням внутрішнього сенсу зробленого, що істотно впливає на ціннісно-смыслову сферу суб'єкта вчинення, зміцнюючи впевненість у власних силах, розширюючи межі самосприйняття та закріплюючи самісну ідентичність «того, хто допомагає»; ж) у межах рефлексивного осмислення вчиненого особа постійно співвідносить реальний хід подій із попередньо розробленим планом, вносить корективи у власну систему дій та операцій, зберігає або відновлює внутрішню рівновагу.

Інтерпретація діяльнісно-операційного етапу вчинку волонтерства показує, що ефективність учинкової дії не обмежується досягненням зовнішньої, об'єктивно вимірюваної мети чи помітного конкретного результату, а має виразний свідомісний вимір, який охоплює осмислення особистістю власної ролі під час надання допомоги навколишнім, переживання глибокого задоволення від внеску у спільне благо, відчуття внутрішньосамісної цілісності та усвідомлення відповідності вчиненого як власним ціннісно-смысловим орієнтирам, так і вимогам актуальної ситуації й повсякденному контексту життєдіяльності, що зумовлює актуалізацію відчуття особистісної зреалізованості й екзистенційної повноти і насиченості ось-буття. Вказане постає чинником внутрішньої трансформації,

оскільки поглиблює особистісний досвід, зміцнює етичну позицію суб'єкта та підсилює його готовність до майбутніх вчинкових актів.

В межах *рефлексивно-інтегративного етапу* вчинку волонтерства відбувається усвідомлення суб'єктом результатів втіленої безоплатної діяльності, оцінювання її значущості для інших та особисто для себе, а також інтеграція здобутого досвіду у структуру власної аксіосфери. Психологічно рефлексія дає змогу особистості: а) побачити зв'язок між внутрішнім наміром і зовнішнім результатом волонтерської діяльності і, відповідно, підтвердити або уточнити уявлення про власні можливості й соціальний вплив; б) відчутти персональну важливість зробленого, що зміцнює впевненість у собі й почуття власної значущості. Інтегративна функція рефлексії передбачає задіяння нового досвіду у власний життєвий контекст, тобто не тільки зафіксувати факт своєї участі у допомозі іншим, а й зробити його елементом стилю життя чи й частиною особистісної історії життєздійснення.

В психологічно деталізованому вимірі рефлексія торкається духовних смислів, на підґрунті яких особистість осмислює, як вчинок волонтерства вплинув на її ставлення до життя, до себе, до інших людей. Часто результатом такого осмислення і переосмислення зробленого стає розширення світоглядного горизонту, поява нових мотиваційних джерел, зміцнення гуманістичних орієнтацій та усвідомлення персональної відповідальності перед соціумом. Позитивна інтерпретація власної волонтерської діяльності як суспільно й самісно значущої уможливорює сприйняття допомоги іншим як природної частини власного Я, а не як разової чи рідко повторюваної ініціативи, формує внутрішню готовність до циклічного її повторення, забезпечуючи збереження й розвиток волонтерського потенціалу, роблячи благодійну і безкорисливу допомогу навколишнім органічною та стійкою складовою особистісного самоздійснення.

Виокремлені етапи розгортання вчинку волонтерства у свідомості особи узагальнено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Етапи розгортання вчинку волонтерства

Етап розгортання вчинку волонтерства	Характеристика етапу розгортання вчинку волонтерства у свідомісному контексті	Внутрішній результат волонтерського вчинення
Особистісно-ціннісний	Формування внутрішньої ціннісно-сислової основи волонтерської діяльності; актуалізація термінальних, духовних та екзистенційних цінностей (гідність, милосердя, сенс життя, добро, служіння, допомога навколишнім). Кризова або несприятлива ситуація як тригер активізації відповідної внутрішньої позиції суб'єкта	Відчуття волонтерства як власної життєвої місії, внутрішня готовність до дій на благо інших людей чи соціуму загалом, конгруентність духовних цінностей і персональних намірів
Мотиваційно-вольовий	Формування та підтримка внутрішніх спонукань; опора на соціально значущі мотиви й стимули життєдіяльності (відповідальність, солідарність, корисність) та власні вольові якості (рішучість, стійкість, самодисципліна, ін.)	Стійка внутрішня гуманістично зорієнтована мотивація, здатність діяти попри зростаючі труднощі, відчуття власної психологічної зрілості
Діяльнісно-операційний	Реалізація власних волонтерських намірів у конкретних діях та операціях (визначення потреби, постановка мети, планування, виконання, оцінка результату)	Досвід практичної реалізації власних цінностей, зростання впевненості у власних силах, розширення меж особистісного зростання
Рефлексивно-інтегративний	Усвідомлення та оцінка результатів персональної волонтерської діяльності в контексті їх відповідності власним духовним змістом та суспільним інтересам, інтеграція набутого волонтерського досвіду у систему особистісних цінностей і моделей учинення, підготовка до нових циклів допомоги і служіння	Уточнення власних життєвих орієнтирів, зміцнення персональної ідентичності як людини, що допомагає, готовність до нових вчинків

Всебічне осмислення та практична розробка теоретичної моделі дослідження вчинку волонтерства дають змогу виокремити низку принципів, що слугують вагомим методологічним підґрунтям для організації відповідної дослідницької процедури:

1) цілісності – підкреслює необхідність розгляду вчинку волонтерства як системно організованого, внутрішньо узгодженого і взаємопов'язаного явища, а не як сукупності ізольованих якостей-характеристик волонтерської діяльності;

2) психологічного удетальнення – передбачає глибоке й деталізоване вивчення внутрішніх мікроподій – психічних процесів, мотиваційних механізмів, емоційно-ціннісних установок та особистісних якостей волонтера, що зумовлюють спрямування його вчинкової активності на допомогу людям;

3) ціннісно-сислової детермінованості – уможливорює розуміння вчинку волонтерства як внутрішньо спричиненого й особистісно значущого акту, що визначає спрямування особистості на допомогу навколишнім;

4) предметно-суб'єктної зумовленості – підкреслює необхідність та значущість врахування безпосереднього зв'язку предмета дослідження із суб'єктом канонічного вчинку, що зумовлює зосередження уваги на конкретній особистості, її внутрішніх мотивах, цінностях, здатності до емпатії та рефлексії, а також врахування соціокультурного контексту волонтерської діяльності;

5) покомпонентного аналізу – визначає потребу у детальному вивченні кожного з компонентів канонічного вчинку волонтерства (ситуативного, мотиваційного, дійового та рефлексивного). Такий підхід дозволяє конкретизувати його сутність, зовнішні прояви та провідні психологічні чинники, що детермінують волонтерську поведінку;

6) дослідницької скоординованості – вимагає організації діагностичних процедур на основі внутрішньо сумісних методів і методик, що відповідають виокремленим етапам / компонентам учинкової активності та використовуються системно й послідовно.

Результатом проведеного філософсько-психологічного осмислення й покомпонентного вивчення аналізованої проблеми стала розробка матриці дослідження канонічного вчинку волонтерства, яка систематизує різновиди добродійного вчинення, складові їх учинкового наповнення, етапи розгортання у свідомості особи, що уможливорює комплексну оцінку впливу волонтерської діяльності на особистісний розвиток суб'єкта та соціальне довкілля, а також слугує методологічною основою для подальшого вивчення механізмів формування вчинкової активності у волонтерській роботі (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Матриця дослідження канонічного вчинку волонтерства

Компоненти вчинку волонтерства	Етапи розгортання учинку волонтерства	Принципи волонтерського вчинення	Ключові психологічні процеси	Внутрішній результат волонтерського вчинення для суб'єкта	Емпіричні показники
Ситуаційний	Особистісно-ціннісний	Прийняття, служіння, автентичності, співпричетності	Самоусвідомлення, ціннісна ідентифікація, емоційно-сміслові резонування	Відчуття власної життєвої місії, внутрішня готовність до дії, гармонія цінностей і намірів	Переважання трансцендентних цінностей
Мотиваційний	Мотиваційно-вольовий	Принцип гуманізму, відповідальності, солідарності, цілеспрямованості, внутрішньої стійкості	Формування намірів, внутрішня мобілізація ресурсів, самоконтроль, подолання внутрішніх бар'єрів	Стійка внутрішня мотивація, здатність діяти попри труднощі, відчуття психологічної зрілості	Сформованість прогресивного типу мотивації та розвиненість вольової сфери
Дійовий	Діяльнісно-операційний	Принцип доцільності дій, принцип відповідності засобів і мети, принцип усвідомленої активності	Планування, прийняття рішень, виконання операцій, адаптація стратегії, саморегуляція під час дій	Досвід практичної реалізації цінностей, зростання впевненості у власних силах, розширення особистісних меж	Високий рівень самоактуалізації і зреалізування самісних ресурсів і здатностей
Післядійовий	Рефлексивно-інтегративний	Постійного самовдосконалення, духовної саморефлексії, внутрішньої цілісності	Самоаналіз, оцінка відповідності результатів намірам, інтеграція досвіду, формування нових смислів.	Поглиблення життєвих орієнтирів, зміцнення ідентичності як людини, котра допомагає, готовність до нових дій	Високий рівень рефлексивності й самоусвідомлення результатів учинення

Важливим аспектом всебічного дослідження аналізованої проблеми є внутрішня результативність канонічного волонтерського вчинення для суб'єкта, яка постає багатовимірним феноменом, що охоплює як психолого-емоційні, так і ціннісно-сміслові аспекти особистісного розвитку волонтера. По-перше, суб'єктивне сприйняття результативності його вчинкової активності виявляється у відчутті власної життєвої місії та усвідомленні значущості своєї безоплатної діяльності, що формує внутрішню готовність до екзистенційно значущих діянь, гармонію між особистісними цінностями та майбутніми намірами, а також усвідомлену життєву спрямованість на реалізацію соціально вагомих цілей. По-друге, волонтер у процесі такого вчинення набуває стійкої гуманістичної мотивації, що дає змогу діяти послідовно та ефективно навіть у складних або кризових обставинах, долаючи істотні перешкоди та зберігаючи психоемоційну стабільність. По-третє, здійснений волонтерський учинок сприяє самоактуалізації суб'єкта, розвитку у нього відчуття власної компетентності та формування впевненості у власних силах, що призводить до розширення особистісних меж та реалізації внутрішнього потенціалу життєздійснення. Нарешті, волонтерська діяльність забезпечує поглиблене розуміння власних життєвих орієнтирів, повне усвідомлення власної соціальної ролі, зміцнення персональної ідентичності, вдосконалення волонтерської практики як способу самореалізації та життєтворчості, а також формування високого рівня готовності до нових довершених та самісно спричинених діянь.

Отже, системний аналіз волонтерства як ідеального взірця суспільно спрямованої та внутрішньо детермінованої діяльності виявляє чотири послідовних етапи, кожен із яких виконує унікальні функції та водночас є інтегрованою частиною єдиного психологічного процесу вчинення. Зміст особистісно-ціннісного етапу полягає в актуалізації та усвідомленні глибинних духовно-екзистенційних вартостей, таких як гідність, милосердя, добро, співпричетність, служіння і внутрішнє покликання, внутрішньому задіянні процесів самоусвідомлення, емоційно-сміслового резонування та складових персональної ціннісної ідентичності, й результативному поєднанні особистих переконань із намірами

діяти. Спонукально-вольовий етап опирається на актуалізовані цінності, трансформуючи їх у внутрішнє прагнення до дії. Його завдання полягає у формуванні стабільних соціально значущих мотивів (відповідальність, солідарність, корисність) та розвитку вольових якостей (стійкість, рішучість, самодисципліна). У внутрішньопсихологічному осмисленні ця фаза охоплює процеси мобілізації особистісних ресурсів, подолання сумнівів, підтримання самоконтролю, а її самісним результатом постає стійка готовність до втілення у життя задуманого. Діяльнісно-операційний етап як момент зовнішньої реалізації внутрішнього потенціалу волонтерського вчинення інтегрує визначення потреби, постановку мети, планування, виконання конкретних дій, корекцію обраної стратегії та оцінку проміжних результатів; він унааявлений процесами планування, прийняття рішень, пристосування й адаптації, саморегуляції та підтримання власного емоційно позитивного долучення до діяльності. Рефлексивно-інтегративний етап завершує вчинок волонтерства, водночас закладаючи підґрунтя для наступного діяння. Сутність його полягає в удетальненому аналізі здійсненої на благо навколишніх діяльності, усвідомленні її персонального й суспільного значення, інтеграції набутого досвіду у власну аксіосферу й формуванні нових смислів. Результатом цього ступеня вчинкової активності стає як уточнення життєвих орієнтирів, так і закріплення персональної ціннісної ідентичності і сформована готовність до нових форм волонтерської праці. Перелічені етапи, розгортаючись і повно виявляючись на ситуативному, мотиваційному, дійовому та післядійовому компонентах зазначеного вчинку, утворюють відносно замкнений, але динамічний учинковий цикл, у якому кожен щабель вчинення не лише опирається на здобутки попереднього ступеня, а й підкріплює та трансформує особистість, готуючи підґрунтя для нового акту-події її відповідального волонтерського діяння.

2.3. Психологічне деталювання в системі процедурно-діагностичних засобів та інструментів дослідження вчинку волонтерства

Сучасний стан розвитку психології характеризується посиленням уваги до методологічних аспектів дослідження складних психологічних феноменів, зокрема таких соціально значущих явищ, як волонтерство. Психологічне деталювання дослідження однойменного вчинку передбачає розкриття внутрішньої логіки його формування та здійснення, включаючи аналіз як зовнішніх проявів альтруїстичної поведінки, так і глибинних психологічних механізмів, що зумовлюють прийняття рішення про надання безоплатної допомоги, способи її реалізації та особистісні трансформації, які відбуваються в процесі волонтерської діяльності.

Розробка системи процедурно-діагностичних засобів для психологічного дослідження вчинку волонтерства актуалізується потребою подолання методологічних обмежень традиційних підходів до вивчення просоціальної поведінки вчинкового змісту, оскільки існуючі методи часто зосереджуються на окремих аспектах волонтерства, не враховуючи його системної природи та динамічного характеру. Психологічне деталювання як методологічна процедура уможливорює інтеграцію різноманітних діагностичних інструментів в єдину систему, що забезпечує повніше розуміння досліджуваного феномену через виявлення як явних, так і латентних аспектів волонтерської активності, а також створює методологічні засади для емпіричного вивчення психологічних детермінант та механізмів реалізації альтруїстичної поведінки за сучасних соціокультурних умов суспільного повсякдення.

Важливим завданням нашої роботи стало емпіричне відокремлення когорти волонтерів, які власним безоплатним та суспільно значущим практикуванням зреалізовують учинок, від тих, хто здійснює його як діяльність, зовні детерміновану, суто соціально адаптивну поведінку, або несистемну і, почасти, імпульсивну дію. Ця диференціація є критично важливою для усвідомлення якісних відмінностей у ціннісній, мотиваційній та дійовій структурі волонтерства. Метою емпіричного дослідження постало виявлення сукупності психологічних деталей, які, будучи інтегрованими в єдину аналітичну систему, сприяють

здійсненню верифікації волонтерського вчинку. Зокрема, ми прагнули ідентифікувати ті психологічні риси-якості, які розмежовують автентичний волонтерський вчинок від діяльності або формалізованої волонтерської поведінки і разової волонтерської дії. Тому далі нами пропонується психозмістова характеристика кожного компоненту вчинку із характерними для нього модусами та відповідними критеріями і показниками для кожного із них.

На першому етапі пошукування проведено ретельний аналіз сучасного стану наукової розробки проблеми психологічних деталей, що спричиняють волонтерське вчинення. Водночас здійснювалася розробка оригінальної концептуальної емпіричної моделі покомпонентного психологічного деталювання, сформульовано робоче поняття вчинку волонтерства, що забезпечило емпіричну валідність дослідження. Також були обґрунтовані теоретичні концепти і методологічні засади майбутнього емпіричного вивчення.

На другому етапі здійснювався цілеспрямований добір валідного дослідницького і психодіагностичного інструментарію та методичного забезпечення, після чого проведено організований збір емпіричних даних, що охоплював визначену вибірку респондентів.

На третьому етапі виконано комплексний кількісний та якісний аналіз зібраних емпіричних даних. Ретельно з'ясовувалися індивідуально-психологічні особливості волонтерів на ціннісному, мотиваційному, діяльному і рефлексивному рівнях зреалізування волонтерства. Вибір та застосування методів, методик і загальна архітектоніка емпіричного дослідження здійснювалися відповідно до розробленої нами емпіричної програми покомпонентного психологічного деталювання (табл. 2.4.). Ця модель слугувала системоутворювальним чинником для методологічної стратегії, забезпечуючи відповідність обраних інструментів меті та завданням дослідження канонічного волонтерського учинення.

Здійснивши теоретичний аналіз останніх публікацій з обраної проблематики, висновуємо, що сучасні підходи до емпіричних досліджень психосоціального феномену волонтерства мають доволі обмежений інструментарій, що головню базується на дослідженні мотивації задіяння учасників до цього виду добродійної

діяльності [17; 23; 54; 59; 62; 91]. Натомість обґрунтована В.А. Роменцем теорія вчинку та створений на її основі циклічно-вчинковий підхід, запропонований А.В. Фурманом, а також розроблена нами процедура психологічного деталювання учинкової активності особистості [1; 20; 32; 34; 35; 36; 102; 106; 112], здатні суттєво збагатити пошуково-пізнавальний арсенал психологів-науковців, адже уможлиблюють поліструктурний підхід до вивчення цього багатогранного феномену, що сприятиме розкриттю доволі розрізнених складових, зокрема подробиць та ознак, одиниць й особливостей, елементів і компонентів та механізмів, які сукупно становлять надскладне психічне утворення *волонтерського вчинення*. Обґрунтовуючи психодіагностичний інструментарій такого пошукування, зазначимо, що для здійснення повноцінного емпіричного дослідження потрібно використовувати комплекс діагностичних методів і методик, які здатні якомога детальніше розкрити сутність волонтерства як вчинку, й доповнити його власними методичними засобами, що уможлиблюють відповідне деталювання.

Програма емпіричного дослідження вчинку, пропонована у таблиці 2.4, передбачає застосування процедури покомпонентного психологічного деталювання вчинку волонтерства. Для кожного з компонентів такого вчинення підібрано психодіагностичний інструментарій, що дає змогу виявляти закономірності функціонування аксіопсихологічних, мотиваційних, поведінкових та рефлексивних детермінант волонтерської життєактивності.

Для психологічного удетальнення компонентів вчинку волонтерства нами пропонується комплекс традиційних діагностичних методик, зокрема для вивчення: а) ситуаційного компонента – методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» (PVQ) [68] і перший блок авторської анкети психологічного деталювання; б) мотиваційного компонента – методики «Діагностика мотиваційної структури особистості» В.Е. Мільмана [67], тест вольових рис особистості (ВРО) [65] і другий блок авторської анкети; в) дійового компонента – методики «Самоактуалізаційний тест» (САТ) Е. Шострома [115] і третій блок питань авторської анкети; г) післядійового компонента – опитувальник «Діагностика рефлексивності» А.В. Карпова, В.В. Пономарьової [13] і четвертий блок питань авторської анкети.

Таблиця 2.4.

Програма емпіричного дослідження і психологічного деталювання канонічного вчинку волонтерства

Модус волонтерства	Компоненти / етапи розгортання вчинку волонтерства				Інтегральні особливості удетальнення вчинку волонтерства	Психодіагностичний інструментарій
	Ситуаційний компонент / Особистісно-ціннісний	Мотиваційний компонент / Мотиваційно-вольовий	Дійовий компонент / Діяльнісно-операційний	Післядійовий компонент / Рефлексивно-інтегративний		
Модус операційний	Переважають базових цінностей: гедонізм, влада, стимуляція. Психологічні деталі: S3	Тип мотивації: регресивно-сплощений. Вольові якості: низький рівень. Деталі: M2	Рівні само-актуалізації: низький. Психологічні деталі: D3, D5.1/D5.5/D5.9	Рівні розвитку рефлексивності: надвисокий. Психологічні деталі: P3, P5.1–3	Задіяні для уникнення осуду, мінімальна участь без прийняття значущості ситуації, низька рефлексія	Методика «Портрет цінностей» Ш. Шварца, авторська анкета
Модус дійовий	Переважають соціальних цінностей: традиція, безпека, конформізм. Психологічні деталі: S2	Тип мотивації: імпульсивний. Вольові якості: середній рівень. Психологічні деталі: M4	Рівні само-актуалізації: середній. Психологічні деталі: D2, D5.2/D5.6/D5.10	Рівні розвитку рефлексивності: низький. Психологічні деталі: P2, P5.4–5	Орієнтовані на підтримання соціального іміджу, формально виконують епізодичні завдання з їх поверхневим осмисленням	Методика «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Е. Мільмана, тест вольових рис особистості (ВРО), авторська анкета
Модус діяльнісний	Переважають індивідуальних цінностей: самостійність, досягнення. Деталі: S4	Тип мотивації: експресивний. Вольові якості: достатній рівень. Психологічні деталі: M3	Рівні само-актуалізації: достатній. Психологічні деталі: D1, D5.3/D5.7/D5.11	Рівні розвитку рефлексивності: середній. Психологічні деталі: P1, P5.6–8	Прагматично налаштовані, зосереджені на результаті, діють системно, рефлексія функціональна	Самоактуалізаційний тест (САТ) Е. Шострома, авторська анкета
Модус учинковий	Переважають трансцендентних цінностей: універсалізм, доброзичливість. Психологічні деталі: S1	Тип мотивації: прогресивний. Вольові якості: високий рівень. Психологічні деталі: M1	Рівні само-актуалізації: високий. Психол. деталі: D4, D5.4/D5.8/D5.12	Рівні розвитку рефлексивності: високий. Психологічні деталі: P4, P5.9–10	Моральна цілісність, готовність до самопожертви, ініціативність, рефлексія	Опитувальник «Діагностика рефлексивності» А.В. Карпова, В.В. Пономарьової, авторська анкета

Інтерпретація результатів обстеження волонтерів з метою встановлення їх рівня розвитку і прояву рефлексивності здійснювалася з урахуванням керівних положень відомих вітчизняних дослідниць рефлексії й рефлексивності Я.М. Бугерко та Н.Ф. Шевченко [16; 117; 118; 119]. Водночас психологічні деталі волонтерського вчинення запропоновано вивчати на основі обґрунтованих індикаторів-показників останнього на кожному з етапів розгортання вчинку волонтерства, а саме особистісно-ціннісного, мотиваційно-вольового, діяльнісно-операційного і рефлексивно-інтегративного.

Так, для дослідження ситуаційного компонента вчинку волонтерства, що відповідає особистісно-ціннісному етапу розгортання такого вчинення, застосовано методику Ш. Шварца «Портрет цінностей» (Portrait Values Questionnaire, PVQ), що дало змогу виявити провідні цінності респондентів й простежити, як вони впливають на їх особисті рішення, вибір форм соціальної життєактивності та ступінь задіяння у волонтерській діяльності. У нашому випадку волонтерів важливо, що PVQ дозволяє виявити як альтруїстичні, так і егоцентричні орієнтації, а також баланс між ними.

Інтерпретація результатів методики PVQ в контексті аксіопсихологічної детермінованості волонтерської життєактивності особистості насамперед передбачає визначення найбільш значущих цінностей. Можна припустити, що, зважаючи на специфіку волонтерства, високі показники в цьому випадку спостерігаються за шкалами універсалізму та доброзичливості, що відображає прагнення особистості до надання допомоги, турботу про благополуччя соціального довкілля, вияв солідарності з іншими людьми та готовність підтримувати тих, хто опинився у складних життєвих обставинах. Водночас у деяких осіб можуть домінувати цінності досягнення або самостійності, які свідчать про внутрішню потребу в самореалізації, незалежності та особистісному зростанні через волонтерську діяльність. Важливо підкреслити, що змістовлений особистісний вибір суб'єкта добродійної діяльності виявляють саме взаємозв'язки вартісних орієнтацій. Наприклад, поєднання високих показників універсалізму та доброзичливості із середніми або низькими показниками влади та гедонізму вказує

на альтруїстичний вектор ціннісної орієнтації волонтера, натомість поєднання високих значень досягнення з високими показниками самотійності свідчить про спрямованість на соціальний розвиток, але водночас не заперечує розвинену готовність брати персональну відповідальність за суспільно корисні справи. Крім того, істотний аспект інтерпретації результатів за аналізованою методикою полягає у виявленні ціннісних суперечностей і конфліктів. Оскільки концепція Ш. Шварца ґрунтується на уявленні про біполярні вісі вимірювання (відкритість до змін протистоїть консерватизму, а самопіднесення – самотрансцендентності), то волонтер може одночасно відчувати потребу у стабільності (вартості безпеки чи конформності), але прагнути нових викликів (пріоритетність стимуляції або самотійності). Подібні ціннісні напруження дають змогу краще зрозуміти внутрішню динаміку спричинювальних тенденцій волонтерської діяльності.

Окрім того, застосування методики «Портрет цінностей» Ш. Шварца (PVQ) уможливило класифікацію учасників волонтерської діяльності за провідними вартостями: 1) трансцендентна зорієнтованість: для осіб із високими середніми балами за вартостями «доброта», «універсалізм», «самотійність» добродійна діяльність постає як морально зумовлений акт допомоги іншим людям, а ситуаційний компонент відповідного вчинення ґрунтується на гуманістичній спрямованості та особистісній автономії; 2) індивідуальна зорієнтованість: такі особи характеризуються домінуванням у структурі їх аксіосфери цінностей «досягнення» та «самотійності», що засвідчує зв'язок волонтерства з потребою у самореалізації, соціальному визнанні та особистісному зростанні; 3) соціальна зорієнтованість: такі особи мають високі значення за шкалами «конформність», «безпека» й «традиції», що вказує на їх прагнення до суспільного порядку, підтримки стабільності та дотримання групових правил і норм та свідчить про здійснення волонтерської діяльності з метою збереження колективної єдності та відповідності соціальним очікуванням; 4) особиста зорієнтованість: у цій групі осіб домінують вартості «гедонізм» та «стимуляція», що свідчить про прагнення отримати емоційне задоволення чи новизну життєактивності й вказує на розвинене прагнення долучатися до благочинності для набуття нового досвіду.

Трактування здобутих даних у контексті інтерпретації сформованості ситуаційного компонента вчинку волонтерства показує, що, по-перше, ціннісні орієнтації виступають підґрунтям готовності особистості до альтруїстичних дій; по-друге, на основі певної ціннісної структури можна прогнозувати стиль волонтерської діяльності (зорієнтованість на співпрацю, на досягнення особистого результату чи на підтримку близького оточення); по-третє, вартості пояснюють індивідуальні відмінності у стійкості та тривалості волонтерської діяльності: особи із високим рівнем універсалізму й доброзичливості зазвичай зберігають стабільність, тоді як на стимуляцію чи гедонізм можуть виявляти короточасну операційну волонтерську активність.

Застосування методики В.Є. Мільмана «Мотиваційна структура особистості» для дослідження мотиваційного компонента вчинку волонтерства дало змогу виявити домінуючі мотиви суб'єктів благодійної діяльності, розкрити їх ієрархію та визначити місце волонтерської життєактивності у загальній ціннісно-мотиваційній сфері особистості. Відповідно до концепції дослідження, сформульовано припущення, що: а) показники за шкалами «творча активність» та «соціальна корисність» свідчать про активну внутрішню мотивацію волонтерів до зреалізування соціально значущих дій та творчого підходу до їх виконання; б) значення шкал «загальна активність» та «спілкування» вказують на прагнення до взаємодії та комунікації з іншими учасниками; в) показники шкали «соціальний статус» означають надання значущості у волонтерській діяльності соціальному довкіллю та суспільному визнанню; г) показники шкал «життєзабезпечення» та «комфорт» демонструють персональну значущість матеріальних потреб в контексті волонтерської роботи.

У рамках дослідження було виділено чотири узагальнені виміри мотивації, кожен з яких відображає ступінь орієнтації обстежуваного волонтера на цінності волонтерства, а саме на: 1) життєзабезпеченість та комфорт: для таких респондентів благочинна діяльність сприймається здебільшого як вторинна щодо задоволення особистих потреб, внаслідок чого їх участь у волонтерських практиках може бути ситуативною або епізодичною, часто пов'язаною з очікуванням певних

компенсацій, навіть якщо вони не мають матеріального вираження (до прикладу, моральне заохочення, відчуття безпеки у колективі), а їх мотиваційний імпульс не сформований у площині соціальної віддачі, а радше спрямований на підтримку власної стабільності; 2) соціальний статус: демонструє переважаючу зорієнтованість волонтерських дій на самоствердження, плекання позитивного іміджу чи досягнення соціального схвалення, внаслідок чого волонтерська активність набуває значення символу успішності та соціальної значущості; 3) загальну активність і спілкування: вказує на участь у волонтерській діяльності задля соціальної комунікації чи інтеграції у спільноту однодумців, коли волонтерство виступає не лише як акт допомоги, а й як канал для задоволення потреби у приналежності, у соціальній взаємодії та спільній діяльності; 4) творчу активність та соціальну корисність: відображає домінування альтруїстичних ідеалів, прагнення до самореалізації через допомогу іншим, розкриття власних можливостей у процесі творення суспільно значущого феномену, що репрезентує внутрішню вмотивованість, системність і сталість вчинку волонтерства, трактування останнього не як засобу, а як мети, що сприяє і розвитку суспільства, і персональному саморозвитку та життєздійсненню.

Інтерпретація результатів методики В.Є. Мільмана в контексті вивчення мотиваційного компонента вчинку волонтерства дає змогу структурувати обстежуваних за рівнями розвитку їх мотиваційної сфери: від орієнтації на базові спонуки та зовнішні стимули і до соціальної корисності й усвідомленої творчої життєактивності. Вказане уможливорює пояснення індивідуальних особливостей волонтерської поведінки та розкриття розвиткової динаміки мотиваційно-вольового етапу як фундаменту розгортання вчинку волонтерства.

Методика «Вольові риси особистості» виявилася ефективним інструментом для емпіричного дослідження мотиваційного компонента волонтерського вчинку, зокрема на мотиваційно-вольовому етапі його реалізації. Її застосування дало змогу виявити ступінь сформованості вольових якостей особистості, які безпосередньо впливають на здатність волонтера підтримувати стабільну мотивацію та послідовно реалізовувати суспільно корисну діяльність. Інтерпретація результатів

у контексті дослідження цього компонента вчинення передбачає аналіз дев'яти шкал та оцінку їх інтегрованого впливу на здатність особи підтримувати стійку мотивацію благочинної діяльності. Наприклад, високі показники відповідальності та цілеспрямованості свідчать про здатність волонтера планувати діяльність і виконувати завдання навіть у відсутності зовнішнього контролю, тоді як високі бали за ініціативністю та енергійністю демонструють готовність діяти активно та впроваджувати нові підходи до вказаної роботи. Крім того, витримка й самостійність відображають здатність протистояти стресу і підтримувати внутрішню дисципліну, що критично важливо для тривалої волонтерської діяльності.

Дослідження мотиваційного компонента волонтерського вчинку за допомогою опитувальника «Вольові риси особистості» уможливило виокремлення чотирьох груп респондентів за рівнем розвитку вольових якостей: 1) високим – віднесено волонтерів з вираженими ознаками відповідальності, ініціативності, рішучості, самостійності, витримки, наполегливості, енергійності, уважності й цілеспрямованості, вольовий профіль яких характеризується інтегративною зрілістю вольової регуляції, зокрема забезпечує максимальну автономність у підтримці внутрішньої мотивації та стабільність поведінки навіть у складних або кризових умовах сьогодення, свідчить про чітке усвідомлення життєвих цілей і готовність діяти послідовно для їх повного досягнення. При цьому високі показники рішучості та ініціативності забезпечують здатність волонтера швидко приймати рішення та активно впроваджувати соціально значущі ініціативи, самостійність і витримка гарантують спроможність протистояти тиску групи та ефективно контролювати власну поведінку, наполегливість та енергійність підтримують довготривалу реалізацію завдань. Вказане робить волонтерську діяльність стійкою, стабільною, тривалою й результативною; 2) достатнім – віднесено осіб зі сформованою вольовою організацією, що дає змогу ефективно виконувати завдання у типовому контексті волонтерської діяльності. Високі та середні показники за шкалами відповідальності, цілеспрямованості, витримки та енергійності свідчать про надійність мотиваційних процесів та здатність підтримувати активну позицію у діяльності, водночас вказані вольові риси

виявляються нестійко у стресових або непередбачуваних умовах, що вказує на ситуативну залежність їхньої мотивації від зовнішніх факторів. Вольова регуляція у цій групі спрямована на реалізацію просоціальних та альтруїстичних цілей, проте прояви ініціативності й самостійності можуть змінюватися відповідно до зовнішніх обставин; 3) середнім – представники цієї групи демонструють дисгармонійний вольовий профіль із нерівномірним розвитком окремих компонентів, зокрема можуть проявляти достатній рівень енергійності й ініціативності, проте помірний ступінь відповідальності та наполегливості; 4) низьким – волонтери цієї групи характеризуються недостатньо сформованою вольовою сферою (низькими показниками відповідальності, наполегливості, витримки та самостійності), високою залежністю від зовнішніх впливів та схильністю до імпульсивної поведінки, що вказує на нерозвинену ініціативність та відмову від волонтерської діяльності при появі перешкод. Слід враховувати, що низькі показники рішучості та цілеспрямованості вказують на труднощі у плануванні та реалізації завдань, а слабка самостійність і витримка обмежують здатність особи контролювати емоції та подолати стресові ситуації.

У підсумку, використання опитувальника «Вольові риси особистості» для дослідження волонтерського вчинку уможливорює оцінку ступеня сформованості вольової сфери та інтерпретацію її впливу на психологічну зрілість мотиваційного компонента волонтерського вчинення, на підґрунті чого виявляється потенціал волонтера до послідовної, цілеспрямованої, тривалої та стабільної діяльності.

Для наукового вивчення волонтерського вчинення необхідно враховувати й глибинні психологічні характеристики, що визначають потенціал останнього до самореалізації. У цьому контексті доцільним виявилось використання методики «Самоактуалізаційний тест» (САТ) Е. Шострома, який дає змогу кількісно оцінити рівень самоактуалізації особистості та її здатність до цілісного, усвідомленого та відповідального вчинення. При цьому інтерпретація ступеня сформованості дійового компонента вчинку волонтерства за допомогою методики САТ передбачає аналізування показників двох базових шкал – «компетентність у часі» та «підтримка» (опора на себе) – та дванадцяти додаткових шкал, що

характеризують окремі аспекти самоактуалізації. Так, шкала «компетентність у часі» оцінює здатність особистості жити в «тут і тепер», усвідомлювати значущість кожного моменту життя та інтегрувати минуле й майбутнє у цілісний життєвий досвід, а в контексті волонтерства забезпечує усвідомлену участь у соціально значущих діях, тоді як низький – формальне або епізодичне виконання завдань; шкала «підтримка» визначає ступінь внутрішньої орієнтації особистості та незалежності цінностей від зовнішнього впливу, причому волонтер із високим її показником діє згідно з власними принципами та цінностями, а з низьким – виявляє залежність від соціального схвалення. Важливими є й додаткові шкали САТ у волонтерській діяльності: шкала «цінності самоактуалізації» відображає орієнтацію на загальнолюдські цінності, такі як справедливість, доброта та допомога іншим, які є основними у мотивації волонтерів; шкала «гнучкість поведінки» визначає здатність адаптуватися до різних умов, ефективно взаємодіяти з оточенням та змінювати свою поведінку залежно від ситуації; шкала «реактивна чутливість» оцінює усвідомлення власних і чужих потреб та емоцій, що сприяє емпатійній підтримці оточуючих; шкала «спонтанність» характеризує здатність природно та адекватно реагувати на ситуації, не блокуючи власні емоції; шкали «самоповага» та «самоприйняття» вказують на внутрішню впевненість і адекватну самооцінку, необхідні для стійкого виконання волонтерських обов'язків; шкала «погляд на природу людини» демонструє позитивну оцінку інших людей і готовність до безкорисної допомоги; шкала «синергія» відображає здатність інтегрувати власні запити та потреби спільноти, забезпечуючи ефективну взаємодію з іншими волонтерами; шкала «прийняття агресії» оцінює здатність особи конструктивно контролювати негативні емоції; шкала «контактність» визначає її спроможність швидко встановлювати глибокі й щирі взаємини з іншими людьми; шкала «пізнавальні потреби» вказує на важливість постійного навчання та освоєння нових методів волонтерської діяльності; шкала «креативність» свідчить про пошук нестандартних рішень та ефективну адаптацію волонтера до складних ситуацій повсякдення.

Аналіз волонтерського вчинення з позицій методики «САТ» дає змогу виділити чотири групи осіб відповідно до рівня їх самоактуалізації: 1) низького – такі волонтери демонструють низькі показники компетентності у часі та підтримки, що свідчить про обмежену здатність жити в «тут і тепер» і значну залежність від зовнішніх оцінок та впливу оточення. Додаткові шкали вказують на низьку гнучкість поведінки, спонтанність, самоповагу і самоприйняття. Волонтерська діяльність таких осіб здебільшого носить формальний характер, орієнтована на соціальні очікування та зовнішні стимули, а внутрішня мотивація та усвідомлене ціннісне сприйняття своєї діяльності недостатньо розвинені; 2) середнього – представники групи мають помірні показники компетентності у часі та підтримки, а також переважно середні значення додаткових шкал, відтак здатні усвідомлювати значимість своєї волонтерської діяльності, проявляють певну внутрішню орієнтацію, однак інколи залежать від схвалення оточення. Середній рівень гнучкості поведінки, спонтанності і контактності дає змогу ефективно взаємодіяти з соціальним довкіллям, проте в складних або конфліктних ситуаціях зумовлює нерішучість; 3) достатнього – такі особи характеризуються високими показниками компетентності у часі та помірно високим рівнем підтримки, що відображає усвідомлене сприйняття часу та здатність інтегрувати минуле, теперішнє і майбутнє у власну життєактивність. Вони ж здатні приймати рішення згідно з власними цінностями, демонструють розвинену гнучкість поведінки, спонтанність та контактність. Високий рівень самоповаги та самоприйняття сприяє психологічній стійкості і усвідомленому виконанню волонтерських завдань. Загалом такі волонтери демонструють баланс між особистими цінностями та соціальною відповідальністю, виконуючи роль активних і ефективних учасників благодійної діяльності; 4) високого – характеризуються максимальними або високими показниками компетентності у часі та підтримки, а також високими результатами практично всіх додаткових шкал, демонструючи цілісне усвідомлення власного життєвого шляху, високу внутрішню орієнтацію та незалежність від зовнішніх впливів. Значно розвинуті гнучкість поведінки, спонтанність, синергія і контактність забезпечують їх ефективну взаємодію у

команді та адаптацію до складних умов. Вони також активно реалізують гуманістичні цінності, здатні до глибоких міжособистісних взаємодій і сприйняття агресії як природного елементу людської поведінки. Волонтерство постає для них як форма особистісної самореалізації, що сприяє розвитку високого рівня автономності, креативності й внутрішньої цілісності (конгруентності) особистості.

Загалом, використання методики «САТ» для дослідження дійового компонента волонтерського вчинення забезпечує комплексну оцінку особистісних рис-якостей, які узасаднюють добровільну допомогу іншим, та уможливлює розкриття психологічних механізмів бета-мотивації і самоактуалізації в умовах здійснення гуманістично значущої діяльності.

Методика «Діагностика рефлексивності» А.В. Карпова, В.В. Пономарьової використана для оцінки сформованості післядійового компонента волонтерського вчинку, що відповідає рефлексивно-інтегративному етапу його розгортання. Застосування даної методики у контексті волонтерської діяльності дало змогу оцінити ступінь усвідомленості, самоконтролю та готовності до повторного здійснення альтруїстичного вчинку на основі накопиченого досвіду і позитивного осмислення-самоаналізу його значення для власної життєдіяльності й персонального зростання. Кожна зі шкал методики (ретроспективна рефлексія, ситуативна рефлексія, проспективна рефлексія та соціальна рефлексія) відображає різні аспекти рефлексивності особистості, зокрема її спрямованості на аналіз або минулої діяльності та її результатів, або на оцінку поточної активності, або на планування та прогнозування майбутніх дій, або на здатність осмислювати поведінку інших людей та взаємодіяти з ними.

Аналіз волонтерського вчинення з позицій методики «Діагностика рефлексивності» А.В. Карпова, В.В. Пономарьової дав змогу виділити чотири групи осіб відповідно до рівня прояву аналізованої ознаки: 1) низького – такі волонтери характеризуються обмеженою здатністю до усвідомлення власної діяльності. При цьому їх ретроспективна рефлексія виявляється фрагментарно, тобто вони рідко аналізують минулі дії та їхні наслідки й не завжди визначають причини своїх помилок чи невдач, що зменшує можливість навчитися на власному

досвіді; під час виконання волонтерських завдань слабо активізується ситуативна рефлексія, внаслідок чого рішення приймаються імпульсивно або спонтанно, без ретельного аналізу ситуації; перспективна рефлексія розвинена недостатньо, що сигналізує про хаотичне планування майбутніх дій та поверхнєве прогнозування наслідків; соціальна рефлексія проявляється обмежено, що підтверджує їх несформовану здатність передбачити реакції оточення або врахувати потреби інших людей та може знижувати ефективність командної роботи та соціальної взаємодії з отримувачами благодійної допомоги; 2) середнього – такі особи проявляють періодичне осмислення своєї діяльності. Зокрема, в рамках ретроспективної рефлексії вони несистемно й нерегулярно аналізують минулі дії у значущих або проблемних ситуаціях; ситуативна рефлексія активізується за потреби ухвалення рішення або адаптації до змін, забезпечуючи гнучке реагування на поточні умови; перспективна рефлексія частково оприявнюється у плануванні окремих аспектів діяльності та прогнозуванні майбутніх результатів, через що не завжди враховуються довгострокові наслідки; соціальна рефлексія дає змогу обмежено й ситуативно оцінювати поведінку інших і взаємодію з ними; 3) високого – волонтери цієї групи демонструють поглиблене усвідомлення власної волонтерської діяльності, їх ретроспективна рефлексія дає змогу аналізувати попередні дії з точки зору причинно-наслідкових зв'язків, помилок і досягнень та сприяє інтеграції набутого досвіду у майбутні плани; ситуативна рефлексія забезпечує ефективну координацію дій, швидке реагування на змінні умови та контроль над процесом волонтерської діяльності; перспективна рефлексія проявляється у стратегічному плануванні, оцінці майбутніх результатів та підготовці до потенційних викликів; соціальна рефлексія уможливорює здатність передбачати поведінку оточуючих, оцінювати вплив власних дій на довкілля та забезпечувати конструктивну комунікацію з отримувачами волонтерської допомоги. Закономірно, що високий рівень рефлексивності демонструє здійснення усвідомленої інтеграції всіх компонентів вчинку, що робить волонтерів здатними до лідерства, прийняття відповідальних рішень та здійснення ефективного впливу на соціальне оточення; 4) надвисокого – такі особи демонструють гіпертрофовану

рефлексивну активність, зокрема їх ретроспективна рефлексія може мати ознаки румінації (надмірного фокусування на минулих помилках або недоліках); ситуативна рефлексія іноді пригнічує швидкість прийняття рішень, а проспективна, викликаючи надмірну увагу до потенційних негативних сценаріїв, може знижувати ефективність волонтерської діяльності; надмірно деталізована соціальна рефлексія іноді призводить до перевантаження аналізом взаємодії з соціальним довкіллям та можливих реакцій відповідного оточення. Закономірно, що надмірна особистісна рефлексивність може блокувати волонтерську життєактивність, знижувати гуманістичну мотивацію та обмежувати здатність особи до регулярного волонтерського вчинення.

Використання методики «Діагностика рефлексивності» А.В. Карпова та В.В. Пономарьової для оцінки сформованості післядійового компонента волонтерського вчинку дає змогу досліджувати індивідуальні відмінності у здатності до саморефлексії та соціальної рефлексії, робити обґрунтовані висновки про рівень усвідомленості власної волонтерської діяльності, ступінь задоволення нею й одночасно засвідчує готовність до повторних альтруїстичних дій.

З метою доповнення кількісних емпіричних даних із запропонованих психодіагностичних методик якісними відомостями використано розроблену нами анкету «Психологічного деталювання вчинку волонтерства» (див. Додаток А), яка слугує логічним втіленням методологічно обґрунтованого циклічно-вчинкового підходу А.В. Фурмана до волонтерства як канонічного учинення із властивою для нього кватерною структурою, що у своєму складі містить ситуаційний, мотиваційний, дійовий та післядійовий (рефлексивний) компоненти. Така анкета виконує функцію інструмента якісного дослідження, зорієнтованого на з'ясування сутнісного змісту мікроподієвого наповнення волонтерського вчинку на кожному із етапів (компонентів) його розгортання, з урахуванням впливу мотиваційних стимулів, психоемоційних переживань, діяльного оприявнення, механізмів рефлексії та саморефлексії, а також оцінки волонтерського вчинення на динаміку особистісного зростання, самореалізації, самоактуалізації і життєздійснення.

Особливістю анкети є її спрямованість на психологічне деталювання волонтерського вчинення, тобто на мислевчинкову дію, мета якої – «роздрібнення» складного психосоціального й водночас свідомісного феномену волонтерства на мікроподії, мікрозмисли та індивідуалізовані рефлексивні конструкти. Така процедура, потрактована як одна із основних одиниць психологічного аналізу і вивчення особистості, дає змогу досліднику фіксувати унікальні конфігурації актуального волонтерського досвіду в актуальному часопросторі та індивідуально-особистісному у змістовленні. Для цього в анкеті передбачено низку відкритих питань, де обстежувані волонтери описують персонально значущі ситуації внутрішньоподієвого і мікроподієвого змісту на всіх етапах постання аналізованого вчинку, що уможливорює отримання емпіричних свідчень прояву їх волонтерської життєактивності на операційному, дійовому, діяльнісному чи вчинковому щаблях проживання, а також унаочнення суб'єктивної оптику й модальності переживання ними своєї добровільної участі в суспільно значущій роботі.

Структура анкети відображає логіку цілісного вчинкового циклу та містить чотири основних блоки, спрямованих на удетальнення відповідного компонента розгортання останнього в оптиці актуального часопростору та індивідуально-особистісного у змістовленні.

Блок 1. Ситуаційний компонент спрямований на дослідження особливостей сприйняття та інтерпретації суспільної події, яка передувала прийняттю рішення про участь у волонтерській діяльності. Він забезпечує виявлення того, які саме психодуховні імпульси чи зовнішні чинники стали визначальними у формуванні позиції волонтера. Цей блок відкриває можливість деталізованого аналізу особистісних цінностей, життєвого досвіду та індивідуально-психологічних характеристик респондентів, що виявляються у колізійній ситуації зіткнення внутрішнього світу з викликами соціальної реальності.

Блок 2. Мотиваційний компонент орієнтований на виявлення внутрішніх спонук, переконань і прагнень, що зумовили доєднання особистості до волонтерського руху. Тут дослідник зосереджує увагу на процесах становлення

мотивації, її трансформації під впливом досвіду та співвіднесення різних груп мотивів у їхній боротьбі за самісне домінування.

Блок 3. Аналіз дійового компонента передбачає зосередження уваги на характеристиках конкретних актів волонтерської діяльності та їх емоційній насиченості. В такий спосіб з'ясовується якість практичних дій, форми їх організації та суб'єктивне значення для респондентів.

Блок 4. Післядійовий компонент передбачає аналіз особливостей самоаналізу та рефлексивної діяльності волонтерів після здійснених учинкових дій. Він є важливим для розуміння того, наскільки досвід волонтерства інтегрується у внутрішній світ особистості та сприяє подальшому розвитку вчинкової активності.

Застосування цього психодіагностичного інструмента уможливорює проведення якісного контент-аналізу емпіричних даних, виокремлюючи ключові патерни реакцій, мотиваційних тенденцій, типів і способів дій, а також рефлексії.

Пропонований спосіб психологічного розпізнавання сприяє покроково-аналітичному осмисленню феномену волонтерства як вчинкового канону, що обумовлений внутрішніми ціннісно-смысловими орієнтирами особистості, її соціальною відповідальністю, здатністю до альтруїстичного служіння іншим та рефлексивного самовдосконалення. Водночас використання формату відкритих питань зумовлено прагненням надання респондентам максимальної свободи у висловлюванні власного досвіду та переживань. Такий підхід дає змогу уникнути нав'язування дослідником власних уявлень про структуру та зміст волонтерської діяльності, забезпечуючи більшу достовірність отриманих даних. Більшість анкетних запитань супроводжуються конкретним прикладом, виконуючи подвійну функцію: по-перше, це допомагає обстежуваним зрозуміти очікуваний рівень деталізації відповіді; по-друге, стимулює звернення до конкретних життєвих подій, ситуацій і мікроподій замість тяжіння до абстрактних роздумів.

Оцінюючи змістову валідність анкети, зазначимо, що вона забезпечується її теоретичною обґрунтованістю та відповідністю структури цього діагностичного інструменту концептуальній моделі вчинку, а питання охоплюють усі ключові аспекти досліджуваного феномену та надають можливість отримати цілісну

картину психологічних особливостей волонтерської діяльності. Водночас контент-аналіз уможливив систематизацію відповідей шляхом виокремлення змістовних індикаторів, що відображають ключові психологічні параметри вчинку волонтерства відповідно до концепції В.А. Роменця та циклічно-вчинкового підходу А.В. Фурмана. У результаті була сформована узагальнена матриця, у якій кожному індикатору присвоєно код, змістовний опис та типові прояви у відповідях, а також віднесено до одного з чотирьох компонентів вчинку: ситуаційного (Блок 1), мотиваційного (Блок 2), дійового (Блок 3) та післядійового (Блок 4).

На першому етапі обробки відповідей здійснювався відкритий контент-аналіз: з текстів було виокремлено повторювані теми, смислові одиниці та ключові формулювання із подальшим групуванням у категорії, які репрезентують індикатори в межах кожного компоненту вчинку [134].

На другому етапі проведено закрите кодування: кожна відповідь респондента співвідносилася з одним чи кількома індикаторами за принципом змістової відповідності. Це уможливило створення кількісної бази даних для подальшого підрахунку частотних розподілів.

З метою забезпечення надійності кодування було застосовано процедуру експертної перевірки: до аналізу було залучено двох незалежних експертів, які повторно кодували 20% випадково відібраних відповідей. Показник узгодженості експертів (коефіцієнт Каппа Коена) становив 0,81, що свідчить про високий рівень надійності обраної системи категоризації [152].

У Додатку Б пропонуємо кодифікацію індикаторів анкети «Психологічне деталювання вчинку волонтерства», отриману методом контент-аналізу.

Результати кодифікацій відповідей волонтерів на питання у першому блоці, що відповідає ситуаційному компоненту вчинку волонтерства, уможливили виокремлення показників, які охоплюють спектр від морального неприйняття несправедливості та внутрішнього імпульсу до змін (S1), через досвід значущих втрат або випробувань, які стали поштовхом до активності (S2), і випадкового чи зовнішньо зумовленого долучення (S3) до прояву соціальної відповідальності та

відчуття суспільної значущості ситуації (S4). Відповідно до отриманих даних нами пропонується визначення рівня сформованості ситуаційного компонента.

Відповіді на питання другого блоку авторської анкети дали змогу виявити такі чотири найпоширеніші індикатори мотиваційного компонента вчинку волонтерства: а) морально-ціннісний альтруїзм, що сприймається як обов'язок допомоги іншим (M1); б) прагнення до суспільного визнання і соціального схвалення (M2); в) прагматично-професійні мотиви, пов'язані з отриманням досвіду чи розвитком компетентностей (M3); г) мотиви уникнення суспільного осуду і набуттям корисних знайомств (M4).

У третьому блоці, який відповідає дійовому компоненту вчинку волонтерства, виявлено такі індикатори: а) подолання труднощів та ризиків задля допомоги іншому (D1); б) чітке й дисципліноване виконання завдань відповідно до визначеного плану (D2); в) поверхнева, епізодична участь без системного задіяння (D3); г) ініціативність і здатність до творчого розв'язання завдань, що проявляється у створенні нових рішень та проєктів (D4); дванадцять варіантів відповідей, які охоплюють чотири рівні зреалізування волонтерства, а саме операцію, дію, діяльність і вчинок, респонденти обирають три, які найповніше характеризують той вид роботи, яку вони виконують (D5.1-D5.12).

Результати кодифікації четвертого блоку авторської анкети, де головно висвітлено рефлексію волонтерами процесу та результату безоплатного і суспільно корисного практикування, виявлено такі показники: а) розвинену критичну саморефлексію із формулюванням висновків для подальшого вдосконалення якості волонтерства (P1); б) прагматичний аналіз результативності діяльності без урахування морально-ціннісного виміру (P2); в) відсутність системного осмислення результатів активності та дій, уникання самоаналізу (P3); г) позитивна ідентифікація з роллю волонтера, що виражається у відчутті гордості, зростанні самооцінки та формуванні нових світоглядних орієнтацій (P4); оцінка волонтерами власної психологічної готовності до повторного зреалізування волонтерських актів за шкалою Лайкерта, де 1 – це ознака найнижчої готовності, а 10 – найвищої (P5). Інтерпретація показників здійснюється за рівнями, себто індикатори 1-3 – ознака

низької готовності до циклічного зреалізування цієї безоплатної та суспільно важливої роботи. Ті волонтери, які обрали відповіді 4 і 5 мають ознаки середньої готовності до відтворення волонтерської роботи в майбутньому. Відповіді в діапазоні 6-8 за шкалою Лейкерта – це хороша норма, що відповідає достатньому рівню сформованості рефлексивної готовності до систематичного волонтерського практикування. Високий рівень сформованості післядійового компонента характеризує волонтерів, які продемонстрували найвищу готовність до циклічного зреалізування волонтерських вчинкових актів та обрали відповіді в діапазоні 9-10.

Розроблений і пропонований діагностичний засіб має низку переваг, які визначають його як ефективний інструмент для дослідження вчинку волонтерства. Першою із переваг слугує методологічна комплексність, яка забезпечує цілісне охоплення предмета дослідження відповідно до покомпонентної структури вчинку. Такий підхід дає змогу розглядати волонтерство як інтегральний психологічний феномен, що розгортається у внутрішньому і зовнішньому вимірах діяльності.

Другою перевагою є побудова анкети з урахуванням динаміки вчинкового процесу, відтак вона орієнтована на процесуальність психологічних змін. Структура запитань дозволяє виявити послідовність психічних актів – від первинного усвідомлення соціальної проблеми до формування сталої готовності до подальшої волонтерської участі, сприяючи можливості простежити логіку становлення вчинку як процесу із виразною мотиваційною, ціннісною та рефлексивною насиченістю.

Третя перевага стосується зосередження дослідницької уваги на суб'єктивному досвіді респондентів, саме у такий спосіб фіксуються індивідуальні особливості сприйняття, переживання та осмислення волонтерської діяльності, відкриваючи доступ до пластів особистісного смислотворення, на якому досліднику вдається аналізувати внутрішні сенсожиттєві орієнтири, мотивацію та особливості зреалізування діяльного компонента вчинку волонтерства.

Фундаментальною особливістю розробленого інструмента є орієнтація на виявлення психологічних деталей, себто мікроподій вчинкового змісту – найдрібніших, але психологічно значущих, аналітичних одиниць, ситуацій, думок

та емоцій, які супроводжують волонтерську діяльність. Такий підхід уможлиблює вихід за межі декларативного рівня волонтерства та дозволяє отримати доступ до автентичного досвіду респондентів, а також виявити психологічні механізми постання канонічного волонтерського вчинку.

Доповнюючи вищевикладене, зауважимо, що одночасне використання анкети із запропонованими у Таблиці 2.4. програмі емпіричного дослідження валідованими психодіагностичними методиками уможлиблює інтегровану оцінку волонтерського вчинку з позиції кількісного та якісного аналітичних процесів. Завдяки цьому вчений-дослідник отримує статистично обґрунтовані параметри психологічних конструктів (ціннісно-смислової, мотиваційної структури, вольового потенціалу, рівня самоактуалізації та рефлексивності) і, на додаток до цього, ще й інтерпретативні описи мікроподій – рефлексивних актів, смисложиттєвих зіткнень у ситуаціях прийняття рішень і морально-вольових напружень, які становлять змістове ядро вчинку. Перша частина анкети передбачає збір важливої біографічної інформації, а саме відомості про стать, вік, досвід волонтерської діяльності, її тривалість, галузь залучення та рівень освіти, що забезпечує стратифікований підхід до аналізу даних, а також створює передумови для виявлення кореляційних зв'язків між кількісними показниками та якісними дескрипціями у відповідях респондентів. Отож запропонована анкета постає ефективним інструментом психологічної реконструкції суб'єктивної картини волонтерського вчинення, а її інтеграція в дослідницький протокол дисертаційної роботи забезпечує якісну складову аналізу волонтерства як взірцевого, канонічного вчинення.

Результатом психологічного деталювання вчинку волонтерства постає методологічно обґрунтоване виокремлення чотирьох модусів, а саме операційного, модусу дії, діяльності та вчинення, що уможлиблює розгляд волонтерства як цілісної вчинкової системи, яка відображає рівень ціннісної зрілості, мотиваційної визначеності, рефлексивності та їх діяльного оприявлення. Кожен модус волонтерства репрезентує окремий шабель розгортання однойменного вчинку, в якому поєднуються ситуаційні, мотиваційні, дійові та післядійові (рефлексивно-інтегративні) компоненти.

Операційний модус фіксує початкову фазу задіяння особистості у волонтерську діяльність, що характеризується мінімальною структурно-змістовою довершеністю вчинку. Волонтерська активність у цьому модусі має ситуативний, реактивний характер і здебільшого ґрунтується на зовнішніх мотивах, себто прагненні уникнути осуду, отримати схвалення або відчувти короточасне емоційне піднесення від допомоги іншим. У цих представників волонтерської спільноти переважають гедоністичні, егоцентричні та стимуляційні цінності, регресивно сплосчений мотиваційний тип, низька рефлексивність і вибір найпростіших, подекуди атрибутивних, дій. Волонтерство постає як інструментальна поведінка, не інтегрована у ціннісно-сміслову сферу особистості та відображає початковий етап моральної зрілості, хоча й містить потенціал переходу до модусу дії за умови коректного психологічного супроводу розвитку аксіосфери особистості, її мотиваційно-вольових рис-якостей, рефлексивності й самоактуалізації.

До модусу дії увійдуть волонтери, чия участь у суспільно корисній діяльності має епізодичне та імпульсивне вираження. Для цієї групи притаманним є середній рівень структурно-змістової довершеності вчинку, що вказує на часткову інтеграцію мотиваційних і ціннісних детермінант у Я-концепцію особистості. Основою їх активності постають соціально орієнтовані цінності (конформізм, традиція, безпека) і мотиваційні стимули ззовні, що передбачає прагнення зберегти позитивний соціальний імідж або набути соціального статусу. Дійовий компонент вчинку у представників цього модусу обмежено функціональний, тобто волонтери доєднуються до проєктів під впливом зовнішніх стимулів, виконуючи завдання формально, без глибокого осмислення їх гуманістичної суті. Рефлексія характеризується посереднім рівнем та має прагматичний характер, що не завжди сприяє інтеграції досвіду у сенсожиттєві орієнтири. Отож модус дії слугує перехідною ланкою між операційним і діяльнісним модусами, засвідчуючи потенціал його представників до особистісного зростання.

Модус діяльності відображає системний, усвідомлений характер участі у волонтерському повсякденні. Для цієї частки волонтерської спільноти характерні просоціальні мотиваційні орієнтири (гуманізм, відповідальність, солідарність),

сформованість вольової регуляції, розвинена внутрішня мотивація до допомоги іншим, а волонтерство сприймається ними як сфера самореалізації, в якій поєднуються соціальна активність і прагнення самотворення. Представникам модусу діяльності властивий продуктивний тип рефлексії з високим рівнем самоусвідомлення, прагматичною орієнтацією на результат і командну взаємодію. Діяльність має постійний характер із вибором складних форм активності, а вчинкова структура функціонує як збалансована система мотивів, дій і смислів, що забезпечує стабільне функціонування, що характеризує цю групу як найближчий резерв модусу вчинення, хоча й за умови самовдосконалення шляхом розвитку творчого потенціалу, рефлексивності й готовності до звершення циклічно-вчинкових актів безоплатної допомоги потребуючим.

Модус вчинення репрезентує найвищий щабель психодуховної зрілості волонтера, на якому волонтерство виходить за межі форми діяльності, а постає радше усвідомленим вибором і стійкою життєвою позицією особистості. Для цієї групи притаманний високий рівень структурно-змістової довершеності вчинку, що виражається у гармонійній єдності ціннісних, мотиваційних, дійових та рефлексивних компонентів. Водночас у названих представників волонтерського руху домінують трансцендентні цінності доброзичливості та універсалізму, прогресивна альтруїстична мотивація, інтегративна й екзистенційно перетворювальна рефлексія, яка сприяє перманентному самовдосконаленню і трансформації суспільного довкілля в результаті вчинку, а відтак сприяє їх прагненню до сталого волонтерського учинення. Саме модус вчинення становить канонічну форму волонтерства, що втілює екзистенційно повну реалізацію вчинкового потенціалу особистості.

Висновки до другого розділу

1. У результаті теоретичного аналізу змісту та структури волонтерства як учинкового канону встановлено, що цей феномен не зводиться до простої допомоги чи милосердя, а виникає як цілісна форма, яка інтегрує ціннісно-моральні, мотиваційно-просоціальні, активно-діяльні вияви та рефлексивні виміри постання

суспільно значущої вчинкової активності. В такий спосіб волонтерство оприявнюється особливим способом соціальної дії, що поєднує громадянську відповідальність, утвердження моральних цінностей та практичну реалізацію альтруїстичних намірів, а його структура розгортається у форматі вчинкового циклу, де кожен компонент – від ціннісно-сислової орієнтації до рефлексивної інтеграції досвіду – набуває як психологічної значущості, так і соціокультурної вагомості. Відтак волонтерство – канонічний приклад учинкової діяльності, у якій поєднано суспільну користь і внутрішню духовну трансформацію особистості.

2. Виявлення концептуальних засад психологічного деталювання вчинку волонтерства засвідчило, що методологічною основою цього аналізу є принцип цілісності, що базується на інтеграції покомпонентного підходу, ціннісно-сислової детермінованості та суб'єктної зумовленості. Таке деталювання уможлиблює вияв мікрорівня вчинкових проявів, які часто залишаються поза увагою традиційних досліджень, проте мають вирішальне значення для розуміння мотиваційної, дійової та рефлексивної логіки волонтерської практики. Такий підхід забезпечує можливість більш точної диференціації між рівнями та модусами волонтерської активності, а також створює науково обґрунтовані підстави для розроблення діагностичних інструментів і програм психологічного супроводу.

3. Розроблення та апробація авторського психодіагностичного інструмента «Психологічне деталювання вчинку волонтерства» дала змогу здійснити кодифікацію широкого спектра індикаторів, які відображають різні етапи вчинкового циклу – від ситуаційного усвідомлення проблеми, крізь мотиваційний і діяльний виміри до післядійової рефлексії. Систематизація отриманих показників через методи контент-аналізу та експертної верифікації уможливила підвищення надійності дослідницького інструментарію, а також вибудувати емпірично підтверджену модель модусної структури волонтерства. Отож, пропонується комплексний підхід до дослідження відкриває перспективу для якіснішого емпіричного вивчення внутрішніх механізмів волонтерської діяльності, визначення закономірностей переходу між модусами та розроблення практичних рекомендацій щодо підтримки і розвитку вчинкових форм волонтерства.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЧИНКУ ВОЛОНТЕРСТВА

3.1. Кількісний та якісний аналіз емпіричного дослідження вчинку волонтерства та результатів його психологічного удетальнення

Проведення емпіричного дослідження передбачало ретельно сплановану організаційну схему, що відповідала логіці теоретичних положень, аргументованих у попередніх розділах дисертаційної роботи. Структура дослідження була побудована відповідно до концепції психологічного деталювання вчинку волонтерства як психосоціального феномену.

Емпіричне дослідження психологічного деталювання вчинку волонтерства реалізовувалося упродовж 2023–2025 років у межах Тернопільської області. До участі були залучені представники різних організаційних форм волонтерської діяльності, зокрема БФ «Апостол», ГО «Десантно-козацький рій», а також волонтерів, котрі діють у складі неформальних ініціативних груп і самостійних волонтерських об'єднань. Такий вибір був зумовлений наявністю в регіоні широкого спектра волонтерських практик – від гуманітарної та медичної до освітньо-культурної і військово-логістичної допомоги, що надало дослідженню змістовної повноти й реальної емпіричної насиченості.

Обсяг вибірки склав 395 осіб, що перевищує мінімально необхідну кількість респондентів (384 особи) відповідно до таблиці Крейслі–Моргана [127], яку рекомендовано для досліджень із умовно невизначеною генеральною сукупністю (при довірчій ймовірності 95% і допустимій похибці 5%). В такий спосіб забезпечено репрезентативність вибірки, що уможливлює коректну інтерпретацію результатів із достатнім ступенем узагальнення стосовно ширшого прошарку волонтерів в Україні. Соціально-демографічну структуру вибірки становлять 67% жінок та 33% чоловіків віком від 19 до 64 років. За рівнем освіти відображено такий розподіл: середня освіта – 13%; професійно-технічна – 20%, вища (бакалавр, спеціаліст, магістр) – 61%, науковий ступінь (PhD / доктор наук) – 6%.

Одним із основних критеріїв добору було встановлено стаж волонтерської діяльності не менш, ніж шість місяців. Відповідно у дослідженні відображені результати респондентів, у яких стаж становить від шести місяців до одного року – 31%, від одного до трьох років – 42%, понад три роки – 27%. Сфери волонтерства – гуманітарна, медична, військово-логістична, соціальна допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО), освітня, культурна, психологічна підтримка тощо.

Процедура дослідження була організована з неухильним дотриманням етичних вимог, закріплених у Етичному кодексі психолога [41]. Усі респонденти надали добровільну інформовану згоду після детального роз'яснення мети, змісту й тривалості обстеження. Їх було проінформовано про право відмови від відповіді на будь-яке питання чи участі в дослідженні на будь-якому етапі, про гарантовану анонімність та конфіденційність обробки даних. Участь була безкоштовною і не супроводжувалася матеріальною чи іншою формою стимулювання.

Емпіричне дослідження психологічного деталювання вчинку волонтерства зреалізовано у декілька послідовних і методологічно обґрунтованих етапів, кожен з яких мав чітко окреслену мету, завдання та логіку процедурного впровадження.

1. Підготовчо-аналітичний етап

На цьому етапі проведено уточнення базових дефініцій та категорійно-понятійного апарату дослідження. Особливу увагу зосереджено на розробленні авторського анкетного інструментарію – анкети психологічного деталювання вчинку волонтерства, методологічною основою якої є циклічно-вчинковий підхід А.В. Фурмана, теорія вчинку В.А. Роменця, а також застосування процедури покомпонентного психологічного деталювання задля ретельного й вивіреного з'ясування мікроподієвого наповнення волонтерського учинення. Водночас здійснено декілька кроків внутрішньої валідації цього інструмента, а саме експертне оцінювання, апробація на пілотній вибірці, перевірка змістової валідності та зрозумілості формулювання питань для респондентів. В той же час проводилася адаптація та перекомпонування батареї стандартизованих психодіагностичних методик для кожного із компонентів учинення з урахуванням культурних і соціальних особливостей українського побуту. Також здійснено кодування відповідей методом контент-аналізу для подальшого кількісного та якісного аналізу отриманих даних.

2. Польовий етап збору емпіричних даних

Цей етап охопив фазу активного збору первинних емпіричних даних. Опитування проводилось як в онлайн-форматі (Google Forms), так і офлайн (через прямі контакти з волонтерськими організаціями та приватними ініціативами). Польовий етап було реалізовано у п'ять зустрічей, які відбувалися очно та із використанням сучасних комунікаційних технологій відеозв'язку (Zoom, Google Meet), що сприяло уникненню перевантаження респондентів та зменшенню впливу фактора психологічної втоми. Мету і зміст зустрічей, а також використаний психодіагностичний інструментарій відображено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Послідовність і зміст етапів емпіричного дослідження психологічного деталювання вчинку волонтерства

№	Мета і зміст дослідницького етапу	Психодіагностичний інструментарій
1	Ознайомлення, пояснення етичних вимог, збір соціально-демографічної інформації, мікроподієвий опис вчинку	Інформована згода, анкета «Психологічного деталювання вчинку волонтерства»
2	Оцінка ціннісних орієнтацій волонтерів	«Портрет цінностей» Ш. Шварца
3	Дослідження мотиваційної структури особистості, вольових характеристик	Методика «Діагностика мотиваційної структури» В. Мільмана, тест вольових рис особистості (ВРО)
4	Вивчення рівня самоактуалізації волонтерів	Тест самоактуалізації (САТ) Е. Шострома
5	Діагностика рефлексивності процесу і результату волонтерської роботи	Опитувальник рефлексивності А.В. Карпова та В.В. Пономарьової

Така деталізована структура етапів обстеження забезпечила логічну послідовність збору даних, відповідність компонентній моделі вчинку за В.А. Роменцем і уможливила інтегрування кількісних та якісних показників в аналітичний розділ дослідження. Запровадження авторської анкети деталювання дало змогу охопити унікальні мікроподії волонтерського вчинення, які неможливо зафіксувати стандартизованими шкалами, а отже, в такий спосіб вдалося розширити евристичний і пояснювальний потенціал емпіричного аналізу.

Оскільки дослідження містило як кількісні, так і якісні індикатори, супровід респондентів був критично важливим для забезпечення точності інтерпретації формулювань питань, особливо в частині відкритих відповідей, які потребували

згадування та опису особистісно значущих мікроподій. Для цього нами забезпечено інформаційну, методичну та організаційну підтримку респондентів.

3. Аналітико-інтерпретаційний етап

На цьому етапі було здійснено обробку й аналіз зібраних даних із використанням сучасного програмного забезпечення для математико-статистичного аналізу (MS Excel 365). Кількісні дані оброблялися з використанням описової статистики (середні, стандартні відхилення), а також таких методів математичної статистики, як коефіцієнт Каппа Коена. Якісні відповіді, здобуті з анкети психологічного деталювання, були опрацьовані із застосуванням контент-аналізу з попереднім формуванням категорійно-понятійного апарату, що уможливило здійснення тематичного кодування мікроподій, емоційних станів, мотиваційних наративів та типів рефлексивної оцінки. Для цього було застосовано методику подвійного сліпого кодування, а також узгодження міжекспертного узагальнення для досягнення надійності результатів.

Водночас здійснювалося зіставлення якісних та кількісних даних. Зокрема, пошук кореляційних зв'язків між результатами стандартних психодіагностичних методик та ключовими змістовими категоріями, виявленими в процесі контент-аналізу. Такий підхід забезпечив можливість описати стан психологічних ресурсів волонтерів, також реконструювати внутрішню логіку їхніх учинкових дій через мікроподієвий аналіз. У підсумку комплексність застосованих методів та поетапність реалізації емпіричного блоку сприяла забезпеченню ґрунтовного, структурованого, багатоаспектного дослідження психологічних деталей, що у сукупності та структурно-вчинковій єдності формують феномен канонічного вчинку волонтерства. Пропонований шерег методологічно обґрунтованих кроків відповідає сучасним вимогам до наукових досліджень у галузі психології.

У ході дослідження ситуаційного компонента вчинку волонтерства, який відповідає особистісно-ціннісному етапу розгортання вчинку, нами здійснено аналіз результатів обстеження волонтерів за методикою Ш. Шварца «Портрет цінностей» (PVQ) і встановлено, що у 50,6% (200 осіб) обстежуваних виявлено домінування трансцендентних цінностей, переважання індивідуальних цінностей – у 25,8% (102 особи), у 15,2% (60 осіб) у вартісній сфері панують соціальні цінності,

а у 8,4% (33 особи) – базові (рис. 3.1). Оскільки загальна вибірка дослідження охопила 395 волонтерів, які відповідно до теоретичної моделі були розподілені на чотири підгрупи (200, 102, 60 та 33 особи), для уніфікації порівняльного аналізу профілів ціннісних орієнтацій застосовано фіксоване стандартне відхилення – SD для кожної із субшкал, яке відповідає типовим коливанням у методиці Ш. Шварца «Портрет цінностей» для вибірок понад 100 осіб й уможливорює коректне зіставлення показників між групами різної чисельності, не спотворюючи їх через різнорівневість статистичного розкиду. Таким чином було сформовано чотири кластери волонтерів із формуванням їх ціннісних профілів за названою методикою із стандартним відхиленням SD.

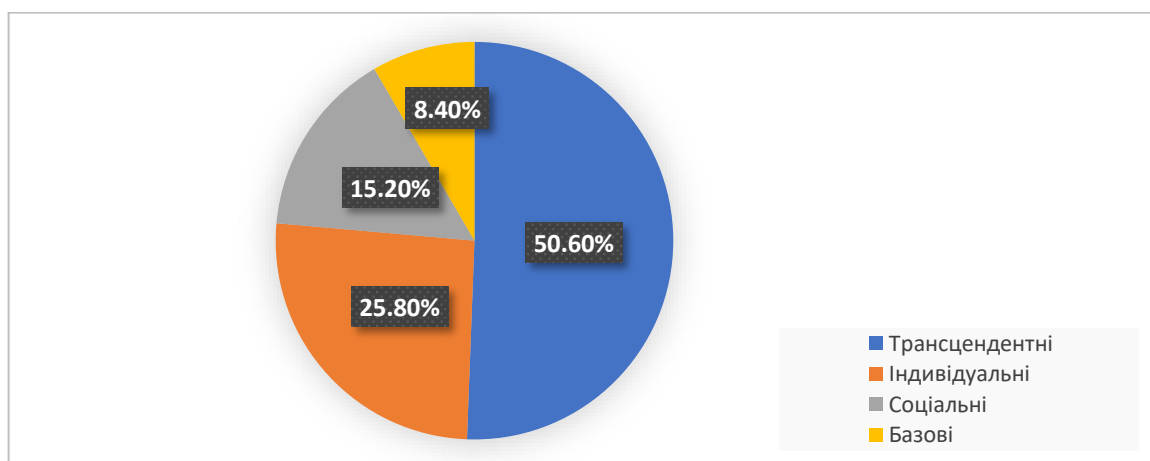

Рис. 3.1. Результати обстеження волонтерів за даними методики Ш.Шварца «Портрет цінностей» (PVQ) (Тернопільська обл. вибірка – 395 осіб)

Враховуючи особливості вибірки, яка складається виключно з українських волонтерів, які проживають у межах однієї області, для кожної субшкали методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» (PVQ) були визначені стандартні відхилення, що відображають варіативність відповідей у відносно гомогенній популяції.

Для трансцендентних цінностей встановлено помірні значення варіативності: «Універсалізм» ($SD = 1,1$) та «Доброзичливість» ($SD = 0,9$). Відносно низьке стандартне відхилення для доброзичливості пояснюється тим, що ця цінність є найбільш універсальною й консенсусною серед волонтерів, оскільки безпосередньо корелює з мотивацією до допомоги іншим. Універсалізм демонструє дещо вищу

варіативність через індивідуальні відмінності у розумінні соціальної справедливості та ставленні до викликів, які щодня постають перед представниками цього руху.

Індивідуальні цінності характеризуються помірною варіативністю: «Самостійність» ($SD = 1,1$) та «Досягнення» ($SD = 1,3$). Дещо більша варіативність цінності досягнення відображає різноманітність мотивів участі у волонтерстві – від альтруїстичних до орієнтованих на особистісний розвиток та визнання.

Соціальні цінності демонструють найвищу варіативність серед усіх груп: «Традиції» ($SD = 1,4$), «Конформізм» ($SD = 1,2$), «Безпека» ($SD = 1,1$). Високе стандартне відхилення для традиційних вартостей пояснюється поколінними відмінностями серед волонтерів у ставленні до традиційних цінностей, особливо в контексті сучасних соціальних трансформацій в Україні.

Для базових цінностей характерні високі показники варіативності: «Влада» ($SD = 1,5$), «Гедонізм» ($SD = 1,3$), «Стимуляція» ($SD = 1,2$). Найвища варіативність цінності влади відображає різне ставлення волонтерів до прагнення контролю та домінування – від повного відкидання до помірного визнання її значущості.

Водночас потрібно врахувати той факт, що пропонований нами розподіл вибірки залежно від домінуючої групи цінностей на кластери сприятиме збільшенню внутрішньої кластерної подібності ціннісних орієнтації в обстежуваних осіб. Теоретичною основою диференційованого розподілу стандартних відхилень є концепція ієрархічної організації ціннісних систем, за якою ступінь варіативності показників корелює з їх положенням у мотиваційній ієрархії суб'єкта. Ефект внутрішньогрупової конвергенції проявляється у найменших стандартних відхиленнях для домінантних цінностей (0,6-0,9), що пояснюється тим, що саме ці вартості слугували критеріями кластеризації. Волонтери з кардинально різними поглядами на ключові цінності демонструють низьку вірогідність потрапляння в одну підгрупу, що створює ефект ціннісного резонансу та підвищує внутрішню гомогенність груп.

Гradient варіативності, який виявляється у поступовому збільшенні стандартних відхилень від домінантних до периферійних вартостей, відображає фундаментальний принцип ієрархічності ціннісних систем. Чим менш значуща цінність для групи, тим більша свобода для індивідуальних варіацій без порушення

загального мотиваційного профілю. Це узгоджується з теоретичними положеннями Ш. Шварца про цirkумплексну структуру цінностей, де сумісні вартості демонструють більшу кореляцію, а протилежні – більшу варіативність.

У контексті української волонтерської спільноти, особливо в умовах військових дій та соціальних трансформацій, спостерігається феномен ціннісної поляризації – чіткішого розподілу за провідними мотивами участі в допомозі, що додатково зменшує внутрішньогрупову варіативність та підвищує міжгрупові відмінності. Цей ефект особливо виражений у групі з соціальними цінностями, де високе значення традицій та безпеки відображає адаптивну реакцію дорослих осіб на умови невизначеності.

Валідаційним індикатором обґрунтованості проведеної кластеризації слугує систематичне зменшення стандартних відхилень для домінантних цінностей у всіх групах, що підтверджує конструктну достовірність виокремлених типів та свідчить про психологічну реальність ідентифікованих мотиваційних профілів волонтерської діяльності. Отож аргументовані стандартні відхилення, поряд із тим, що відображають статистичні властивості даних, мають ще й важливе теоретичне значення, демонструючи внутрішню логіку ціннісної організації різних волонтерських кластерів та підтверджуючи адекватність застосованих методів сегментації досліджуваної вибірки.

Група волонтерів із домінуючими трансцендентними цінностями становить найчисельнішу частку вибірки, а саме 50,6% ($n=200$), і характеризується найнижчими показниками варіативності для провідних цінностей: «Універсалізм» $5,5 \pm 0,8$ бали, «Доброзичливість» $5,8 \pm 0,7$ бали. Відносно низькі стандартні відхилення тут пояснюються тим, що доброзичливість є найбільш універсальною та консенсусною серед волонтерів, оскільки безпосередньо корелює з базовою мотивацією до надання допомоги іншим. Універсалізм демонструє дещо вищу варіативність через індивідуальні відмінності у концептуалізації соціальної справедливості та глобальних проблем. Вторинним цінностям цієї частини вибірки властива помірна варіативність: «Самостійність» $5,1 \pm 1,0$ бали, «Традиції» $4,9 \pm 1,1$ бали, «Конформізм» $4,5 \pm 1,0$ бали, «Безпека» $4,2 \pm 1,1$ бали, «Досягнення» $4,0 \pm 1,2$ бали. Водночас периферійні цінності характеризуються найвищою

внутрішньогруповою варіативністю: «Стимуляція» $3,0 \pm 1,3$ бали, «Гедонізм» $2,8 \pm 1,4$ бали, «Влада» $2,5 \pm 1,3$ бали, що відображає індивідуальні коливання у їх значущості при збереженні загального трансцендентного профілю цієї групи осіб.

Домінування універсалізму виявляється у схильності волонтерів відстоювати ідеї справедливості, рівності та турботи про всіх людей незалежно від їхньої соціальної чи культурної приналежності. Такі учасники здатні ініціювати й підтримувати волонтерський рух, вони спрямовані на захист вразливих груп населення, екологічні ініціативи чи іншу суспільно корисну громадську активність. Для цієї групи волонтерів допомога набуває форми щирої турботи про добробут інших і ґрунтується на вірності, чесності й відповідальності, а волонтерське практикування має стійкий та глибоко моральний характер, що слугують ознаками вчинення. На основі методів описової статистики із урахуванням стандартного відхилення SD, нами сформовано ціннісний профіль представників волонтерства із домінуючими трансцендентними цінностями (рис. 3.2).

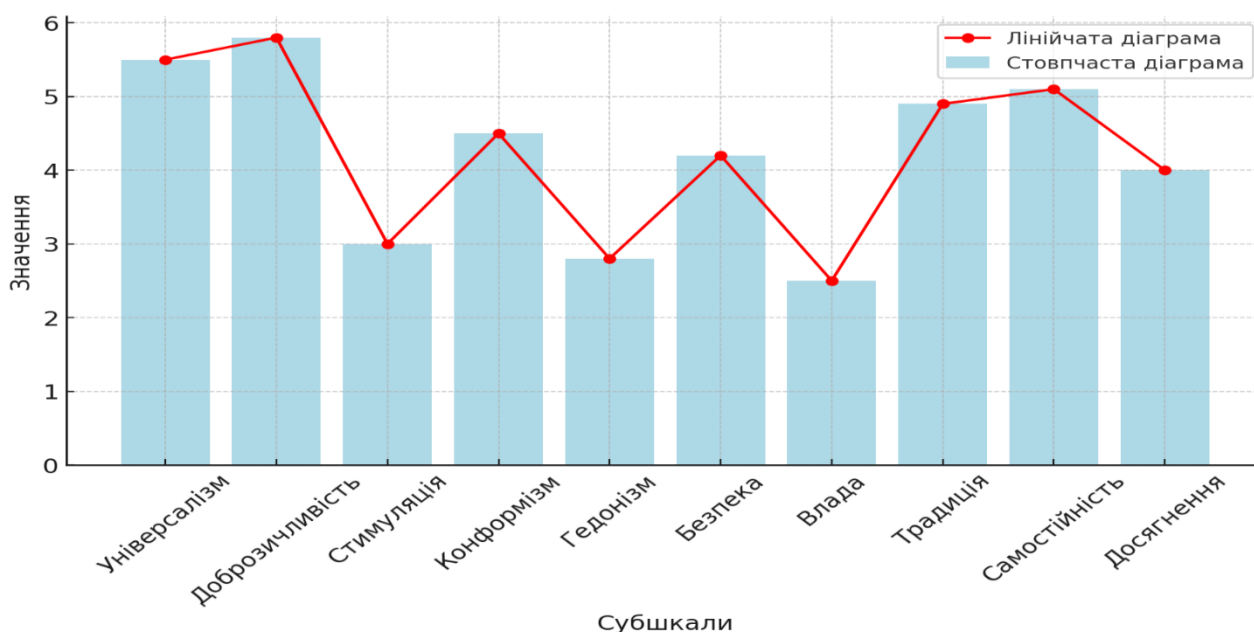

Рис. 3.2. Ціннісний профіль волонтерів із домінуючими трансцендентними вартостями, створений на емпіричних даних методики Ш.Шварца «Портрет цінностей» (PVQ) (Тернопільська обл., вибірка – 200 осіб)

У групі волонтерів, у яких за результатами методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» домінують трансцендентні вартості, виявлено виразну ієрархію

ціннісних орієнтацій, що має суттєву пояснювальну значущість їхніх мотиваційних стратегій та особливостей зреалізування цілей волонтерства. Так, провідними для цієї групи постають субшкали «Доброзичливість» 5,8 бали ($SD=0,7$) і «Універсалізм» 5,5 бали ($SD=0,8$). Перша субшкала відображає фокус на підтримці соціального довкілля, готовність допомагати іншим, що цілком відповідає волонтерській діяльності, а друга свідчить про спрямованість особистості на забезпечення рівності, справедливості, захисту вразливих груп і довкілля. У поєднанні ці дві групи цінностей формують цілісний трансцендентний комплекс, у центрі якого перебуває орієнтація на благо іншого, вихід за межі власних потреб і прагнення підтримати соціальний баланс.

Високі показники за субшкалами «Самостійність» 5,1 бали ($SD=1$) та «Традиції» 4,9 бали ($SD=1,1$) окреслюють додаткові смислові виміри. Перший індикатор засвідчує потребу особи діяти незалежно, відповідати за власний вибір і шукати креативні шляхи реалізації допомоги, тоді як другий демонструє важливість спадковості, соціальної пам'яті та сповідування усталених ціннісних норм, які надають волонтерству відчуття зв'язку з колективними формами культури. Такий баланс між новаторством і збереженням спадкоємності є характерним для соціально зрілої позиції.

Дещо нижчі, але все ж значущі, показники мають субшкали «Конформізм» 4,5 бали ($SD=1$), «Безпека» 4,2 бали ($SD=1,1$) та «Досягнення» 4,0 бали ($SD=1,2$). Потреба у безпеці свідчить про прагнення уникати хаотичних чи загрозливих ситуацій, що особливо важливо в умовах кризової волонтерської роботи. Цінності досягнення вказують на орієнтацію на результативність, соціальне визнання та бажання підвищувати ефективність діяльності, проте в даній групі вони не переважають над трансцендентними мотивами. Конформізм у помірних межах – це ознака готовності дотримуватися соціальних правил, норм і колективних очікувань, що сприяє організованості групових дій.

Найнижчі показники мають субшкали «Стимуляція» 3,0 бали ($SD=1,3$), «Гедонізм» 2,8 бали ($SD=1,4$) і «Влада» 2,5 бали ($SD=1,3$). Це означає, що прагнення до ризику, пошуку нових вражень або досягнення особистих задоволень

не є визначальними для волонтерів із домінуванням трансцендентних цінностей. Так само не вираженим є прагнення до влади чи контролю над іншими, що підтверджує безоплатна основа їхньої діяльності.

Загалом результати цієї групи волонтерів відображають ціннісну структуру, у якій провідними є альтруїстичні та універсальні орієнтації, що поєднуються з автономністю вибору й відчуттям соціальної наступності. Така конфігурація є найбільш сприятливою для формування сталих волонтерських практик, оскільки забезпечує внутрішню узгодженість між потребою піклуватися про інших, готовністю діяти незалежно та спроможністю інтегрувати власну діяльність у ширші соціокультурні пласти.

Група волонтерів із домінуючими індивідуальними цінностями ($n=102$) демонструє високу внутрішню консистентність провідних орієнтацій: «Досягнення» $5,6 \pm 0,8$ бали, «Самостійність» $5,3 \pm 0,7$ бали. Більша варіативність цінності досягнення відображає різноманітність мотивів участі у волонтерстві – від альтруїстичних до орієнтованих на особистісний розвиток та соціальне визнання. Вторинні трансцендентні цінності зберігають помірну варіативність: «Доброзичливість» $4,8 \pm 1,0$ бали, «Універсалізм» $4,6 \pm 1,1$ бали, що свідчить про збереження альтруїстичного компоненту при домінуванні індивідуалістичних орієнтацій. Соціальні цінності демонструють середню варіативність: «Традиції» $4,2 \pm 1,1$ бали, «Конформізм» $3,9 \pm 1,0$ бали, «Безпека» $3,3 \pm 1,2$ бали. Найвища варіативність характерна для базових цінностей: «Влада» $2,9 \pm 1,3$ бали, «Гедонізм» $2,7 \pm 1,4$ бали, «Стимуляція» $3,0 \pm 1,2$ бали. Узагальнення результатів обстеження названої когорти представників цього руху пропонуються на рисунку 3.3, де висвітлено їх груповий ціннісний профіль.

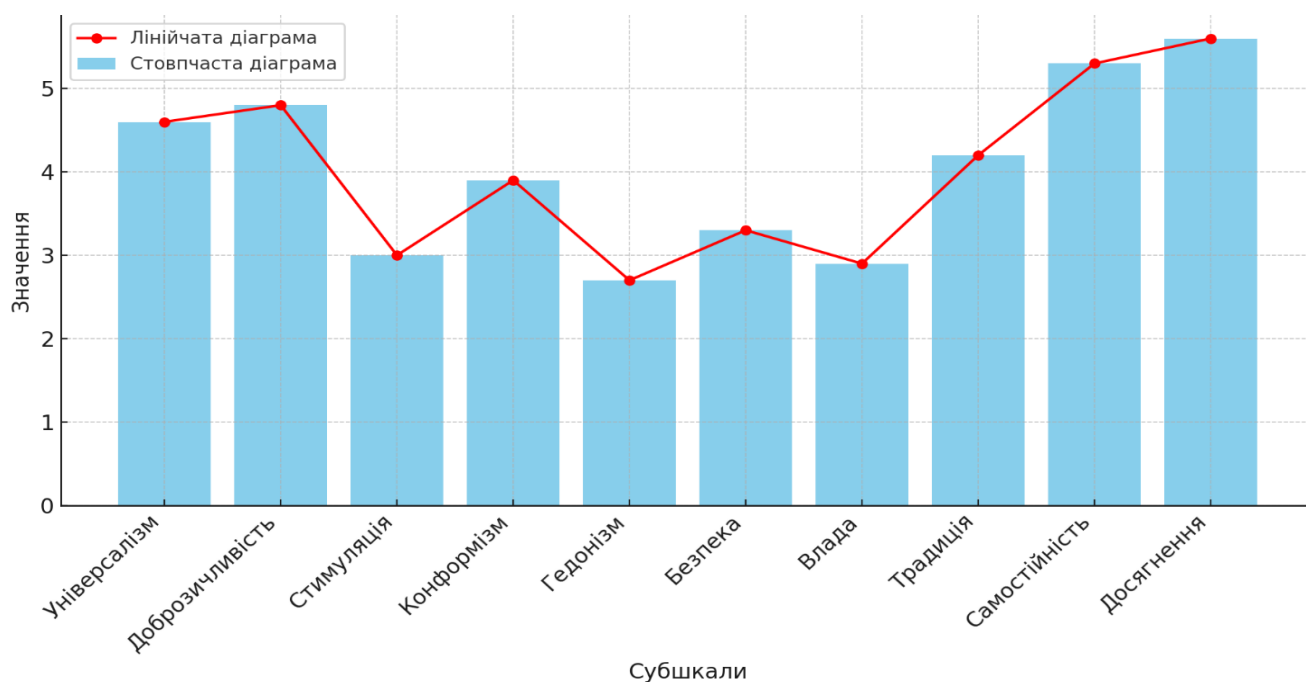

Рис. 3.3. Ціннісний профіль волонтерів із домінуючими індивідуальними вартостями, створений за емпіричними даними методики Ш.Шварца «Портрет цінностей» (PVQ) (Тернопільська обл., вибірка – 102 особи)

Провідне місце в системі цінностей цієї групи посідають субшкали «Досягнення» 5,6 бали ($SD=0,8$) та «Самостійність» 5,3 бали ($SD=0,7$). Такі результати вказують на те, що діяльність волонтерів детермінована прагненням до незалежності у мисленні та діях, усвідомленням відповідальності за власні рішення й орієнтацією на особистий розвиток та успіх. Настановлення на свободу вибору, креативність та індивідуальність поєднуються в них із прагненням досягати високих результатів, отримувати соціальне визнання і підтверджувати власну компетентність. Провідними ознаками для цього кластера є внутрішня автономія та зовнішнє підтвердження ефективності, що формує їхню ціннісну основу як активних і відповідальних учасників соціальної взаємодії.

Другу позицію у структурі займають «Доброзичливість» 4,8 бали ($SD=1$) та «Універсалізм» 4,6 бали ($SD=1,1$). Це свідчить про те, що хоча волонтери й орієнтовані насамперед на індивідуальні досягнення, все ж у їхній ціннісній системі чільне місце належить таким альтруїстичним установкам, як жага до збереження гармонії у стосунках, підтримки соціального довкілля та захисту вразливих груп. Поєднання цінностей універсалізму і доброзичливості із високими

показниками самостійності й досягнення свідчить про баланс між особистісною ефективністю та орієнтацією на суспільно значущі завдання. Це формує потенціал для волонтерської діяльності як соціально корисної практики, де індивідуальна самореалізація неподільно пов'язана з прагненням до загального блага.

До третьої групи цінностей увійшли «Традиція» 4,2 бали ($SD=1,1$), «Конформізм» 3,9 бали ($SD=1$) та «Безпека» 3,3 бали ($SD=1,2$). Хоча ці показники є нижчими, вони відображають важливість соціальної інтеграції, підтримки стабільності та уникання конфліктів. Такі волонтери схильні зважати на соціальні норми та правила, цінувати сталість звичних форм життя й водночас дбати про баланс у взаєминах із колегами та реципієнтами послуг. Однак перелічені цінності не набувають домінантного характеру, що узгоджується із їхньою установкою на індивідуальну автономію та розвиток.

Найнижчі показники зафіксовано за шкалами «Влада» 2,9 бали ($SD=1,3$), «Гедонізм» 2,7 бали ($SD=1,4$) та «Стимуляція» 3,0 бали ($SD=1,2$). Це демонструє відсутність у респондентів прагнення до домінування, накопичення ресурсів чи підпорядкування інших, а також про їх низьку орієнтацію на задоволення, пошук гострих вражень і на ризиковану поведінку.

Отож, ціннісна сфера цієї групи волонтерів відображає поєднання індивідуалістичних орієнтацій (самостійність, досягнення) із соціально значущими установками (універсалізм, доброзичливість), що формує основу їхньої волонтерської активності як простору для самореалізації та внеску у суспільне благо. Домінування індивідуальних цінностей у поєднанні з альтруїстичною спрямованістю створює ціннісну модель особистості, яка здатна поєднувати саморозвиток із реалізацією суспільно важливих завдань. Орієнтація на самостійність формує у них прагнення діяти відповідно до власних рішень і брати на себе відповідальність за наслідки допомоги. Такі волонтери відчують цінність особистого вибору й свободи, вони схильні реалізовувати в діяльності творчий підхід, нестандартність і нові ідеї. Досягнення надає їхнім діям спрямованості на особистий успіх та визнання. Волонтерство для них є сферою самореалізації та

демонстрації компетентності, а прагнення бути ефективними стимулює до системної і наполегливої праці у волонтерських проєктах.

Група волонтерів із домінуючими соціальними цінностями, які становлять 15,2% вибірки ($n=60$), характеризується високою конгруентністю традиційно нормативних орієнтацій: «Традиції» $5,8 \pm 0,8$ бали, «Конформізм» $5,4 \pm 0,7$ бали, «Безпека» $5,2 \pm 0,8$ бали. Низькі стандартні відхилення відображають високу групову інтеграцію та орієнтацію на соціальну стабільність. Вторинні цінності мають помірну варіативність: «Універсалізм» $4,5 \pm 1,0$ бали, «Влада» $4,2 \pm 1,1$ бали, «Доброзичливість» $3,8 \pm 1,2$ бали. Периферійні індивідуалістичні та гедоністичні цінності демонструють найвищу внутрішньогрупову варіативність, зокрема: «Самостійність» $3,5 \pm 1,3$ бали, «Досягнення» $3,2 \pm 1,2$ бали, «Стимуляція» $2,8 \pm 1,3$ бали, «Гедонізм» $2,5 \pm 1,4$ бали.

Результати обстеження цього кластера уможлиблюють побудову їхнього узагальненого ціннісного профілю, що поданий на рис. 3.4, де відображено виразну ієрархічну структуру їхніх ціннісних орієнтацій. Переважаючою субшкалою є «Традиція» 5,8 бали ($SD=0,8$) як це ознака пріоритету дотримання культурних і релігійних звичаїв, спадковості поколінь та поваги до усталених норм поведінки. Для таких волонтерів традиції виконують функцію інтеграції в соціальну спільноту, надають відчуття єдності та стабільності, слугують гарантією групової солідарності та збереження морального порядку.

На другому місці перебуває субшкала «Конформізм» із показником 5,4 бали ($SD=0,7$), який наголошує на важливості для представників цієї когорти волонтерів відповідності соціальним очікуванням і нормам. Їхніми характерними рисами-якостями слугують виражена нормативність, повага до авторитетів і готовність дотримуватися встановлених правил навіть у ситуаціях, де є спокуса їх порушення. Така орієнтація забезпечує високий рівень дисциплінованості та соціальної організованості як важливих чинників ефективної колективної діяльності.

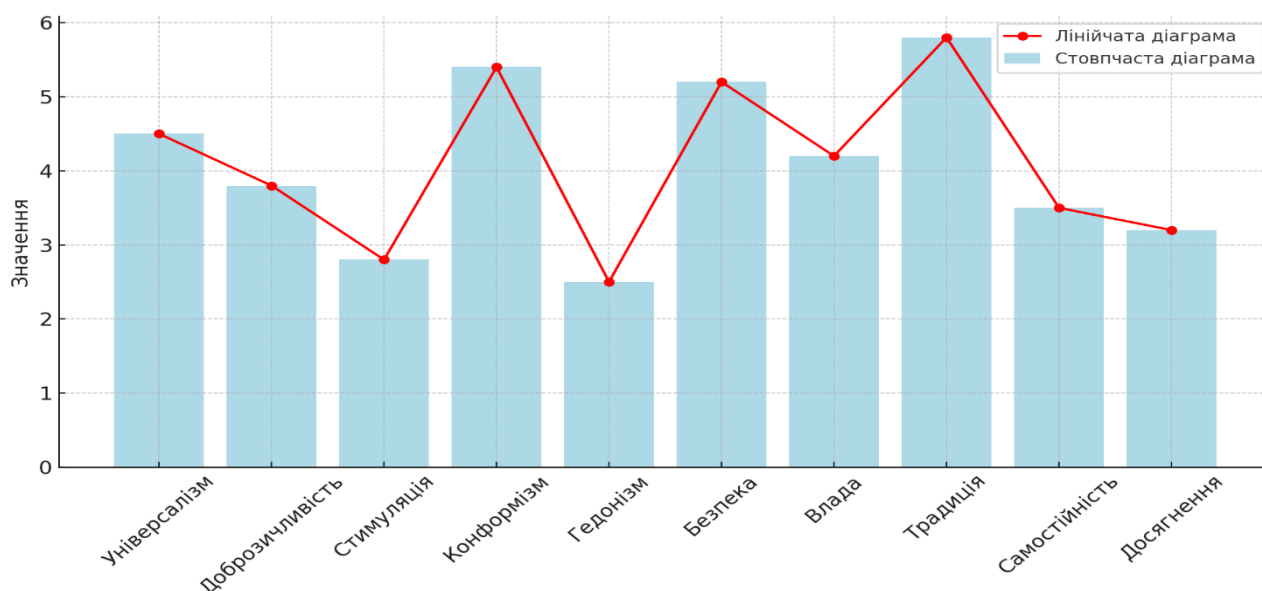

Рис. 3.4. Ціннісний профіль волонтерів із домінуючими соціальними вартостями, створений за емпіричними даними методики Ш.Шварца «Портрет цінностей» (PVQ) (Тернопільська обл., вибірка – 60 осіб)

Значущою для цієї групи є також цінність безпеки, що відображена високим показником за однойменною субшкалою із результатом 5,2 бали ($SD=0,8$); вона становить свідчення того, що у цих представників присутнє актуалізоване прагнення до стабільності, захищеності й гармонії, поряд з уникненням загрозливих та ризикованих ситуацій. Їм властиве піклування як про власну, так і про загальну безпеку. Домінування цього показника вказує на націленість таких осіб на соціальну підтримку, порядок і передбачуваність, що посилює їхню здатність діяти в умовах кризових ситуацій. Водночас цікавим є результат за субшкалою «Влада» 4,2 бали ($SD=1,1$), який посідає середню позицію у структурі цінностей. А це означає, що певна частина волонтерів може прагнути до впливу чи контролю за ресурсами, проте ці орієнтації не домінують, а радше інтегруються у загальний контекст нормативності та збереження соціальної стабільності.

Помітну, хоча й дещо нижчу, значущість мають субшкали «Універсальність» 4,5 бали ($SD=1$) та «Доброзичливість» 3,8 бали ($SD=1,2$). Перша відображає прагнення до толерантності, соціальної справедливості та захисту благополуччя всіх людей, друга – орієнтацію на піклування про найближче соціальне довкілля,

дружелюбність і відповідальність у взаєминах. Сукупно вони формують гуманістичне підґрунтя соціальної активності, незважаючи на те, що в цій групі вони поступаються традиційно унормованим і стабільним цінностям.

Індивідуалістична група цінностей, а саме субшкала «Самостійність» 3,5 бали ($SD=1,3$) та «Досягнення» 3,2 бали ($SD=1,2$), вказують на обмежену роль особистісної автономії, інноваційності чи орієнтації на саморозвиток. Волонтери цієї групи рідше демонструють прагнення до ризику, нових вражень чи власного успіху, що зумовлює їхню більшу налаштованість на стабільність, передбачуваність та дотримання соціальних норм.

Низькі показники за субшкалами «Стимуляція» 2,8 бали ($SD=1,3$) і «Гедонізм» 2,5 бали ($SD=1,4$) залишаються на периферії ціннісної системи і слугують свідченням того, що для цієї групи волонтерів майже не характерне орієнтування на отримання максимального задоволення від життя; до того ж вони не воліють перебувати у постійній метушні, себто більш схильні до монотонної волонтерської діяльності.

Отож, у структурі цінностей волонтерів з домінуванням соціальних орієнтацій провідними є традиція, конформізм та безпека, що уможливлюють високу групову інтеграцію, дисципліну й настановлення на стабільність. Традиція задає орієнтацію на збереження єдності поколінь, виконання усталених форм взаємодії і слідування символам групової солідарності. Волонтери цієї групи часто підтримують діяльність, яка має культурно-релігійне чи історичне підґрунтя. Конформізм забезпечує відповідність їхніх дій соціальним очікуванням, тому така активність спрямована на уникнення порушення правил і норм. Безпека визначає бажання зберігати гармонію і стабільність як у власному повсякденні, так і в житті спільноти. Вони поєднуються з помірним рівнем універсалізму та доброзичливості, які підтримують гуманістичний вимір їх діяльності. Водночас низька значущість індивідуальних і гедоністичних орієнтацій формує профіль, де провідним чинником залишається не особистісна автономія, а соціально унормована ідентичність, що підсилює ефективність у колективних формах волонтерської

активності. Волонтерська участь цієї групи має переважно підтримувальний характер, орієнтований на збереження соціального порядку й передбачуваності.

Група волонтерів із домінуючими базовими цінностями, яка становить найменшу частку вибірки, а саме 8,4% і налічує 33 особи ($n=33$). Удетальний аналіз результатів уможливив побудову рис. 3.5., на якому відображено ієрархію цінностей цих представників волонтерської спільноти.

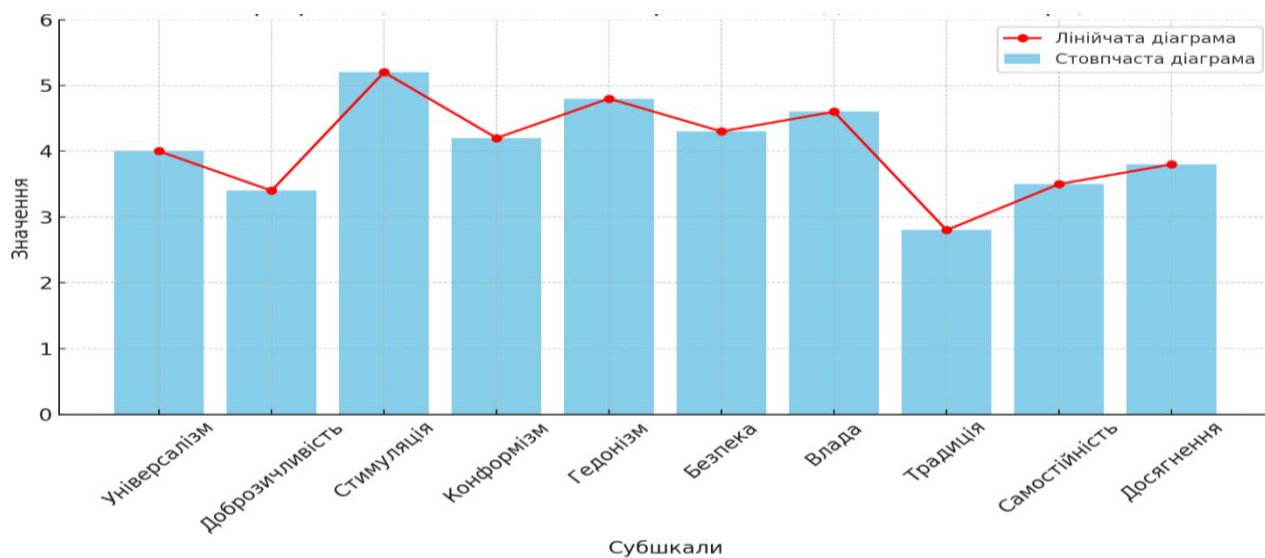

Рис. 3.5. Ціннісний профіль волонтерів із домінуючими базовими цінностями, створений за емпіричними даними методики Ш.Шварца «Портрет цінностей» (PVQ) (Тернопільська обл., вибірка – 33 особи)

Аналіз результатів обстеження представників цього кластера волонтерської спільноти демонструє найвищу внутрішню консистентність провідних орієнтацій: «Стимуляція» $5,2 \pm 0,7$ бали, «Гедонізм» $4,8 \pm 0,8$ бали, «Влада» $4,6 \pm 0,6$ бали. Найнижчі стандартні відхилення для домінантних цінностей свідчать про ефект ексклюзивності, оскільки лише волонтери з дуже відмінними ціннісними профілями потрапляють у цю категорію. Вторинні соціальні цінності зберігають помірну варіативність: «Безпека» $4,3 \pm 1,0$ бали, «Конформізм» $4,2 \pm 0,9$ бали, «Універсализм» $4,0 \pm 1,1$ бали. Периферійні цінності характеризуються високою варіативністю: «Досягнення» $3,8 \pm 1,2$ бали, «Самостійність» $3,5 \pm 1,1$ бали, «Доброзичливість» $3,4 \pm 1,3$ бали, «Традиції» $2,8 \pm 1,2$ бали.

Найвищі показники зафіксовано за субшкалою «Стимуляція» 5,2 бали ($SD=0,7$), «Гедонізм» 4,8 бали ($SD=0,8$) та «Влада» 4,6 бали ($SD=0,6$), що вказує на провідну роль потреби у новизні, різноманітті досвіду та пошуку чуттєвого задоволення, а також на бажання впливати на ситуації, приймати ключові рішення або займати лідерські позиції у групових ініціативах. Волонтерська активність у цьому разі виявляється радше як інструмент реалізації статусних прагнень і розширення особистого соціального капіталу, аніж як альтруїстичний акт. Водночас такий результат засвідчує переважання активного прагнення до емоційно насичених ситуацій, готовність до ризику та орієнтацію на отримання позитивних вражень, що зумовлює високу динамічність та мобільність соціальної поведінки. Для цієї групи волонтерів характерна схильність до підтримки різноманітних форм когнітивної активності, участь у проєктах, які забезпечують можливість отримання нового емоційного досвіду, розширення кола спілкування, яке здатне трансформуватися у досягнення власних владних амбіцій.

Вищий за середній рівень значущості для представників цієї групи волонтерів мають цінності, об'єднані у субшкали «Безпека» 4,3 бали ($SD=1$), «Конформізм» 4,2 бали ($SD=0,9$) та «Універсалізму» 4,0 бали ($SD=1,1$). Вони відображають прагнення до стабільності, передбачуваності, гармонії у соціальних взаєминах та дотримання встановлених норм і правил, а також до визнання важливості толерантності, справедливості та рівності. Це вказує, що поряд із динамічним прагненням до впливу та ризику, обстежувані також зорієнтовані на соціальну узгодженість і загальнолюдські цінності, що забезпечує баланс між новаторством та нормативністю. Дещо нижчу ієрархічну позицію мають субшкали «Досягнення» 3,8 бали ($SD=1,2$), «Самостійність» 3,5 бали ($SD=1,1$) та «Доброзичливість» 3,4 бали ($SD=1,3$). Цей шабел оприявнює помірну орієнтацію волонтерів на особистісний розвиток, здобутки та індивідуальну незалежність, яка поєднана з цінністю позитивних взаємин і підтримки найближчого оточення. Названа група цінностей, хоч і має периферійне значення для респондентів, проте вона надає волонтерській діяльності особистісного сенсу й індивідуально-рефлексивного забарвлення.

Останнє місце в ієрархії займає субшкала «Традиції» 2,8 бали ($SD=1,2$). Такий результат свідчить про менш виражену орієнтацію на підтримання усталених культурних, релігійних та соціальних норм, а також про готовність респондентів дистанціюватися від традиційного способу життя на користь більш сучасних та динамічних форм самоздійснення і реалізації волонтерської діяльності.

Підсумовуючи результати групи волонтерів, у яких переважають базові цінності, зазначимо, що гедонізм спонукає цих волонтерів шукати задоволення та позитивні емоції від участі в допомозі. Для них важливим є поєднання приємного дозвілля із соціально корисною активністю. Стимуляція визначає прагнення до новизни, гострих вражень і змін, тому участь у волонтерстві розглядається як можливість пережити новий досвід, познайомитися з новими людьми, відчувати атмосферу непередбачуваності. Цінність влади виявляється у бажанні здобути вплив у групі, зайняти позицію лідера чи отримати доступ до ресурсів. Волонтерство у цій групі є швидше інструментом для досягнення особистих цілей, ніж виявом глибинної альтруїстичної орієнтації.

Узагальнюючи результати емпіричного вивчення домінуючих вартостей у ціннісній сфері волонтерів за методикою «Потрет цінностей» Ш. Шварца (PVQ), підкреслимо, що нами встановлено рівні сформованості ситуатійного компонента вчинку волонтерства та відображено їх на рис. 3.6.

Високий рівень сформованості ситуатійного компонента вчинку волонтерства встановлено у 50,6%. Такий показник слугує ознакою того, що більша частина вибірки при зреалізуванні волонтерської роботи керується трансцендентними цінностями доброзичливості та універсалізму, себто для них важливими є такі вартості, як соціальна рівність і справедливість, допомога потребуючим і їх підтримка, а також готовність жертвувати власними потребами й інтересами на благо інших, що позитивно корелюється із постулатами теорії вчинку В.А. Роменця.

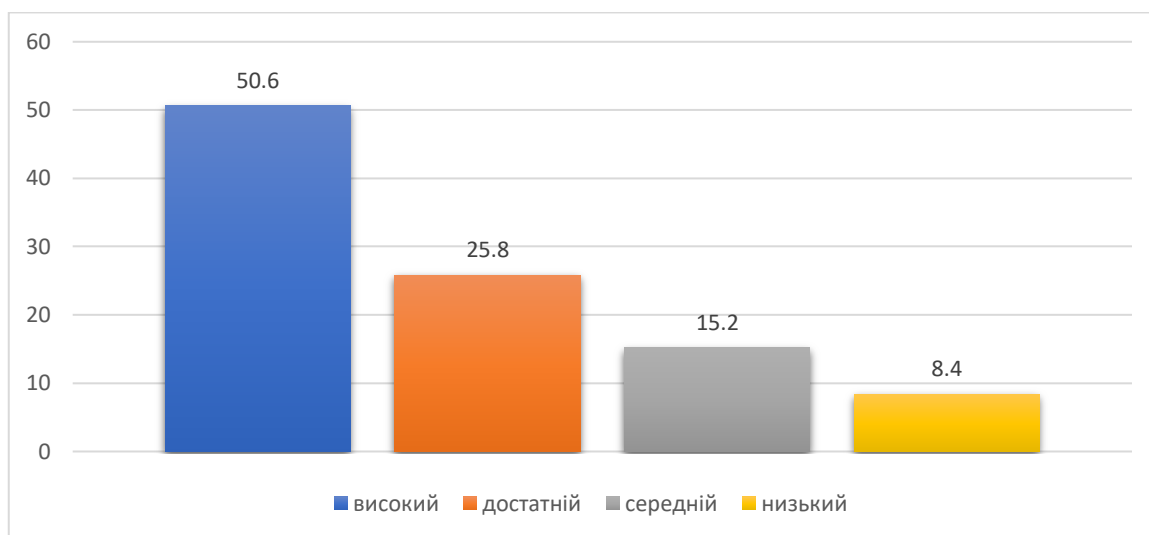

Рис. 3.6. Рівні сформованості ситуаційного компонента вчинку волонтерства (у %) (Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

Достатній рівень сформованості виявлено у 25,8% волонтерів, у ціннісній сфері яких переважають такі індивідуальні вартості, як самостійність і досягнення; водночас у них виявлено високі показники за шкалами трансцендентних цінностей. Подібний симбіоз у вартісній сфері є конструктивним у волонтерській практиці, позаяк ця частка волонтерської спільноти має виражені орієнтири на досягнення успіху і спираються на власні сили, які головно спрямовані на досягнення альтруїстичних цілей суспільно корисної та безоплатної діяльності. Середній рівень сформованості ситуаційного компонента вчинку волонтерства продемонстрували 15,2% волонтерів, котрі характеризуються домінуванням ціннісній сфері традиції, конформізму та безпеки як провідних життєвих орієнтирів. Таке поєднання слугує фундаментом для їх розуміння ситуації та орієнтації в ній. Ця частина волонтерів прагне підтримувати сталість традицій, зберігати соціальний устрій і порядок, перебувати у зоні комфорту і в межах безпечного та прогнозованого середовища. Вони здатні здебільшого ефективно зреалізовувати разові або періодичні волонтерські дії, дотримуючись суспільних норм і правил, прагнуть перебувати у гармонії і розумно балансувати між особистим життям і волонтерською роботою. Низький рівень сформованості ситуаційного компонента вчинку волонтерства діагностовано у 8,4% волонтерів,

які є носіями базових цінностей, зокрема стимуляції, влади та гедонізму. Для цієї групи волонтерство постає засобом отримання задоволення й позитивних емоцій, шляхом поєднання дозвілля із суспільно корисною діяльністю. При цьому в них присутні цінності стимуляції, що виражаються у прагненні до новизни та сильних вражень, а також наявні владні орієнтири, які спрямовують їхню активність на досягнення суспільного визнання і впливу. Не зважаючи на це, вбачаємо у таких волонтерів потенціал до досягнення розвитку до вищих рівнів шляхом ефективної психологічної взаємодії в напрямку формування більш альтруїстичного світогляду.

Наступним аналітичним кроком емпіричного дослідження було обстеження волонтерів з метою з'ясування їх мотиваційного типу за методикою В.Е. Мільмана «Мотиваційна структура особистості», типологізації вибірки на представників прогресивного, експресивного, імпульсивного та регресивно-сплощеного типу, а також задля побудови відповідних мотиваційних профілів з урахуванням середніх відхилень SD. Результати обстеження (рис. 3.7) засвідчили, що до прогресивного типу увійшли 52,4% (n=207) вибірки, до експресивного – 24,3% (n=96), тоді як імпульсивний тип властивий для 14,4% (n=57) респондентів, а регресивно-сплощений тип переважає в мотиваційному полі 8,9% (n=35) представників руху.

Прогресивний мотиваційний тип представлений найчисельнішою групою волонтерів, яка налічує 52,4% вибірки (n=207), що відображає специфіку організаційної селекції та соціокультурного контексту Тернопільської області. Різниця між середніми показниками розвивальних (30,2) та споживчих (20,5) мотивів становить 9,7 балів, що значно перевищує критерійний поріг у 5 балів, що характерний для прогресивного типу за методикою В.Е. Мільмана. Водночас розподіл стандартних відхилень відображає психологічну логіку прогресивного типу та ефекти організаційної гомогенності. Відносно низькі показники варіабельності для споживчих мотивів (SD 3,2-3,8) свідчать про консолідовану групу з однорідним пригніченням матеріально-статусних потреб. Це узгоджується з теоретичною моделлю В.Е. Мільмана, де прогресивний тип характеризується стабільним домінуванням вищих потреб над нижчими в ієрархії А. Маслоу, а також

відображає ефект організаційної селекції громадських організацій та благодійних фондів, куди доєднуються особи з пригніченими матеріальними мотивами.

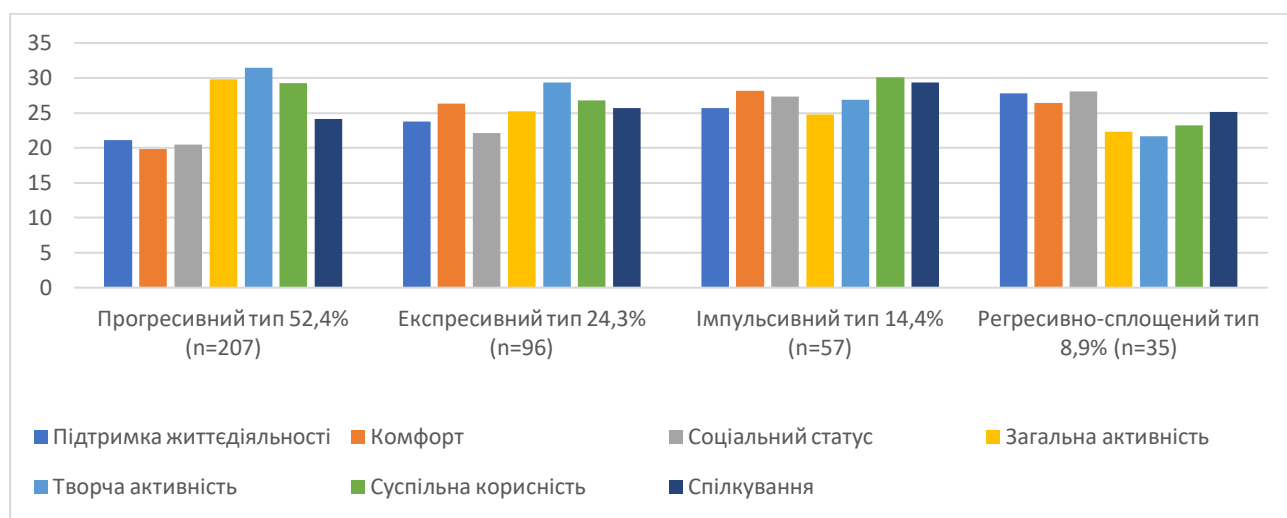

Рис. 3.7. Мотиваційні типи волонтерів за методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В.Е. Мільмана (структура вибірки та показники субшкал; Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

Підвищені показники варіабельності для розвивальних мотивів ($SD\ 4,5-5,2$) мають психологічне обґрунтування навіть у контексті гомогенної вибірки, позаяк відображають індивідуальні траєкторії самоактуалізації через різні функціональні ролі в організаціях. Найвища варіабельність творчої активності ($SD=5,2$) свідчить про те, що творчість як найскладніша форма самореалізації має найбільший діапазон індивідуальних проявів навіть у межах організаційно однорідної групи.

Домінантність творчої активності із показником 31,5 бали ($SD=5,2$) відображає потребу в перетворювальній діяльності як провідний мотив волонтерського вчинку та узгоджується з концепцією автономної мотивації Дісі та Райана, де внутрішня мотивація до творчості забезпечує найвищий рівень психологічного благополуччя та стійкості поведінки. У рамках волонтерської роботи цей показник може відображати як внутрішню мотивацію, так і адаптацію до організаційних вимог, оскільки волонтерські організації потребують постійної креативності для вирішення ресурсних обмежень та соціальних викликів.

Найнижчий показник комфорту 19,8 бали з мінімальною варіабельністю ($SD=3,2$) вказує на готовність особистості до жертвності заради вищих цілей, що критично важливо для зреалізування повновагового вчинку волонтерства. Цей показник забезпечує стійкість до несприятливих умов та готовність працювати без матеріальної винагороди, а також відображає особистісну зрілість. Збалансованість розвивальних мотивів між загальною активністю 29,8 б. ($SD=4,5$), творчою активністю 31,5 б. ($SD=5,2$) та суспільною корисністю 29,3 б. ($SD=4,8$) свідчить про інтегрованість особистісної та соціальної спрямованості та вказує на сформовану ідентичність волонтера як агента соціальних змін.

Експресивний мотиваційний тип унааявлений другою за чисельністю групою обстежуваних 24,3% вибірки ($n=96$), а різниця між середніми показниками розвивальних (27,1) та споживчих (24,1) мотивів становить 3 бали, що менше критерійного порогу у 5 балів та відповідає основному критерію експресивного типу за методикою В.Е. Мільмана. Ключовою характеристикою є наявність двох виражених піків: комфорт 26,3 бали ($SD=5,1$) серед споживчих мотивів і творча активність 29,4 бали ($SD=6,2$) як найвищий показник загалом, що відповідає класичному, обґрунтованому в пропонованій методиці, експресивному патерну.

Розподіл стандартних відхилень демонструє підвищену варіабельність порівняно з прогресивним типом (SD коливаються від 4,2 до 6,2), що відображає більшу гетерогенність групи та психологічну суть експресивності як вибіркової диференціації мотивів. Найвища варіабельність творчої активності ($SD=6,2$) свідчить про значні індивідуальні відмінності у способах творчої самореалізації навіть у межах організаційно однорідного довкілля. Підвищена варіабельність комфорту ($SD=5,1$) відображає різний ступінь вимогливості до умов діяльності серед представників цього типу, що може впливати на їхню готовність до участі у різних видах волонтерської роботи.

Домінування комфорту $M=26,3$ бали ($SD=5,1$) серед споживчих мотивів психологічно обґрунтоване для експресивного типу та вказує на потребу в сприятливих умовах для ефективної діяльності. У волонтерській роботі це означає, що представники цього типу найбільш продуктивні у знайомих форматах

діяльності з достатнім рівнем організаційної підтримки. Високий показник творчої активності 29,4 бали ($SD=6,2$) при збереженні вимог до комфорту, утворює специфічний мотиваційний профіль, де самореалізація через творчість поєднується з практичністю та реалістичними очікуваннями щодо умов діяльності. Водночас помірні показники загальної активності 25,2 бали ($SD=4,8$) та суспільної корисності 26,8 бали ($SD=5,4$) свідчать про збалансованість між особистими та соціальними мотивами, характерну для експресивного типу. Ця збалансованість відрізняє експресивний тип від прогресивного, де розвивальні мотиви демонструють виражену домінантність.

Порівняно з прогресивним типом експресивний характеризується меншою ідеалістичністю, позаяк споживчі мотиви на 3,6 балів нижчі, та вищою практичністю при збереженні творчої спрямованості, узагальнений середній показник якої лише на 2,1 бал нижчий, ніж у представників прогресивного типу. Відповідно мотиваційний профіль волонтерів експресивного мотиваційного типу поєднує соціальну спрямованість з реалістичною оцінкою власних можливостей та обмежень. Це забезпечує ефективність у спеціалізованих проєктах, але створює потребу в мотиваційній підтримці для рутинних завдань. Підвищена варіабельність показників указує на потребу індивідуального підходу до організації роботи для волонтерів відповідного типу. Отож експресивний тип відповідає концепції контекстуальної мотивації, де ефективність діяльності залежить від відповідності між індивідуальними преференціями та характеристиками завдань.

Імпульсивний мотиваційний тип представлений третьою за розміром групою обстежуваних і становить 14,4% вибірки ($n=57$). Різниця між середніми показниками розвивальних (27,3) та споживчих (27,1) мотивів становить лише 0,2 балів, що емпірично підтверджує критерій відсутності домінантної тенденції, який властивий для імпульсивного типу за методикою В.Е. Мільмана. Ключовою особливістю тут є наявність трьох виражених піків: суспільна корисність 30,1 бали ($SD=4,6$), комфорт 28,2 бали ($SD=5,2$) та соціальний статус 27,3 ($SD=4,9$), що відображає фрагментарність мотиваційної структури з конфронтацією відмінних мотиваційних факторів.

Розподіл стандартних відхилень демонструє помірно підвищену варіабельність порівняно з прогресивним та експресивним типами (SD коливаються від 4,6 до 5,7), що відображає нестабільність мотиваційних станів особистості при збереженні групової однорідності. Найвища варіабельність творчої активності ($SD=5,7$) свідчить про епізодичність творчих «спалахів», характерних для імпульсивного типу. Відносно низька варіабельність суспільної корисності ($SD=4,6$) при найвищому середньому значенні вказує на компенсаторну функцію альтруїстичної мотивації як стабілізуючого фактора в умовах нестабільності, що підтверджується домінуванням в мотиваційному профілі цієї групи волонтерів суспільної корисності $M=30,1$ бали ($SD=5,7$). Такі альтруїстичні пориви функціонують як засіб інтеграції фрагментованої мотиваційної структури через соціально схвалювану діяльність, забезпечуючи короточасну мотиваційну стабілізацію. Водночас у такий спосіб представники цього мотиваційного типу осенсовують власну епізодичну волонтерську активність.

Поєднання високих показників комфорту 28,2 бали ($SD=5,2$) та соціального статусу 27,3 бали ($SD=4,9$) утворює унікальний мотиваційний патерн, де потреба в зручності та престижі конфліктує з альтруїстичними проявами. Свідченням такого мотиваційного конфлікту слугує непослідовність у волонтерській роботі: періоди активної участі у статусних проєктах можуть змінюватися відмовою від участі у менш комфортних або непрестижних завданнях. Підвищена варіабельність цих показників ($SD=5,2$ та $4,9$) підтверджує нестабільність мотиваційних пріоритетів. Помірні показники групи розвивальних мотивів, а саме загальної активності 24,8 бали ($SD=5,1$) та творчої активності 26,9 бали ($SD=5,7$) при їх підвищеній варіабельності, відображають нерегулярність долучення цих представників волонтерського руху у продуктивну діяльність. Це підтверджує те, що вони можуть демонструвати періоди високої ініціативності й активності, що чергуються з фазами пасивності, коли домінують споживчі потреби.

В контексті гомогенної організаційної вибірки наявність імпульсивного типу іноді відображає процеси адаптації до організаційних норм. Високий показник суспільної корисності у цієї частки волонтерів почасти формується під впливом

групових очікувань та організаційної культури, тоді як підвищені індикатори комфорту та соціального статусу відображають особистісні потреби, які не можуть бути повномірно інтегровані в альтруїстичну діяльність. Подібна мотиваційна конфігурація відображає перехідний стан між різними типами особистісної організації або адаптивну стратегію поєднання особистих потреб із соціальними вимогами. Відсутність стабільної ієрархії мотивів свідчить про незрілість, або про кризовий стан мотиваційної системи.

Порівняно з іншими типами, імпульсивний вказує на найбільшу суперечливість між різними мотиваційними кластерами. Якщо прогресивний тип характеризується чіткою домінантністю розвивальних мотивів, а експресивний – збалансованістю з вибічковими піками, то імпульсивний тип демонструє конфліктну коекзистенцію альтруїстичних та егоїстичних мотивів.

У практичному аспекті волонтери імпульсивного типу потребують індивідуального підходу, який враховуватиме їхню потребу як у соціальному визнанні, так і в комфортних умовах діяльності. Ефективною може бути стратегія задіяння до престижних проєктів з елементами публічності та комфортними організаційними умовами. Водночас варто враховувати ризик домінування егоїстичних мотивів над альтруїстичними при зміні зовнішніх обставин.

Зазначимо також, що представники імпульсивного типу мають найвищий ризик мотиваційних коливань і потребують постійної підтримки для збереження балансу між особистими потребами та соціальною спрямованістю.

Регресивно-сплощений мотиваційний тип представлений найменшою групою волонтерів, яка становить 8,9% вибірки ($n=35$). Різниця між середніми показниками споживчих (27,4) та розвивальних (22,4) мотивів становить 5 балів на користь споживчих, що відповідає критерію регресивного типу за методикою В.Е. Мільмана. Водночас невеликі відмінності між показниками всередині кожної тенденції (1,7 балів для споживчих та 1,5 балів для розвивальних) відображають сплюсненість профілю, характерну для недиференційованої мотиваційної спрямованості.

Розподіл стандартних відхилень демонструє найнижчу варіабельність серед усіх мотиваційних типів (SD коливаються від 2,8 до 3,4), що свідчить про гомогенність групи за критерієм мотиваційної бідності та недиференційованості. Така низька варіативність відображає як справжню психологічну однорідність осіб з обмеженою мотиваційною структурою, так і ефект соціально бажаних відповідей у контексті дослідження внутрішнього світу волонтерів.

Домінування соціального статусу з показником 28,1 бали ($SD=3,4$) серед усіх мотивів психологічно обґрунтовується як основний драйвер участі у волонтерській діяльності для представників цього типу. Волонтерство переважно розглядається ними як засіб підвищення соціального престижу та отримання зовнішнього визнання, а не як прояв внутрішньої альтруїстичної спрямованості. Низька варіабельність цього показника вказує на консолідованість групи навколо статусних мотивацій. Підвищені показники підтримки життєдіяльності 27,8 бали ($SD=3,2$) та комфорту 26,4 ($SD=2,9$) бали з мінімальною варіативністю середнього відхилення відображають орієнтацію на базові потреби та уникнення дискомфорту. У волонтерській діяльності це виявляється як участь виключно у зручних і вигідних для волонтера, добре організованих проектах з мінімальними ресурсними вкладеннями, що суперечить традиційним уявленням про волонтерство як жертвовну діяльність.

Пригнічені показники всіх розвивальних мотивів, а саме загальної активності 22,3 бали ($SD=2,8$), творчої активності 21,7 бали ($SD=3,1$) та суспільної корисності 23,2 бали ($SD=3$), за мінімальної варіабельності свідчать про відсутність внутрішніх джерел мотивації до продуктивної волонтерської діяльності, а найнижчий показник творчої активності слугує ознакою формального підходу до виконання соціально корисних і безоплатних завдань, без прагнення до пошуку інноваційних способів її реалізування або особистісного розвитку. Така мотиваційна структура утворює парадоксальну ситуацію, за якої особи з домінуванням споживчих мотивів долучаються до альтруїстичної діяльності. Одночасно це може вказувати на ранні стадії мотиваційної трансформації під впливом організаційного довкілля.

У контексті гомогенно організованої вибірки низьке уявлення цього типу з показником 8,9% свідчить про ефективність психологічної селекції, яка природно відсіює осіб з невідповідною мотивацією, хоча присутність таких осіб у волонтерських об'єднаннях, громадських організаціях чи благодійних фондах певною мірою відображає різноманітність існуючих шляхів доєднання до волонтерства, включаючи зовнішній тиск, соціальні очікування або випадкові обставини. Імпульсивний мотиваційний тип також доцільно розглядати як перехідну ланку між неволонтерською популяцією та справжніми волонтерами.

Порівняно з іншими типами регресивно-сплощений тип демонструє інверсію типової волонтерської мотиваційної структури. Якщо прогресивний та експресивний типи характеризуються домінуванням або збалансованістю розвивальних мотивів, то регресивно-сплощений демонструє їх системне пригнічення за активації споживчих потреб. У практичному аспекті швидке й ефективне задіяння цієї частки волонтерів потребує психологічно-обґрунтованого і збалансованого погляду. Забезпечення епізодичної результативності можливе через зовнішню мотивацію, а саме публічне визнання, статусні ролі, комфортні умови діяльності. Водночас існує ризик того, що при зникненні зовнішніх стимулів ці особи швидко припинять участь у волонтерстві. Натомість підтримання альтруїстичної організаційної культури та формування стратегій поступової трансформації зовнішньої стимуляції у внутрішню мотивацію, через створення можливостей для особистісного зростання та розвитку справжньої соціальної спрямованості стануть тими перетворювальними аспектами, які матимуть позитивний вплив на прийняття усвідомленого рішення цією групою волонтерів про довготривалу і послідовну задіяність у волонтерському русі.

Черговим етапом чинного пошукування став кількісний та якісний різновиди аналізу, отриманих за тестом вольових рис особистості даних з метою з'ясування рівня розвитку вольової сфери представників волонтерського руху. Здобуті результати засвідчують наявність чотирьох диференційованих груп респондентів за показниками її розвитку. Найчисельнішою є група з достатнім рівнем 40,5% вибірки ($n=160$), що відображає сформованість здатності до саморегуляції та

цілеспрямованості, необхідних для ефективного виконання волонтерських завдань. Високий рівень характерний для 27,8% (n=110) волонтерів демонструє виражену наполегливість, лідерські якості та розвинений самоконтроль. Середній рівень 22,8% (n=90) відповідає помірному розвитку вольових рис-якостей, що забезпечує виконання стандартних завдань, однак може обмежувати ефективність у складних або кризових умовах. Найменша частина респондентів 8,9% вибірки (n=35) належить до групи з низьким рівнем, що вказує на знижену здатність до подолання труднощів і підтримання цілеспрямованої активності. В ході опрацювання результатів обстеження разом зі структурними особливостями вибірки з'ясовано ще й середні результати за стенами для кожної групи волонтерів відповідно до рівня розвиненості вольових рис-якостей і подано ці показники на рис. 3.8.

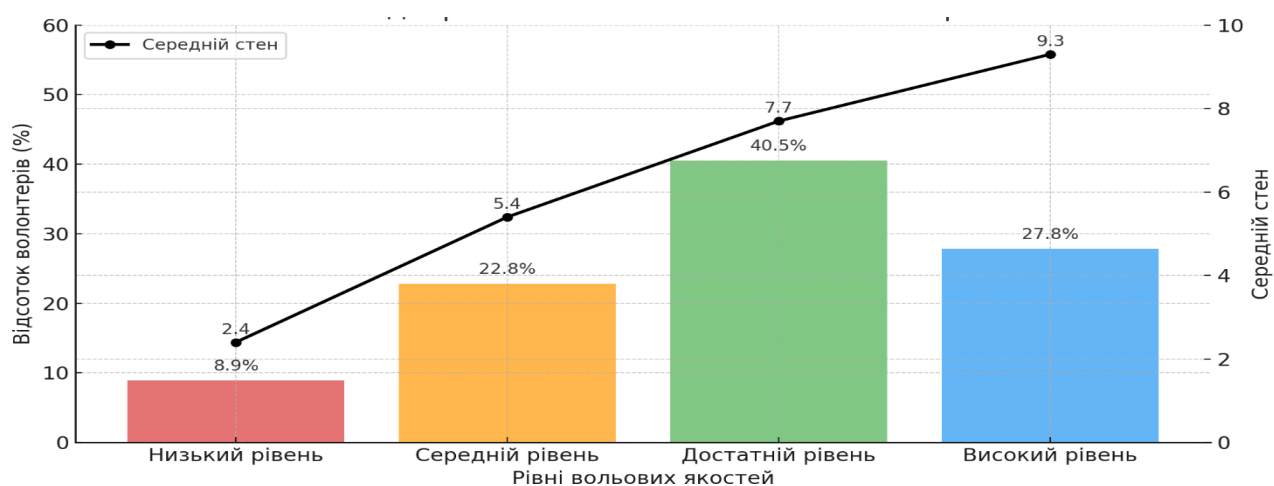

Рис. 3.8. Розподіл волонтерів за рівнями розвитку вольових рис-якостей із відображенням середніх стенив (Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

В результаті емпіричного дослідження волонтерів у Тернопільській області (n=395) виокремлено чотири групи обстежуваних за рівнем розвитку вольових якостей, які слугують ключовим регуляторним механізмом у підтримці мотивації. Воля забезпечує цілеспрямованість, стійкість до перешкод і здатність до тривалого збереження мотивації, які є засадничими для зреалізування суспільно корисної, соціально значущої і безоплатної діяльності. У контексті дослідження мотиваційного компонента вчинку волонтерства методика ВРО використовується як допоміжна до методики В.Е. Мільмана «Діагностика мотиваційної структури

особистості», оскільки саме вольова сфера особистості відповідає за стійкість мотивації та її трансформацію в послідовну і цілеспрямовану діяльність.

Найзрілішою за внутрішньою організацією є група волонтерів із високим рівнем розвитку вольових якостей, яка налічує 27,8% вибірки ($n=110$) із середнім показником стенів – 9,3. Для них властива інтегративна зрілість вольової регуляції, яка забезпечує максимальну автономність і стійкість мотиваційних процесів. Гармонійно розвинена вольова сфера характеризується оптимальним поєднанням первинних рис-якостей – відповідальності, наполегливості, самостійності, витримки – з вторинними – рішучістю, ініціативністю, енергійністю, уважністю. Такі волонтери здатні ефективно контролювати власну поведінку у складних соціальних обставинах, ініціювати та підтримувати масштабні соціальні проєкти, виконувати лідерські функції. Феноменологія їхньої мотивації визначається онтологічною автентичністю, за якої волонтерська діяльність інтегрується в систему життєвих цінностей і постає як спосіб самоактуалізації, а мотиваційне поле характеризується автосубсидіарністю, тобто здатністю підтримувати альтруїстичну спрямованість незалежно від зовнішніх стимулів. Психологічний профіль вказує на високий рівень саморегуляції, антиципації наслідків і самодетермінації, що забезпечує стабільність навіть у кризових ситуаціях. Цілеспрямованість у таких волонтерів набуває стратегічного значення, рішучість забезпечує здатність діяти у високоризикових і кризових ситуаціях, наполегливість – уміння доводити справи до завершення навіть за відсутності зовнішньої підтримки. Стрижневою основою вольового профілю цієї групи волонтерів слугують високі показники самостійності у поєднанні з відповідальністю, які уможливають як успішне й ефективне виконання завдань, так і формування моделей взірцевої волонтерської діяльності вчинкового змісту. Водночас надмірна відповідальність, що проявляється у перфекціонізмі, створює ризик емоційного виснаження, який потребує превентивних програм з профілактики професійного вигорання.

Найчисельнішу групу становлять волонтери з достатнім рівнем розвитку вольових рис-якостей, їх частка у вибірці становить 40,5% ($n=160$) із середніми показниками у стенах – 7,7. Вони формують «мотиваційний кістяк» волонтерського

руху, забезпечуючи його стабільність у типових умовах діяльності. Для них характерна збалансована вольова організація, що підтримує надійність мотиваційних процесів, хоча й значною мірою залежить від сприятливих зовнішніх умов. Такі волонтери мають значно вищий за середній рівень розвиненості вольових рис-якостей для ефективного зреалізування волонтерської справи, а саме відповідальність, цілеспрямованість, витримку та енергійність. Вони активні, ініціативні та здатні ефективно долати перешкоди, мають сформовані життєві цілі та лідерські задатки, що сприяє успішності їх волонтерської діяльності. Водночас у стресових ситуаціях стійкість може знижуватися, а стратегічна сталість поступається ситуативній гнучкості, що виявляється у здатності коригувати рівень залученості відповідно до життєвих обставин. Мотиваційна структура цієї групи відзначається селективною стабілізацією, за якої домінуючі вольові риси-якості ефективно підтримують ті мотиваційні тенденції, що відповідають соціальним очікуванням і власним цінностям, проте є менш дієвими у трансформації суперечливих або деструктивних мотивів. Розвитковий потенціал для цієї когорти волонтерів полягає у формуванні внутрішніх мотивів самоздійснення, що уможливить підвищення автономності та стабільності мотиваційної регуляції, яка сприятиме довготривалій участі у цій безоплатній, суспільно корисній діяльності.

Частка волонтерів із середнім рівнем розвитку вольових рис-якостей становить 22,8% вибірки ($n=90$) із середнім показником у стенах, який дорівнює 5,4. Для цієї когорти волонтерів властивий дисгармонійний вольовий профіль із нерівномірним розвитком окремих компонентів. У них спостерігається компенсаторне посилення вторинних вольових рис-якостей, а саме енергійності та ініціативності за низького розвитку базальних – відповідальності й наполегливості, що свідчить про переважання зовнішньої детермінації над внутрішньою саморегуляцією. Для цієї категорії властива виражена варіативність поведінки залежно від зовнішніх обставин, а рівень вольового контролю є достатнім лише для реалізації простих завдань. У ситуаціях непередбачуваності чи конфлікту мотивів носіям цього вольового профілю властиве зниження цілеспрямованості, а мотиваційній сфері властива нестабільність, за якої альтруїстичні спонуки

здебільшого ситуативні, зумовлені емоційними реакціями або соціальним схваленням. Низький розвиток первинних вольових рис-якостей зумовлює феномен мотиваційної нестабільності, коли альтруїстичні наміри не завжди трансформуються у послідовні дії. Вольові зусилля мобілізуються переважно під впливом зовнішніх стимулів або значущих емоційних факторів, а волонтерська діяльність має циклічний характер з чергуванням періодів активності та пасивності.

Найменш чисельною виявилася група волонтерів із низьким рівнем розвитку вольових рис-якостей, до якої увійшли 8,9% вибірки ($n=35$), їх середній показник у стенах – 2,4. Для представників цієї групи волонтерів властивий низький загальний рівень розвитку вольової сфери, який найбільше проявляється у низьких показниках за субшкалами відповідальності, наполегливості, витримки та самостійності, що слугує індикатором їх зниженої здатності дотримуватися зобов'язань, відмови від участі у волонтерських проєктах за найменших перешкод, високою залежністю від того, що думають про них інші, та зовнішнього впливу соціального довкілля, а також імпульсивністю та емоційною нестабільністю.

Отже, пропонована на рис. 3.7 діаграма демонструє нормальний розподіл вольових рис-якостей серед вибірки волонтерів у Тернопільській області з характерним зміщенням у бік вищих показників, що свідчить про позитивну селекцію осіб з розвиненою вольовою сферою до альтруїстичної діяльності. Комбінований графік візуалізує двоаспектну структуру результатів: відсоткову репрезентацію груп та якісні характеристики їх вольової організації відображену лінією середніх показників у стенах, утворюючи в такий спосіб картину стратифікації волонтерської спільноти за рівнем вольових рис-якостей. Статистичний аналіз виявляє значущу варіативність показників (від 2,4 до 9,3 стенов) при загальному зміщенні розподілу праворуч від середньої популяційної норми, що свідчить про самоселекцію осіб із розвиненими вольовими якостями до волонтерської діяльності; водночас загальний середній показник у 6,7 стенов перевищує популяційну норму (5,5 стенов), що вказує на елітарність волонтерської вибірки з точки зору вольового потенціалу особистості волонтера. Кумулятивний ефект 68,3% волонтерів з достатнім та високим рівнями формує основу для

волонтерського вчинення, що забезпечить стабільне та ефективне функціонування волонтерського руху, тоді як 31,7% з низьким та середнім рівнями розвитку вольових рис-якостей розглядаємо як резерв для формування у цієї частки волонтерів вольового потенціалу вчинкового ступеня досконалості.

Для визначення відображених на рис. 3.9 рівнів сформованості мотиваційного компонента вчинку волонтерства нами застосовано пороговий принцип, який передбачає зіставлення показників за мотиваційними типами та рівнями розвитку вольових якостей і віднесення волонтерів до відповідного рівня за найнижчим із двох індикаторів. Такий підхід уможлиблює отримання інтегрального та диференційованого розмежування груп волонтерів із високим, достатнім, середнім та низьким рівнями сформованості мотиваційного компонента.

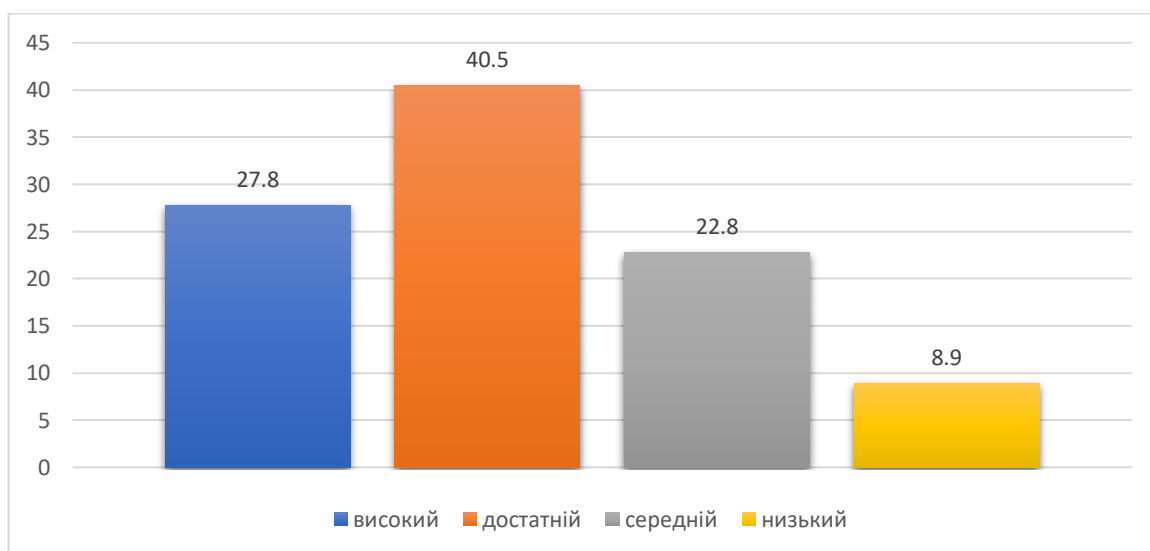

Рис. 3.9. Рівні сформованості мотиваційного компонента вчинку волонтерства (у %) (Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

Волонтери з високим рівнем сформованості мотиваційного компонента вчинку волонтерства становлять 27,8% вибірки і характеризуються прогресивним типом мотивації, що виявляється у стійкому прагненні до реалізації альтруїстичних намірів, високій активності та внутрішній готовності долати труднощі задля досягнення значущих цілей. Їм притаманні розвинені вольові риси-якості, а саме цілеспрямованість, самоконтроль, витривалість, які сприяють ініціюванню і доведенню до вчинкового акту складних завдань у волонтерській діяльності. Згідно

із теорією вчинку В.А. Роменця, високий рівень сформованості мотиваційного компонента свідчить про гармонійне злиття мотиваційної та вольової площини психічного життя, коли мотив переходить у стабільне й циклічне інтенціювання із найбільшим потенціалом до канонічного вчинення.

Найчислельніша група волонтерів, що налічує 40,5%, яким властивий достатній рівень сформованості мотиваційного компонента, поєднують прогресивний та експресивний мотиваційні профілі, що виявляється у високій емоційній включеності, енергійності та бажанні діяти, однак іноді без достатньої стабільності, та вище середнього розвиток вольових якостей, які забезпечують послідовність і здатність підтримувати активність у волонтерстві. Такі волонтери здатні брати на себе відповідальність і демонструють прагнення долучатися до значущих волонтерських ініціатив та проєктів, але їхня вольова регуляція не завжди достатньо стійка. У структурі вчинку за В.А. Роменцем ця група відображає процес переходу від імпульсу до дії, коли мотиви мають здатність до актуалізації у конкретній активності, але все ще зберігається потреба у подальшій інтеграції та стабілізації перебігу вольових механізмів.

Представники середнього рівня сформованості мотиваційного компонента, які становлять 22,8% вибірки, демонструють імпульсивний мотиваційний тип, що визначається ситуативною мінливістю мотивів, схильністю діяти під впливом настрою чи зовнішніх обставин. Їхня мотивація менш прогнозована, а вольові якості розвинені на середньому рівні, що зумовлює труднощі у тривалому підтриманні волонтерської активності, униканні перевантаження та складнощях у завершенні розпочатих волонтерських справ. У межах вчинкової концепції це відповідає початковому етапу розгортання мотиваційного компонента, коли намір ще не набуває стійкої дійової форми і потребує зовнішньої підтримки чи додаткових стимулів для реалізації.

Носії низького рівня сформованості мотиваційного компонента вчинку волонтерства, яких налічується 8,9% від вибірки, вирізняються індіферентним мотиваційним типом, що характеризується слабко вираженою орієнтацією на участь у волонтерстві та відсутністю внутрішньої ініціативи. Їм притаманний

низький розвиток волевих якостей: нестійкість намірів, швидка втомлюваність, знижена здатність до подолання труднощів. Відповідно до вчинкової теорії В.А. Роменця цей рівень розглядаємо як незавершений або зупинений процес формування мотиваційного компонента, за якого задум не трансформується у вчинок, а залишається на рівні потенційної, але не реалізованої, дії.

В контексті емпіричного дослідження волонтерства дійовий компонент як діяльнісно-операційний етап розгортання вчинку потребує застосування коректного психодіагностичного інструментарію, здатного виявити особливості практичної реалізації волонтерських намірів та мотивів у конкретних діях. «Самоактуалізаційний тест особистості» (САТ) Е. Шострома обрано як оптимальний засіб дослідження дійового компонента, оскільки самоактуалізація безпосередньо пов'язана з автентичністю поведінки, здатністю до реалізації внутрішнього потенціалу особистості через учинкову активність та реалізація особистісних цінностей у волонтерстві. Обґрунтуванням доречності застосування пропонованої методики для дослідження дійового компонента слугує положення про те, що рівень самоактуалізації особистості спричиняє якість трансформації мотиваційних спонукань у конкретні дії, непересічність поведінкових проявів, а також здатність до творчої та ініціативної діяльності. У волонтерському практикуванні це означає, що особи з вищим рівнем самоактуалізації виявлятимуть більш оригінальну, усвідомлену та ефективну реалізацію альтруїстичних намірів, тоді як особи з нижчим рівнем можуть демонструвати формалізм, конформність або компенсаторність.

Дослідження коефіцієнта самоактуалізації особистостей волонтерів (КСА) із використанням цієї методики підтвердило наявність диференційованої структури самоактуалізаційного потенціалу волонтерської спільноти Тернопільської області репрезентованої у вибірці. У результаті емпіричного аналізу серед 395 волонтерів методом розподілу типологічних груп отримано градацію поступового ступінчатого зростання розвитку їх самоактуалізаційного потенціалу. Підстави для поділу на низький, середній, достатній і високий рівні, за пропонованою методикою охоплюють інтегральний КСА як основний критерій розподілу,

співвідношення базових шкал компетентності у часі та опори на себе, профіль десяти додаткових шкал самоактуалізації. Візуалізація результатів обстеження волонтерів за методикою САТ із встановленням рівнів самоактуалізації на емпіричному матеріалі показника КСА пропонується на рис. 3.10.

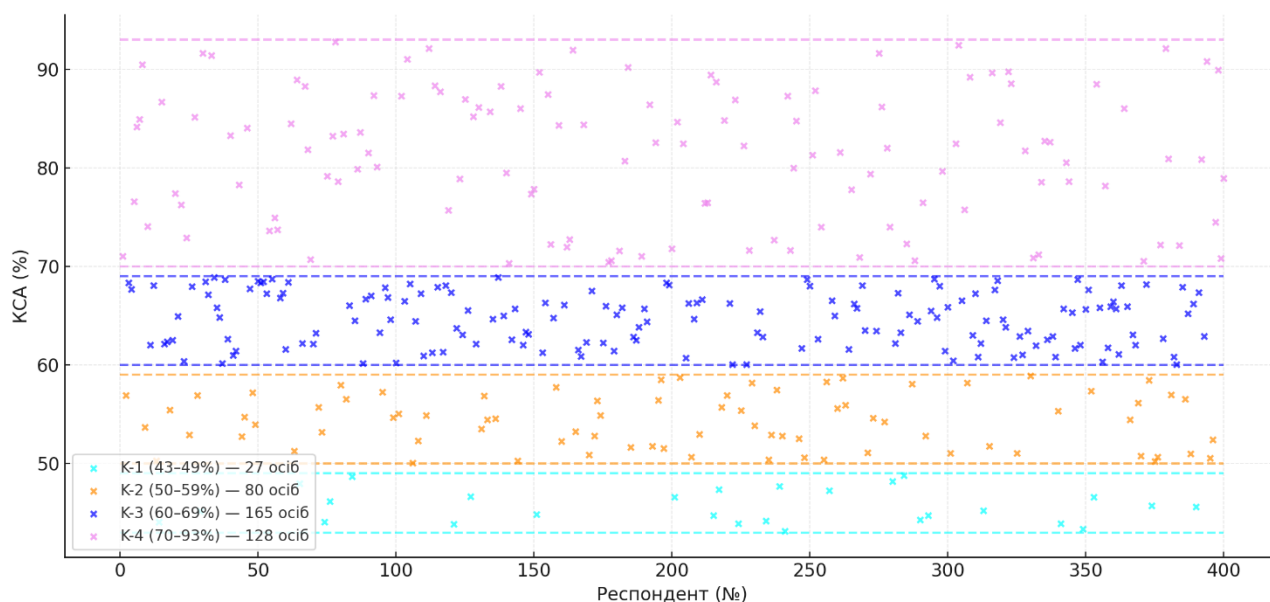

Рис. 3.10. Результати обстеження волонтерів методикою САТ

Е. Шострома за коефіцієнтом самоактуалізації (КСА; у %)

(Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

Аналіз внутрішньої структури рівнів за усередненими показниками демонструє послідовне зростання середніх значень КСА: К-1 (46%), К-2 (54,5%), К-3 (65,5%), К-4 (81%), що підтверджує обґрунтованість виокремлених груп.

Респонденти із показниками КСА 43–49%, становлять 6,8% вибірки ($n=27$) та виявили низький рівень самоактуалізації, що характеризується низькою часовою компетентністю ($T_c = 4,2 \pm 1,8$ балів), ригідністю ціннісно-поведінкових реакцій, фрагментарністю самосприйняття та недостатньо вираженою емоційною рефлексією. Показник опори на себе в них становив $38,5 \pm 6,2$ балів, що відображає переважну орієнтацію на зовнішні авторитети, тоді як ціннісні орієнтації ($SAV = 12,8 \pm 3,1$ балів) свідчать про несформованість автентичних життєвих цінностей. Представники цієї групи демонструють екстернальну самоактуалізацію з

домінуванням дії адаптивно-компенсаторних механізмів, де волонтерська діяльність функціонує як засіб соціального схвалення та зменшення внутрішніх конфліктів, а не як прояв внутрішньої мотивації. До того ж їм характерна дихотомічність мислення та проєкція відповідальності на зовнішні обставини. З метою підвищення рівня самоактуалізації для зреалізування волонтерства як учинку ця група потребує впровадження програм особистісного розвитку, тривалого наставництва та поетапного розширення зони відповідальності.

Волонтери із показниками КСА 50–59% налічують 20,3% від вибірки ($n=80$), а їхні показники за основними шкалами оприявнюють помірний рівень самоактуалізації, за якого обстежувані з цього кластера краще усвідомлюють зв'язок між своїм минулим досвідом, теперішньою діяльністю та майбутніми цілями, що підтверджує індикатор часової компетентності ($T_c = 6,8 \pm 2,1$ балів), але шкала підтримки ($I = 45,3 \pm 5,8$ балів) свідчить про низький рівень сформованості у них власних переконань і коливання між опорою на власні рішення та залежністю від думок і поглядів інших. Гнучкість поведінки ($E_x = 16,2 \pm 3,4$ балів) відображає ситуативну адаптивність, тоді як самоприйняття ($S_a = 14,8 \pm 2,9$ балів) характеризується амбівалентністю. Ця перехідна група демонструє нестабільну самоактуалізацію з періодичними поривами до автентичності на тлі загальної конформності. Спостерігається початкова диференціація між справжніми та нав'язаними потребами при недостатній сформованості внутрішніх критеріїв оцінювання. Волонтерське практикування цієї когорти респондентів характеризується пошуком балансу між особистими потребами та соціальними очікуваннями із схильністю до експериментування з різними формами активності.

Обстежувані з середнім показником КСА 60–69% становлять 41,8% ($n=165$) вибірки і репрезентують достатній рівень самоактуалізації з інтегрованим сприйняттям життєвого досвіду ($T_c = 9,1 \pm 1,6$ балів) та переважно внутрішньою мотивацією ($I = 52,7 \pm 4,2$ балів). Спонтанність поведінки ($S = 10,4 \pm 2,3$ балів) відображає природність емоційного вираження, самоповага ($S_r = 9,8 \pm 1,9$ балів) характеризується позитивною реалістичною самооцінкою, а пізнавальні потреби ($C_{og} = 8,7 \pm 2,1$ балів) вказують на активну допитливість як ресурс для розвитку.

Ці волонтери виявляють стабільну самоактуалізацію з вираженими тенденціями до особистісного зростання, притаманною інтеграцією різних аспектів особистості при збереженні критичного мислення. В них сформовані автентичні способи зреалізування волонтерської діяльності як способу самовираження та суспільного служіння із здатністю поєднувати особисті цілі з суспільними запитами.

Волонтери із показниками КСА 70–93% (31,1%, $n=123$) характеризуються стабільно високим рівнем самоактуалізації, що унаслідок розвиненій часовій компетентності ($T_c = 12,3 \pm 1,2$ балів), автономії суджень ($I = 68,4 \pm 3,8$ балів), позитивній Я-концепції та здатності до креативної самореалізації ($Cr = 11,6 \pm 1,8$ балів). Контактність ($C = 17,1 \pm 2,4$ балів) відображає здатність до побудови якісних та ефективних міжособистісних взаємин, а синергія ($Sy = 6,2 \pm 1,1$ балів) свідчить про інтеграцію протилежностей як ознаку зрілої особистості. Самоактуалізація цих представників волонтерської спільноти має інтегративний і соціально зорієнтований зміст з характерною вартісною трансцендентністю та здатністю виходити за межі власних потреб заради вищих цінностей. Волонтерська діяльність для них є смисложиттєвим дороговказом та засобом особистісного зростання через служіння іншим, що сприяє формуванню природних лідерських якостей та інноваційного підходу до вирішення буденних соціальних проблем.

Розподіл волонтерів за рівнями самоактуалізації підтверджує диференційовану природу волонтерської мотивації і важливість індивідуалізованого підходу до роботи з різними категоріями учасників. Виражене домінування перехідних – достатнього і високого – рівнів підтверджує наявність значного розвиткового потенціалу волонтерської спільноти, тоді як наявність групи обстежуваних із низькими показниками вказує на потребу застосування спеціалізованих підходів до їх психологічного супроводу, задля формування в них прагнення до ефективної реалізації особистісного потенціалу у волонтерстві.

Отже, узагальнення емпіричного вивчення самоактуалізаційного потенціалу волонтерів за методикою САТ уможливорює виокремлення чотирьох рівнів сформованості дійового компонента вчинку волонтерства (рис. 3.11).

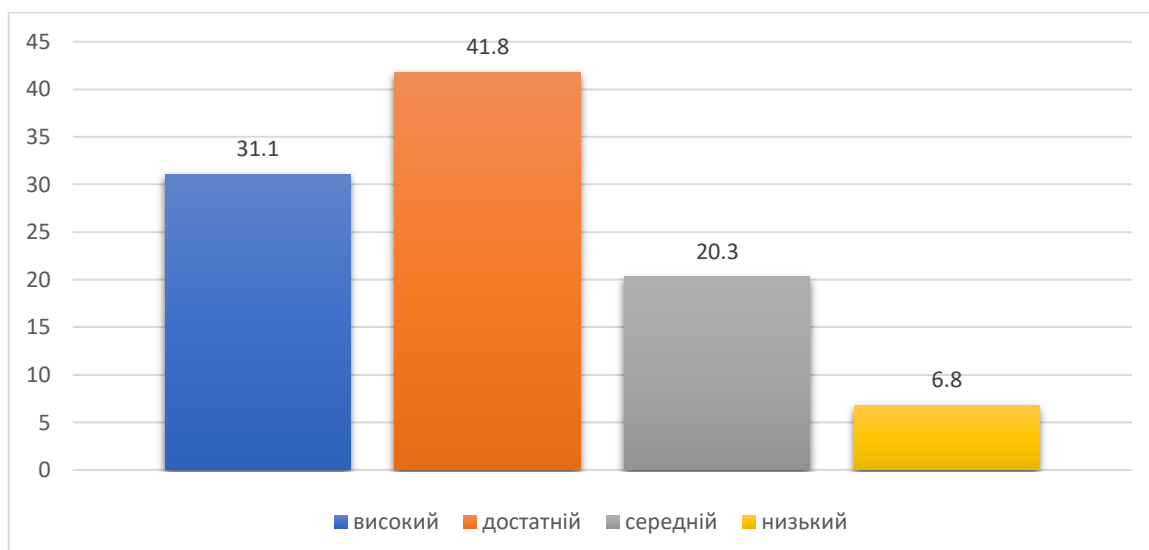

Рис. 3.11. Рівні сформованості дійового компонента вчинку волонтерства (у %) (Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

Високий рівень сформованості дійового компонента вчинку волонтерства охоплює 31,1% вибірки, ця група характеризується зрілою самоактуалізацією, що поєднує автономію суджень, часову компетентність і креативну самореалізацію. Для цієї частки обстежуваних волонтерська діяльність постає екзистенційним імперативом та провідним вектором смисложиттєвої реалізації, який, головню завдяки розвиненим вольовим механізмам, трансформує альтруїстичне, безоплатне і суспільнокорисне діяння у засіб особистісної трансценденції через служіння іншим. Самоактуалізація представників високого рівня має трансцендентний характер з орієнтацією на метаособистісні цінності та готовністю до самопожертви заради вищих ідеалів. Керуючись теорією вчинкового канону В.А. Роменця, це відповідає найвищій інтеграції дійового компонента, коли вчинок постає як цілісна подія самореалізації та служіння.

До групи волонтерів із достатнім рівнем сформованості увійшли 41,8% обстежуваних, яким властива сформована, хоча й не довершена, психоструктура самоактуалізації, що вирізняється інтегрованим та осмисленим сприйняттям життєвого досвіду та орієнтацією на внутрішню мотивацію, але зберігаючи при цьому залежність від зовнішніх обставин у критичних ситуаціях. Вольова сфера забезпечує відносну стабільність виконання діяльності, а волонтерська практика

розглядається як засіб гармонізації особистих і суспільних завдань. У концептуальних межах теорії вчинку трактуємо цей рівень як такий, за якого дійовий компонент набуває ознак справжнього самоздійснення, тобто волонтери із достатнім рівнем розвиненості дійового компонента максимально наближені до здійснення взірцевого вчинку. Їм притаманна динамічна самоактуалізація із вираженою траєкторією особистісного зростання та здатністю до синтезу різноманітних аспектів Я-концепції при збереженні рефлексивної компетентності. Водночас у них присутня виражена конгруентність між внутрішніми спонуканнями та зовнішніми проявами діяльності, що дозволяє розглядати волонтерство як форму екзистенційної самореалізації та соціальної відповідальності.

Волонтери із середнім рівнем сформованості дійового компонента налічують 20,3% вибірки і характеризуються нестабільною самоактуалізацією, якій властива амбівалентність самоприйняття, ситуативна гнучкість та коливання між власними переконаннями й орієнтацією на зовнішні авторитети. Вольові якості підтримують лише часткову регуляцію поведінки, що зумовлює суперечливість у виконанні волонтерських завдань. З погляду вчинкової теорії, їхній дійовий компонент перебуває на стадії становлення, за якої ті чи інші ознаки вчинення почасти є реактивним і ситуативним, а не цілісними і внутрішньо вмотивованими.

Респонденти із низьким рівнем сформованості дійового компонента вчинку волонтерства становлять 6,8% вибірки і демонструють фрагментарне самосприйняття, ригідність поведінкових реакцій та переважну залежність від зовнішніх регуляторів. Вольові ресурси у цієї частки обстежуваних недостатні для сталого виконання діяльності чи вчинення, а волонтерство для них постає радше як спосіб отримання соціального схвалення або мінімізації внутрішніх конфліктів. У вчинковій теорії такий стан відповідає найнижчому щаблю розвитку дійового компонента, коли вчинок не набуває ознак цілісності й трансцендентності, а виконує переважно компенсаторну функцію.

Результати обстеження 395 волонтерів Тернопільської області за методикою «Діагностика рефлексивності» А.В. Карпова та В.В. Пономарьової інтерпретуються у контексті концептуального розуміння рефлексивності як рефлексивно-

інтегративного етапу розгортання вчинку волонтерства, який відповідає післядійовому компоненту. Така теоретична позиція базується на розумінні рефлексивності як специфічної психічної активності, спрямованої на осмислення та оцінку завершеної діяльності та із свідомою готовністю до повторного вчинення з актуалізацією ресурсів набутого досвіду.

Структурний розподіл рефлексивності у досліджуваній вибірці демонструє специфічну конфігурацію: низький рівень (1-3 стени) - 98 осіб (24,8%), середній рівень (4-6 стени) - 152 особи (38,5%), високий рівень (7-8 стени) - 108 осіб (27,3%), надвисокий рівень (9-10 стени) – 37 осіб (9,4%). Така структура відображає не випадковість доєднання до волонтерського руху осіб з підвищеною здатністю до рефлексивного опосередкування власної діяльності, що підтверджує концептуальне положення про рефлексивність як фундаментальний механізм усвідомленого вчинення. Результати обстеження пропонуються на рис. 3.12.

Низький рівень рефлексивності (1-3 стени) виявлено у 24,8% волонтерів (n=98). Представники цієї групи характеризуються низькою виявленістю рефлексивних процесів: усвідомлення причин власних дій і прогнозування наслідків мають фрагментарний характер, а регуляція поведінки часто здійснюється із задіянням імпульсивних механізмів. Домінує поточна орієнтація без аналітичного осмислення, що ускладнює інтеграцію минулого досвіду в майбутні плани. У термінах вчинкової архітекτονіки В.А. Роменця, компонент післядії розвинений слабо, що знижує здатність до рефлексивного аналізу результатів і корекції подальшої активності. Для волонтерської діяльності така особливість створює ризик неповного усвідомлення і, як наслідок, недооцінки значущості соціальної місії волонтера, обмеження у здатності до самоконтролю та зниження готовності брати на себе довготривалі зобов'язання. Для цієї категорії волонтерів рекомендовано формування базових навичок самостереження і рефлексивного планування, оскільки це сприятиме переходу від ситуативної допомоги до сталого альтруїстичного вчинку.

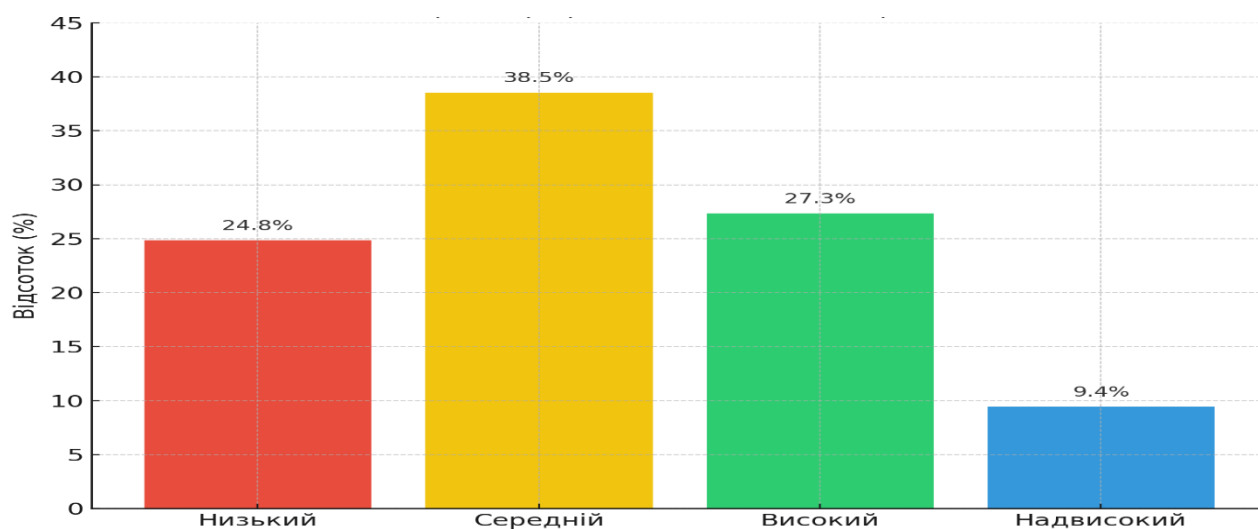

Рис. 3.12. Розподіл волонтерів за показником рівня рефлексивності, отримані за методикою А.В. Карпова і В.В. Пономарьової «Діагностика рефлексивності» (Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

Середній рівень рефлексивності (4-6 стенів) діагностовано у 152 волонтерів, що становлять 38,5% вибірки. Цю групу характеризує періодичний, несистемний аналіз власної волонтерської діяльності та перманентне самоспостереження. Спостерігається часткове осмислення персональних мотивів участі у волонтерстві, життєвих планів та програм альтруїстичної самореалізації. Рефлексивні процеси актуалізуються переважно у значущих або проблемних ситуаціях волонтерської практики, демонструючи адаптивну гнучкість. Мотиваційний та рефлексивний блоки функціонують у відносній гармонії, забезпечуючи нестійку стабільність у плануванні актуальної та перспективної волонтерської діяльності. Проте відсутність чіткої стратегії для довгострокового розвитку у сфері волонтерства здебільшого ускладнює можливості самовдосконалення та спричиняє певну невизначеність в альтруїстичному самовизначенні і самоусвідомленні.

Високий рівень рефлексивності (7-8 стенів) зафіксовано у 27,3% із вибірки (n=108). Представники цієї групи активізують здатність до поглибленого аналізу власної життєдіяльності, усвідомлення каузальних зв'язків між альтруїстичною вчинковою активністю та її соціальними наслідками, прогнозування значущих майбутніх подій у сфері волонтерства та обґрунтоване планування особистісного розвитку в межах волонтерського руху з урахуванням суспільних завдань.

Водночас їм властива спроможність чітко осмислювати альтруїстичні цілі, передбачати наслідки прийняття морально важливих рішень та усвідомлювати потребу докладання значних зусиль для розвитку соціального довкілля, що постає важливим фактором успішної реалізації волонтерського покликання. Рефлексивність у представників цієї когорти волонтерів виконує функцію конструктивної регуляції вчинку, сприяючи інтеграції досвіду та посиленню відповідальності за соціально значущі рішення. У волонтерській діяльності цей рівень забезпечує оптимальний баланс між ситуацією, мотивацією, дією та рефлексією, за якого волонтер здатен виважено і, водночас швидко реагувати на ситуацію, не втрачаючи ціннісних орієнтирів і зберігаючи здатність до морального аналізу процесу й результату вчинкової активності. Післядійовий компонент вчинку набуває особливого значення для цієї групи волонтерів як фаза глибокого аналізу не лише результатів діяльності, але й особистісного зростання через волонтерський досвід, їм властива здатність до метарефлексії, себто підняття над власними рефлексивними процесами, що уможливлює стале вдосконалення механізмів саморегуляції у процесі безоплатного і суспільно корисного практикування. Звідси висновуємо про те, що високий рівень рефлексивності є профільно бажаним для осіб, які виконують лідерські або координаторські ролі у волонтерських спільнотах.

Надвисокий рівень рефлексивності (9-10 стенів) встановлено у 9,4% (n=37). Цей рівень має ознаки дисфункціональності та характеризується надмірною ретроспекцією з елементами румінативного мислення, схильністю до надмірного зосередження уваги на негативному волонтерському досвіді без його конструктивного осмислення. У структурі вчинку спостерігається дисбаланс між дійовим та післядійовим компонентами, коли рефлексія почасти пригнічує волонтерську активність, створюючи феномен «паралізуючого аналізу». Характерними є труднощі в усвідомленні причинно-наслідкових зв'язків між докладеними зусиллями та результатами волонтерської діяльності, обмежена здатність планувати власне майбутнє, що істотно ускладнює здатність до сталого волонтерського служіння у динамічному соціальному довкіллі.

Результати обстеження волонтерів, здійснені за методикою «Діагностика рефлексивності» А.В. Карпова і В.В. Пономарьової, засвідчили, що 66% волонтерів мають середній та високий рівні рефлексивності, що є оптимальним показником для виконання соціально значущих завдань і забезпечення стабільної вчинкової активності. Разом із тим 24,8% осіб з низьким рівнем потребують цілеспрямованого розвитку рефлексивної сфери задля підвищення ефективності волонтерської роботи, тоді як 9,4% із надвисоким рівнем потребують балансування рефлексивних тенденцій для запобігання деструктивно румінаційним формам, які зумовлюють надмірну зосередженість на аналізі попереднього, актуального чи майбутнього вчинку, в такий спосіб блокуючи здатність волонтера до циклічного учинення.

Загалом системний аналіз ролі рефлексивності у структурно-функціональній організації вчинку волонтерства виявляє її подвійну функцію як інтегративного та диференціюючого механізму. З одного боку, рефлексивність забезпечує цілісність вчинкової структури через усвідомлену координацію ситуативних, мотиваційних, дійових та післядійових компонентів, з іншого – її рівень розвитку перебігу спричиняє специфічні модальності вчинкової організації від редукованих форм за низьких показників до гіпертрофованих за надвисоких. З позицій теорії вчинку В.А. Роменця, рефлексивність виконує функцію інтеграції післядії з ціннісним, мотиваційним та дійовим компонентами, що визначає якість волонтерського вчинку як морально усвідомленого й соціально ефективного. Розвиток рефлексивності, орієнтований на оптимальний рівень осмислення при збереженні учинкової активності, є засадничою умовою підвищення психологічної готовності волонтерів до стійкого альтруїстичного волонтерського вчинку.

Підсумовування результатів емпіричного вивчення вияву рефлексивності у волонтерській спільноті дало змогу виявити рівні сформованості післядійового компонента вчинку волонтерства (рис. 3.13).

Високий рівень сформованості післядійового компонента встановлено у 27,3% обстежуваних, а це свідчить про те, що вони володіють зрілою рефлексивною здатністю, яка виходить за межі редукованого аналізу та набуває метарефлексивного характеру. Їм властиво узгоджувати власні альтруїстичні

наміри з довготривалими цілями та соціальними наслідками діяльності, що забезпечує високу ефективність і сталість волонтерського служіння. Керуючись теорією вчинку В.А. Роменця, підкреслимо, що волонтери цього рівня демонструють довершене наповнення післядійового компонента, за якого вчинок постає як смисложиттєва подія особистісного зростання, що інтегрується у ціннісну сферу особистості волонтера та спонукає його до циклічного відтворення вчинково зорганізованої волонтерської активності.

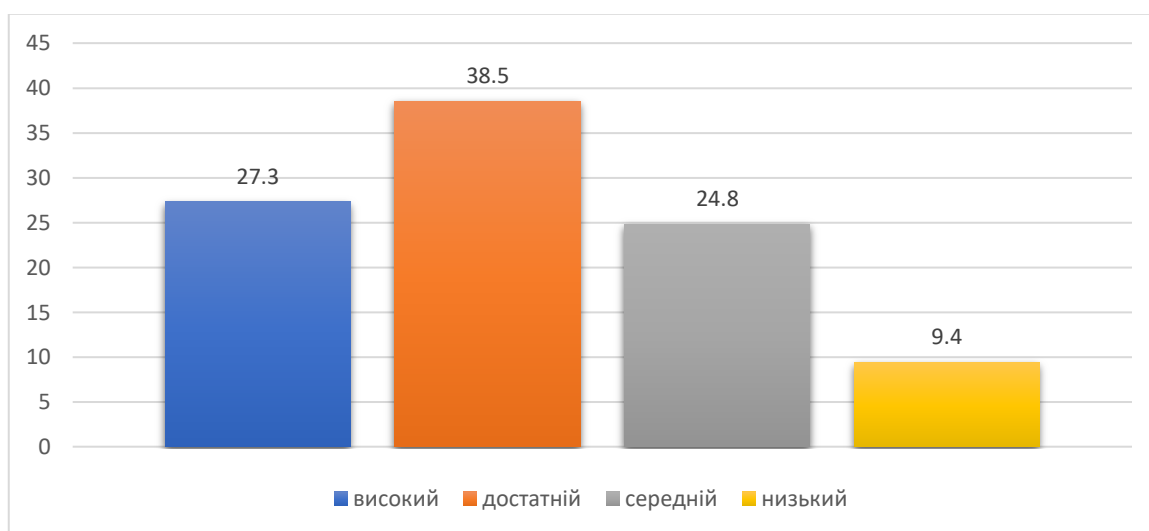

Рис. 3.13. Рівні сформованості післядійового компонента вчинку волонтерства (у %) (Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

Достатній рівень сформованості цього компонента продемонстрували 38,5% вибірки, що засвідчує розвинену здатність волонтерів зіставляти ціннісно-мотиваційні імпульси з результатами діяльності, яка активізується в умовах значущих чи проблемних подій волонтерської праці та уможливорює забезпечення відносно стабільної або регулярної вчинкової активності і передбачуваність подальших дій. Водночас названий рівень сформованості післядійового компонента потребує додаткового розвитку задля формування канонічного циклічно-вчинкового волонтерського практикування. У вчинковій архітектоніці це рівень, на якому післядійовий компонент виконує коригуючу функцію, сприяючи гармонізації між мотиваційною та дійовою фазами вчинку.

Середній рівень виявили 24,8% волонтерів, яким притаманна недостатньо розвинена рефлексивна компетентність, що дає змогу лише фрагментарно усвідомлювати зв'язки між власними мотиваційними намірами та реальною практикою волонтерського служіння. Їхня здатність інтегрувати досвід обмежується локальними ситуаціями, причому без формування довготривалих стратегій альтруїстичної активності. З позицій вчинкової теорії В.А. Роменця це відповідає стадії часткової сформованості післядійового компонента, де акт волонтерства ще не отримує повноцінного завершення у вигляді внутрішнього осмислення та трансформації досвіду.

За низького рівня сформованості післядійового компонента, який встановлено у 9,4% обстежуваних, рефлексивність набуває дисфункціональної форми, а гіперрефлексивність і румінація обмежують дієвість. Такі волонтери фокусують увагу на надмірному самоаналізі, що дестабілізує практичну реалізацію альтруїстичних намірів. У вчинковій структурі це виявляється як дисбаланс між дійовим і післядійовим компонентами, коли замість завершення і трансформації досвіду відбувається блокування конкретної дії.

Отримані результати підтверджують, що оптимальні для зреалізування повновагового вчинку волонтерства рівні сформованості післядійового компонента виявлено у 65,8% вибірки. Водночас середній рівень сформованості виявлений у 24,8% волонтерів, що вказує на потребу розвитку цілісної рефлексивної компетентності, тоді як низький рівень – у 9,4% обстежуваних, що унагальнює проведення спеціальної корекції їхніх гіперрефлексивних тенденцій. У системі вчинкової архітекtonіки рефлексивність виявляє подвійну функцію – інтегративну, яка сприяє гармонії мотивації, дії та результату, і дезорганізуючу, коли надлишок аналізу перешкоджає реальному здійсненню вчинку.

З метою систематизації результатів емпіричного дослідження структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства було розроблено систему критеріїв, що уможливорює розмежування вибірки з 395 волонтерів Тернопільської області відповідно до рівнів сформованості вчинку. До високого рівня віднесено волонтерів, які продемонстрували найвищі показники за всіма чотирма

компонентами (ситуаційним, мотиваційним, дійовим та післядійовим), що унааявлюють психологічну ресурсність особи до реалізації канонічного вчинку. Достатній рівень охоплює учасників волонтерського руху, в яких усі компоненти досягли не нижче достатнього рівня. До цієї групи також увійшли респонденти з поєднанням високих та достатніх показників за різними компонентами за умови відсутності середніх і низьких значень. До середнього рівня віднесено волонтерів, котрі продемонстрували щонайменше середній рівень сформованості кожного з компонентів, а також респонденти з комбінацією високих, достатніх і середніх показників, але без низьких. Водночас низький рівень охоплює учасників, які виявили низькі результати за всіма компонентами, або хоча б за одним із них, що свідчить про часткову або незавершену структуру вчинкової активності.

На основі вищевикладених критеріїв на рис. 3.14 пропонується діаграма інтегральних рівнів структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства, створена на засадах низки узагальнень результатів психодіагностичного обстеження волонтерів стандартизованими методиками.

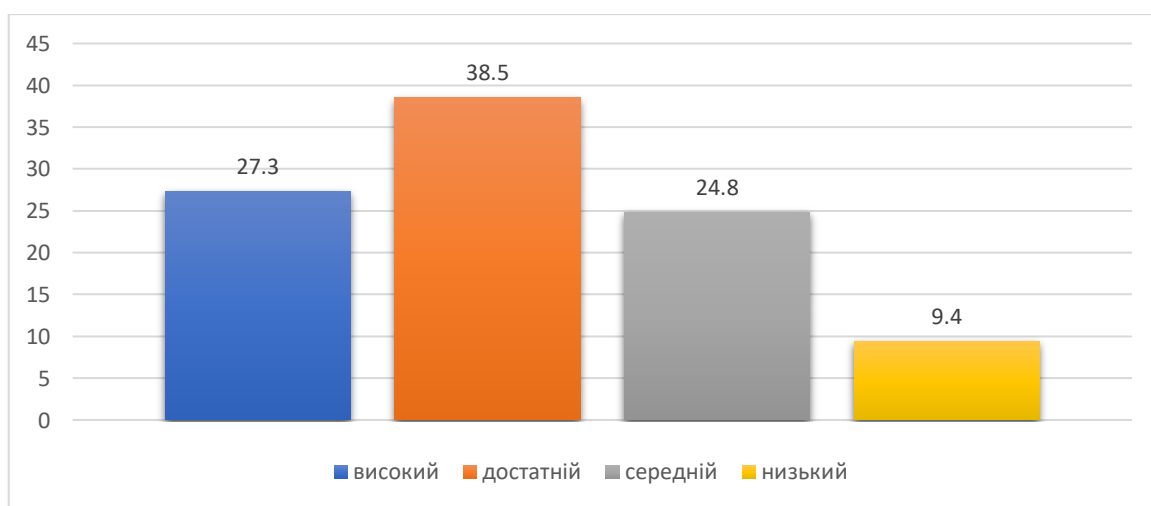

Рис. 3.14. Інтегральні рівні структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства, отримані пізнавальними ресурсами покомпонентного аналізу (у %) (Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

Керуючись теорією вчинку В.А. Роменця і циклічно-вчинковим підходом А.В. Фурмана, які постулюють, що вчинок є цілісним феноменом, а відтак повинен

досліджуватися лише у власній повноті та довершеності, висновуємо, що інтегральний рівень структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства варто розглядати за тим компонентом, який характеризується нийнижчим рівнем. Відтак нами обґрунтовано найжорсткіші критерії для визначення найвищого, довершеного рівня волонтерського вчинення, куди віднесено обстежуваних із виключно високими показниками за всіма компонентами, яких налічується 27,3% вибірки. Передусім цим волонтерам властива синхронна актуалізація ситуаційного, мотиваційного, дійового та післядійового компонентів. Ситуаційна компетентність проявляється у здатності до миттєвого розпізнавання морально значущих ситуацій через призму інтерналізованих трансцендентних цінностей. Особистість демонструє аксіологічну чутливість до суспільних потреб з автоматичною активацією альтруїстичних схем поведінки без внутрішнього конфлікту між особистими та соціальними інтересами. Мотиваційно-вольова інтеграція забезпечує стійку спрямованість на просоціальні цілі з розвиненими механізмами довільної регуляції поведінки. Характерною є мотиваційна автономія, себто здатність підтримувати альтруїстичну активність незалежно від зовнішнього підкріплення або соціального схвалення. Вольові процеси функціонують як внутрішній локус контролю над імпульсивними тенденціями та ситуативними спокусами. Діяльнісна реалізація відзначається креативністю та ініціативністю у практичному втіленні альтруїстичних намірів і здатна до задіяння інноваційних підходів у вирішенні соціальних проблем, демонструючи функціональну гнучкість при збереженні ціннісної константності. Самоактуалізаційні процеси інтегровані з альтруїстичною діяльністю, створюючи синергійний ефект особистісного зростання через служіння іншим. Рефлексивна компетентність виявляється у здатності до метакогнітивного аналізу власної вчинкової активності з конструктивною інтеграцією персонального досвіду у перспективні стратегії розвитку. Характерною є трансцендентна рефлексія як здатність виходити за межі особистого досвіду для осмислення універсальних закономірностей автентичного волонтерського вчинку. Таким чином, ця група волонтерів характеризується оптимальною координацією між усіма компонентами без домінування одного над

іншими, а відтак у її життєдіяльності спостерігається динамічна рівновага між ситуаційною чутливістю, мотиваційною стійкістю, діяльнісною ефективністю та рефлексивною глибиною.

Достатній рівень довершеності вчинку волонтерства репрезентують 38,5% обстежуваних, які уособлюють системну волонтерську діяльність, що характеризується достатнім узгодженням усіх компонентів. До прикладу, в цю групу уввійшли ті волонтери, у який виявлено високий рівень сформованості ситуаційного та мотиваційного компонентів, проте вони продемонстрували достатній рівень сформованості дійового та післядійового. Вказана частина обстежуваних здатна до планомірної участі у суспільно корисній і безоплатній діяльності, до колективної координації та стратегічного мислення, однак їхня рефлексія здебільшого прагматична, спрямована на оптимізацію процесів, а не на трансцендентне осмислення. Представники цього рівня демонструють системну форму волонтерської діяльності з функціональною інтеграцією компонентів вчинку та можливістю структурних доповнень між складовими. Ціннісно-мотиваційна основа забезпечує стійку орієнтацію на просоціальні цілі з елементами прагматичної адаптації до реальних умов волонтерської праці. Спостерігається збалансована ієрархія мотивів, де альтруїстичні спонукання інтегруються з потребами самореалізації та професійного розвитку без значних розбіжностей між ними. Характерною ознакою цього рівня є здатність до довгострокового планування волонтерської активності з урахуванням власних ресурсів та соціальних потреб, а діяльнісна компетентність відзначається системністю та планованістю у реалізації волонтерських проєктів із розвиненою здатністю до стратегічного мислення та координації колективних зусиль. Отож достатній рівень репрезентує стабільну діяльнісну інтеграцію його представників і потребує якісного вдосконалення психодуховного змісту задля перетворення здійснюваної роботи на повновагомий учинок.

Середній рівень структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства, який окреслює сферу разових або періодичних дій, репрезентують 24,8% вибірки. Тут інтеграція вчинкових компонентів є нестійкою, залежною від зовнішніх

стимулів. На ситуаційному етапі спостерігається контекстуальна актуалізація ціннісних орієнтацій без формування сталої ієрархії життєвих пріоритетів, що зумовлює мінливість участі, спричинену обставинами. Мотиваційний компонент характеризується амбівалентністю між альтруїстичними та егоїстичними спонуканнями з домінуванням зовнішньої мотивації у формі соціального схвалення, групового тиску або уникнення осуду. Діяльному компоненту властива фрагментарність з чергуванням періодів активної участі та пасивності. Переважає конформна поведінка з орієнтацією на групові норми та соціальні очікування без виражених проявів особистої ініціативи або творчого підходу до вирішення проблем. Прояв волонтерської активності характеризується високою виконавчістю з обмеженою здатністю до самостійного планування та координації діяльності. Післядійовий компонент у цих представників волонтерського руху вирізняється поверхневою та епізодичною рефлексивністю із помірно розвиненою здатністю до глибокого аналізу каузальних зв'язків між мотивами, діями та результатами, а їх волонтерська активність має імпульсивно-реактивний характер з переважанням спонтанних відповідей на актуальні соціальні запити над систематичною участю. Водночас у них спостерігається підвищений ризик переривання діяльності при зміні зовнішніх обставин, зниженні соціального заохочення або виникненні конкуруючих інтересів.

Низький рівень структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства, до якого увійшли 9,4% вибірки, відображає формалізовану волонтерську активність. Ціннісний і мотиваційний компоненти характеризуються переважанням базових цінностей, а саме безпеки, гедонізму та стимуляції та регресивно-сплосченим мотиваційним типом із егоїстичними мотивами і низьким розвитком вольової сфери. В окремих випадках відзначається конфліктністю між декларованими альтруїстичними цінностями та відсутністю мотивації їх реалізації, а також спостерігається прагнення інструменталізації волонтерської діяльності для досягнення латентних особистих цілей. Дійовому компоненту властиві формалізм та мінімальна особистісна інвестиція в реальні результати діяльності. Превалює симулятивна поведінка з імітацією альтруїстичної активності й при цьому без

автентичної орієнтації на ефективність допомоги. Характерними є низька самоактуалізація або псевдоактуалізаційні прояви з розщепленням між декларованими цінностями та реальною поведінкою, що створює внутрішнє напруження та знижує ефективність діяльності. Післядійовий компонент містить рефлексивні процеси дисфункціонального змісту, що оприявнюються у формі румінативного мислення з нав'язливим зосередженням на негативних аспектах волонтерського досвіду без конструктивних виходів, або гіперкритичності до власних дій та мотивів інших. Альтернативно спостерігається дефіцит рефлексивності з нездатністю до усвідомлення справжніх мотивів участі та критичної оцінки результатів власної діяльності. Тому цей рівень характеризує ледь розпочатий учинок волонтерства, який створює ризики деформації як індивідуальної, так і групової волонтерської культури, він потребує найбільшого психологічного супроводу з метою формування коректних ціннісно-мотиваційних орієнтацій, самоактуалізаційного підґрунтя і рефлексивних компетентностей, які б відповідали вчинковому канону.

Системні закономірності свідчать про ієрархічну побудову та нелінійні переходи між висвітленими рівнями. Високий і достатній рівні мають значний внутрішній розвитковий потенціал, тоді як середній і низький потребують зовнішнього супроводу й спеціально організованих програм психологічної підтримки для переходу до більш цілісної форми вчинкової активності волонтера.

Враховуючи специфіку програми чинного пошукування, яка передбачає двоетапний діагностичний підхід із використанням принципу множинної конвергентної валідації та процедури психологічного деталювання, зазначимо, що на першому етапі нами зреалізована покомпонентна діагностика рівнів сформованості вчинку із розподілом результатів за диференційованими критеріями строгості та встановлено інтегральні значення ступенів структурно-змістовної довершеності вчинку волонтерства.

На другому етапі здійснено верифікаційне обстеження волонтерів авторським діагностичним інструментом з метою психологічного деталювання

реальних проявів волонтерської активності через мікроподієвий аналіз конкретних ситуацій соціального практикування.

Обстеження 395 волонтерів у Тернопільській області авторським діагностичним інструментом «Психологічне деталювання вчинку волонтерства» дало змогу отримати значний масив якісних даних, що відображають особистісні смисли, мотиваційні орієнтири та рефлексивні настанови респондентів. Оскільки більша частина питань анкети відкритого типу, то актуалізувалася потреба застосування контент-аналізу як валідного методу якісної обробки текстової інформації, який водночас забезпечує можливість подальшої кількісної інтерпретації результатів.

Характеризуючи рівні сформованості ситуаційного компонента вчинку волонтерства, який висвітлено у першому блоці авторської анкети, зазначимо таке: високий рівень продемонстрували 34,2% обстежуваних, що підтверджується переважанням у них відповідей, які методом контент-аналізу віднесено до коду S1, і свідчить про їхнє сприйняття певної ковітальної ситуації як прояву несправедливості, який побуджує в них моральний імпульс до її перетворення шляхом активної участі у волонтерській роботі.

Достатній рівень зафіксовано у 35,4% обстежуваних, що підтверджується психологічними деталями із кодом S4, який вказує на альтруїстичну і гуманістичну ціннісні орієнтації при осмисленні значущості ситуації, за яких волонтери активно доєднуються до цієї суспільно корисної і безоплатної діяльності, аргументуючи це відчуттям та усвідомленням потреби держави у їх активній допомозі, проявляючи у такий спосіб власну суспільну відповідальність.

Середній рівень виявлено у 21,5% вибірки із встановленими психологічними деталями із кодом S2. Їх сприйняття ситуації в актуальнення волонтерської діяльності головно базується на переживаннях ними власного досвіду, коли вони або їх близькі потребували допомоги. Водночас у відповідях цієї когорти волонтерів присутні згадки про попередній волонтерський досвід, який характеризується разовістю, не систематичними проявами.

Низький рівень сформованості ситуаційного компонента характерний для 8,9% обстежуваних із домінуванням у відповідях психологічних деталей S3, який вказує на їхнє випадкове або поверхнєве задіяння до цієї справи. Такі волонтери потрапляють у волонтерську діяльність під тиском зовнішніх обставин та без внутрішнього переконання у її значущості.

Аналіз результатів обстеження за другим блоком авторської анкети, що з'ясовує рівень сформованості мотиваційного компонента вчинку волонтерства на засадах виявлених психологічних деталей, засвідчив, що на високому рівні перебувають 27,8% волонтерів із переважанням коду M1, що вказує на наявність у них морально-ціннісної мотивації. Цих осіб характеризує справжній альтруїзм та сприйняття допомоги як внутрішнього обов'язку.

Достатній рівень виявлено у 36,7% респондентів із домінуванням психологічних деталей, позначених індикатором M3, а це означає що в мотиваційній сфері цих представників волонтерської спільноти переважають прагматичні та професійні мотиви. Вони поєднують особистісний розвиток із суспільною корисністю, демонструючи збалансований підхід до волонтерства.

Середній рівень виявлено у 25,3% обстежуваних із переважанням психологічних деталей, позначених кодом M4, що вказує на активізацію їх компенсаторних і захисних мотивів. Їхня участь у суспільно корисній і безоплатній діяльності зумовлена уникненням осуду та прагненням до встановлення вигідних соціальних зв'язків.

Низький рівень зафіксовано у 10,1% волонтерів із психологічними деталями, позначеними індикатором M2, який уявляє на їхнє прагнення демонструвати свою волонтерську активність задля суспільного визнання. Такі волонтери зорієнтовані на зовнішнє схвалення та соціальний статус, себто на здобуття суспільного капіталу.

Визначення рівня сформованості дійового компонента вчинку волонтерства на підставі аналізу третього блоку питань авторської анкети, дає підстави висновувати про його високий рівень у 21,5% обстежуваних із переважанням психологічних деталей, поіменованих кодом D4, що свідчать про їхню

ініціативність і творчість. На підставі вибору ними відповідей із кодами D5.4/D5.8/D5.12 у закритому питанні встановлено, що здебільшого представники саме цієї групи волонтерів виконують найскладніші форми волонтерської діяльності, які вимагають високої самопожертви, системності та послідовності у зреалізування, демонструючи готовність до ризику і лідерські задатки, беручи на себе найбільшу відповідальність, що й становить атрибутивні ознаки вчинковості.

Достатній рівень сформованості дійового компонента діагностовано у 36,4% респондентів, у відповідях яких виявлено психологічні деталі з індикатором D1, що вказує на спрямованість їхньої активності на подолання труднощів заради допомоги ближнім. У відповідях на закриті питання вони обирали варіанти D5.3/D5.7/D5.11, що найповніше відповідають діяльнісному рівню зреалізування волонтерства, а відтак вони вирізняються надійністю та системністю у виконанні волонтерських обов'язків.

Середній рівень виявлено у 32,2% волонтерів із переважанням психологічних деталей, зафіксованих кодом D2, що унаслідок їхнє цілеспрямоване виконання завдань, проте низьку ініціативність та несистематичність задіяності у волонтерських ініціативах. Відповідаючи на закриті питання, вони найчастіше обирали відповіді із кодами D5.2/D5.6/D5.10, які характеризують рівень разових волонтерських дій.

Низький рівень властивий 9,9% обстежуваних із домінуванням психодеталей, позначених кодом D3, що вказує на їх поверхневу задіяність у волонтерській роботі. Це підтверджують відповіді на закриті питання у третьому блоці, яке з'ясовує форми зреалізування волонтерства із кодами D5.1/D5.5/D5.9: їхня діяльність має суто нормативний зміст і характеризується випадковими волонтерськими операціями нижчого рівня, коли вони виконують цю суспільно корисну та безоплатну діяльність ситуативно, рідко чи вимушено.

Встановлення рівня сформованості післядійового компонента вчинку волонтерства на ґрунті четвертого блоку питань, засвідчило, що високий рівень діагностовано у 24,1% обстежуваних із переважанням психологічних деталей P4, які вказують на наявність у них високорозвиненої рефлексії та усвідомлення

особистісного зростання у лоні волонтерської діяльності. Високі показники самооцінки готовності до циклічного волонтерського вчинення за кодом P5 в діапазоні 9-10 балів за шкалою Лейкерта є ознакою того, що ця група волонтерів сприймає волонтерство як частину власного Я і відчуває значущість особистого внеску у спільну справу. Такі показники позитивно корелюють із позиціюванням В.А. Роменцем сутності післядійового компонента вчинку, за якого відбувається як особистісна трансформація суб'єкта вчинення, так і соціального довкілля.

Достатній рівень зафіксовано у 31,6% волонтерів із домінуванням у відповідях психологічних деталей із кодом P1, які демонструють ґрунтовний аналіз власних дій і висновки для подальших вчиненкових актів, а також вищими за середні індикаторами самооцінки готовності до систематичного відтворення цієї суспільно корисної, безоплатної діяльності із показником P5 = 6-8 балів.

Середній рівень виявлено у 34,4% волонтерів із переважанням індикаторів з кодом P2, яким властива прагматична рефлексія, себто оцінка ефективності процесу і результату волонтерської роботи, але без урахування моральних аспектів. Поєднання таких психологічних деталей післядійового компонента з посередньою оцінкою (4-5 балів) власної готовності до циклічного зреалізування волонтерських актів свідчить про невисокий рівень їх особистісної трансформації.

Низький рівень сформованості післядійового компонента характерний для 10,1% вибірки, у рефлексивній структурі яких домінують психологічні деталі, позначені кодом P3, що вказує на поверхневість здійснюваної ними рефлексії, або на її свідоме уникнення. Водночас ця когорта представників волонтерської спільноти демонструє низьку готовність до подальшої участі у волонтерських ініціативах, що підтверджується їх відповідями на питання із кодом P5, де за шкалою Лейкерта їх оцінки перебувають у діапазоні 1-3 бали. Такі показники дають підстави стверджувати, що цей кластер перебуває на найнижчому рівні сформованості післядійового компонента.

Для впорядкування отриманих емпіричних результатів, здобутих за допомогою авторського психодіагностичного інструментарію, спрямованого на з'ясування структурно-змістової цілісності вчинку волонтерства, нами

пропонується низка критеріїв, які уможливлюють комплексну стратифікацію вибірки із 395 волонтерів Тернопільської області за рівнями сформованості вчинку волонтерства. Найвищий рівень встановлено у респондентів, які продемонстрували максимальні показники за всіма компонентами (ситуаційним, мотиваційним, дійовим та післядійовим), що інтерпретується як реалізація ними канонічного вчинку. До достатнього рівня зараховано тих учасників волонтерської спільноти, у яких усі компоненти досягли щонайменше достатнього рівня вираженості й прояву, водночас до цього щабля увійшли волонтери із комбінацією високих та достатніх показників за умови відсутності у них середніх чи низьких значень у будь-якому компоненті. Середній рівень охоплює волонтерів, у яких діагностовано індикатори не нижче середніх показників за кожним компонентом, а також тих, у кого простежується поєднання високих, достатніх і середніх результатів, але без проявів низьких. Натомість низький рівень сформованості характерний для учасників, які проявили низькі результати принаймні за одним із компонентів або за всіма складовими, що аргументує фрагментарне зреалзування вчинку, або ж перебування особи на найнижчому рівні його формування.

З метою унаочнення узагальнених результатів пропонуємо узагальнені у табл. 3.2 інтегральні показники рівнів структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства.

Таблиця 3.2

**Рівні структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства,
обґрунтовані за кодами індикаторів анкети «Психологічне деталювання
вчинку волонтерства», їх кількісний і відсотковий розподіл
(Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)**

Рівень довершеності вчинку волонтерства	Коди індикаторів	Узагальнена характеристика	Частка у вибірці осіб / %
Високий	S1, M1, D4, D5.4/D5.8/D5.12, P4, P5.9–10	Демонструють моральну цілісність, готовність до самопожертви, ініціативність та високорозвинену рефлексію	85 / 21,5%
Достатній	S4, M3, D1, D5.3/D5.7/D5.11, P1, P5.6–8	Прагматично налаштовані, зосереджені на результат, діють системно, рефлексія функціональна	166 / 42%

Середній	S2, M4, D2, D5.2/D5.6/D5.10, P2, P5.4–5	Орієнтовані на підтримання соціального іміджу, формально виконують епізодичні завдання з їх поверхневим осмисленням	102 / 25,8%
Низький	S3, M2, D3, D5.1/D5.5/D5.9, P3, P5.1–3	Долучені для уникнення осуду, мінімальна участь без внутрішнього прийняття значущості ситуації, низька рефлексія	42 / 10,6%

Зіставлення результатів обстеження авторським психодіагностичним інструментом «Психологічне деталювання вчинку волонтерства» (Auth) із результатами емпіричного дослідження за стандартизованими методиками (Std) дає змогу типологізувати респондентів за чотирма теоретично окресленими модусами волонтерства із зазначенням відсоткового і кількісного відображення результатів обстеження, а також змодельовати контингентну матрицю модусів волонтерства, яка відображає результати психологічного деталювання у табл. 3.3, а також гістограму із візуалізацією отриманих даних на рис. 3.15.

Таблиця 3.3

**Контингентна матриця результатів емпіричного дослідження
психологічного деталювання вчинку волонтерства (у %)
(Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)**

Стандартизовані → / Авторський ↓	Модус вчинення	Модус діяльності	Модус дії	Операційний модус	Підсумок (Std)
Високий (Std) – 27,3% (n=108)	21,5 (n=85)	3,5 (n=14)	1,0 (n=4)	1,3 (n=5)	27,3% (n=108)
Достатній (Std) – 38,5% (n=152)	0,0 (n=0)	30,4 (n=120)	6,3 (n=25)	1,8 (n=7)	38,5% (n=152)
Середній (Std) – 24,8% (n=98)	0,0 (n=0)	4,6 (n=18)	17,7 (n=70)	2,5 (n=10)	24,8% (n=98)
Низький (Std) – 9,4% (n=37)	0,0 (n=0)	3,5 (n=14)	0,8 (n=3)	5,1 (n=20)	9,4% (n=37)
Підсумок (Auth)	21,5 (n=85)	42,0 (n=166)	25,8 (n=102)	10,6 (n=42)	100% (n=395)

Контингентна матриця інтегрує результати обстеження вибірки із 395 волонтерів у Тернопільській області стандартизованими психодіагностичними методиками та авторським діагностичним інструментом, відображає комплексний

механізм співвідношення кількісних даних учинкового потенціалу особи як наявності інтрапсихічних показників, що відповідають вчинковій структурі та набору якісних психологічних деталей про його зреалізування у практиці суспільного повсякдення. Коректний аналіз матриці передбачає усвідомлення того, що стандартизовані тести фіксують насамперед ресурсну базу, тобто макропотенціал особистості до ефективного здійснення просоціальної активності, тоді як психологічне деталювання відкалібровує лише ті випадки, за яких він трансформується у автентичний канонічний учинок, зафіксований у мікроподіях психосоціального змісту із суб'єктивного волонтерського досвіду. Це обумовлює закономірності розподілу відсоткової частки респондентів у клітинках матриці, які тлумачимо як перехід від наявності психологічних ресурсів до волонтерського вчинення аж до рівня його фактичної імплікації у реальні форми волонтерської діяльності. Пропонуємо графічне відображення результатів дослідження із зазначенням частки респондентів, у яких встановлено один із чотирьох рівнів сформованості вчинкової структури та їх типологізацію за модусами зреалізування волонтерства на рис. 3.15.

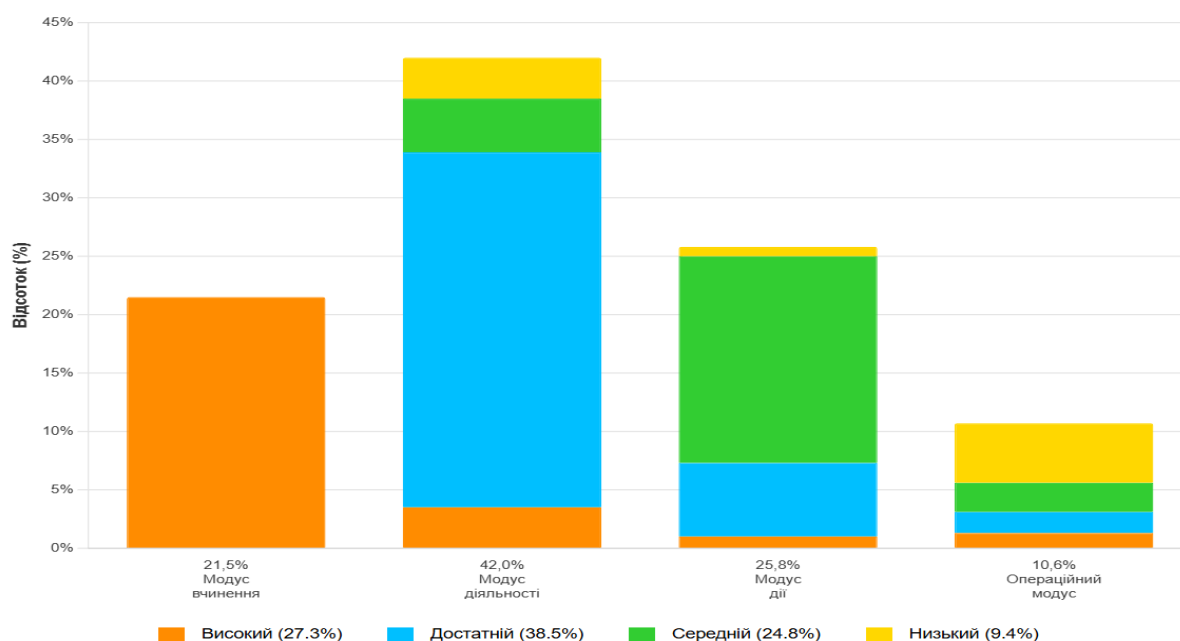

Рис. 3.15. Результати емпіричного дослідження психологічного деталювання вчинку волонтерства із структуруванням вибірки за модусами волонтерства (у %) (Тернопільська обл., вибірка – 395 осіб)

Результати обстеження за двоетапним діагностичним підходом із використанням принципу множинної конвергентної валідації та процедури психологічного деталювання продемонстрували позитивну кореляцію, яку найповніше відображено у модусі вчинення, де 21,5% вибірки ідентифіковані авторською методикою як такі, що здійснюють учинок й одночасно входять до групи високого рівня структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства за результатами обстеження стандартизованими методиками. Це означає виражену конвергенцію високих показників учинкового потенціалу особистості із її реальною волонтерською практикою, підтвердженою показниками психологічних деталей за всіма компонентами. Їхні відповіді демонструють прогресивний тип мотивації, орієнтацію на трансцендентні цінності, високий вольовий ресурс і розвинену метарефлексію. Ця група обстежуваних утілює канонічний вчинок волонтерства, за якого зовнішні дії є продовженням внутрішньої ціннісно-моральної позиції, а результатом вчинкового акту постає особистісне зростання та саморозвиток волонтера, а також якісне перетворення соціального довкілля і прагнення до циклічного відтворення суспільно корисної учинкової активності.

Водночас, пропоновані у матриці результати емпіричного дослідження показують, що не всі респонденти з високими показниками за стандартизованими методиками віднесені до модусу вчинення, позаяк 5,8% обстежуваних, які продемонстрували високий рівень структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства за стандартизованими методиками, у результаті психологічного деталювання були розподілені між модусами діяльності (3,5%), дії (1%) та операційним (1,3%). Шляхом задіяння психологічного деталювання встановлено, що 3,5% обстежуваних у четвертому блоці авторської анкети продемонстрували ознаки соціально бажаних відповідей, себто їхні відповіді засвідчували те, що переважають деталі із кодами D1, D5.3/D5.7/D5.11, які відповідають достатньому рівню і модусу діяльності. Ще у 1,3% обстежуваних встановлено ефект псевдоактуалізації, тобто стандартизованими методиками їх було віднесено до високого рівня сформованості, тоді як авторський діагностичний інструмент продемонстрував, що їм властиві психологічні деталі із кодами D3, D5.1/D5.5/D5.9,

і саме на цій підставі їх було віднесено до операційного модусу. В 1% обстежуваних виявлено невідповідність у мотиваційній складовій, незважаючи на високі інтегральні показники. Так, у результаті психологічного деталювання обґрунтовано розбіжності між декларованою мотивацією і кодом М4, який указує на мотив уникнення осуду і конформну волонтерську інтенцію; тому цю частину респондентів було віднесено до модусу дії.

У цілому результати дослідження, пропоновані у матриці та гістограмі, ілюструють системний взаємозв'язок між кількісними і якісними даними стандартизованих методик та психологічних деталей, виявлених авторським діагностичним інструментом, що кристалізують відсоток волонтерської спільноти, котра зреалізовує волонтерство як учинок, а також виявляють і типологізують за модусами зреалізування волонтерства інших представників цього руху. Вочевидь це значущий результат чинного дослідження, позаяк він демонструє ефективність авторського психодіагностичного інструмента, який за допомогою аналізу мікроподієвого опису ситуацій волонтерської практики уможливив виявлення відповідних психологічних деталей, які дали підстави вставновити прояви псевдоактуалізації і соціально бажаних відповідей, наявність істотних мотиваційних розбіжностей.

Модус діяльності, що охоплює достатній і частково високий рівень структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства, виявився найбільш чисельним – 42%. Ця частина обстежуваних формує ядро волонтерського практикування, забезпечуючи системність, функціональність і стабільність роботи, їхній мотивації властиві прагматичність та експресивність, рефлексія має утилітарно-коригувальну спрямованість, а діяння вирізняються структурованістю й орієнтацією на результат. Вони слугують фундаментальним ресурсом для сталої ефективності волонтерського руху, хоча й не завжди інтегрують волонтерство у власну ідентичність на рівні життєвої місії, а своєю кваліфікованістю і фаховістю радше професіоналізують цей вид суспільно корисної і безоплатної діяльності.

За стандартизованими методиками достатній рівень структурно-змістової довершеності вчинку виявлено у 38,5% респондентів. З них, 30,4% увійшли до

модусу діяльності, оскільки в їхніх анкетах був виявлений комплекс психологічних деталей, які верифікують їхню системну волонтерську діяльність із прагматичною орієнтацією на результат. Вчинкова активність цих представників волонтерської спільноти характеризується наявністю деталей, позначених кодами D1, D5.3, D5.7, D5.11, що відповідає достатньому рівню розвитку вольових рис-якостей та експресивному типу мотивації. Водночас у 8,1% (6,3% + 1,8%) обстежуваних із достатнім показником за стандартизованими методиками, встановлено розбіжності з авторським інструментом. Зокрема, у 6,3% респондентів було встановлено невідповідність у мотиваційній складовій: незважаючи на високі показники за стандартизованими методиками, психологічне деталювання оприявило невідповідність між декларованою мотивацією та кодом M4, що вказує на переважання мотиву уникнення осуду та конформну волонтерську інтенцію. Відтак цей відсоток респондентів віднесений до модусу дії. Ще у 1,8% обстежуваних встановлено ефект псевдоактуалізації, тобто стандартизованими методиками їх було віднесено до достатнього рівня, тоді як авторський діагностичний інструмент продемонстрував, що їм властиві психологічні деталі із кодами D3, D5.1, D5.5, D5.9. На цій підставі їх було зачислено до операційного модусу, оскільки їхня участь була ситуативною, без усвідомленої рефлексії і низькою готовністю до циклічного відтворення цієї безоплатної діяльності, що підтверджується психологічними деталями, умовними позначеними кодом P5 у діапазоні 1-3 за шкалою Лейкерта. Для їхнього потенційного переходу в модус вчинення вирішальним буде розвиток рефлексивності і трансцендентних цінностей як дієвих сенсожиттєвих орієнтирів.

Модус дії охоплює 25,8% вибірки і характеризується середнім рівнем структурно-функціональної довершеності вчинку як людського ресурсу до його зреалізування. Представникам цього шабля властивий переважно імпульсивний мотиваційний профіль. Цей модус продемонстрував високу відповідність між показниками усіх діагностичних інструментів, що свідчить про їхню загальну позитивну кореляцію, за якої стандартизовані середні показники узгоджуються з авторськими даними. Волонтери демонструють епізодичну участь, обмежену

ініціативність і посередньо розвинену рефлексивність. Ця група волонтерської спільноти формально виконує завдання, або приєднується через зовнішні стимули, не інтегруючи при цьому волонтерську активність у власну ціннісну систему. За стандартизованими методиками середній рівень структурно-змістової довершеності вчинку виявлено у 24,8% від вибірки. З них 17,7% увійшли до модусу дії, оскільки в їхніх анкетах було виявлено комплекс психологічних деталей, що верифікують їхню епізодичну та імпульсивну волонтерську поведінку, а відповіді засвідчували, що переважають деталі із кодами D2, D5.2, D5.6, D5.10, які відповідають середньому рівню самоактуалізації та вольових якостей. Проте у 7,1% (4,6% + 2,5%) обстежуваних із середнім показником за стандартизованими методиками було встановлено суттєві розбіжності між стандартизованими методиками та авторським діагностичним інструментом. Зокрема, 4,6% обстежуваних продемонстрували наявність психологічних деталей, які дали підстави віднести їх до модусу діяльності, оскільки в четвертому блоці авторської анкети оприаявлено ознаки прагматичної мотивації (M3) та зосередження на результаті. Ще у 2,5% волонтерів встановлено невідповідність між стандартами та психологічним профілем. Незважаючи на середні інтегральні показники, психологічне деталювання продемонструвало, що їм властиві деталі із кодом P3, що вказує на поверхневність рефлексії. Відтак цей відсоток респондентів був віднесений до операційного модусу.

Підсумовуючи результати обстеження цієї групи волонтерів шляхом задіяння процедури психологічного деталювання їх вчинкової активності, висновуємо про те, що їхня участь у безоплатній суспільно корисній діяльності набуде вчинкового рівня за умови цілеспрямованих психологічних інтервенцій, а саме програм менторства, зворотного зв'язку від реципієнтів волонтерської допомоги, яка підвищить усвідомлення значущості власного внеску у спільну справу, трансформує ціннісно-сміслову і мотиваційну сфери, сформувавши осмислене прагнення до циклічно-альтруїстичного інтенціювання і цілеспрямованої вчинкової діяння.

Найменш чисельним виявився операційний модус, до якого увійшли 10,6% волонтерів, проте саме він дає важливий психологічний сигнал з приводу відсотка волонтерської спільноти, у якої нанижчий рівень структурно-змістові сформованості вчинку волонтерства. За стандартизованими методиками низький рівень структурно-змістової довершеності вчинку встановлено у 9,4% представників вибірки. З них 5,1% увійшли до операційного модусу, оскільки у їхніх психологічних профілях виявлено комплекс психологічних деталей, що верифікують їх задіяння у волонтерських проєктах на підґрунті гедоністичних та егоїстичних ціннісно-мотиваційних спонук, із виконанням найпростіших форм волонтерської активності та низькою рефлексивністю і готовністю до подальшого відтворення волонтерської роботи, що підтверджують коди D3, D5.1, D5.5, D5.9, які відповідають мінімальній і несистемній участі. Водночас у 4,3% (3,5% + 0,8%) обстежуваних із низьким показником за стандартизованими методиками шляхом психологічного деталювання з'ясовано розбіжності між результатами дослідження. Скажімо, у 3,5% обстежуваних, які, незважаючи на низький рівень сформованості вчинку за стандартизованими методиками, продемонстрували наявність психологічних деталей, котрі надали вмотивовані підстави віднести їх до модусу діяльності, оскільки у першому, третьому та четвертому блоках авторського психодіагностичного інструменту виявлено ознаки соціальної відповідальності (S4), реалізацію вчинкових актів за небезпечних умов заради допомоги іншим (D1). До того ж у відповіді на закриті питання у блоці дійового компонента ці респонденти обрали відповіді із кодами D5.3 і D5.7, які вказують на діяльнісний рівень. Ще однією підставою для їх переміщення у модус діяльності слугувала розвинена критична саморефлексія (P1). У 0,8% обстежуваних також встановлено невідповідність між результатами обстеження авторським і стандартизованим інструментами, позаяк застосування процедури психологічного деталювання висвітлює наявність у них цілеспрямованих, хоч і несистематичних, дій (D2), які аргументуються формами зреалізування волонтерства із кодами D5.6, D5.10, а також наявність у них прагматичної рефлексії (P2). Окремі респонденти, які у стандартизованих тестах демонстрували високі чи достатні результати, в результаті

психологічного деталювання потрапили саме до цієї групи. Це свідчить про те, що формальні ознаки високих ресурсів іноді прикривають вимушену, формалізовану, символічну або поверхневу волонтерську активність, за якої окремі особи доєднуються до цієї спільноти, маючи на меті зберегти позитивний соціальний імідж чи уникнути суспільного осуду. В операційному модусі фіксується розрив між самооцінкою і реальною дією, що пояснюється ефектом соціальної бажаності, або ж румінаційною гіперрефлексивністю, яка блокує ефективну дію. З практичної точки зору, ця група потребує особливої уваги, оскільки вона може знижувати ефективність волонтерських ініціатив та формувати ризики симулятивної активності. Керуючись теорією вчинку В.А. Роменця, зауважимо, що представники цього модусу перебувають на початковому етапі розгортання вчинку волонтерства, тому мають потенціал до його звершення, проте потребують якісного психологічного супроводу із формування альтруїстичних світоглядних позицій, гуманістичної мотивації та ефективної самоактуалізації, які у поєднанні із розвиненою рефлексивністю сприятимуть внутрішньому інтенціюванню до зреалізування вчинку волонтерства.

Отже, висвітлені в контингентній матриці (табл. 3.3) та ілюстровані на рис. 3.13 результати психологічного деталювання вчинку волонтерства демонструють як загальну конкордантність між стандартизованими і авторськими методами, за якої основні матричні блоки співпадають за діагоналлю, так і принципові розбіжності у верхньому сегменті високих показників, де зафіксовано відмежування волонтерів, яким до певної міри властиві декларативність, псевдоактуалізація, надання соціально бажаних відповідей, або менш виражена невідповідність між самооцінкою і реально здійснюваною волонтерською роботою. Результати дослідження унаочнюють те, що лише двоетапний підхід до психодіагностики із застосуванням процедури психологічного деталювання, за якого одночасно підтверджуються рівні ключових учинкових компонентів, а пізніше зівставляються між собою, дає підстави висновувати про постання автентичного і канонічного вчинку волонтерства.

3.2. Практичні рекомендації волонтерам щодо зреалізування волонтерської діяльності як повновагового вчинення

Результати емпіричного дослідження структурно-змістової довершеності вчинку волонтерства, відображені у контингентній матриці переходів між інтрапсихічними ресурсами суб'єкта вчинення та екстерналізованою практикою доброчинної безоплатної діяльності, засвідчили актуалізовану потребу розроблення диференційованої системи практичних рекомендацій щодо психологічного супроводу, яка враховуватиме специфічні психологічні детермінанти функціонування волонтерів на кожному із рівнів повноцінного вчинку волонтерства, які відображені у модусах вчинення, діяльності, дії та операційному вияві. Теоретичною основою пропонованих рекомендацій слугує циклічно-вчинковий підхід А.В. Фурмана та теорія вчинку В.А. Роменця.

Методологічною основою пропонованих настанов є усвідомлення волонтерами здатності вийти на рівень канонічного вчинку волонтерства, причому незалежно від встановленого у них модуса зреалізування волонтерської активності. Подібну трансформацію трактуємо як реалізацію нелінійного процесу якісної реорганізації психологічної структури особистості, що відбувається через подолання критичних точок біфуркації між рівнями функціонування. Кожен модус характеризується особливою конфігурацією психологічних детермінант, ціннісних у ситуаційному компоненті, мотиваційно-вольових у мотиваційному, самоактуалізаційних і діяльно-операційних в межах дійового та рефлексивних у післядійовому компоненті, що вимагає відповідних інтервенційних стратегій задля забезпечення переходу на якісно вищий рівень організації вчинкової активності.

Розвиток у волонтерів здатності приймати рішення і діяти на рівні вчинку передбачає створення таких умов психологічного супроводу, за яких кожен учасник волонтерської спільноти може повноцінно сформулювати і розкрити власний учинковий потенціал, утвердитися як суб'єкт осмисленого, альтруїстично вмотивованого, відповідального та ефективного волонтерського вчинення. За наявності подібних умов волонтерська активність перестає бути лише виконанням суспільно корисних завдань і переходить на якісно вищий рівень, де вона постає як

справжній вчинковий акт-подія, що водночас трансформує соціальне довкілля й сприяє особистісному зростанню волонтера.

Важливою умовою переходу до вчинкового рівня є правильна оцінка особистістю ковітальної ситуації перебування, її зіставлення із власними сенсожиттєвими орієнтирами, а також подолання внутрішніх суперечностей і прийняття вмотивованого рішення здійснити акт суспільно корисної і безоплатної допомоги потребуючим. Подібні інтрапсихічні зусилля посилюють усвідомлення волонтерами їх ціннісно-сислової орієнтації, що формує відповідну мотиваційну і діяльну стратегію вчинення. Водночас становлення вчинкової активності волонтерів є неможливим без набуття зрілої рефлексивності. Мовиться не лише про аналіз власних успіхів чи помилок, а й про вихід за межі поверхневої оцінки на рівень метарефлексії, яка уможлиблює гармонізацію особистісного досвіду із широким колом прогресивного суспільного повсякдення. Така здатність сприятиме інтеграції волонтерства у світогляд, перетворює окремі акти допомоги на частину тривалої життєвої місії й відкриє перспективу продуктивного самотворення.

Отож рекомендації для волонтерів, які представлені у різних модусах активності від операційного до холістичного вчинення, повинні ґрунтуватися на принципах поетапного розвитку вчинковості, яка охоплює складові від пробудження морального імпульсу та усвідомлення ситуаційної проблеми до набуття стійкої мотиваційної структури, здатності до вольових зусиль і зрештою до рефлексивного осмислення власних актів-діянь учинкового змісту. Пропонований підхід забезпечує підвищення ефективності волонтерської роботи, а також формування зрілої особистості, спроможної здійснювати канонічний учинок, у якому вакуальнуються цінності універсалізму й доброзичливості, побуджують прогресивну альтруїстичну мотивацію та органічно реалізуються у зовнішніх соціально значущих діях та критично оцінюються і враховуються суб'єктом вчинення у його подальшому волонтерському практикуванні. З урахуванням зазначених вище положень, у табл. 3.4 пропонуємо систему практичних рекомендацій із психологічного супроводу волонтерів з метою трансформації волонтерської активності й діяльності у канонічний вчинок волонтерства.

Таблиця 3.4

Система практичних рекомендацій актуалізації вчинкового потенціалу для представників різних модусів волонтерства

Компонент вчинку	Операційний модус	Модус дії	Модус діяльності	Модус вчинення
Ситуаційний (ціннісно-смилова сфера)	«Етичні дилеми»: дискусійні завдання з моральними колізіями, які формують перехід від егоцентричних орієнтирів до універсальних цінностей «Ціннісний компас»: регулярна верифікація власних дій на відповідність провідним цінностям, що сприяє інтеріоризації просоціальних орієнтацій	Наративні практики: конструювання альтернативних життєвих історій, у яких волонтерство інтегрується в ідентичність та набуває статусу морально значущого вибору	«Розширення морального кола»: вправа, що розширює коло моральної емпатії від близького оточення до всього людства, сприяючи формуванню універсалізму й доброзичливості	«Герменевтичне коло»: рефлексивне повернення до власного соціального та особистісного досвіду волонтерства на різних рівнях узагальнення з метою збереження духовної автентичності й уникнення девальвації цінностей
Мотиваційний (мотиваційно-вольова сфера)	Мотиваційне інтерв'ювання: діалог, що сприяє усвідомленню особистих причин доєднання до волонтерства і поступовій інтерналізації мотивації Метод «малих кроків»: поступове ускладнення завдань із позитивним підкріпленням, що розвиває самоефективні-	Когнітивна реструктуризація: зміна дисфункціональних переконань («мій внесок незначний») на конструктивні установки («я маю реальний вплив»). Участь у довгострокових проєктах, що формує стійкість мотиваційної структури та навички вольової регуляції	Логотерапія: пошук персонального сенсу у волонтерському служінні	«Енергетичний менеджмент»: збалансування фаз активності та відновлення ресурсів, що забезпечує стійкість альтруїстичної мотивації і запобігає виснаженню

	сть і впевненість у власних силах			
Дійовий (само- актуалізаційн а сфера)	Соціальне моделювання: спостереження і наслідування поведінки волонтерів із модусу вчинення як джерело формування ефективних моделей дій. «Щоденник значущих подій»: щоденна фіксація мікроактів допомоги, яка сприяє інтеграції позитивного досвіду у самісну ідентичність	Метод фокальних об'єктів: розвиток креативності через поєднання різних сфер досвіду, що стимулює інноваційність у волонтерських проєктах. Тренінги особистісного зростання: формування впевненості у власному потенціалі та готовності обирати складніші волонтерські завдання	«Портфоліо досягнень»: фіксація і систематизація особистих результатів волонтерської діяльності як ресурс для самоактуалізації. Практики свідомого лідерства: формування здатності до ініціації й координації колективних дій на аксіопсихологічн- их засадах	«Усвідомлене лідерство»: підтримка гармонії між стратегічними завданнями і чутливістю до потреб команди, що забезпечує багаторівневу ефективність волонтерської діяльності
Післядійовий (рефлексивна сфера)	«Рефлексивни й цикл»: структуроване осмислення досвіду, що розвиває рефлексивність	«Рефлексивний журнал»: систематизація значущих ковітальних подій і критичних інцидентів для розвитку трансформаційної рефлексії	Феноменологі- чна редукція: усунення упереджених установок задля поглибленого осмислення волонтерського досвіду на рівні екзистенційної сутності	«Ретрити тиші»: періодичні практики усамітнення, що забезпечують інтеграцію особистісного і трансцендентн- ого досвіду та запобігають психоемоційном у вигоранню

Спершу розглянемо рекомендації для представників операційного модусу, яких налічується 10,6% вибірки і які репрезентують низький рівень довершеності вчинку волонтерства, себто перебувають на початковому етапі його формування. Їхня активність, як показали результати дослідження, має формалізований і подекуди, симулятивний характер, адже провідними індикаторами тут виступають випадкове долучення, прагнення до суспільного визнання або уникнення осуду,

поверхнева участь у завданнях без системного зобов'язання та редукована чи румінаційна рефлексивність. Такі волонтери, як правило, не інтегрують власний досвід у ціннісно-смыслову сферу і демонструють мінімальний рівень готовності до циклічного відтворення волонтерської активності. Їхня участь у спільних проєктах часто зумовлена ситуативними зовнішніми чинниками, а мотивація залишається зовнішньою і крихкою. Саме тому завдання психологічного супроводу в цій групі полягає у поступовій інтерналізації просоціальних цінностей, розвитку базової рефлексивної компетентності та формуванні навичок емпатійної чутливості. Враховуючи описані вище вихідні характеристики представників операційного модусу, вважаємо, що психологічний супровід повинен ґрунтуватися на застосуванні методів, здатних змінити їхню внутрішню установку та забезпечити поступовий перехід від формальної, іноді навіть симулятивної, участі до справжньої, канонічної реалізації вчинку волонтерства.

Першим і фундаментальним напрямом психологічної взаємодії вбачаємо розвиток ситуаційного компонента вчинку, який передбачає трансформацію ціннісного підґрунтя діяльності волонтерів, що має безпосередній вплив на усвідомлення й оцінювання ними конкретної ковітальної ситуації як такої, що потребує їх втручання з метою досягнення якісних психологічних змін. Одним із найбільш дієвих інструментів є метод «Етичних дилем», розроблений у межах теорії морального розвитку Л. Кольберга [173]. Його сутність якого полягає в тому, що особистість постає перед необхідністю обговорення конкретних моральних колізій, де вибір не має однозначно правильного розв'язання, а передбачає зіставлення власних егоцентричних інтересів із загальнолюдськими цінностями. Саме процес дискусії, аргументації й осмислення дозволяє виходити за межі утилітарного мислення та поступово переходити від передконвенційного до постконвенційного рівня морального судження. Доповненням до нього слугує розроблена й обґрунтована американськими психологами С. Хейз, К. Стросаль і К. Вілсон техніка «Ціннісний компас» [145], що передбачає регулярні індивідуальні чи групові сесії, під час яких волонтери зіставляють свої реальні дії з провідними цінностями й аналізують ступінь їхньої відповідності. У результаті в

особи формується здатність орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях, опираючись не лише на зовнішній контроль чи соціальні очікування, а передусім на внутрішні моральні орієнтири. Саме така трансформація створює основу для переходу до трансцендентних груп цінностей – доброзичливості та універсалізму, що й становлять аксіологічний фундамент канонічного вчинку.

Черговим кроком у супроводі волонтерів, які увійшли до операційного модусу, постає розвиток мотиваційного компонента вчинку, позаяк у них встановлено переважання зовнішньо зумовленої чи навіть імітативної мотивації, яка здатна легко нівелюватися за кризових обставин. Ключовим інструментом для розвитку цього компонента слугує запропонований В. Міллером і С. Ролніком метод мотиваційного інтерв'ювання [155], яке уможливорює діалогічне виявлення та усвідомлення внутрішніх причин участі у волонтерстві. Важливо, що цей метод не нав'язує готових цілей чи цінностей, а сприяє самостійному усвідомленню волонтером значущості власних дій. Поступове підсилення внутрішньої мотивації варто поєднувати із поступовим наuczінням, запропонованим А. Бандурою в контексті теорії самоєфективності [6]. Тут мовиться про планомірне ускладнення завдань волонтерської діяльності з одночасним позитивним підкріпленням навіть незначних успіхів. Такий підхід сприятиме формуванню навичок як поступово долати відчуття власної некомпетентності та утвердить внутрішню віру у власні можливості, трансформуючи волонтерську мотивацію у прогресивний тип, зорієнтований на вчинкове альтруїстичне служіння суспільству.

Наступним етапом є розвиток дійового компонента, що безпосередньо пов'язаний із рівнем самоактуалізації та здатністю брати на себе завдання вчинкової складності. Для представників операційного модусу характерним є виконання простих і технічно нескладних доручень, що не потребують відповідальності й ініціативи. Тому першочерговим інструментом тут слугує соціальне моделювання А. Бандури [6, с. 72], яке передбачає організацію ситуацій, де волонтери мають можливість спостерігати за актами представників вищих модусів – діяльності чи вчинення – й аналізувати ефективність їхньої поведінки. Спостереження, поєднане з рефлексивним обговоренням, створює умови для

формування образів наслідування, які згодом інтеріоризуються у власну практику. В той же час рекомендується ведення щоденника значущих подій, який передбачає повсякденну фіксацію важливих психологічних деталей, подій і навіть найдрібніших мікроподій психосоціального змісту, за яких би волонтер відчув, що його дії мали цінність для інших. Подібне практикування поступово нівелюватиме бар'єр символічності та формальності, а також сприятиме інтеграції позитивного досвіду у власну ідентичність волонтера, посилюючи його готовність до циклічних і складніших дій учинкового змісту.

Одним із найскладніших, але водночас визначальних завдань, є розвиток післядійового компонента, тобто формування високого рівня конструктивної рефлексії. Проблемність ситуації полягає у тому, що волонтери цього модусу уникають глибинного осмислення власних дій, або ж, навпаки, занурюються у румінаційні цикли, які блокують здатність діяти. Тому оптимальним інструментом вбачаємо застосування техніки «Рефлексивний цикл Гіббса» [142], що структуровано спрямовує осмислення досвіду за шістьма послідовними етапами: опис події, емоційна реакція, оцінка ситуації, глибинний аналіз, формулювання висновків та планування наступних дій. Цей алгоритм запобігає деструктивному застряганню на рівні емоцій і водночас стимулює конструктивне засвоєння досвіду. Регулярне практикування цієї техніки уможливить розвиток рефлексивності у представників операційного модусу та забезпечить можливість виходу із румінаційних станів, спрямувавши їхню увагу на якісне осмислення волонтерського досвіду, перспективи особистісного зростання і на готовність до циклічного зреалізування безоплатних і суспільнокорисних учинкових актів.

Зазначимо, що запропонована система психологічних рекомендацій створює умови для поступового переходу волонтерів операційного модусу від початкових, іноді симулятивних форм участі до усвідомленої реалізації канонічного вчинку, а її впровадження передбачає одночасну роботу з усіма чотирма компонентами вчинку, що сутнісно охоплюють трансформацію ціннісної сфери у напрямі доброзичливості та універсалізму, формування прогресивного мотиваційного типу через внутрішню інтеграцію альтруїстичних мотивів, розвиток дійової сфери

шляхом соціального моделювання і збагачення досвіду самоактуалізації та становлення рефлексії на рівні продуктивного осмислення досвіду.

Більш чисельною є група волонтерів, що перебувають у модусі дії, які демонструють епізодичну та несистемну активність. Емпіричний аналіз результатів дослідження засвідчив, що модус дії охоплює 25,8% вибірки і характеризується середнім рівнем структурно-функціональної довершеності волонтерського вчинку. Цей щабель є одночасно ресурсною платформою для поступового переходу до вищих модусів активності та чинником, що обмежує повноцінну реалізацію волонтерського потенціалу, вимагаючи цілеспрямованого психологічного супроводу. Їхня активність характеризується амбівалентністю: з одного боку, вони вже мають досвід волонтерської роботи, який почасти опирається на особисті випробування чи критичні життєві події, а з іншого – їхній мотивації подекуди властива зовнішня стимуляція, зокрема потреба у соціальному визнанні чи прагнення уникнути негативних оцінок. Представникам цієї групи характерний імпульсивний мотиваційний тип, епізодичне задіяння у волонтерські практики та обмежена ініціативність. Їхня активність здебільшого підтримується зовнішніми стимулами та формальним виконанням завдань без глибокого усвідомлення ціннісної значущості діяльності. Рефлексія у представників цієї групи здебільшого прагматична, що не дозволяє інтегрувати волонтерський досвід у систему сенсожиттєвих орієнтирів. Водночас висока узгодженість показників, отриманих різними психодіагностичними методиками, свідчить про внутрішню когерентність психологічного профілю волонтерів цієї групи і створює базу для цілеспрямованого розвитку до рівня вчинкового канону. Психологічний супровід представників модусу дії головно повинен бути спрямований на розвиток стійкої мотивації, формування навичок довгострокового планування та поглиблення групової ідентичності. Важливим завданням у взаємодії із цією когортою волонтерів постає формування соціальних компетенцій через участь у командних тренінгах, розвиток лідерських навичок і наставництво новачків, що допомагає поступово закріпити роль волонтера в Я-концепції особистості як стабільну ідентичність його Самості.

Провідним завданням розвитку ситуаційного компонента вчинку є поглиблення ціннісної інтеграції, що дозволяє трансформувати орієнтацію на зовнішні стимули у внутрішньо усвідомлену волонтерську діяльність як складову особистісної ідентичності. До ефективних психотехнік належать наративні практики, спрямовані на інтеграцію досвіду служіння у життєву історію волонтера. Зокрема, запропонований американськими психологами Дж. Фрідманом і Дж. Комбсом наративний психотерапевтичний підхід передбачає конструювання альтернативних дійсностей, що дає змогу волонтерам переглянути ключові біографічні події через призму просоціальних смислів, виявляючи потенціал для формування трансцендентних цінностей, таких як доброзичливість та універсалізм [140]. Така практика формує усвідомлену ціннісну платформу, на якій можлива подальша стабілізація мотивації та розвиток ініціативності.

Імпульсивність мотивації та епізодичність участі у волонтерській роботі визначають потребу представників цього модусу у стабілізації мотиваційної структури. Основним інструментом корекції тут є техніка когнітивної реструктуризації, що спрямована на виявлення та модифікацію дисфункціональних переконань на кшталт «мій внесок незначний», або «це лише формальність» у конструктивні установки (до прикладу «моя діяльність має конкретний позитивний вплив на якість життя конкретної людини чи спільноти»). Задіяння цих представників волонтерської спільноти до довгострокових проєктів, що потребують послідовності та системності дій, стимулюватимуть розвиток самодисципліни та вольової регуляції, а відтак сприятимуть поступу особистісного зростання волонтерів внаслідок умінь коректного цілепокладання, подолання перешкод та моніторинг прогресу. Втілення пропонованих рекомендацій уможливить трансформацію імпульсивного мотиваційного типу у прогресивний і стабільний, який відповідатиме критеріям вчинковості.

Обмежена ініціативність та низький рівень творчої реалізації представників модусу дії, зумовлюють вирішальне завдання розвитку дійового компонента вчинку, що передбачає активацію творчого потенціалу та розвиток здатності до інноваційних рішень і прагнень їх зреалізування у межах волонтерської діяльності.

Застосування розробленого Е. Кунцом та вдосконаленого Ч. Вайтингом, методу фокальних об'єктів передбачає розвиток креативних здібностей у представників цього суспільно значущого руху, поєднання основного об'єкта, на який спрямована їх увага і активність, із асоціативними ознаками інших об'єктів із різних сфер, що формуватиме навички дивергентного мислення. Доповнення пропонованого методу тренінгами особистісного зростання, які матимуть на меті формування впевненості у власних силах, сприятиме розвитку впевненості волонтерів у власному творчому потенціалі, підвищуючи їхню здатність до генерації і реалізації оригінальних рішень у повсякденному практикуванні.

Посередній рівень рефлексивності у представників модусу дії зумовлює потребу розвитку у них структурованої саморефлексії. Техніка «Рефлексивний журнал» Дж. Мезірова [154], будучи заснована на принципах трансформаційного навчання, уможливорює систематизацію когнітивних подій волонтерського повсякдення, аналіз емоційних реакцій на них, оцінювання значущості прожитого досвіду та відстеження особистісних змін у результаті волонтерської активності, стимулюючи поступовий перехід від поверхневого осмислення до глибинного інтеріоризованого розуміння власних дій. Практика регулярного ведення такого журналу розвиватиме у волонтерів здатність критично переглядати свої сенсожиттєві орієнтири, порівнювати очікувані результати з реально досягнутими, і, врешті-решт, формувати більш зрілу систему самоконтролю та саморегуляції. У перспективі це забезпечить становлення внутрішньо узгодженої волонтерської ідентичності, у якій волонтерство сприйматиметься особистістю як невід'ємний аспект власного буття, що посилить стійкість її просоціальної спрямованості та слугуватиме підґрунтям для переходу до вчинкового рівня волонтерства.

Модус діяльності налічує 42% обстежуваних і репрезентує найчисельнішу групу волонтерів, які діють системно, зорієнтовані на результат і демонструють прагматичну та експресивну мотиваційні вектори спрямування. Основним завданням на цьому рівні є піднесення діяльності до вчинкового виміру буттєвості.

Ситуаційний компонент вчинку передбачає розвиток ціннісної сфери волонтерів та інтеріоризацію ними трансцендентних цінностей доброзичливості та

універсалізму. Задля досягнення цього результату доцільно використати запропоновану П. Сінгером вправу «Розширення морального кола», головна ідея якої полягає у поступовому розширенні моральної взаємодії та утворенні емоційного й емпатійно зв'язку від найближчих осіб і локальної спільноти до всього соціального довкілля [161]. Практикуючи її, волонтери крок за кроком усвідомлюватимуть, що принципи доброзичливості, справедливості та солідарності, які вони застосовують у межах малих соціальних груп, у яких вони взаємодіють щоденно, можуть і повинні поширюватися на всі згуртування.

На мотиваційному рівні важливим завданням постає перехід від прагматичної до морально-духовної спрямованості з допомогою запропонованого В. Франклом методу логотерапії, себто пошуку унікального сенсу волонтерського служіння, що сприятиме усвідомленню персональної місії волонтера в контексті вирішення ним повсякденних гуманістичних завдань. Такий підхід забезпечить якісне перетворення мотиваційних спонук та вдосконалення процесу циклічного інтенціювання як альтруїстично вмотивованого акту цілепокладання вчинкового змісту [98; 138; 139].

Розвиток дійового компонента вчинку у представників модусу діяльності головню зорієнтований на досягнення рівня учинкової майстерності здійснення волонтерства, що передбачає вибір ними більш амбітних завдань, використання практик свідомого лідерства, прояву творчості й ініціативності у зреалізуванні цього виду безоплатної і суспільно корисної роботи із регулярним застосуванням техніки «портфолію досягнень», яка сприятиме самоактуалізації особистості, шляхом усвідомлення значущості зреалізованих волонтерських актів.

Післядійовий рівень вимагає розвитку метарефлексивності із застосуванням запропонованого Е. Гусерлем методу феноменологічної редукції, що передбачає трансформацію матеріалістичних настанов у більш духовні й трансцендентні. А це означає, що має відбутися перехід від повсякденного сприйняття волонтерства як акту матеріальної чи морально-психологічної допомоги потребуючим до більш поглибленого усвідомлення значущості здійснюваної роботи та інтеграції цього досвіду у структуру власного Я.

Представники модусу вчинення у вибірці становлять 21,5% і репрезентують найбільш психологічно зрілу групу волонтерів, що демонструє повну відповідність у розвитку всіх компонентів вчинку за результатами як стандартизованих, так і авторських психодіагностичних інструментів. Для них характерна сформованість трансцендентних цінностей доброзичливості та універсалізму, високорозвиненої мотиваційно-вольової сфери, самоактуалізації на рівні екзистенційної майстерності, а також метарефлексивності. Звідси висновуємо, що першочерговим завданням психологічного супроводу цієї групи постає підтримка та гармонізація досягнутого рівня, запобігання виснаженню й забезпечення умов для збереження стійкої готовності до циклічного відтворення канонічних учинків волонтерства.

Для ситуаційного компонента, що охоплює ціннісно-смислову сферу, практичні рекомендації зводяться до збереження і підтримання вже сформованої аксіологічної системи особистості. Для цього рекомендованими є практики, що сприяють відновленню духовного сенсу, збереженню автентичності та уникненню девальвації гуманістичних ідеалів. Одним із таких засобів є запропонований Г.Г. Гадамером, видатним учнем М.Гайдеггера, метод «Герменевтичного кола» [22; 141], який передбачає циклічне повернення особистістю до власного життєвого досвіду, в цьому випадку – до волонтерського, його осмислення на різних рівнях узагальнення з метою досягнення й актуалізації ціннісного сенсу здійснюваного вчинку. Практикування запропонованого методу надасть змогу уникати рутинізації ціннісного виміру волонтерської діяльності, зберігаючи його духовну цілісність та екзистенційну наснагу.

Оскільки представники модусу вчинення володіють високорозвиненою альтруїстичною мотивацією та вольовими якостями, що основне завдання супроводу полягає у запобіганні виснаженню психічних ресурсів і забезпеченні стабільної вольової регуляції за умов прагнення для служіння іншим. Ефективним для досягнення запропонованих цілей вважаємо метод «Енергетичного менеджменту», запропонований Дж. Лоером та Т. Шварцом [149], що передбачає чергування фаз інтенсивної діяльності та відновлення фізичних, емоційних і

духовних ресурсів. Цей підхід уможливлює збереження внутрішньої рівноваги та захист альтруїстичної мотивації від девальвації під тиском зовнішніх факторів.

Підтримка майстерності втілення у життя волонтерства та забезпечення гармонійного балансу між готовністю виконувати найскладніші завдання вчинкового рівня і здатністю зреалізовувати простіші форми волонтерської роботи є провідною рекомендацією для вдосконалення дійового компонента у представників модусу вчинення. Практикування запропонованого американськими вченими методу «Усвідомленого лідерства» [144] сприятиме підтримці балансу, дійового прояву вчинку волонтерства, поєднуючи відповідальність за стратегічні завдання та чутливість до потреб команди. У такий спосіб зберігатиметься висока індивідуальна ефективність і здатність особи діяти в колективному полі, де цінується універсальність і готовність замінити будь-якого виконавця.

Післядійовий компонент вчинку волонтерства у цієї групи волонтерів характеризується високою рефлексивністю, що не потребує додаткової стимуляції, яка може спричинити румінаційну гіперрефлексивність. Водночас при супроводі представників модусу вчинення, варто враховувати ризики професійного та емоційного вигорання, що може мати негативні наслідки для якості наданих послуг чи допомоги, так і для їх готовності до повторного вчинення. Психологічний супровід волонтерів цього модусу повинен включати запропоновану техніку. Одночасно слід використати методику «Ретрити тиші» [146], що передбачає періодичні дні усамітнення для інтеграції особистісного досвіду з універсальними смислами. Застосування цього методу забезпечує підтримку високого рівня рефлексивності без ризику перевантаження та виснаження, що є вирішальною умовою для циклічного відтворення повновагомих вчинків волонтерства. У будь-якому разі рекомендації для представників модусу вчинення головно зосереджені на збереженні та поглибленні вже досягнутого рівня, а їх психологічний супровід повинен забезпечувати баланс між стабільністю діяльності та відновленням, що дозволить волонтерам цього рівня зберігати здатність до циклічного відтворення канонічних актів, залишаючись моральними й альтруїстично зорієнтованими.

Отже, пропоновані рекомендації забезпечують науково обґрунтований і практично вивірений шлях підтримки та розвитку волонтерів у різних модусах структурно-змістової довершеності вчинку, створюючи умови для гармонізації їхньої ціннісно-сміслової сфери, оптимізації мотиваційно-вольової структури, актуалізації творчого і дійового потенціалу та збереження стійкої здатності до рефлексивного самотворення у процесі здійснення суспільно значущих волонтерських учинків, що сприятиме формуванню зрілої особистості, здатної до альтруїстичного служіння та поширення універсальних гуманістичних цінностей.

Висновки до третього розділу

1. Узагальнення результатів емпіричного дослідження психологічного деталювання вчинку волонтерства засвідчило, що феномен волонтерства не зводиться до сукупності окремих актів допомоги, а постає як структурно інтегрований процес, який розгортається відповідно до теорії вчинку В.А. Роменця. Структурний аналіз ситуаційного, мотиваційного, дійового та післядійового компонентів засвідчив їхню взаємну детермінацію та внутрішню логіку переходів, що формують єдину вчинкову архітектуру. Отримані дані підтвердили, що саме ціннісно-смісловне наповнення є базовим чинником, який спрямовує та консолідує інші рівні вчинкового функціонування, зокрема актуалізацію мотивів, операційно-дійовий рівень і рефлексивні механізми. За результатами стандартизованих психодіагностичних методик, отриманими на вибірці з 395 осіб, 27,3% (n=108) продемонстрували високий рівень структурно-змістової довершеності вчинку, 38,5% (n=152) – достатній, 24,8% (n=98) – середній та 9,4% (n=37) – низький. Встановлено, що більшості волонтерів притаманні трансцендентні цінності доброзичливості й універсалізму та прогресивні мотиваційні профілі, що вказує на зрілість їхньої особистісної організації і високий потенціал для стійкої суспільнокорисної активності. Водночас виявлено, типологізовано й детально охарактеризовано інші групи волонтерів залежно від наявних ціннісних орієнтирів,

мотиваційно-вольових ознак, рівня самоактуалізації та рефлексивності, які репрезентують інші форми зреалізування волонтерства.

2. Практичне застосування авторського психодіагностичного інструмента «Психологічне деталювання вчинку волонтерства» показало, що волонтерська спільнота диференціюється за модусами вчинку: 21,5% (n=85) віднесено до модусу вчинення, 42,0% (n=166) – до модусу діяльності, 25,8% (n=102) – до модусу дії, 10,6% (n=42) – до операційного модусу. При цьому 5,8 % респондентів із високим рівнем за стандартизованими методиками не були віднесені до модусу вчинення (3,5 % – до діяльності, 1 % – до дії, 1,3 % – до операційного), що свідчить про наявність в у 3,5% (n=14) обстежуваних соціально бажаних відповідей, псевдоактуалізації 1,3% (n=5) та невідповідності критеріям вчинкової мотивації у 1% (n=4). Вказане підтверджує унікальну діагностичну цінність авторського інструмента, здатного виявляти приховані розбіжності між потенційною готовністю та фактичним здійсненням вчинку. Варто враховувати, що психологічні деталі, що охоплюють особистісно значущі ситуації й мікроподії психосоціального змісту, кристалізували в обстежуваних ключові тригери мобілізації ресурсів, стимулятори рефлексивності та аксіопсихологічне підґрунття автентичних вчинкових актів та інших форм волонтерської активності.

3. Узагальнений аналіз результатів дає обґрунтовані підстави стверджувати, що психологічне деталювання є науково продуктивним підходом, який розкриває приховані механізми становлення і зреалізування волонтерства як вчинку і як діяльності, дії чи операції. Інтеграція кількісних і якісних даних унаочнила, що саме комплексна методологічна оптика уможливлює охоплення індивідуальних психологічних особливостей волонтерів, а також суб'єктивних ковітальних мікроподій та об'єктивних форм зреалізування волонтерства, що визначають автентичність повновагового учинкового акту. В цьому контексті вчинок волонтерства виходить за межі його трактування як соціальної практики і розуміється як екзистенційно повна життєва подія із особливим психологічним змістом, яка формує нові горизонти розвитку особистості та соціального довкілля.

Отже, результати емпіричного дослідження підтвердили обґрунтованість обраної концепції та висунули низку положень, важливих як для подальшої наукової розробки проблеми, так і для практичної психологічної підтримки і супроводу волонтерів. Зокрема, вони відкривають перспективу розроблення програм ціннісно зорієнтованої підготовки волонтерів, індивідуалізованих стратегій мотиваційної підтримки та технологій розвитку рефлексивності як ключового ресурсу післядійового етапу. Отримані дані також мають значення для державної та громадської політики у сфері волонтерства, оскільки дають змогу краще зрозуміти підґрунтя формування психологічної підготовки волонтерів з метою зреалізування ними цієї безоплатної і суспільно корисної діяльності як повновагового вчинку, а відтак якісно підвищити її ефективність.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено цілісне теоретико-методологічне, концептуальне й емпіричне дослідження психологічного деталювання вчинку волонтерства, що дало змогу вдосканалити і збагатити категорійний апарат сучасної психології і виявити механізми, завдяки яким волонтерська активність набуває статусу повновагового вчинку у витлумаченні з позицій теорії В.А. Роменця. Введення поняття психологічної деталі як окремої мікроподії із унікальним психологічним і соціальним змістом обґрунтовано як методологічно продуктивний спосіб аналізу складних психосоціальних явищ ковітального досвіду особистості, що уможливорює часопросторову локалізацію і фіксацію найдрібніших смислових й афективних свідомісних зрушень в особистісному житті людини.

У першому розділі здійснено рефлексивний огляд сучасного поняттєво-категорійного апарату, який засвідчив, що поняття «деталь», «одиниця», «ознака», «компонент» та «механізм» утворюють ієрархічну систему аналітичних засобів психологічного пізнання. Мікроодиниці забезпечують точність у фіксації психічних фрагментів, тоді як поліструктурні концепти інтегрують їх у цілісні моделі функціонування особистості. Описана диференціація уможливорює поєднання мікроаналітичного підходу з холістичним, розширюючи в такий спосіб горизонти дослідження вчинку. Водночас міждисциплінарне трактування деталі у мистецтві й науці створює підґрунтя для її психологічного осмислення як одиниці аналізу життєвої події, яка постає точкою перетину внутрішнього світу особистості та соціальної дійсності. Пропонований підхід уможливив вироблення методологічних засад психологічного деталювання як універсальної логіко-аналітичної процедури пізнання складних психосоціальних феноменів.

У другому розділі розроблено концептуальні засади дослідження волонтерства крізь призму філософсько-психологічної теорії вчинку. Обґрунтовано модель канонічного вчинку волонтерства, де ситуаційний, мотиваційний, дійовий та післядійовий компоненти постають у взаємозалежності та внутрішній логіці переходів. Важливим результатом стало створення та

апробація авторського психодіагностичного інструмента, який уможливив кодифікацію широкого спектра психологічних деталей, що слугують індикаторами волонтерського вчинку, а його застосування надало змогу ідентифікувати мікроподії психологічного змісту, які формують динаміку цілісного вчинення. Це сприяло диференціації волонтерів за модусами зреалізування цієї безоплатної і суспільно корисної роботи – від довершеного вчинення до діяльності та далі від дії до операції. Обґрунтована двоетапна процедура емпіричного дослідження передбачала зіставлення результатів за стандартизованими вимірюваннями з якісними описами та психологічно удетальненим мікроподієвим наповненням співжиттєвого досвіду волонтерів, підвищивши таким чином, валідність і пояснювальний потенціал дослідження.

У третьому розділі відображено результати емпіричного дослідження із задіянням процедури психологічного деталювання для психодіагностичного обстеження 395 волонтерів у Тернопільській області. Встановлено, що більшість респондентів зорієнтовані на трансцендентні цінності доброзичливості й універсалізму та мають прогресивний мотиваційний тип, що свідчить про зрілість їхньої особистісної організації. За стандартизованими методиками 27,3% волонтерів продемонстрували високий рівень структурно-змістової довершеності вчинку, 38,5 % – достатній, 24,8 % – середній, а 9,4 % – низький. Водночас психологічне деталювання дозволило виявити 1% волонтерів із прихованою конформною мотивацією (код М4), 1,3% – з ефектом псевдоактуалізації (коди D3, D5.1, D5.5, D5.9), а також частині обстежуваних властиві ознаки соціально бажаних відповідей – 3,5%. Це вказує на важливість використання авторського інструментарію, здатного виявляти невидимі для стандартизованих методик розбіжності між декларованими й реальними психологічними механізмами вчинкового діяння. Шляхом застосування авторської анкети встановлено, що 21,5% волонтерів належать до модусу вчинення, 42% – діяльності, 25,8% – дії та 10,6% – операційного. Найбільшу групу становили респонденти, зорієнтовані на універсалізм та доброзичливість, що демонструє аксіологічну зрілість і соціальну вкоріненість їхньої активності. Поряд із цим виокремлено групи обстежуваних з

індивідуалістичними, соціальними та базовими орієнтаціями, які репрезентують різні траєкторії волонтерського досвіду. Також виявлено розбіжності між результатами стандартизованих тестів і даними психологічного деталювання, а саме 5,8% осіб із високими показниками структурно-змістової довершеності вчинку не були віднесені до модусу вчинення через виявлення за результатами психологічного деталювання соціально бажаних відповідей, невідповідності у мотиваційній сфері, а також псевдоактуалізації. Це свідчить про діагностичну чутливість нового діагностичного інструменту, здатного фіксувати вчинкову автентичність, діяльнісну ефективність, дійову поверховість або операційну формальність зреалізування цієї безоплатної та суспільно корисної роботи.

Узагальнюючи результати, зазначимо фундаментальний науковий факт: психологічне деталювання постає ефективним способом дослідження волонтерства як вчинку, котрий виходить за межі традиційної соціальної практики та набуває екзистенційного значення для особистості й суспільства. Запропонований теоретико-емпіричний підхід розкриває внутрішню структуру вчинкової активності та відкриває перспективу розроблення прикладних програм психологічного супроводу волонтерів усіх модусів. Пропоновані й обґрунтовані на принципах циклічно-вчинкового підходу А.В. Фурмана і теорії вчинку В.А. Роменця рекомендації щодо психологічного супроводу волонтерів, які передбачають удосконалення їх потенціалу до зреалізування волонтерства як канонічного учинення, головно зорієнтовані на розвиток ціннісно-смиислової, мотиваційно-вольової, самоактуалізаційно-діяльної і рефлексивної сфер особистості, що повномірно охоплюють покомпонентну структуру канонічного вчинку.

Отже, результати дослідження підтверджують, що його мета досягнута, а завдання виконані, позаяк у межах дисертаційної роботи теоретично розроблено, академічно обґрунтовано й емпірично верифіковано процедуру психологічного деталювання вчинку волонтерства, а здобуті висновки мають важливе значення для сучасної психологічної теорії та практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академік В. А. Роменець : творчість і праці : зб. ст. / упоряд. П. А. М'ясоїд; відп. ред. Л. О. Шатирко. Київ : Либідь, 2016. 272 с.
2. Балашов Е. М. Психологічна структура волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентів. URL : http://eprints.oa.edu.ua/2444/1/Balashov_NZ_PSY_Vyp_24.pdf
3. Балл Г. О., Нікуленко О. О. Тракткування вчинку в теоретичному доробку С. Л. Рубінштейна і В. А. Роменця. *Психологія і суспільство*. 2011. № 2. С. 124–129.
4. Балл Г.О. Концепція самоактуалізації особистості в гуманістичній психології. *Психологія і суспільство*. 2017. №2 (68). С. 16-32. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.02.016>
5. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Київ-Рівне: Вид. Олег Зень, 2007. 172 с.
6. Бандура А. Механізм самоєфективності у людському функціонуванні. *Психологія і суспільство*. 2024. № 2. С. 63–94. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2024.02.063>
7. Бахтін М. До філософії вчинку. *Психологія і суспільство*. 2019. № 1. С. 5–34. DOI: <https://doi.org/10.2307/2501761>
8. Богучарова О. І. Соціально-психологічні чинники розвитку волонтерства як нової наукової моделі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць*. 2015. № 1. С. 29–35.
9. Болтівець С. І. Психологія вчинку людського самоздійснення В. Роменця. *Психологія і особистість*. 2014. № 1. С. 161–172.
10. Бондаренко З. П. Залучення студентів до волонтерської роботи: емпіричний аспект. *Проблеми емпіричних досліджень психології: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2012. № 4. С.157–164.

- 11.Бондаренко З. П., Журавель Т. В., Лях Т. Л. та ін. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях. Київ : Обнова, 2014. 288 с.
- 12.Борецька Н. П. Інформаційні механізми волонтерства. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика: зб. наук. праць*. 2012. № 1 (3). С. 76–83.
- 13.Борисенкова К. С. та ін. Діагностика рівня розвитку рефлексивності : навч.-метод. матеріали. Суми : СумДУ, 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/79719/1/Borisenkova_PL.pdf
- 14.Боришевський М. Й. Дорога до себе : від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. Київ : Академвидав, 2010. 416 с.
- 15.Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 26–33.
- 16.Бугерко Я. М. Психологічна динаміка розгортання рефлексивних процесів у модульно-розвивальному освітньому циклі : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2009. 255 с.
- 17.Вайнілович Н. А. Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук.праць*. 2012. № 2 (14). С. 53–59.
- 18.Вайнола Р. Х., Капська А. Й., Комарова Н. Н. та ін. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Київ, 2002. 467 с.
- 19.Виготський Л. С. Історичне значення психологічної кризи : методологічне дослідження. *Психологія і суспільство*. 2023. № 1. С. 102–190.
- 20.Вітакультурна методологія : антологія : колективна монографія до 25-річчя наукової школи проф. А. В. Фурмана. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 980 с.
- 21.Волженцова І. В. Теоретичний аналіз використання методу моделювання в психології. *Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Психологія*. Київ. 2022. Вип. 20. С. 62–74. DOI: <https://doi.org/10.18372/2411-264X.20.16918>
- 22.Гайдеггер М. Лист про гуманізм. *Психологія і суспільство*. 2023. №2. С. 51-74. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.02>

23. Гапон Н.П., Худзіцка-Чупала А. Соціально-психологічні аспекти дослідження волонтерства: мотивація та організаційні очікування волонтерів. *Habitus*. 2023. № 47(2), С. 170-176. <http://habitus.od.ua/journals/2023/47-2023/30.pdf>
24. Гетьман О. Г., Білицька Н. В., Баскова Г. В., Ветохін В. І. Деталювання креслеників загального виду : навч. посіб. Київ : НТУУ «КПІ», 2011. 122 с.
25. Гірняк А. Н. Психологія модульно-розвивальної взаємодії : монографія. Тернопіль : Університетська думка, 2020. 376 с.
26. Глаголич С. Ю. Аналіз копінг-поведінки волонтерів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням військових у зоні АТО. *Медична психологія*. 2016. № 4. С. 51–58.
27. Голуб В. Л. Основні аспекти взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності: європейський та вітчизняний досвід. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 3. С. 12–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2016_3_4
28. Гуляс І. А. Аксіопсихологічне проєктування життєвих досягнень особистості : монографія. Київ : Людмила, 2020. 448 с.
29. Гуляс І. А. Концепція аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості. *Психологія і суспільство*. 2020. № 4. С. 70–96.
30. Джонс Е. Психоаналітичний портрет особистості Зигмунда Фрейда / Ернест Джонс. *Психологія і суспільство*. 2024. № 1. С. 90–109. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2024.01.090>
31. Дикий Я. О. Вчинок волонтерства як чинник суспільствотворення. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації : мат. Міжнар. наук.-практ. конф.* Тернопіль : ЗУНУ, 2022. Т. 2. С. 38–40.
32. Дикий Я. О. Модель емпіричного дослідження волонтерства як вчинкового канону. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2024. № 71. С. 27–44. DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2024.71.02>

- 33.Дикий Я. О. Психодіагностичний інструментарій психологічного деталювання вчинку волонтерства. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації : мат. III Міжнар. наук.-практ. конф.* Тернопіль : ЗУНУ, 2024. Т. 2. С. 153–156.
- 34.Дикий Я. О. Психодіагностичні особливості психологічного деталювання діяльного компонента вчинку волонтерства. *Наукові інновації та передові технології. Психологія.* 2025. № 8. С. 1401–1416. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8\(48\)-1401-1416](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8(48)-1401-1416)
- 35.Дикий Я. О. Психосоціальне деталювання як методологічна процедура. *Психологія і суспільство.* 2023. № 2. С. 75–83. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.02.075>
- 36.Дикий Я. О., Фурман А. В. Goal setting as an act of intentionality in the motivational field of the volunteer deed. *Психологія і суспільство.* 2025. № 2. С. 98–105. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2025.02.098>
- 37.Дикий Я.О. Мотиваційний компонент вчинку сучасного українського волонтерства. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації: матер. II Міжнар. науково-практичної конференції*, Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 413 с. С.345-348.
- 38.Дикий Я.О. Психологічне деталювання передситуаційного компонента вчинку волонтерства. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковідальної взаємодії.* мат. Всеукраїнської науково-практичної конференції, Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 319 с. С. 253-255.
- 39.Дикий Я.О. Роль психологічної деталі у дослідженні стресових подій. *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної освіти сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи.* мат. II Міжнар. науково-практичної конференції, Тернопіль : ЗУНУ, 2024. 242 с. С. 53-56.
- 40.Дикий Я.О. Соціально-психологічні аспекти постання волонтерського руху в Україні. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації.* мат. XIX Міжнар. науково-практичної конференції. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 1046 с. С. 934-937.

41. Етичний кодекс психолога : Нац. психологічна асоціація (НРА). Київ. 1990 (ред. остання). URL: <https://npa-ua.org/pub/files/66d3a42494d2acd8.pdf>
42. Єрмакова-Феруз М. Античний стиль в архітектурі та скульптурі Стародавніх Греції та Риму. PRAGMATIKA.MEDIA. 29 березня 2023. URL : <https://pragmatika.media/antychnyi-styl-v-arkhitekturi-ta-skulpturi-starodavnikh-hretsii-ta-rymu-chomu-antychne-mystetstvo-tse-naikrashchyi-spadok-iakyi-otrymala-ievropeiska-kultura>
43. Жигайло Н. І. Психологічне моделювання процесу духовного становлення особистості в юнацькому віці. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2011. Вип. 1. С. 156-170.
44. Жовтнянська В. Психологічні засади моделювання як методичного напрямку соціальної прогностики. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 2021. С. 9-15. DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi48\(51\).234](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi48(51).234).
45. Загальна соціологія: хрестоматія. Концепція, упоряд., перекл. А.В. Фурман, В.С. Біскуп, О.С. Морщакова. Київ: Вид. Ліра-К, 2020. 354 с.
46. Іванік О. Л. Волонтерство: дефінітивний аналіз. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія*. 2013. Т. 1. № 39. С. 105–108.
47. Карпенко З.С. Аксіопсихологічні джерела методу моделювання у психології особистості. *Психологія і суспільство*. 2009. №4. 138-144.
48. Коваль Г. В. Соціально-психологічні аспекти визначення волонтерства. *Інтегративна психологія: теорія і практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя, 2017. С. 20–25.
49. Кожухаренко Н. В. Від доброчинності до волонтерського руху в Україні: історія та сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2018. С. 36–44.
50. Кожухарь А. Роль психологічної деталі у розкритті внутрішнього світу персонажів Василя Стефаника. *Літературознавчі студії*. Вип. 15. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. С. 132–138.

51. Козубенко Л. М. Концепція психологізму у художньому творі як літературознавча проблема. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72), № 1, ч. 2. С. 172–176.
52. Корнієвський О. А. Український волонтерський рух у контексті світового досвіду. *Український соціум*. 2015. № 1 (34). С. 95–100.
53. Кривоконь Н. І. Волонтерська діяльність як чинник розвитку життєстійкості українців. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 30. С. 326–336.
54. Круцюк О. В. Індивідуально-психологічні та мотиваційні особливості особистості як чинники діяльності волонтера : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2019. 212 с.
55. Кузнецов Ю. Феномен художньої деталі: методологічні виміри пізнання. *Психологія і суспільство*. 2017. №3. С. 7–29. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.03.007>
56. Кунцевська А. В. Рефлексивне забезпечення волонтерської діяльності. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4. С. 103–109.
57. Львовчкіна А. М. Теорія психології вчинку В. А. Роменця та її вплив на розвиток соціальної роботи в Україні. *Вчинкова психологія: історія та сучасність: матеріали міждисциплінарного круглого столу з нагоди 90-річчя від дня народження професора В. А. Роменця*. 2016. С. 22–23.
58. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 149 с.
59. Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22 (8). С. 84–91.
60. Лях Т. Л. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: зб. наук. пр. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»*. 2013. № 23 (282). Ч. 1. С. 206–213.
61. Лях Т. Л. Волонтерство. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.

62. Матвієнко Л. І., Алексейченко К. С. Особистість волонтера у психологічному вимірі: ціннісно-мотиваційний аспект (надання соціальних послуг вразливим верствам населення). *Соціологія і психологія праці та зайнятості. Ринок праці та зайнятість населення*. 2016. № 1. С. 55–59.
63. Мацієвський Ю., Лук'янчук Я. Волонтерство та псевдоволонтерство в Україні: новий погляд крізь призму неформальних інститутів. *Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України*. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/2_Matsiievskiy.pdf
64. Мединська Ю. Вітакультурна парадигма і постмодернізм. *Психологія і суспільство*. 2006. №1. С. 47–52.
65. Меленчук Н. Вольові якості авантюрих і неавантюрих осіб. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки : зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2021. Вип. 14 (59). С. 52-60. DOI: [https://doi.org10.31392/NPU-nc.series12.2021.14\(59\).06](https://doi.org10.31392/NPU-nc.series12.2021.14(59).06)*
66. Миронюк В. Своєрідність художнього вираження психологізму у творчості письменників «Покутської трійці». *World Science*. 2016. Vol. 4, № 1(5), January. P. 26-39.
67. Мільман В. Є. Діагностика мотиваційної структури особистості : методика. Електронний репозитарій ЖДУ. URL : <https://eprints.zu.edu.ua/id/file/468955>
68. Нагорняк К. Уточнена теорія базових цінностей. Результати пілотної адаптації методики PVQ-57 в Україні. Київ, 2017. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/484f01f6-c674-4877-bbba229d5295817c>
69. Об'єктивний метод у психології. Проблема одиниць. Електронне навчальне середовище Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. URL : <https://elr.tnpu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=197770>

70. Огорокова В.В. Моделювання як метод пізнання соціальної реальності. *Scientific Journal «ScienceRise». Філософські науки*. 2018. №7(48). С. 50-53. DOI: <https://doi.org/10.15587/2313-8416.2018.140258>
71. Основи психології: підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. Київ : Либідь, 2002. 632 с.
72. Перетятко В. А. Структурні компоненти особистості, включеної до волонтерської діяльності. *Зб. наук. праць КПНУ імені Івана Огнієнка, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України «Проблеми сучасної психології»*. 2015. Вип. 27. С. 435–446.
73. Проць І. М. Суспільне та державне призначення волонтерської діяльності. *Порівняльне аналітичне право*. 2018. № 4. С. 333–335.
74. Психологія вчинку : шляхами творчості В. А. Роменця : зб. ст. / упоряд. П. А. М'ясоїд. Київ : Либідь, 2012. 296 с.
75. Рибалка В. В. Лев Виготський : культурно-історична теорія розвитку вищих психічних функцій і вчення про особистість. *Психологія і суспільство*. 2002. № 2. С. 9–25.
76. Романюк К. О. Особливості діяльності лідера в управлінні волонтерської діяльності. *Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження: Матеріали XIX Міжнародної конференції молодих науковців*. 2017. С. 238–241.
77. Роменець В. А. Вчинок і постання канонічної психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії / за ред. В. О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 11–36.
78. Роменець В. А. Принцип прийняття рішення в історії психології. Емоційний, інтуїтивний несвідомий фактор психічної активності. *Історія психології : XVII століття. Епоха Просвітництва : навч. посіб.* Київ : Либідь, 2006. С. 85–155.
79. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : Либідь, 2001. 288 с.
80. Роменець В. А., Маноха П. І. Історія психології XX століття : навч. посіб. Київ : Либідь, 2017. 1056 с.

- 81.Роменець В. Виховання творчих здібностей у студентів. *Психологія і суспільство*. 2018. №3-4. С. 178-223.
- 82.Рубінштейн С. Л. Принцип творчої самодіяльності. *Психологія і суспільство*. 2021. № 2. С. 97–101.
- 83.Рудська А. І. Волонтерство як механізм залучення молоді до соціальних проєктів. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Спецвипуск: «XIII Міжнародна наукова конференція молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень»*. 2011. С. 252–259.
- 84.Сабадуха В. О. Філософія критичного мислення та прийняття рішень : підруч. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2023. 680 с.
- 85.Савонова Г. І. Онтологія добра і зла та проблема свободи вибору християнином у філософських міркуваннях С. К'єркегора. *Грані*. 2019. Т. 22. № 1. С. 110–116. DOI: <https://doi.org/10.15421/171914>
- 86.Самоактуалізаційний тест (SAT) Е. Шострома : опис та застосування. Основи психології і педагогіки : лаб. практикум. Вінниця : ВНТУ, 2018. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/11prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki_labpraktik/5.html
87. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Психологія і суспільство*. 2021. № 1. С. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.049>
- 88.Семків І.І. Волонтерська активність студентської молоді: статево-рольовий аспект. *Проблеми політичної психології*. 2016. № 3. С. 234–245.
- 89.Сидоренко О. О. Волонтерський рух у світі та Україні. *Актуальні проблеми психології. Т.10. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*. 2016. № 28. С. 404–412.
- 90.Слюсаревський М. М. Несходимі терени Психеї: маршрути наукового пізнання : вибр. праці. Київ : Талком, 2019. 664 с.
- 91.Спіцина Л. В., Коваль Г. В. Соціально-психологічні аспекти мотивації волонтерської допомоги. *Наукові студії з соціальної та політичної психології*. 2018. Вип. 41(44). С.57-67.

92. Татенко В. О. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу : соціально-психологічний вимір : монографія. Київ : Міленіум, 2017. 184 с.
93. Татенко В. О., Титаренко Т. М. Канонічна психологія Володимира Роменця: вчинок, історія, особистість. *Психологія і суспільство*. 2011. № 2. С. 22–38.
94. Тітов І.Г. Методологічні принципи постнекласичної психології. *Психологія і особистість*. 2019. Вип. 1 (15). С. 9-40.
95. Трофимчук О. П. Драматургійна функція деталі в ігровому фільмі. *Вісник Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*. 2013. Вип. 29. С. 118–124. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vknukim_myst_2013_29_22.pdf
96. Туленков М. В., Лобанова А. С., Яремчук С. С. Системний аналіз у соціології: підручник; за заг. Ред. М.В. Туленкова. Чернівці: Чернівецький нац. Ун-т імені Юрія Федьковича, 2023. 508 с.
97. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 250 с.
98. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Харків : КСД, 2020. 160 с.
99. Фурман А. А. Іntenційність як сутнісна ознака смисложиттєвого буття особистості. *Психологія і суспільство*. 2019. № 3-4. С. 118-137. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.03.118>
100. Фурман А. А. Психологія особистості : ціннісно-орієнтаційний вимір : монографія. Одеса : ОНПУ ; Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 312 с.
101. Фурман А. А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 508 с.
102. Фурман А. В. Ідея і зміст професійного методологування : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 378 с.
103. Фурман А. В. Методологічна оптика як інструмент мислевчинення. *Психологія і суспільство*. 2022. № 2. С. 6–48. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.006>

104. Фурман А. В., Фурман О. Є. Образ долі у поетичній творчості Тараса Шевченка. *Тарас Шевченко і сучасна національна освіта : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., ТНЕУ*. 2014. Спецвипуск. С. 105–109.
105. Фурман А. В., Шандрук С. К. Соцієма як евристичний концепт загальної соціологічної теорії. *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 57–74.
106. Фурман А.А., Шандрук С.К. Вчинкова організація пошукової пізнавальної активності особистості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrn_2017_2_8 2017.
107. Фурман А.В. Освітні сценарії: сутність, композиція, принципи створення. *Психологія і суспільство*. 2009. №3. С.174-192.
108. Фурман А.В. Психокультура української ментальності: наук. вид. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 132 с.
109. Фурман А.В., Фурман О.Є., Ткач Ю. Методологічне обґрунтування концепції мотиваційних психоформ. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 12. С. 9-19.
110. Фурман А.В., Шандрук С.К. Циклічно-вчинкова модель гри як онто-феноменальної данності. *Психологія і суспільство*. 2014. № 4. С. 24-74.
111. Фурман О. Є., Фурман А. А., Дикий Я. О. Вчинок і подія як соціємна організованість життєвого шляху особистості. *Психологія і суспільство*. 2021. № 2. С. 143–168. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.143>
112. Фурман О.Є. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього навчального закладу: монографія. Ялта-Тернопіль: Підручники і посібники. 2008. 340 с.
113. Фурман, А. В. Метатеоретична реконструкція предметного поля канонічної психології. *Психологія особистості*. 2019. Том 10. № 1. DOI: <https://doi.org/10.15330/ps.10.1.5-21>
114. Хайрулін О. М. Психологія ігрового моделювання соціального життя суб'єкта : монографія. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 404 с.

115. Чудакова В. Методичні аспекти застосування самоактуалізаційного тесту (SAT) Е. Шострома. *Збірник наук. праць ІТЗН НАПН України*. 2015. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9658/1/Чудакова_2-2015.pdf
116. Шандрук С.К. Рефлексивне обґрунтування методологічних підходів до пізнання особистості. *Innovative solutions in modern science*. 2017. №5 (14). С. 1-16.
117. Шевченко Н. Ф. Рефлексивність як чинник розвитку особистості психолога-консультанта. *Журнал сучасної психології*. 2022. № 4. С. 85–92.
118. Шевченко Н. Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки : монографія. Київ : Міленіум, 2005. 298 с.
119. Шевченко Н.Ф. Розвиток уявлень про категорію «смысл» у психологічній теорії діяльності. *Психологія і суспільство*. № 1(47). 2017. С. 82-88. URL: <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/583>
120. Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ : Дніпро, 1985. 622 с.
121. Шевчук О. В., Старик О.В. Волонтерство як соціально-психологічна характеристика особистості. *Габітус*. 2021. Вип. 22. С. 25-28. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.22.3>
122. Юнг К. Г. Структура і динаміка психічного. Київ: Центр навчальної літератури, 2022. 574 с.
123. Allport G. W. *Pattern and Growth in Personality*. New York : Holt, Rinehart & Winston, 1961. 593 p.
124. Anna Freud: *Selected Writings* / ed. R. Ekins, R. Freeman. London : Penguin Books, 2015. 336 p.
125. Bender D. W. *Exploring the Impact of Volunteer Support on Volunteer Motivation to Improve Volunteer Retention in the Bavarian Red Cross* : PhD thesis. University of Gloucestershire, 2020. DOI: <https://doi.org/10.46289/LB58VW71>
126. Borsboom D., Cramer A. O. J., Kalis A. Modeling Psychopathology: From Data Models to Formal Theories. *Psychological Methods*. 2021. Vol. 26, No. 3. P. 284–295. DOI: <https://doi.org/10.1037/met0000334>

127. Bukhari S. A. Sample Size Determination Using Krejcie and Morgan Table. 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/349118299_Sample_Size_Determination_Using_Krejcie_and_Morgan_Table
128. Chacón F., Gutiérrez G., Sauto V., Vecina M. L., Pérez A. Volunteer Functions Inventory: A systematic review. *Psicothema*. 2017. Vol. 29. P. 306–316. DOI: <https://doi.org/10.7334/psicothema2016.371>
129. Clary E. G., Ridge R. D., Stukas A. A., Snyder M., Copeland J., Haugen J., Miene P. Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1998. Vol. 74. P. 1516–1530.
130. Clary E. G., Snyder M., Stukas A. A. Volunteers' motivations: Findings from a national survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 1996. Vol. 25. P. 485–505.
131. Deleuze G. Logique du sens. The Logic of Sense. tr. by M. Lester, C. Stivale. New York : Columbia University Press, 1990.
132. Detail. English meaning. Cambridge dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/detail>
133. Ekman P., Friesen W. V. Unmasking the Face: A Guide to Recognizing Emotions from Facial Expressions. Cambridge, MA : Malor Books, 2003. 212 p.
134. Erlingsson C., Brysiewicz P. A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*. 2017. Vol. 7(3). P. 93–99.
135. Fechner G. T. Elemente der Psychophysik. Vol. 1. Creative Media Partners, LLC, 2022. 360 p.
136. Fedinec C. The Ukrainian civil volunteer movement during war time (2014–2022). *Ukraine's Patronal Democracy and the Russian Invasion*. Vol. 1. 2023. P. 331–352. URL: <https://postcommunistregimes.com/wp-content/uploads/2023/10/2023-1-Ukraines-PatronalDemocracy-Madlovics-Magyar.pdf>
137. Finkelstein M. A., Penner L. A. Predicting organizational citizenship behavior: Integrating the functional and role identity approaches. *Social Behavior and Personality*. 2004. Vol. 32. P. 383–398.

138. Frankl V. E. The will to meaning. New York, 1969. 376 p.
139. Frankl V. The doctor and the soul: from psychotherapy to logotherapy. New York : Vintage Books, 1973. XXII, 295 p.
140. Freedman J., Combs G. Narrative Therapy: The Social Construction of Preferred Realities. New York : W. W. Norton, 1996. 76 p. URL: https://researchgate.net/publication/232464179_Narrative_Therapy_The_Social_Construction_of_PREFERRED_Realities
141. Gadamer H.-G. Die Aktualität des Schönen: Kunst als Spiel, Symbol und Fest. 1974. P. 94–142.
142. Gibbs G. Learning by doing: a guide to teaching and learning methods. London : FEU, 1988. 129 p.
143. Goddard M. J. B. F. Skinner's Science and Human Behavior: Some Further Consequences. *Review of General Psychology*. 2017. Vol. 21(3). P. 276–280. DOI: <https://doi.org/10.1037/gpr0000117>
144. Goleman D., Boyatzis R. E., McKee A. Primal leadership: Unleashing the power of emotional intelligence. Boston : Harvard Business Review Press, 2013. 306 p.
145. Hayes S. C., Strosahl K. D., Wilson K. G. Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change. New York : The Guilford Press, 2012. 402 p.
146. Kabat-Zinn J. Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness. Revised and Updated Edition. New York : Bantam Books, 2013. 720 p.
147. Leitner S., Wall F., Korunka C. Agent-based modeling in social sciences. *Journal of Business Economics*. 2021. Vol. 91. P. 1121–1145. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11573-021-01070-9>
148. Lewin, K. Studies in Topological and Vector Psychology. Classic Reprint. London: Forgotten Books, 2018. 331 p.
149. Loehr J., Schwartz T. The Power of Full Engagement. Managing Energy, Not Time, Is the Key to High Performance and Personal Renewal. Das Summa Summarum des Erfolgs / eds. C. Boersch, F. von Diest. Wiesbaden : Gabler, 2003. P. 99–216. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-8349-9251-2_17

150. Martins C., da Silva J. T., de Jesus S. N., Ribeiro C., Estêvão M. D., Baptista R., Carmo C., Brás M., Santos R., Nunes C. The Volunteer Functions Inventory (VFI): Adaptation and Psychometric Properties among a Portuguese Sample of Volunteers. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*. 2024. Vol. 14(4). P. 823–837.
151. Maslow, A. H. *Toward a Psychology of Being*. Reprint of the 1962 edition. New York: Martino Fine Books, 2011. 228 p.
152. McHugh M. L. Interrater reliability: the kappa statistic. *Biochemia Medica*. 2012. Vol. 22(3). P. 276–282.
153. Mershon C., Shvetsova O. *Formal Modeling in Social Science*. Ann Arbor : University of Michigan Press, 2019. 328 p.
154. Mezirow J. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco : Jossey-Bass, 1991. 374 p.
155. Miller W. R., Rollnick S. *Motivational interviewing: preparing people for change*. 2nd ed. New York : The Guilford Press, 2002. 427 p.
156. Perls F. S. *Gestalt Therapy Verbatim*. Moab, UT : Real People Press, 1969. 239 p.
157. Pitsun O., Dykyi Ya., Lysyk M., Sobchak A., Poperechna H., Konoplińska O. Comparative analysis of the value-semantic sphere of Ukrainian volunteers using AI. *The Second International Workshop of Young Scientists on Artificial Intelligence for Sustainable Development*. Ternopil–Skomorochy, May 8–9, 2025. P. 225–234.
158. Plutchik R. *The Emotions: Revised Edition*. Lanham : University Press of America, 1991. 224 p.
159. Rogers C. R. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston : Houghton Mifflin, 1995. 420 p.
160. Shostrom E. L. *Personal Orientation Inventory (POI)*. 1996. [Database record]. APA PsycTests. DOI: <https://doi.org/10.1037/t05455-000>
161. Singer P. *The Expanding Circle: Ethics, Evolution, and Moral Progress*. Princeton : Princeton University Press, 2011. 232 p.

162. Stukas A. A., Hoyer R., Nicholson M., Brown K. M., Aisbett L. Motivations to Volunteer and Their Associations With Volunteers' Well-Being. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 2016. Vol. 45(1). P. 112–132. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764014561122>
163. Stukas A., Wilson S. Understanding motivations to volunteer. Volunteering Australia, 2022. URL: https://www.volunteeringaustralia.org/wp-content/uploads/VRP_Understanding-Motivations-to-Volunteer.pdf
164. Takezawa M. On the necessity of rigorous modeling in psychology. *Japanese Psychological Review*. 2018. Vol. 61(1). P. 42–54. DOI: https://doi.org/10.24602/sjpr.61.1_42
165. Titchener E. B. An Outline of Psychology. Charleston : Forgotten Books, 2015. 372 p.
166. Titchener E. B. Experimental Psychology: A Manual of Laboratory Practice. Andesite Press, 2015. 492 p.
167. Vecina M. Motivations for volunteering: do motivation questionnaires measure what actually drives volunteers? *TPM – Testing*. 2019. Vol. 26. P. 573–587. DOI: <https://doi.org/10.4473/TPM26.4.6>
168. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1978. 159 p.
169. Wertheimer, M. Productive Thinking. New edition by Viktor Sarris. Cham: Birkhäuser/Springer Nature. 2020. 257 p.
170. White R. W. The Abnormal Personality. New York : Wiley, 1981. 793 p.
171. Wilson J., Musick M. Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work. *American Sociological Review*. 1997. Vol. 62. P. 694–713.
172. Wolff K. H. Georg Simmel, 1858–1918: a collection of essays, with translations and a bibliography. Columbus: Ohio State University Press, 1959. 396 p.
173. Yılmaz O., Bahçekapili H., Sevi B. Theory of Moral Development. *Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science*. 2019. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-16999-6_171-1

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ДЕТАЛЮВАННЯ ВЧИНКУ ВОЛОНТЕРСТВА

Шановний/шановна волонтер(ко)!

Запрошуємо Вас взяти участь в анкетуванні, метою якого є дослідження психологічних особливостей зреалізування волонтерської діяльності.

Інструкція для респондента. Ваші щирі відповіді допоможуть науковцям краще зрозуміти психологічну природу волонтерства як вчинку та інтегрального фактора, що сприяє або ускладнює його повторення. Будь ласка, висловлюйтесь вільно, обирайте приклади з реального життя. Усі відповіді є конфіденційними і кодифікованими та будуть використані виключно в узагальненому вигляді для наукового дослідження.

Будь ласка, відповідайте максимально широко та докладно.

I. Загальна інформація

1. Вік: _____ (повних років)

2. Стать:

☐ Чоловіча

☐ Жіноча

3. Освіта:

☐ Середня

☐ Професійно-технічна

☐ Незакінчена вища

☐ Вища (бакалавр, спеціаліст, магістр)

☐ Науковий ступінь (кандидат/доктор наук)

4. Ваш основний вид діяльності (сфера зайнятості):

5. Загальний досвід волонтерської діяльності:

☐ Від 6 місяців до 1 року

☐ Від 1 року до 3 років

☐ Більше 3 років

6. У якій сфері волонтерської діяльності Ви задіяні найбільше?

☐ Допомога військовим / Захисникам

☐ Допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО)

☐ Гуманітарна допомога населенню

☐ Соціальна підтримка (люди похилого віку, діти-сироти, люди з інвалідністю)

☐ Екологічне волонтерство

☐ Освітнє волонтерство

☐ Культурне волонтерство

☐ Медичне волонтерство

☐ Інше (будь ласка, вкажіть) _____

БЛОК 2. МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ

2.1. Опишіть мікроподію, що стала безпосереднім поштовхом для прийняття рішення активно долучитися до волонтерської діяльності. Що саме відбулося? Які емоції чи думки виникли тоді?

Приклад: «Мене вразило/зворушило/обурило те, що... І тоді я зрозумів(ла), що мушу діяти. Це було тоді, коли...»

Ваша відповідь: _____

2.1. Які внутрішні переконання або прагнення стали для Вас вирішальними у прийнятті рішення доєднатися до волонтерського руху?

Ваша відповідь: _____

2.2. Як Ви можете описати свою мотивацію в той період? Чи змішувалися особисті, соціальні, моральні чи професійні мотиви?

Ваша відповідь: _____

Ваша відповідь:

3.3. Опишіть мікроподію, коли Ви відчули, що Ваші дії, незважаючи на труднощі, були надзвичайно важливими або змінили чиєсь життя. Що саме тоді відбулося? Приклад: «Пам'ятаю, як після... мені написали/сказали... і я зрозумів(ла), що...»

Ваша відповідь: _____

3.4. Оберіть та із запропонованого переліку три варіанти, які найповніше характеризують Вашу волонтерську роботу та обведіть номер відповідного твердження.

1. Упакування продуктів у коробки. (операція)
2. Перевезення гуманітарної допомоги на склад. (дія)
3. Організація збору одягу та медикаментів у громаді. (діяльність)
4. Постійне волонтерство у центрах прийому внутрішньо переміщених осіб, допомога з побутом, навчанням та соціальною адаптацією. (вчинок)
5. Допомога в приготуванні їжі для ВПО та військових. (операція)
6. Купівля продуктів у магазині для волонтерських наборів. (дія)
7. Систематична робота у волонтерському штабі з координації допомоги. (діяльність)
8. Регулярна робота над поширенням правдивої інформації про події війни, документування фактів для історії та підтримки громадських ініціатив. (вчинок)
9. Сорткування медикаментів за категоріями. (операція)
10. Передача коробки допомоги конкретній сім'ї. (дія)
11. Ведення напряму «допомога переселенцям» у межах волонтерського центру. (діяльність)
12. Волонтерська допомога у лікарнях, шпиталях та пунктах медичної евакуації. (вчинок)

БЛОК 4. ПІСЛЯДІЙОВИЙ КОМПОНЕНТ

4.1. Чи практикуєте Ви критичний самоаналіз своїх волонтерських вчинків? Опишіть мікроподію, коли Ви вперше свідомо проаналізували свою дію або рішення у волонтерстві. Що саме спонукало до цього аналізу? Приклад: «Після тієї ситуації, я сів(ла) і подумав(ла): «Чому я зробив(ла) так, а не інакше?» Це сталося, коли...»

[illegible]

4.2. Як часто Ви займаєтеся подібним самоаналізом (наприклад, після кожної значної події, раз на тиждень, рідко)? Опишіть типову спонуку, яка зумовлює потребу в рефлексії. Приклад: «Зазвичай, коли я відчуваю... або бачу... це спонукає мене до роздумів про...»

[illegible]

4.3. Опишіть одну або кілька найпоширеніших мікроподій-висновків, які Ви робите після самоаналізу своїх волонтерських вчинків. Як ці висновки впливають на Вашу подальшу діяльність чи особистісне зростання? Приклад: «Часто я приходжу до думки, що потрібно бути більш/менш... або що слід звертати увагу на... Це змінює мою поведінку тим, що...»

Ваша відповідь:

4.4. Чи був випадок, коли самоаналіз призвів до значної зміни у Вашому підході до волонтерства або сприйнятті себе як волонтера? Опишіть цю мікроподію. Приклад: «Після того, як я проаналізував(ла)... моє ставлення до... кардинально змінилося, і я почав(ла) робити...»

Ваша відповідь: _____

[illegible]

4.5. Як Ви оцінюєте свою готовність до подальшого зреалізування волонтерства за шкалою від 1 до 10, де 1 – зовсім не готова(-ий) продовжувати, а 10 – цілком готова(-ий) продовжувати волонтерську діяльність? Відповідь зазначте цифрою.

Ваша відповідь:

Додаток Б

**Кодифікація індикаторів авторської анкети «Психологічне
деталювання вчинку волонтерства»**

Блок анкети / Код	Змістовний опис індикатора	Компонент / етап розгортання вчинку	Психологічні деталі / типові прояви у відповідях
Блок 1			
S1	Усвідомлення несправедливості, моральний імпульс	Ситуаційний / Особистісно-ціннісний	Опис ситуації як морально неприйнятної, прагнення до змін
S2	Особистий досвід втрати, випробування	Ситуаційний / Особистісно-ціннісний	Згадка про травматичний або критичний досвід як інтенція до волонтерства
S3	Випадкове або поверхнєве залучення	Ситуаційний / Особистісно-ціннісний	Пропозиція друзів, участь «за компанію»
S4	Соціальна відповідальність / суспільна значущість ситуації	Ситуаційний / Особистісно-ціннісний	Посилання на потреби громади, держави, армії як причину доєднання
Блок 2			
M1	Морально-ціннісна мотивація	Мотиваційний / Мотиваційно-вольовий	Допомога як обов'язок, альтруїзм
M2	Прагнення до суспільного визнання	Мотиваційний / Мотиваційно-вольовий	Бажання демонструвати задіяння
M3	Прагматичні / професійні мотиви	Мотиваційний / Мотиваційно-вольовий	Отримання досвіду, розвиток навичок
M4	Компенсаторні / захисні мотиви	Мотиваційний / Мотиваційно-вольовий	Уникнення осуду, корисні знайомства
Блок 3			
D1	Подолання труднощів заради іншого	Дійовий / Діяльнісно-операційний	Дії в складних або небезпечних умовах
D2	Цілеспрямоване виконання завдань	Дійовий / Діяльнісно-операційний	Чітка робота за планом без додаткових ініціатив
D3	Поверхнєва участь	Дійовий / Діяльнісно-операційний	Разові або символічні дії без системного задіяння
D4	Ініціативність і творчість	Дійовий / Діяльнісно-операційний	Пропонування нових рішень, створення проєктів, інноваційні підходи
D5 (D5.1-D5.12)	З'ясування приналежності до модусу залежно від вибору трьох провідних видів зреалізування волонтерства	Дійовий / Діяльнісно-операційний	Види волонтерського практикування і їх розподіл за модусами у залежності від обраних варіантів
Блок 4			
P1	Розвинена критична саморефлексія	Післядійовий / Рефлексивно-інтегративний	Грунтовний аналіз власних дій і висновки для майбутнього вчинення

P2	Прагматична рефлексія	Післядійовий / Рефлексивно- інтегративний	Оцінка ефективності без урахування моральних аспектів
P3	Поверхнева рефлексія	Післядійовий / Рефлексивно- інтегративний	«Зробив і забув», уникнення ретельного самоаналізу
P4	Високорозвинена рефлексія і особистісне зростання	Післядійовий / Рефлексивно- інтегративний	Усвідомлення волонтерства як частини власного «Я», почуття значущості особистого внеску у спільну справу, трансформація світогляду
P5	Психологічна готовність до подальшого зреалізування волонтерства	Післядійовий / Рефлексивно- інтегративний	Самооцінка особистісної готовності до циклічного волонтерського вчинку за шкалою Лейкерта

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 51-75-75;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
**Дикого Ярослава Олеговича «Психологічне
деталювання вчинку волонтерства»,**
поданого на здобуття наукового ступеня доктора
філософії зі спеціальності 053 Психологія

Видана Дикому Ярославу Олеговичу в тому, що основні результати його дисертаційної роботи «Психологічне деталювання вчинку волонтерства» впроваджені у процес підготовки здобувачів психологічного профілю у Західноукраїнському національному університеті.

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри психології та соціальної роботи і здобули позитивну оцінку науково-педагогічного складу. Значний інтерес викликали запропоновані автором методологічні засади психологічного деталювання як аналітичної процедури виокремлення мікроподій у структурі вчинку волонтерства. Особливо високо оцінено запропоновану автором теоретичну модель дослідження канонічного вчинку волонтерства, яка інтегрує ситуаційний, мотиваційний, дійовий та післядійовий компоненти.

Концептуальні положення вчинкового підходу до розуміння волонтерства та розроблена автором емпірична модель покомпонентного психологічного деталювання у поєднанні з результатами емпіричного дослідження стали підґрунтям для розробки спеціалізованих навчально-тренінгових програм для здобувачів освіти. Ці програми спрямовані на формування у майбутніх

ЗУНУ

№ 126-29/2428 від 24.10.2025

психологів професійних компетентностей у сфері аналізу вчинкових структур, зокрема умінь виокремлювати психологічні деталі особистісно значущих подій та мікроподій, здійснювати рефлексивний аналіз власної цінносної сфери, інтенцій і мотивів, досліджувати динаміку трансформації особистості у процесі зреалізування вчинку. Окрему увагу приділено розвитку навичок диференціації автентичного волонтерського вчинку від діяльності, формалізованої поведінки чи одиничної волонтерської активності.

Особливу практичну цінність для освітнього процесу становлять практичні рекомендації, у яких конкретизовано шляхи підвищення рівня вчинковості у волонтерів через актуалізацію трансцендентних цінностей (універсалізму та доброзичливості), формування творчої активності та соціальної корисності як домінуючих мотиваційних орієнтирів, розвиток високого рівня рефлексивності. Вказані рекомендації застосовуються у викладанні дисциплін «Психодіагностика», «Психологічне консультування», а також «Психологія особистості» і «Соціальна психологія».

Впровадження результатів дисертаційної роботи Дикого Ярослава Олеговича уможливило якісну модернізацію підготовки студентів-психологів шляхом формування у них умінь і навичок зреалізування процедури психологічного деталювання психосоціальних феноменів суспільного повсякдення. а також забезпечило істотне підвищення його якості та сприяло досягненню програмних результатів навчання у сфері підготовки майбутніх психологів.

Оксана ДЕСЯТНЮК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, тел. +380 (44) 531 47 41, e-mail: knute@knute.edu.ua, код ЄДРПОУ 44470624

03.11.2025 № 2052/30-04

На № _____

ДОВІДКА

Видана Дикому Ярославу Олеговичу про те, що основні результати дисертаційного дослідження «Психологічне деталювання вчинку волонтерства», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія», використовувалися у Державному торговельно-економічному університеті (м. Київ) та успішно впроваджені науково-педагогічними працівниками в освітній процес підготовки майбутніх фахівців спеціальності С4 «Психологія».

У процесі навчальної та науково-методичної роботи викладачі кафедри психології застосовували запропоновані автором концептуальні підходи та інструментарій дослідження психологічного деталювання вчинку волонтерства, зокрема: теоретичну модель волонтерства, психодіагностичні методики для вивчення його мотиваційно-ціннісних та емоційно-регулятивних характеристик, а також методичні рекомендації щодо розвитку вчинкового потенціалу особистості в умовах кризових ситуацій. Застосування цього комплексу дало змогу системно дослідити психологічні особливості вчинку волонтерства та інтегрувати отримані результати в освітній процес підготовки здобувачів при викладанні дисциплін: «Діагностика та корекція ІТСТР» та «Психологічна допомога у кризових ситуаціях».

Крім того, результати дослідження Я. О. Дикого впроваджувалися під час проведення семінарів, тренінгів і практикумів для майбутніх фахівців та викладачів, спрямованих на розвиток психологічної готовності до волонтерства, усвідомлення його ціннісного змісту, формування навичок рефлексії та підвищення здатності діяти в умовах кризових викликів. Це підтвердило практичну значущість розробленої теоретичної моделі та психодіагностичного інструментарію в освітньо-професійному середовищі університету.

**Проректор з науково-педагогічної роботи
та міжнародних зв'язків**
доктор економічних наук, професор

Анжеліка ГЕРАСИМЕНКО

Від «31» 10 2025 р. №1215/26.04-33 На № _____ від « » 20 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Дикого Ярослава Олеговича «Психологічне

деталювання вчинку волонтерства»,

поданого на здобуття наукового ступеня доктора

філософії зі спеціальності 053 Психологія

Видана Дикому Ярославу Олеговичу про те, що результати дисертаційного дослідження «Психологічне деталювання вчинку волонтерства», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія», були використані та впроваджені в освітній процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Розроблені автором теоретико-методологічні положення, концептуальні теоретичні підходи та психодіагностичний інструментарій знайшли практичне застосування в навчальній і науково-методичній роботі викладачів під час підготовки майбутніх фахівців психологічного профілю.

У процесі розробки навчально-методичного забезпечення освітніх програм підготовки майбутніх фахівців психологічного профілю було використано створену автором теоретичну модель вчинку волонтерства, систему психодіагностичних методик для дослідження його мотиваційно-ціннісних, когнітивно-регулятивних і емоційно-вольових складових, а також упроваджено авторські методичні рекомендації щодо розвитку у здобувачів вищої освіти вчинкової активності та особистісної готовності до волонтерства в умовах кризових ситуацій. Застосування цього комплексу теоретичних і практичних даних забезпечило викладачам і студентам можливість цілісного аналізу психологічних особливостей вчинку волонтерства, а також сприяло інтеграції отриманих результатів у практику професійної підготовки здобувачів.

Результати дослідження підтвердили, що вчинок волонтерства є багаторівневим психологічним утворенням, яке формується поступово – від ситуативної емоційно-ціннісної чутливості до стійкої рефлексивної позиції, що інтегрує особистісну самореалізацію у волонтерській діяльності із відчуттям

соціальної відповідальності. Застосування обґрунтованої теоретичної моделі та апробованого психодіагностичного комплексу дало змогу підвищити ефективність освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців, оптимізувати процес їх соціально-психологічного розвитку та сприяти формуванню готовності до активної участі у суспільно значущій діяльності.

Окрім того, результати наукового дослідження Ярослава Олеговича Дикого були впроваджені під час проведення навчально-практичних заходів – семінарів, тренінгів і практикумів, спрямованих на розвиток психологічної готовності студентів до волонтерської діяльності, усвідомлення її ціннісного та морально-етичного змісту, формування навичок саморефлексії та конструктивної поведінки в кризових умовах. Реалізація вказаних напрацювань підтвердила високу практичну значущість теоретичної моделі та психодіагностичного інструментарію в освітньо-професійному середовищі університету, що засвідчує їх високу ефективність і прикладну значущість для системи сучасної психологічної освіти.

**Проректор з наукової роботи
та міжнародного співробітництва**

Ірина ЗАДОРОЖНА

**Завідувач кафедри психології розвитку
та консультування**

Іванна АНДРІЙЧУК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ПУЛЮЯ

вул. Руська, 56, м. Тернопіль, 46001. Тел. (0352)52-41-81. Факс (0352)25-49-83
<http://www.tntu.edu.ua>, E-mail: univ@tu.edu.ua. Код ЄДРПОУ 05408102

26.08.2025 № 2/21-1020

На №

Від

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
**Дикого Ярослава Олеговича «Психологічне деталювання
вчинку волонтерства»,**
поданого на здобуття наукового ступеня доктора
філософії зі спеціальності 053 Психологія

Видана Дикому Ярославу Олеговичу в тому, що основні результати його дисертаційної роботи «Психологічне деталювання вчинку волонтерства» упроваджені у процес підготовки студентів-психологів у Тернопільському національному технічному університеті імені Івана Пулюя.

У розроблених Я.О. Диким методичних матеріалах обґрунтовано застосування психологічного деталювання для дослідження студентами складних психосоціальних феноменів. Зокрема автором вперше запропоновано подібну процедуру покомпонентного аналізу вчинкових актів через виокремлення психологічних деталей як мікроподій із специфічним психосоціальним наповненням. Створено авторський психодіагностичний інструмент, а саме анкету «Психологічне деталювання вчинку волонтерства», яка дає змогу здійснювати якісний контент-аналіз суб'єктивного досвіду волонтерів на всіх етапах постання вчинку.

Засадничі положення вчинкового підходу до розуміння волонтерства та розроблена автором теоретична модель покомпонентного психологічного деталювання у поєднанні з результатами емпіричного дослідження стали підґрунтям для розробки спеціалізованих навчально-тренінгових програм, які спрямовані на формування у майбутніх психологів професійних компетентностей у сфері аналізу вчинкової структури, зокрема умінь виокремлювати психологічні деталі особистісно значущих подій та мікроподій, здійснювати рефлексивний аналіз цінностей, інтенцій і мотивів, досліджувати динаміку трансформації особистості у процесі та в результаті зреалізування вчинку. Належну увагу приділено розвитку навичок диференціації автентичного волонтерського вчинку від діяльності, формалізованої волонтерської поведінки чи одиничної активності.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Дикого Ярослава Олеговича уможливило якісну модернізацію освітньої складової підготовки здобувачів-психологів шляхом формування у них навичок застосування інноваційних методів психологічного деталювання складних психосоціальних явищ та аналізу особистісних трансформацій як результату вчинкового акту.

Ректор

Микола МИТНИК

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ODESSA POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044 Україна
тел.: +38 048 7223474

Shevchenko ave., 1, Odessa, 65044 Ukraine
phone: +38 048 7223474

E-mail: mail@op.edu.ua https://op.edu.ua Код ЄДРПОУ 43861328

На № 25.08.2025 № 1361/138-06

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Дикого Ярослава Олеговича на тему:

«Психологічне деталювання вчинку волонтерства»,

поданого на здобуття наукового ступеня доктора
філософії зі спеціальності 053 Психологія

Основні результати дисертаційного дослідження Дикого Ярослава Олеговича на тему: «Психологічне деталювання вчинку волонтерства», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія, використовувалися у Національному університеті «Одеська політехніка» та впроваджені науково-педагогічними працівниками кафедри психології та соціальної роботи в освітній процес підготовки майбутніх фахівців спеціальності С4 Психологія. Апробація наукових здобутків дисертанта засвідчила їх високу теоретичну та прикладну значущість. Зокрема, у межах емпіричної частини дослідження розроблено та впроваджено комплекс психодіагностичних методик і теоретичну модель дослідження психологічного деталювання вчинку волонтерства, що дало змогу виявити як структурно-змістові характеристики аналізованого феномена, так і простежити його мотиваційні, ціннісні та поведінкові детермінанти. Важливе значення мають практичні рекомендації, спрямовані на актуалізацію у здобувачів освіти ціннісно-смыслового засновку волонтерської діяльності.

Особливої уваги заслуговує розроблений дисертантом програмно-методичний інструментарій, до якого входять авторська програма розвитку ціннісно-емоційного і соціально-поведінкового модусів волонтерства, тематичні модулі та завдання, спрямовані на усвідомлення учасниками освітнього процесу значення психологічної фасилітації. Матеріали дисертаційної роботи впроваджено у навчальні дисципліни психологічного спрямування, а також у спецкурси і спецсемінари, що забезпечують професійну підготовку майбутніх психологів.

Впровадження наукових розробок і рекомендацій Дикого Ярослава Олеговича дозволило збагатити освітній процес сучасними психодіагностичними та тренінговими методиками, сприяло розвитку у майбутніх психологів компетентностей у сфері дослідження та практичної реалізації вчинку волонтерства, що відповідає сучасним запитам системи психологічної освіти й потребам суспільства загалом.

Перший проректор

Сергій НЕСТЕРЕНКО